

Franckesche Stiftungen zu Halle

Adami Rechenbergi[i] Svmmarivm Historiae Ecclesiasticae

Rechenberg, Adam

Vitembergae, MDCCLXVII

VD18 12484725

Periodi V Historiae Ecclesiasticae Quae Est Ecclesiae Repurgatae Aut
Reformatae

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

[urn:nbn:de:gbv:ha33-1-213274](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:ha33-1-213274)

PERIODI V

HISTORIAE ECCLESIASTICAE

QVAE EST

ECCLESIAE REPVRGATAE
AVT REFORMATAE

CAPVT I

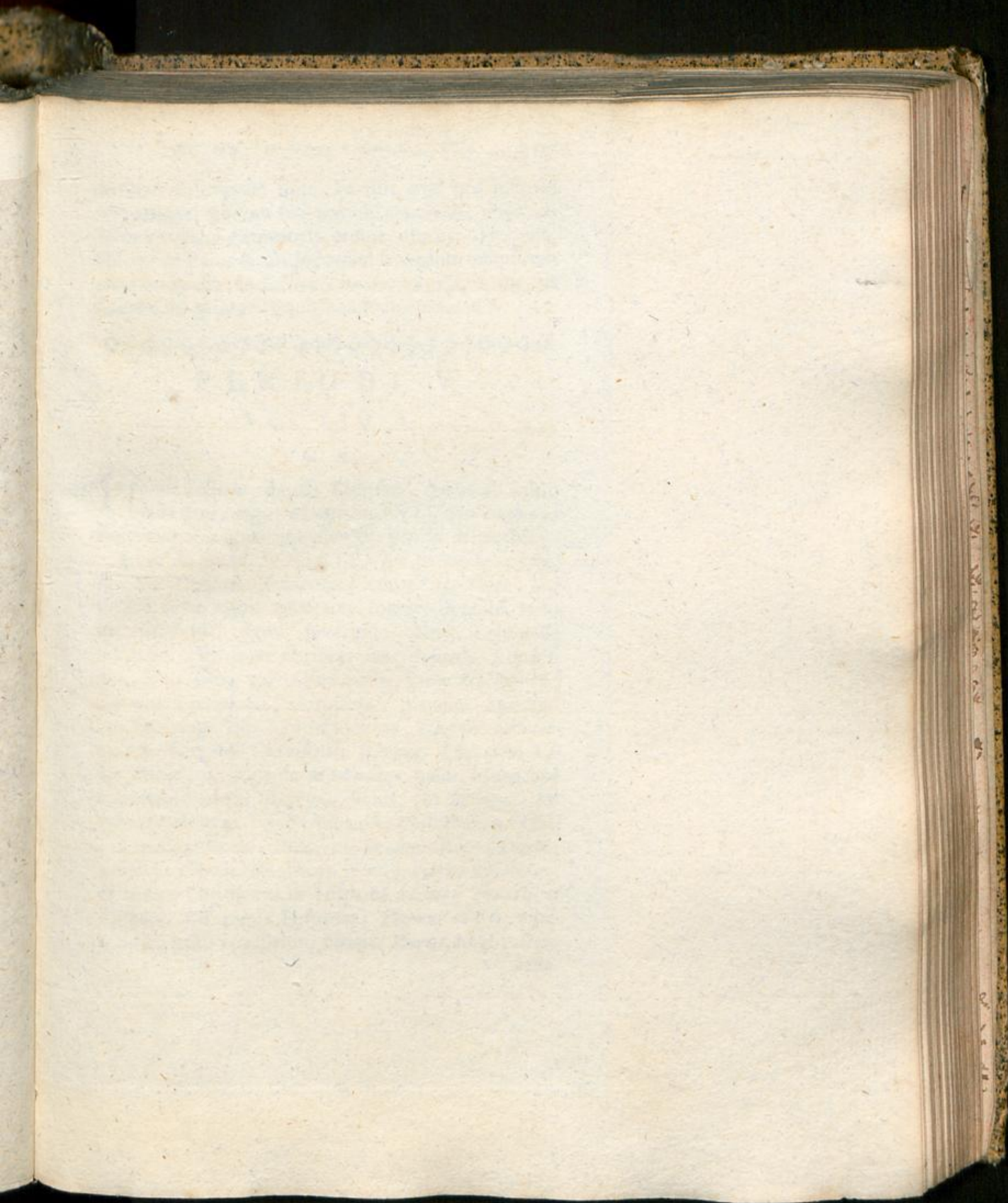
DE

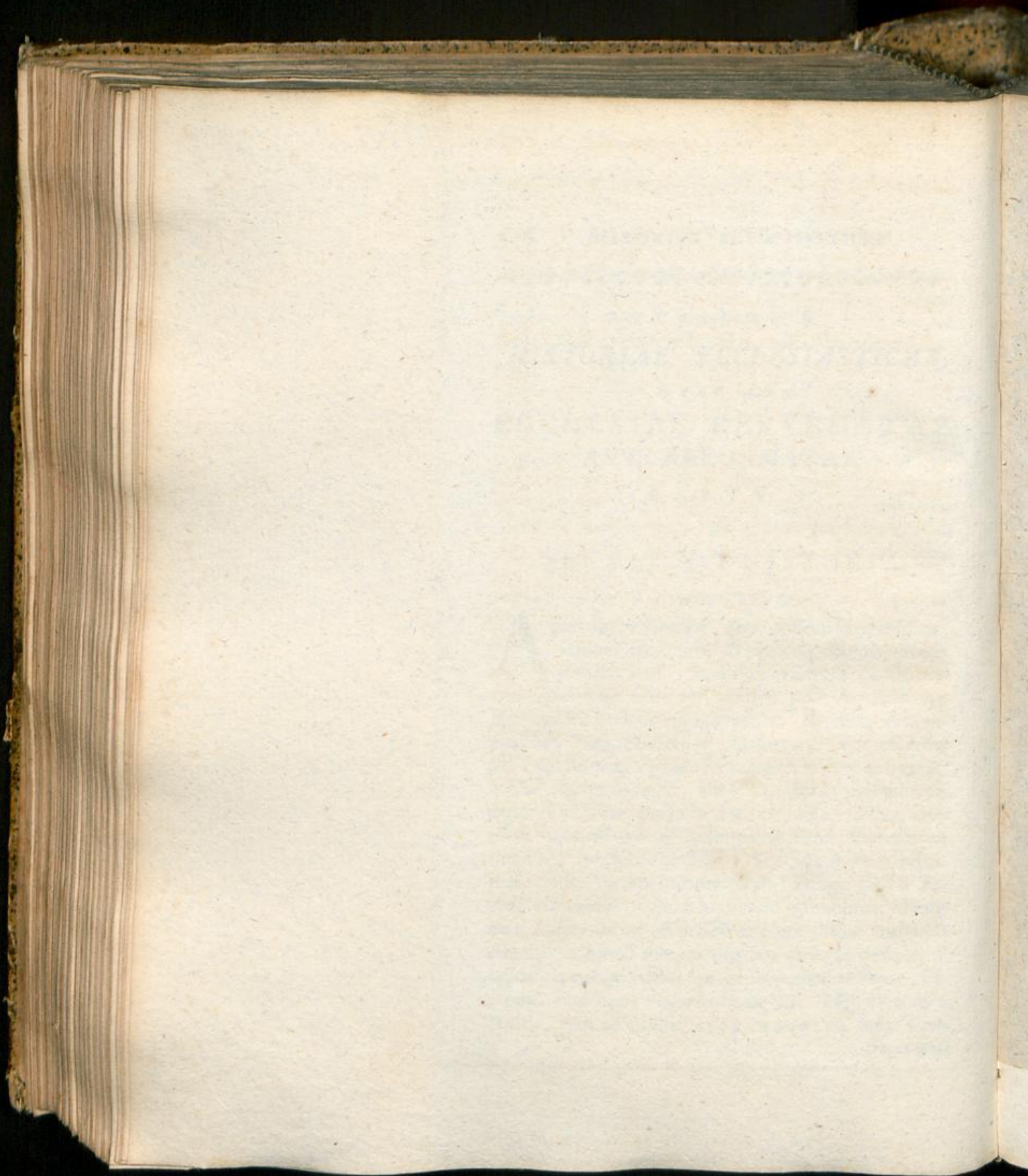
SECVLI XVI HISTORIA

INGRESSVS

Aggredimur *seculum*, quo, si Ecclesiam respicis, nullum aliud inde ab aeuo Apostolico, magis insigne fuit. Tanta enim rerum Christianarum conuersio facta est, quanta post Apostolorum tempora in Ecclesia haut contigit. Regnum tenebrarum sub Papatu haecenus inualuerat, et qui aduersus illud aut Romani Veiovis tyrannidem hiscere ausi erant, aut ad rogam damnati, aut si Principes, excommunicationis fulmine prostrati fuerunt; unde ubique gentium querimoniae de corruptelis Rom. Ecclesiae ac Pontificis tyrannide audita. Sed qui malum reprimere posset, nemo inuentus erat. Donec DEVS Ecclesiae misertus, contra hominum opinionem, *Martinum Lutherum* uirum inuicti et plane diuini animi excitaret: ut, quod ante tot piorum uotis ac postulationibus expetitur fuerat, propitio perficeret fato. Diuinum hoc opus *Reformationis* est. Quod cum a multis, tum ab illustri SECKENDORFIO *iustis Commentariis*

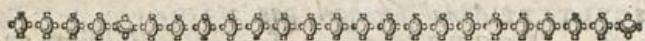

metarii descriptum fuit. Ex illis ergo pro instituti mei ratione, potiora hic tantum annotabo, nouo ob rerum copiam narrationis ordine usus: Hoc est, uniuersam huius seculi historiam secundum temporum certa interualla, in *Sectiones nonas sex*, dispescam, ut discantium memoriae quodammodo consulatur.

PERIODI V

SECTIO I

§. I

In *prima Sectione*, statum Ecclesiae, qualis ab initio huius aevi, usque ad annum XVII, quo *Lutherus* Reformationis opus aggressus est, paucis delineabo.

§. 2. Ac quod *SCRIPTORES* primum attinet, qui hoc tempore claruerunt, omnes recensere, aut eorum etiam opera annotare, compendii nostri ratio non permittit. Igitur praecipuos saltem nominasse sufficiat. Hos inter clariores sunt, *Iohannes Reuchlinus*, siue *Capnio*, patria Phorzensis, gente Germanus; *Iohannes Trithemius*, Germanus, primum Spanheimensis deinde Herbipolensis Abbas; *Albertus Cranzius*, Hamburgensis Canonicus; *Iohannes Ludouicus Vives*, Hispanus; *Baptista Mantuanus*, Italus, Monachus eruditus; *Iohannes Auentinus*, Boius, seu Bauarus; *Iacobus Clichtoueus*, Neoportunensis; *Guil. Budaeus*, Galliae literatae decus; *Desiderius Erasmus Roterodamus*, princeps eruditorum huius seculi; *Petrus Galatinus*, ex Iudaeo Christianus in Hispania factus; *Franciscus Ximenius*, Cifnerensis Hispanus; *Thomas de Vio*, a patria Caietanus appellatus; *Thomas Morus*, Angliae Cancell-

cella-

cellarius; *Martinus Lutherus*, Islebiensis Saxo; *Petrus Mosellanus*, *Beatus Rhenanus*, *Iacobus Wimphelingus*, *Longolius*, *Simon Grynaeus*, *Io. Langius*, Westphalus; *Bilibaldus Pirckheimerus*, Germanus, et alii. Conf. *CHYTRAEVM Chron. Saxon. Lib. III, fol. 48, seq.* *HOTTING. Histor. Eccl. Secul. XVI, Sect. III, et* *SCVLTEI Annal. Euangel. pag. 2, 3 et 4.*

§. 3. *DOCTRINA*, quae seculis Christianismi antiquissimis ab ipso Christo eiusque discipulis tradita, atque ab illorum sectatoribus in Ecclesia asserta primum fuerat, plusquam Cimmeriis tenebris inuoluta mireque contraminata erat post *Constantini M. Imperatoris* aetatem: ut pauci admodum superfuerint, qui uerbum coeleste rite tractarent, aut uiam ad *DEVM*, quam Christus monstrauebat, insisterent. Tanta quippe barbaries regnare coeperat, ut Abbas *Neubursani* monasterii, in *Vangionibus* dixerit: Wenn Luther nicht kommen wäre, sie hätten die Leute überreden wollen, daß sie Heu gefressen hätten. Idem de quodam Canonico Herbipolensi *MELCH. ADAMI in Vit. Theol. pag. 845*, memorat. Qui tum Ecclesiae praeerant Pontifices, *Alexander VI, Iulius II, et Leo X*, foedae libidini, luxuriae et sceleribus dediti, religionis curam abiecerunt; quippe quae illis ludus aut pro fabula erat. Conf. *BYDAEI Librum V, p. m. 642*, et *RICHERIUM Lib. IV Hist. Concil. General. Part. II, p. 29*. In Concilio *Lateranensi*, quo de emendatione Ecclesiae agi debebat, conclusum demum fuit animas hominum esse immortales, nec de *Aduentu Anti-Christi* amplius disputandum esse. Vid. *FRANCISCI A CARIOLANO Summ. Conc. f. 902*.

§. 4. In hoc igitur corruptissimo Ecclesiae statu, non tam haeresis quam superstitiosus Epicureismus nata.

notatur: Nisi uelis haeresin dicere, quod *Iulius II*, Papa, in Concilio Lateranensi Pisanorum Cardinalium institutum, de reformanda Ecclesia, *haeresin extinguendam* pronunciauit. Vid. *RICHERII Hist. cit. Lib. IV, part. II, p. 59*. Quatuor tamen haeresiarcharum Ordinis Praedicatorum, Bernae in Heluetia combustorum historiam memorabilem *HOTTINGERVS Hist. Eccl. Sec. XVI, Sect. III, pag. 334, seqq.* memorat.

§. 5. *CONCILIA* autem imperante *Maximiliano I* duo ad emendandum Ecclesiae statum indicta, unum *Pisanum*, alterum *Lateranense* uocatur.

§. 6. Quod *Pisanum* attinet, autores illius fuere *Maximilianus I*, Imperator, et *Ludouicus XII*, Rex Galliae. Imperator enim princeps optimus cum flagitia et dedecora cleri detestaretur, ex officio, Pontificem et Clericos in ordinem redigere laborauit, et collectis anno MDX centum grauaminibus aduersus curiam Romanam, cum Rege Galliae de Concilio Pisano, pro necessitate et utilitate Reipublicae Christianae contra *Iulium II*, Papam, consilia agitauit. Ideo in *Insabria*, cum Cardinalibus congregatis deliberatione habita, tum nomine Imperatoris et Regis Galliae, tum nomine Cardinalium, Cal. Sept. MDXI *Pisis* Synodus congregata fuit. Papa uero *Iulius II* animaduertens, eo suae maxime auctoritati derogari, *Maximilianum* a Gallo abstraxit, effecitque, ut is cum *Ferdinando*, Catholico, Rege Hispaniae, omnem istius Synodi auctoritatem aboleret. Vid. *P. BEMBI Hist. Lib. XII, pag. 507*, et *GOLDAST. Const. Imp. Tom. III, fol. 484*. Quo facto, Pontifex Regem Galliae sibi obnitentem diris deuouit. Vid. *P. SVAVIS Hist. Concil. Trid. Lib. I, p. 4*. Enimuero is contraria obnuntiatione diras reuicit, cuso etiam nummo aureo, qui titulos Regum Fran-

ciae

ciae regnique Neapolitani cum effigie sua ex una parte referebat cum elogio: *Perdam Babylonis nomen*, memorante THVANO *Lib. I Hist. initio*. Sed *Philippus Decius*, Ictus Mediolanensis, Pisanum Concilium defendit, apud RICHERIVM *Lib. IV Hist. Concil. Gener. p. 167, seqq.*

§. 7. Papa tamen ne promissi, intra biennium Synodi generalis habendae, immemor uideretur, an MDXII Concilium in Laterano indixit novum. In quo, ut diximus, missa emendandae Ecclesiae cura, decretum fuit, *animas esse immortales, et de aduentu Anti-Christi non amplius esse disputandum*. Hoc Maximilianus I, et Rex Galliae ob certos respectus civiles, in gratiam Pontificis tandem approbarunt, Etsi Episcopi tandem Italia, curiae Romanae asseclae, ad illud conuenissent. *Et haec est illa*, inquit RICHERIVS iam laudatus, *eximia et tantopere Christianis nationibus, a ducentis annis exoptata reformatio, uel, ut uerius dicam, abusuum curiae Romanae incrustatio et inuolutio*. Conf. HOTTING. *Hist. Eccl. Secul. XVI, Sect. III, p. 908, seqq.*

§. 8. Eo adhuc durante, Iulius II, Pontifex militaris dictus, die 21 Febr. anno MDXIII uiuis excefferat; in cuius locum Iohannes Medicæus, qui nomen Leonis X assumpsit, surrogatus fuit. Qui continuatò illo Concilio, in *Sess. XI*, anno MDXVI, Synodi Constantiensis et Basileensis decreta atque Sanctionem Pragmaticam abrogauit. Verum Academia Parisiensis hac de causa a Leone ad Concilium prouocauit. Vbi dignum id notatu uidetur, quod, dum hoc Concilium, quo summa iterum potestas Papalis asserta fuit, anno MDXVII, mense Martio finiretur; Cal. Nouembr. eiusdem anni, Lutherus diuinis auspiciis sanctum Reformationis opus exorsus sit. Id quod Iohannes Hilten, Mona-

Monachus Franciscanus, anno antecedente praedixerat, initium fore inclinantis Papatus. *Melanchton* uidisse se enarrationem Danielis, manu *Hiltneri*, et in ea uaticinium hoc scriptum, refert in altero *Epistolarum Libro*, p. 81. Conf. *Apolog. August. Confession*, pag. 126, 276, cum quo etiam supra recitata *Hussi* et *Hieronymi Pragensis*, cum martyrium subirent, praedictio congruit.

§. 9. Multi haec rerum tempestate, reslorescentibus imprimis meliorum literarum studiis, deprehenderunt, se in tenebris versari, foedamque barbariem haecenus Religionem Christianam obscurasse et obruisse. Vnde illis taedium mouerunt inania caeremoniarum, ac ad friuolam potius subtilitatem, quam solidam pietatem adornata Theologiae vulgaris scita. Superstitiones quoque, quae monachorum uulgiue animi irretiti fuerant, doctioribus et piis sensim innotescabant. Mores itidem sacri ordinis a summo ad imum, non minus exosi quam despecti, auctoritatem cleri iam imminuerant; dum Episcoporum multi negotiis aularum impliciti, multi per ignauiam, luxum et uenationem, infulam prostituissent sacram: et *Alexandri VI*, *Iulii II*, qui nuper Pontificatum gesserat, memoria ob libidines, auaritiam et morum insolentiam, plerisque detestabilis fuit. Nec meliorem se praebebat *Leo X*, infandae Veneris masculae infamis; etsi bonas literas et literatos foueret, ac ideo ab his etiam laudatus fuerit. Conf. *HOTTING. Hist. Eccl. Sec. XVI, Part. I, Sect. III*, pag. 538, seqq. et pag. 644, seqq. et *Part. II, cap. 1*. Talis cum esset Ecclesiae facies, iam prope erat, ut DEI benignitate, superstitioni et tyrannidi Papali modus aliquis aut finis poneretur. Cum enim lateres duplicantur, uenit *Moses*. *Moses* autem Germaniae fuit *Lutherus*.

Resenb. H. E.

X

PERIO-

PERIODI V

SECTIO I

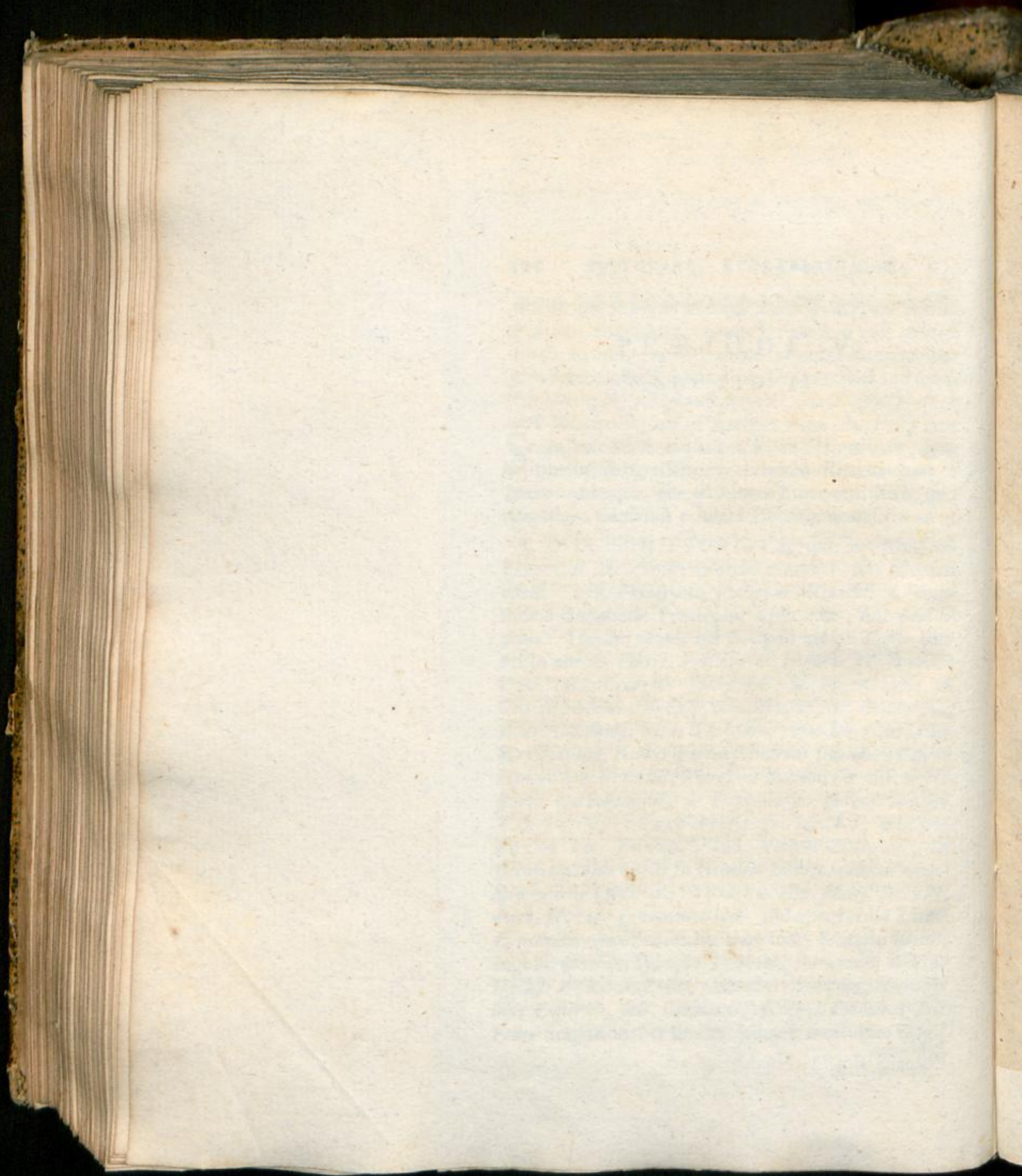
Secundam Sessionem ab anno MDXXVII. ordimur, quae octoim, progressum, et obstacula Reformationis a Lutherio coepta, usque ad annum huius aevi. XXX; quo Augustana Confessio exhibitae fuit, continet.

§. 2. De **SCRIPTORIBUS**, qui hoc temporis intervallo claruerunt, prolixè commemorare hic non uacat. Post **Lutherum**, **Philippus Melancthon**, communis Germaniae Praeceptor appellatus, fuit praecipuus. Horum deinde uel discipuli, uel parastatae plures in eorum **Libris**, **Epistolis** et **Historia** celebrantur. Quos inter **Georgius Spalatinus**, **D. Bugenbadius**, **D. Georgius Maior**, **D. Cass. Cruciger**, **D. Nic. Amoldorus**, **Andr. Cnophius**, **Vitus Theodorus**, huc **Dietrich**; **Paulus Speratus**, **Paulus Fagius**, **Andreas Osiander**, **Caspar Hedio**, **Ioh. Brentius**, **Martinus Bucerius**, et alii, in **Historia Lutheranismi**, a **Seckendorffio** passim laudati. Vid. **PANTALEONIS Prosopogr. Lib. III**, **MELCH. ADAMI Vit. Theolog.** Inde **Ulricus Zwinglius**, **Io. Oecolampadius** et alii in **Helvetia** reformationem Ecclesiae exoriri. Quos **HOTTINGER Hist. Eccles. Sec. XVI, Part. II, cap. 3**, commendat. **Antagonistarum Lutheri** nomina apud Pontificios clara sunt, **Iohannes Eccius**, **Ingolstadtensis**, **Syluester Prierias**, **Romanus**, **Iacobus Hochstrat**, **Louaniensis**, **Conradus Wimpina**, **Hieronymus Emserus**, **Ioh. Cochlaeus**, **Iacobus Latomus**, **Iac. Faber Stapulensis**, et similes ieiunae theologiae magistri,

stri, in Lutheri scriptis apologeticis crebro nominati et confutati.

§. 3. Nobis ad ipsa auspicia *Reformationis* progrediendum, quaque occasione data, *Lutherus* tantum aggressus sit opus, exponendum venit. Nimirum Pontifex Rom. *Leo X.*, inmodico luxu et profusis largitionibus, aerarium exhauscrat suum. Igitur *Laurentium Puccium*, Cardinalem, in consilium adhibuit: unde iterum supplendo aerario pecunia conflare posset? Hic *indulgentiarum*, toto orbe Christiano, et maxime in Germania praedicandas nominavit. Vnde iussu Papae indulgentiarum mundinatores, diplomatibus eius hac de causa promulgatis, dimissi sunt. Vid. PETR. SVA-VIS, seu RAULI SARPPI *Hist. Concil. Trid. Lib. I, pag. 4, seqq.* In Germania vel Saxonia potius, id munus, *Albertus Brandenburgicus*, Archiepiscopus, et Primas Germaniae, nomine Pontificis, *Iohanni Tezelio Pirnensi*, Ordinis Dominicani fraterculo, commisit. Qui ut erat impudens et uaniloquus, per Misniam et Saxoniam uagans simplici et incautae plebeculae concionabundus affirmavit, ad primam tinnitum nummorum, in peluin adpositam coniectorum, manes defunctorum ex orco, rectis lineis, in coelum statim subuolare: atque adeo posse cognatos, affines et amicos pecunia carorum sibi animas redimere; ut culpa omnis et poena peccatis debita condonaretur: idque contestatum fecit datis membranis, in quarum cera ad rerum fidem confirmandam, sigillum Pontificis impressum fuit. Has *indulgentiarum literas*, contra praeae Ecclesiae stilum uocabant. Quibus propositis coelum uenale erat. Scelera enim non commissa tantum, sed perpetranda etiam adhuc remittebat uolentibus ea prius redimere, ac postea conari. Vid. SLEI-

DAN. *Comment. Lib. I.*, et SECKEND. *Hist. Luth. Lib. I, Sect. VI, §. VI.*

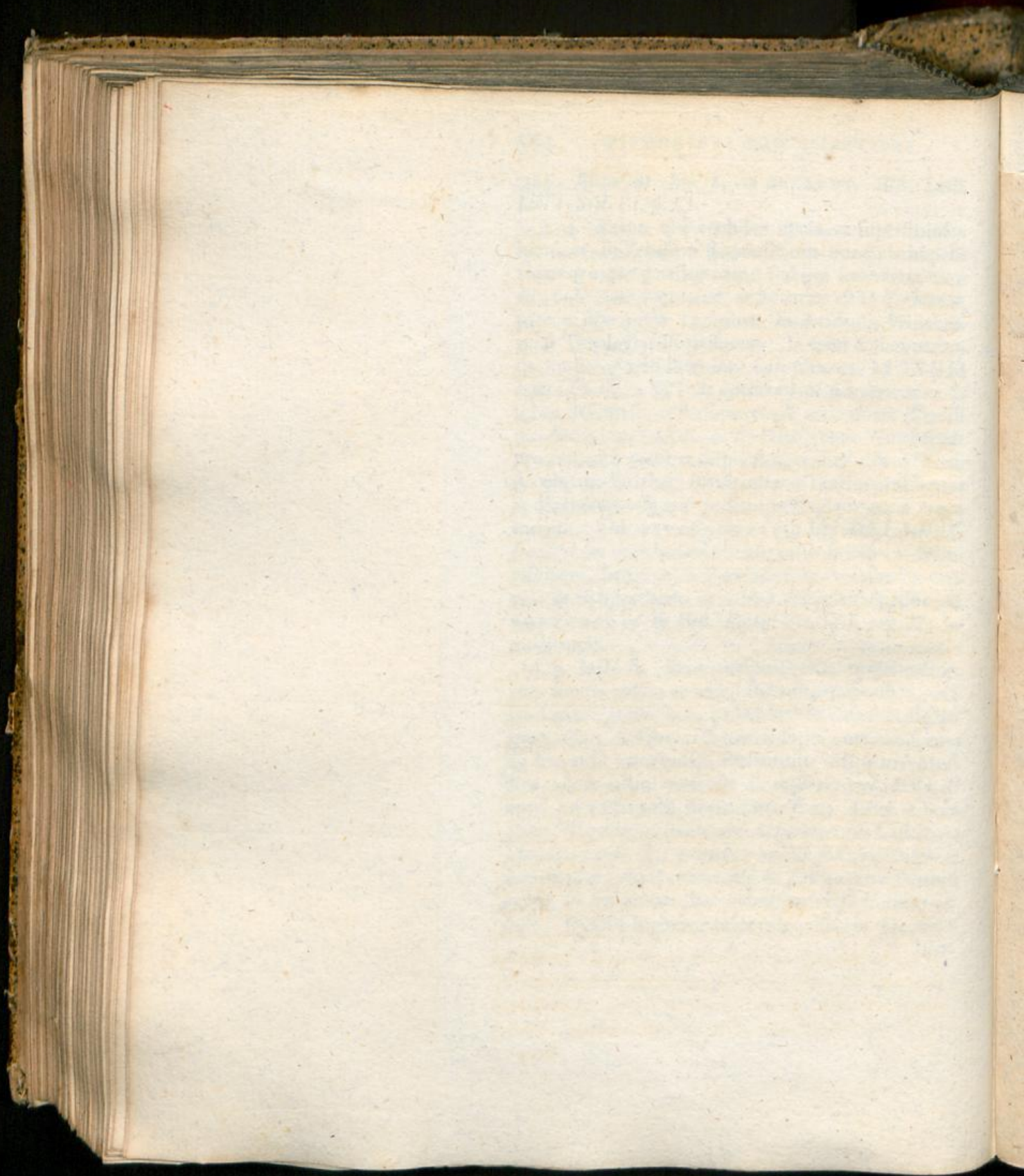
§. 4. Erant, qui credulos nimis et superstitiosos homines, in fraudem flagitiosissimis nundinis impelli uiderent atque detestarentur: Sed qui sceleratam nundinationem impugnarent, nemo ausus est in Germania, praeter Martinum Lutherum, in Academia Wittebergensi Theologiae Professore. Is enim diuino ueritatis studio, ac zelo incensus, *Cal. Nou. an. MDXVII capita seu theses XC V. de condonatione peccatorum* ex S. literis desumptas, et foribus templi arcis affixas Tezelii mendaciis opponebat, ac de hisce etiam Wittebergae pro cathedra grauitur disputabat, et cum aliis differendo planum faciebat, *Indulgentias* a Tezelio praedicatas et diuenditas esse rem profanam, impiam atque negatoriam. Vid. SECKENDORFFII *Hist. Lib. I, Sect. IX, seqq.* Ante uero hanc de indulgentiis susceptam disputationem, Lutherum a Pontificiorum erroribus in articulo de *Iustificatione*, et *Liberio Arbitrio* dissensisse, D. KORTHOIUS in *Hist. Eccles. Sec. XVI, cap. II*, demonstrauit.

§. 5. Iacta sic diuinis auspiciis alea, magni animorum motus passim concitati fuerunt, quibusdam causae Lutheri fauentibus, quibusdam de eius successu desperantibus. Albertus Cranzius supra nominatus, cum de hoc ausu inaudiuisset, exclamauit: *Mi frater Martine, abi in cellam tuam, et dic miserere mei, DEVS!* apud CHYTRAEM *Chron. Sax. f. 223.* Prior et Sub-Prior Wittebergae metu noui ausus perculsi Lutherum adeuntes rogarunt; *parceret ordini suo, nec ludibrio hominum exponeret, iam nunc in sinu gaudere Dominicanos, in ignominiae suae societatem Augustinianos uenisse.* Quibus Lutherus respondit: *Totum hoc concidet,*

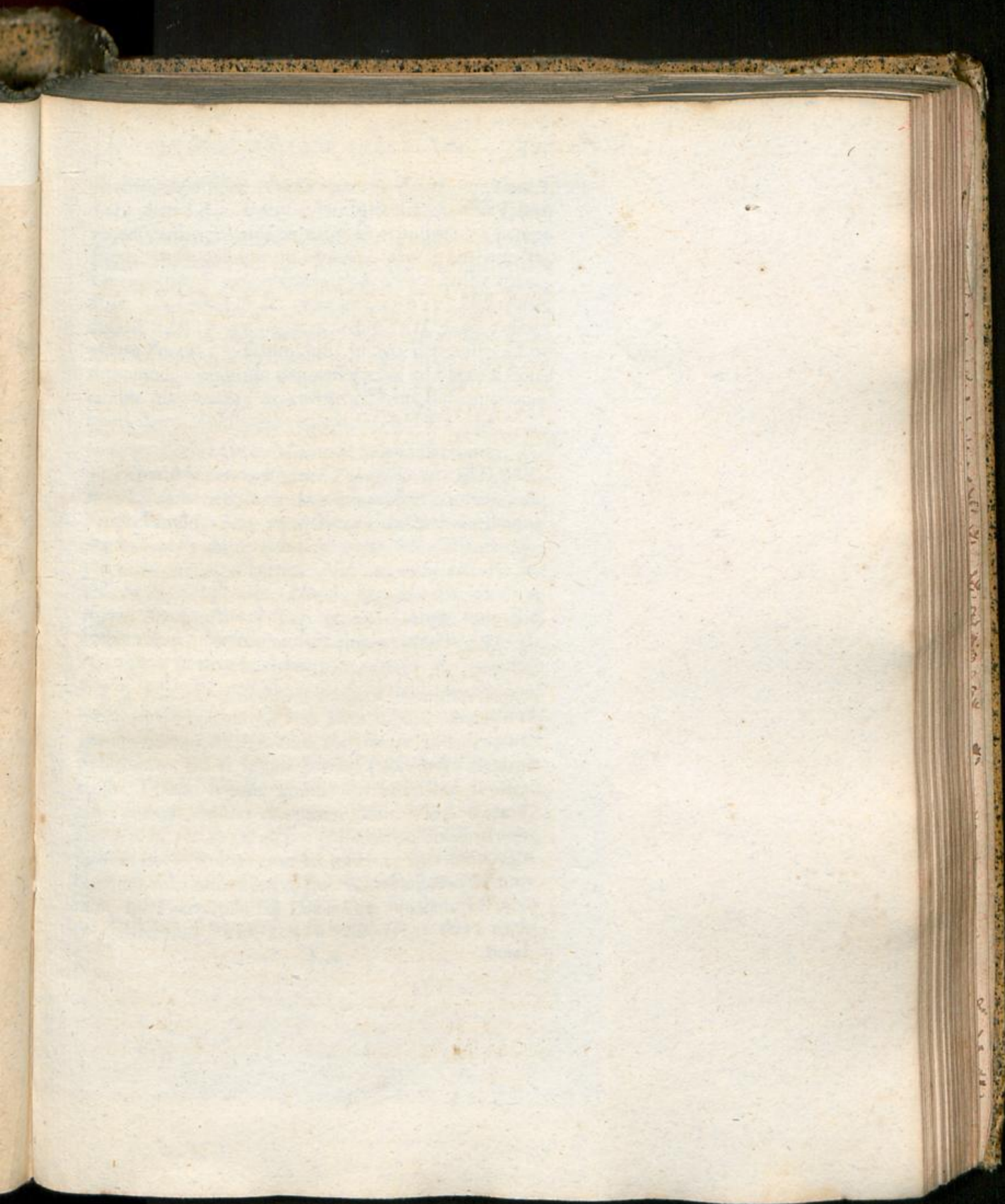
det, si in nomine DOMINI coeptum non est: Sin autem, DEO rem committite perficiendam. Vid. LUTHER. *Enarrat. German. Ps. CXVIII; Tom. V, Ienens. fol. 90.* Erasmus Roterodamus inter eruditos huius aevi facile princeps, et qui Nou. Testamentum Graecum cum interpretatione Latina primum an. MDXVI, in Germania euulgarat, causam quidem Lutheri adprobavit, eumque primum laudavit; sed stili acrimoniam postea reprehendit. *Epistol. a Rector. Erfurtens. Lib. XII, Epist. Conf. SECKENDORFF. Histor. Luther. Lib. I, Sect. XXXVI, §. 87, et SCVLTEI Annal. Euang. ad an. DCCXIX, pag. 30, 31.* Principes quoque, quorum dignationem fastu Sacerdotum proculcatam, Lutherus e diuinis literis assertum iuit, uiri destinata non poterant non adprobare. Praesertim cum doceret, ipsis fas esse Ecclesiae malis medicinam dispicere, ac Sacerdotum uitia corrigere, itemque bona sacra, quibus monachi et clerus segnitiam suam et luxum alerent, ad genuinos reuocare usus. Conf. HVG. GROTII *Annal. et Histor. de Reb. Belg. Lib. I, §. 9.* Ipse Maximilianus I, Imperat. etiam primum, antequam motus inde excitati nimium a Papa exaggerarentur, Lutheri ausis fauit; cum reformationem Ecclesiae iam ante ipse molitus esset.

§. 6. Quum uero publicata Lutheri disputatione aduersus indulgentias, Tezelii putidae merces passim uilescerent; incentore Tezelio, qui auxilio Wimpinae, Lutheri theses refutare ausus erat, Iohannes Eccius, Syluester Prierias, Iacobus Hochstrat, Hieronymus Enserus, Cochlaeus, Iacob Faber Stapulensis, et similes frigidae theologiae scholasticae magistri, Lutherum sophisticationibus et conuitiis cateruatim aggrediebantur. Verum is diuini uerbi ueritate subnixus, horum

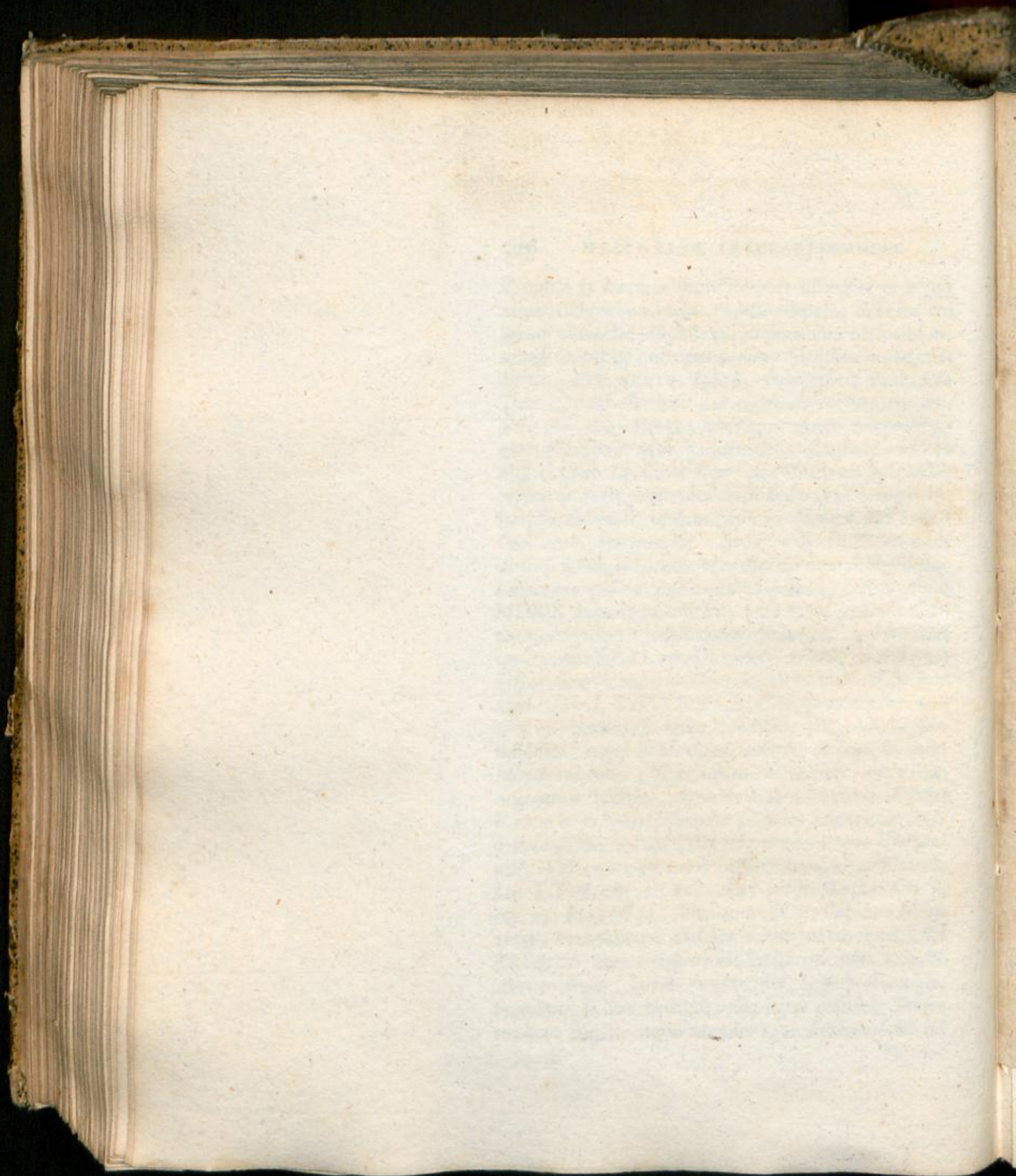

strophas et ineptias sophisticas ita discussit, protriuit
 atque extinxit, ut aridae et leues stipulae in ardentem
 ignem coniectae absumuntur, et pereunt; aut uelut ex
 orto sole, caligo nocturna penitus discutitur atque eua-
 nescit. Vid. SLEID. *Lib. I*, unde ipse LUTHERUS
Tom. I, Epist. scribit: *quo magis illi furiant, eo am-*
plius procedo; relinquo priora, ut in illis laterent, se-
quor posteriora, ut et illa allatrent. Conf. SVAVIS
Histor. Conc. Trid. Lib. I, pag. 10. Nam an. MDXIX,
 capita de indulgentiis declarata Leoni X, Pontifici, in-
 scripsit, submitte eiusdem petens iudicium, uid. *Tom. I*
Opp. Luth. Wittebergens. Sed Pontifex in partes insti-
 torum indulgentiarum concedens, eos defendit, ac
 Lutherum postea Bulla promulgata d. 9. Nou. anno
 MDXIX damnat inaudirum; cum ante Cardinale Cae-
 zano, Augustae Vindelicorum postulante, palinodiam
 canere recusasset, apud SLEID. *Lib. I, pars SVAVIS*
Histor. Conc. Trid. Lib. I, pag. 8, et SECKEND. Histor.
Luth. Lib. I, Sect. XLIX, §. 37, seqq. ubi ha. mox
 §. 7. Interea Georgius, Dux Saxoniae, qui Lipsiae
 residebat, cognito Io. Eccii ardore disputandi cum
 Wittebergensibus 4 Non. Iul. an. MDXIX, inter illos
 colloquium indixit. Quo de libero hominis arbitrio
 Eccium inter et Carolstadium primum disputatum fuit:
 deinde Lutherus cum Eccio de primatu Papae discep-
 tavit. Vid. PFEIFER *Lipsiam a nobis publicatam*
Lib. III, §. 27, et SECKEND. Hist. Luth. Lib. I,
cap. 24, §. 53, seqq. Hoc anno, Papa Carolum Milti-
 zium, ex nobilitate Misnica cubicularium suum, ad
 Electorem Sax. Fridericum Sapientem cum munere
 Aureae Rosae, quam SLEID. *Lib. I, p. 7,* describit,
 singularis scilicet benevolentiae signo misit per literas
 eundem rogans atque obtestans, ut Lutherum filium
 Satanæ

Satanae expelleret. Vid. SLEID. *Lib. I, et Tom. I, Luth. Opp. Latin. Ienens.* Hic Altenburgi cum *Luthero* collocatus, Pontificis mentem exposuit; ut nempe fileret, atque palinodiam caneret. Quod *Lutherus* facere recepit, si ante erroris, ex S. codice fuisset conuictus. SLEID. *Lib. II, et SECKENDORF. Hist. Luth. Sect. XXIV. §. 47, seqq. et Sect. XXV. §. 67.* Cum autem Pontifex officium iusti iudicis deseruisset, *Lutherum* inauditum damnasset; hic ad liberum Concilium prouocauit, ac coepto interim Reformationis operi strenue insistendo causam DOMINI egit.

§. 8. Dum haec in Misnia et Saxonia geruntur, *Tiguri* apud *Heluetios Vricus Zwinglius* an. MDXIX, *Bernbardum Samsonem* *Mediolanensem*, monachum *Franciscanum*, pari cum *Tezelio* modo indulgentias uendentem, publice refutare atque demonstrare coepit, eum esse impostorem. Vid. SLEID. *Lib. I, fin. p. SVAVIS. Hist. conc. Lib. I, pag. 9, SCVITETVM. Annal. Euang. Part. I, pag. 45, 47.* Atque hinc ille *Heluetiorum* Reformationis elogio ornatur, et ab *Hottingero* prolixè laudatur.

§. 9. *Lutherus* insequentì anno, a Pontifice excommunicatus, iras dirasque eius iuxta habuit. Nam non tantum *librum de Captiuitate Babylonica*, h. e. Papatu, publicauit; sed et ipsam *Bullam* (ab *Vrico Hutteno* equite *Franco* festiuis glossis interlinearibus illustratam) eiusque autores excommunicauit. Vid. *Tom. I, Lat. Ienens. fol. 403 et 464.* Quia uero Pontifex etiam *Lutheri* libros *Romae* cremari iusserat, ipse conuocato omnium *Scholasticorum* coetu, *Wittebergae* extra portam, *Ius Pontificium* seu *Canonicum* *Vulcano* solenniter consecrauit. Vid. SLEID. *Lib. II, et SCVITET.*

Annal. pag. 13, seqq. SECKEND. Hist. Luth. Lib. I, Sect. XXXI et XXXII.

§. 10. Instabant Comitia a Caesare *Carolo V*, *Wormatiae* an. MDXXI indicta. In his *Lutherus* citatus, animo intrepido comparuit, suamque doctrinam coram Caesare et aliis magnatibus animose professus est, nec blanditiis nec minis, quibus tentatus fuit, cedendo. Quapropter cum viri inuicti constantiam nec ipse Caesar frangere posset, eum d. 8. Mai. proscripsit. Vid. SECKENDORF. *Hist. Luth. Lib. I, Sect. 37, 38, 39, 40, seqq.* P. SVAVIS *Histor. Concil. Trident. Lib. I, p. 15, seqq.* Proscriptum *Friedericus*, Elector Saxoniae, in arce Wartburg prope Iffenacum abscondit; ne per insidias e medio tolleretur. *Luthero* in Pathmo hoc, ut vocare solebat, haerente, quidam fanatico spiritu abrepti, Wittebergae, somnia et colloquia cum DEO iactare coeperant, praeterea requirentes, ut Papatu egressi rebaptizarentur. Unde Fanaticis illis commune *Anabaptistarum* nomen impositum. Hi erant *Nicolaus Storch*, *Marcus Stubnerus*, *Martinus Cellarius*, et *Thomas Münzerus*, motuum postea rusticorum in Thuringia fax et tuba. Eodem animi morbo correptus *Andreas Bodenstein*, a patria D. *Carlstadius* appellatus, statuas e templis tumultuose eiecit, nec amplius Doctoris titulo vocari uoluit. Quorum insaniam *Lutherus* clam e Pathmo Wittebergam rediens, obiurgauit atque castigauit. Vid. SLEID. *Lib. III, pag. 72*, SCULTETI *Annal. pag. 104 et 111*, SECKEND. *Hist. Luth. Lib. I, Sect. XLV, XLVIII*, conf. *Pauli Antonii Diss. de Pathmo Lutheri in arce Wartburg. insertam Diss. Cellarii et recusam Halae an. 1730.* Per idem tempus Academia Parisiensis certa quaedam capita,

pita, e libris *Lutheri* collecta damnant; apud *svav. Hist. citat. pag. 17.*

§. II. *Wormatiense* illud *edictum* iam memoratum multis terrorem incussurum esse videbatur; ut nouam Euangelii lucem affulgentem fugerent atque ad tenebras pristinas redirent. Enim uero praeter opinionem et uota sacrificulorum, aliter euenit; cum excitatis iam ex ueterno Pontificio animis hominum, non eruditi tantum, sed et illiterati quoque multi scripta *Lutheri* cum Latina; tum Germanica legerent auide, atque intelligere inde inciperent, quantum commenta Pontificia a ueritate Christi Euangelica distarent. Nam per Thuringiam et Saxoniam inferiorem Euangelica doctrina disseminata, subinde plures inuenit amatores. Quos *CHYTRAEVUS Chron. Sax. Lib. X.* memorat. Et si interea *Henricus VIII*, Angliae Rex, occasione ex libro de *captiuitate Babylonica*, sumpta, aduersus *Lutherum* calumum stringeret. Pontificem Rom. defensurus. Cui *Lutherus*, zelo uelut heroico stimulatus, mox grauitur respondit. Vid. *SLEID. Lib. III, p. 69*, et *SCVLTIETI Annal. p. 15*, *SECKEND. Lib. I, Sect. XLVI, XLVII.* Interea *Leone X*, Papa, Cal. Decembr. an. MDXXI, uiuis erepto, fauore Caesaris *Adrianus*, sequenti anno ad Pontificatum euectus, Principes Germaniae *Norimbergae* congregatos aduersus *Lutherum* incitare non intermisit, *Erasmum* etiam cohortatus, ut *Lutherum* aggrediretur. Vid. *SLEID. Lib. III, pag. 75*, et *Lib. IV, pag. 104*, *ERASM. Lib. XXIII, Epist.* At Germaniae Proceres, centum aduersus curiam Rom. *Grauamina* exhibuerunt, quae abrogari postulabant. Vid. *SCHILTERI de Lib. Eccles. Germ. Lib. VII, cap. 2.* *Erasmus* autem an. MDXXIV a Rege Angliae praecipue incitatus, edito libro, cui titulus, *Diatriba de libero*
X 5 arbitrio,

arbitrio, aduersus Lutherum divulgauit. Qui illi mox librum de *Seruo arbitrio* opposuit. In quo paulo diuiores locutiones aliqui animaduertunt, quas *Sebastianus Schmidius* excusauit. Vid. *SLEID. Lib. IV. p. 106. LUTHER. Tom. II. Epist. pag. 38. et SECKEND. Hist. Luth. Lib. I. Sect. LXIII.* In quibus sententiis §. 12. Dum Lutheri Euangelica doctrina, per fidos Euangelicos ministros, latius per *Pomeraniam, Silesiam* et *Rorussiam* quoque spargitur, Dux *Saxoniae Georgius* supra memoratus, omni molimine in maiori *Misniae* parte Reformationem Papatus impedire laborauit. Vid. *LUTH. Tom. II. Altenburg. f. 224.* Inprimis quod rei publicae magnam inde conuersionem metueret, si Procerum dissensus circa sacra, cum cleri dissidiis inter se, magis in Germania inualeceret. *Hadrianum* Pontificem ad reformationem propensum, similes fere causas a laudabili consilio remanebant, apud *SVAV. Hist. cit. Lib. I. pag. 24. f. 59.* Pons. *capitulum fringere.*

§. 13. Maius progressui Reformationis impedimentum obiectum fuit, per dissensum de *coena Domini*, inter *Lutherum* et *Klricum Zwinglium* atque *Io. Oecolampadium* an. MDXXV. exortum. *Lutherus* illa Christi uerba: *Hoc est corpus meum*, secundum literam, absque figura intelligebat; *Zwinglius* autem tropum in illis finxit, interpretando, *Hoc significat corpus meum*. *Oecolampadius* uero, *hoc est corporis mei signum*, exposnebat. Vtrinque res magna contentione, multisque scriptis fuit agitata, dum *Lutheri* sententiam *Saxones* & *Heluetii* uero *Zwinglii* sequerentur. Ne autem Schisma hac de causa oriretur, post triennium *Landgrauius Hafsiae, Philippus, Marburgi colloquium* instituerat. Enimvero dissidium hoc conuentu componi hanc potuit. Vnde prima schismatis inter Protestantes causa nata

conuulsa

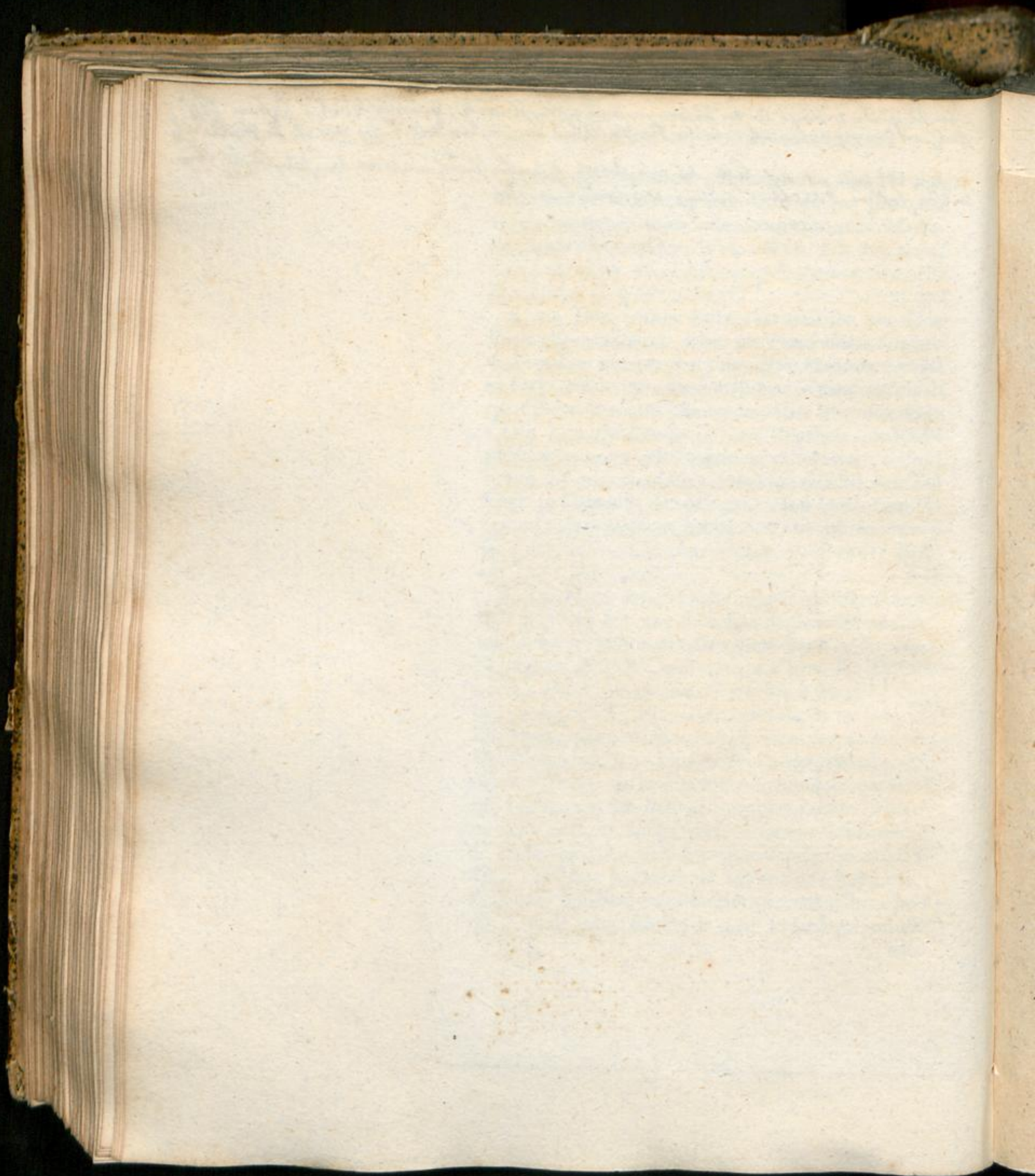
X

nata

In diesem Jahre, 2. März, ist der Kaiser von Japan verstorben, Kaiser Meiji. Der Kaiser von Japan ist
gestorben, und der Kaiser von Japan ist gestorben; der Kaiser von Japan ist gestorben. 2. März ist der Kaiser von Japan.
In diesem Jahre ist der Kaiser von Japan gestorben, und der Kaiser von Japan ist gestorben. 2. März ist der Kaiser von Japan.
In diesem Jahre ist der Kaiser von Japan gestorben, und der Kaiser von Japan ist gestorben. 2. März ist der Kaiser von Japan.

nata est. Vid. SLEIDAN. *Lib. V, pag. 140, et Lib. VI, pag. 175.* Auxit illud noxium Ecclesiae, dissidium, *Casparus Schwenckfeldius*, nobilis Silesius ab Ossinck, *Luthe-ri* doctrinam primum professus, sed postea contempla- tionibus suis nimium indulgens in deuja raptus est. Hic uerba Christi interpretanda censuit: *Corpus meum est hoc*, id est, cibus animae, panis coelestis, qui est ipsemet Christus. *Bucholzerus* de eo dixit: *Schwenckfeldio non defuisse bonum, sed caput regulatum.* Multa illi fanatica placita *Schlüsselburgius* peculiari li- bro tribuit.

§. 14. *Luthero* et doctrinae Evangelicae, eodem an- no, maiorem inuidiam conflavit bellum *rusticanum*, cuius in *Thuringia* incentor *Thomas Münzerus*, uulgo pro euangelico praecone habitus, fuit. Hinc publi- cae Pontificiorum uoces passim audita: *Hinc nouae doctrinae: Hinc Euangelii Lutherani fructus!* Verum *Lutherus* rusticos seditiosos, non tantum a tanto scele- re hoc grauissime ante dehortatus fuerat, sed etiam atrocem istam calumniam publicis scriptis amolitus est. Vid. *Tom. III Oper. Ienens.* SLEIDAN. *Lib. IV, pag. 117, et Lib. V, initio.* Rex Angliae, *Henricus III*, *Luthero* quoque hoc anno matrimonium cum *Catha-rina a Bore*, Virgine Vestali, ceu incestuosum expro- bavit, apud SLEIDAN. *Lib. VI, pag. 145.* Satyrica epithalamia in nuptias eius a *Conrado Collino*, Priore Colonienfi, et *Hieronymo Emsero* composita, apud *Cochlaeum* in *Vita Lutheri* extant. Conf. SECKEN- DORF. *Hist. Luth. Lib. II, Sect. II, III, IV, et V.* Nominatus autem Rex Angliae cum *Aloisia*, *Franci- sci I*, Regis Galliae tum in Hispania captiui matre, foe- dus ad lectam, quam uocat pestiferam *Lutheranam*, a

qua

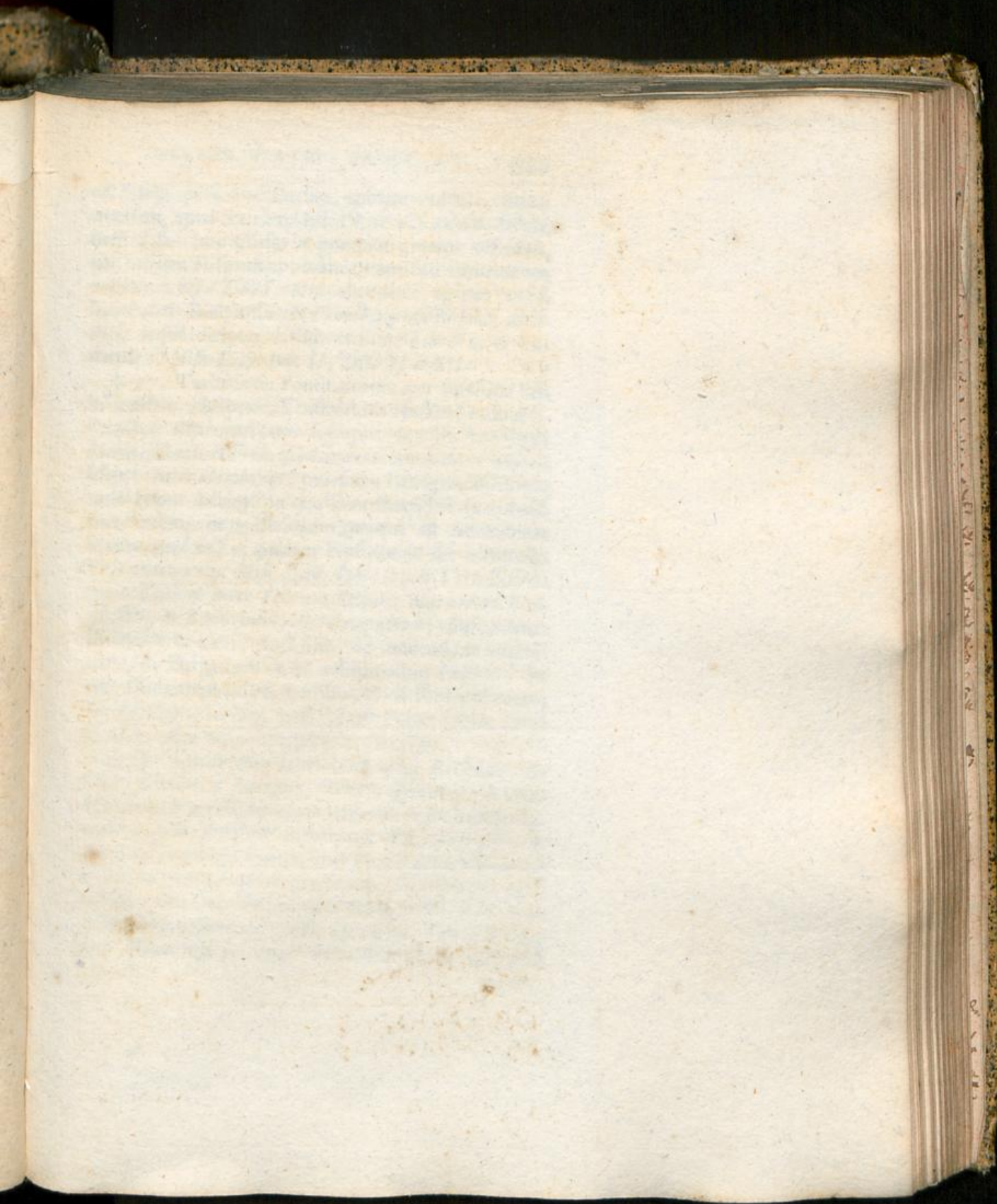

qua non minus periculi sit, quam a Turcis, profligandam inierat. Apud *SLEIDAN. Lib. VI, pag. 145.*

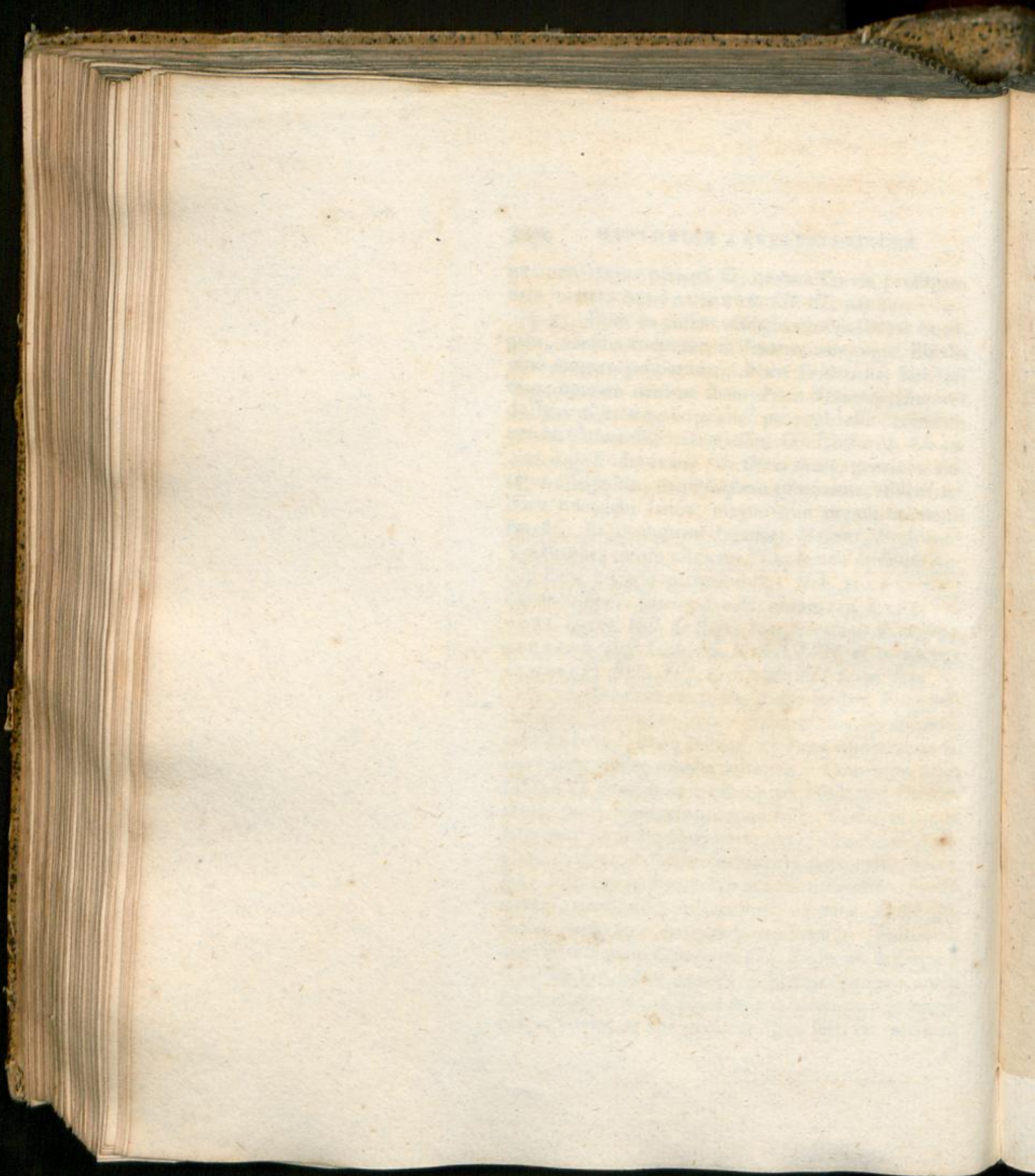
§. 15. Dum ita passim extinguendae doctrinae Evangelii, consilia euduntur, in *Septentrionis* regna, illa divino mupere propagatur. Nam *Fridericus*, Rex *Daniae*, operam navante suam *Petro Suauonio*, *Lutheri* doctrinam in templis publice proponi iussit; cum iam per *Holsatiam* disseminata esset. Conf. *CHYTR. Chron. Sax. Lib. X. In Suecia M. Olaus Petri*, genuinus *Lutheri* discipulus, Rege *Gustavo* conuivente, iidem semina Evangelii latius, magno cum populi applausu sparsit. Et quanquam *Iohannes Magnus*, Episcopus *Upsalensis*, contra niteretur; Rex tamen optimus laudati *Petri* suscepit patrocinium. Vid. *MESSENI Chron. Episc. Sueciae a nobis editum cap. I, PVEFENDORF. Isagog. Hist. de Regno Suec. Germanic. §. 58, seqq. SECKEND. Hist. Luth. Lib. I. Sect. LVII, et D. ERIC BENZELI Brev. Hist. Eccles. Sec. XVI, p. 371, seqq.*

§. 16. Inualecente indies magis laudata Evangelii doctrina, *Carolus V*, Imper. et frater eius *Ferdinandus* cum *Francisco*, Rege *Galliae*, et *Papa* conspirantes illius extinguendae consilia agitarunt. Cum enim anno *MDXXVI* *Franciscus* e captiuitate *Hispanica* dimitteretur, pacis formulae inferrum fuit; Caesarem atque Regem eo potissimum spectare, ut et *Christianae Religionis* hostes, et *Sectae Lutheranae* extirpentur haereses. Ideo in *Germania* *Spirae* habitis comitiis, *Ferdinandus*, cum Episcopis inprimis, de noua, quam uocarunt, religione extirpanda consultauit. Enimvero dum inter *Papam Clementem VII*, Caesarem et Gallum dissidium exoriretur nouum, et *Electores Saxoniae* atque *Landgrauius Hassiae*, Evangelicos tuerentur; in comitiis, ut omnes ita sese gererent, quo facti sui rationem et

et DEO possint et Caesari quoque reddere, decre-
tum fuit, apud *SLIED. Lib. VI*, et *SECKEND. Lib. II*,
Sect. IX. Imo Caesar a pontifice graviter offensus,
per omnem Hispaniam nominis Pontificii auctoritatem,
THVANO. test. Lib. I, *Hist.* abrogavit, ac per *Caro-*
lum ducem Borbonium et *Fronsbergium* Romanum inter-
cepit atque diripuit. Vid. *SLIED. Lib. VI*, et *SE-*
CKEND. Hist. Luth. Lib. II, Sect. XI et XII.

§. 17. Turbatis sic Pontificiorum per intestina bel-
la consiliis, *Philippus*, Landgravius Hassiae, in suis di-
tionibus Reformationem suscepit, consiliis hae in re
Melanchthonis et *Francisci Lamberti* Auenionensis Galli
usui. Ante *Homburgi*, praesente Landgrauio, disputa-
tio fuerat habita, in qua cum Pontificii succubuis-
sent, reditus monasteriorum quoque ad Academiam
Marburgensem, et quatuor Nosocomia ille transtulit.
Vid. *SECKEND. Hist. Luth. Lib. II, Sect. VIII*. Eodem
anno *Badenae* inter *Fabrum*, *Eccium*, *Marnorum* Pon-
tificios, et *Zwinglium*, *Oecolampadium*, *Bartholdum*
Hallerum et alios, de Missa, de invocatione Sancto-
rum, de Purgatorio et aliis disputatum fuerat. Et
cum *Oecolampadius* clamoribus Eccii fuisset obrutus,
Wolffg. Capito scribit: Die Evangelischen wären über-
schrien, aber nicht überdisputirt worden.

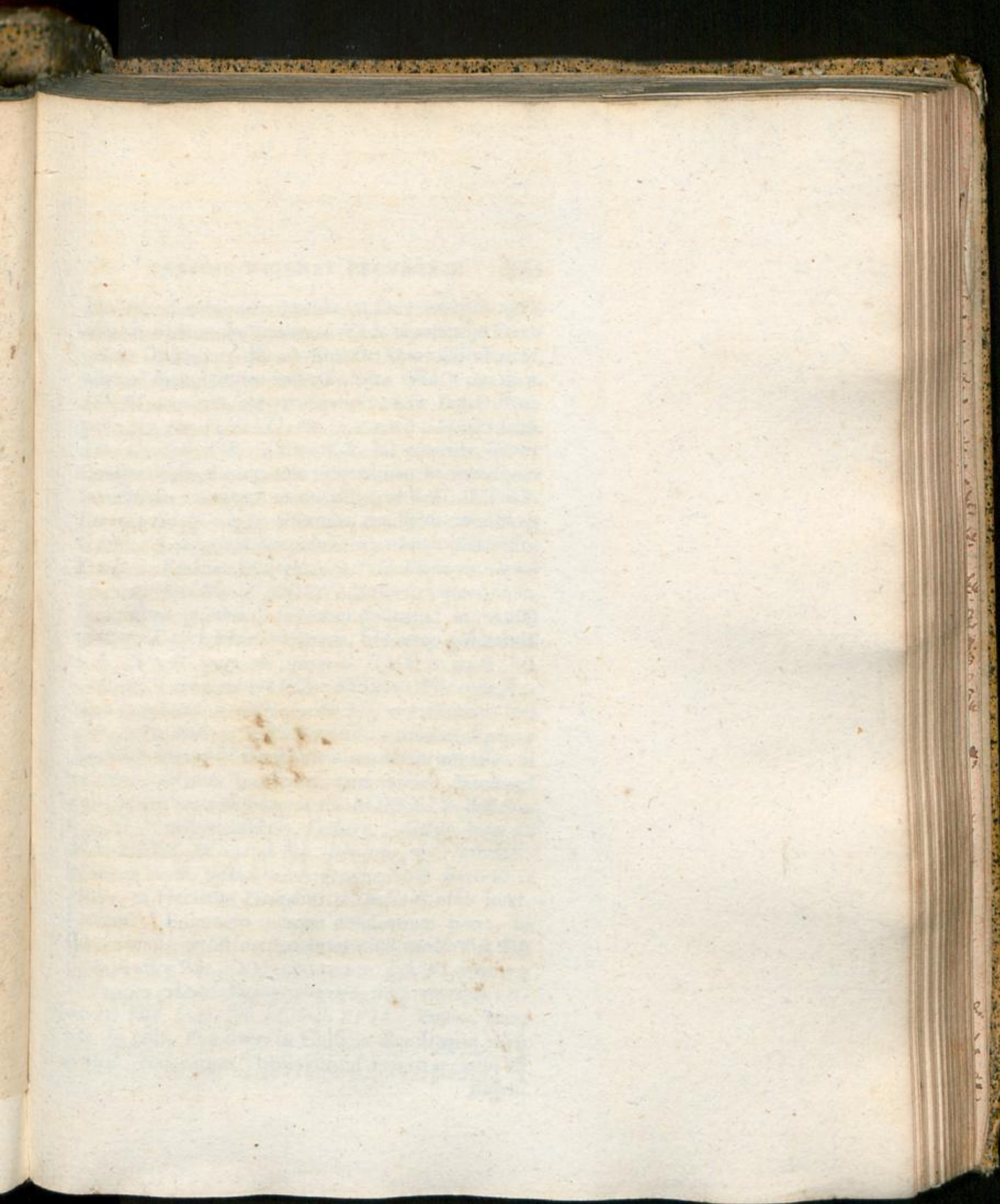
§. 18. Incrementa renascentis uelut Ecclesiae, de
Coena Domini, a *Zwinglio*, excitata certamina, et *Ana-*
baptistarum per Germaniam uagantium molitiones fa-
naticae, hoc tempore turbantur: cum *Syngramma* a
Suenicis Theologis compositum (unde et *Suenicum* ap-
pellatum) cum *Lutheri* praefatione Wittebergae pro-
diisset. Cui *Oecolampadius* et alii Helvetii, *Anti-Syn-*
gramma opposuerunt. Vid. *LVTHER. Tom. VII Opp.*
Lat. Witteberg. fol. 335. Hinc exacerbatis utrinque
animis,

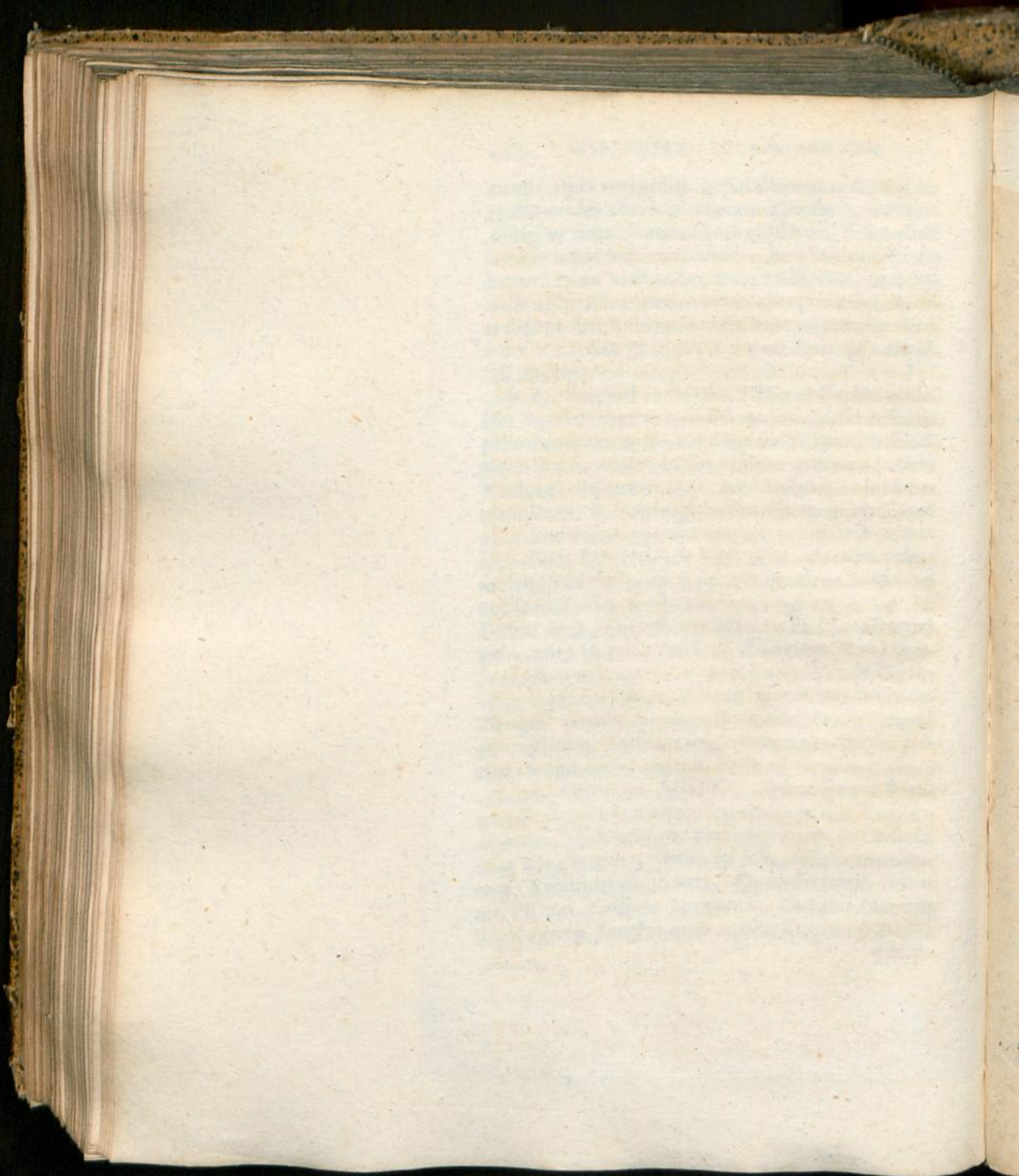
anims, spes concordiae, quam *Bucerus* et *Capito* Argentoratenses Theologi reducere laborabant, exolevit. *Lutherus* tamen interea Anabaptistarum delirantium errores latius serpentes, refellere hauri intermisit. *Johannes*, etiam Elector Sax. anno MDXXVII, out tribuniciis clamoribus sacrilecorum obex poneretur, in tota ditione sua, visitationem Ecclesiarum instituit. Vid. *CHYTR. Sax. fol. 338, LUTH. Tom. IV. Altenb. fol. 389, seqq.* Sequenti an. MDXXVIII cum *Joachimus* Elector Brandenburgicus infensus maxime *Luthero*, Evangelicos concionatores, e ditione sua eiceret, et *Garagius*, Dux Saxoniae, in sua regione quoque, *Lutheri* discipulos persequeretur. *De Joh. Bugenbadius* in Saxonia inferiori et *Hamburgi* imprimis propagando Evangelio laudabilem operam navavit. Vid. *SECKENDORF. Hist. Luth. Lib. II, Sect. XIII, p. 4. Lutherus* etiam de falsorum doctorum suppliciis quaesitus, negat eos occidendos esse, apud *SECKENDORF. l. c. p. 43.* Eodem anno, *Confessionem Magnam* de Coena Domini publicavit; in cuius parte 1) *Zwinglium*, in 2) *Oecolampadium* refutat; in 3) uero parte, suam de Eucharistia confessionem ad mortem usque tuendam edit. *Zwinglio* interim in articulo de Christo, et in eo comminiscente *Lutherus* naturam unam in Christo, pro altera accipi posse, negavit.

§ 20. Caesar an. MDXXIX, *Spirae* iterum solennem Procerum conventum indixerat; in quo Rex *Ferdinandus*, conspirantibus Catholicis, nomine Caesaris, inter alia decrevit; nemini fas esse, religionem veterem (Pontificiam) mutare. Quod decretum *Johannes* El. Sax. *Constans* appellatus, *Georgius* Marchio Brandenburg. *Ernestus* et *Franciscus* Lunenburgi Duces, *Philip-*

Bugenhagius bralem manducationem, aduersus *Melchior-
em Hofmannum* et *Hermannum Tastum* defendit. *Hu-
ius acta* anno 1641 Germanice edita prostant. *§. 22.* *Caesar* autem Ordinibus Protestantibus uni-
uersis iam irascens, horum legatis *Placentiae* manda-
uit, ut decreto *Spirensi* et *Wormatiensi* promulgato pa-
reant: alioquin fore ut auctoritatis atque etiam ex-
empli causa seuerè in illos animaduertetur. Quen-
admodum *Chas* de causa etiam *Bononiae* cum *Clemen-
te VII.* Papa sibi iam reconciliato egit. Qui armis con-
trouersias obortas dirimendas esse censuit. Vid. *ME-
LANC. HIST.* Tom. V, *Declam.* pag. 87, et *SECRET. D.
Hist. Luth.* Lib. II, *Sect.* XXX, *P. 55.* *Hist. Conc.
Trid.* Lib. I, pag. 53. Magnò hoc tempore Ecclesia
Euangelica opericulo obnoxia uidebatur; cum *Caes-
sar*, *Papa* et *Reges* in eius conversionem conspi-
rassent. Vid. *S. 25.* Lib. VI et VII. *Lutherus*
tamen bonitate causae nixus, animum suum haurqua-
quam despondit; sed bene sperauit, quum nihil prope
sperandum uideretur. Ac licet ad profligandam ini-
stam uim, nullum humanum praesidium praestideret;
non defore tamen coelestem opem, omnino existimauit.

PERIODI V

SECTIO III

DE

STATV RELIGIONIS A TEMPORE EXHIBITAE AVGVSTANAE CONFES- SIONIS AD OBITVM LVTHERI

In hac Sectione, praeter supra *Sect. II* nominatos
Theologos, includere *Urbanus Regius*, *Ioachimus
Moer-*

Moerlinus, Matthias Flacius Illyricus, Hieronymus Weller, Iohannes Pseffinger, Erhardus Schnepfius, et alii ex Lutheri et Melanchthonis Epistolis, nec non Historia Lutheranismi Seckendorffii colligendi, quorum uitas Melch. Adami, elogia uero Sleidanus, Melanchthon in Epistolis suis, et ex parte Thuanus in Historia descripserunt. Inter Pontificios celebres Scriptores NATAL. ALEXANDER *Hist. Eccl. Sec. XV, part. I, c. 5*, recenset.

§. 2. Illuxerat in hac miranda rerum conuersione annus huius aevi *trigesimus*, quo Imperator Carolus V. *Augustae Vindelicorum comitia* indixerat: ut tum de bello Turcico, tum inprimis de Religionis controuersis sopiendis decerneretur. Hae de causa ipse *Protestantes* ante conuocationem, *fidei suae formulam* scripto exhibere etiam iusserat. Mandato huic Elector Saxoniae Iohannes paruic, et quod nemo futurum putasset, omnium primum ipse adfuit. Usque adeo et DEO probare fidem suam et Caesari studebat Princeps magnanimus. Interim *Luthero* et *Melanchthoni*, uiro in litteris pariter et rebus sacris, id temporis longe exercitatissimo, cum *Iusto Iona* et *Bugenhagio* dederat negotium conficiendi postulatam a Caesare Confessionem, siue *Formulam Fidei*, communi omnium Protestantium nomine ipsi exhibendam; cum ut Caesaris uoluntati fieret satis, tum ut calumniae immanissimae, quibus sacrificulorum et monachorum greges haecenus *Lutheri* doctrinam onerauerant, abstergerentur, atque confutarentur. Quicquid enim aut Anabaptistarum et Fanaticorum natio delirauerat; aut quicquid crudelissimarum caedium haecenus et eladium, per rusticorum seditiones, perpessa esset Germania; immo quicquid Manichaei olim, aut Ariani et similes pessimi

Rechenb. H. E.

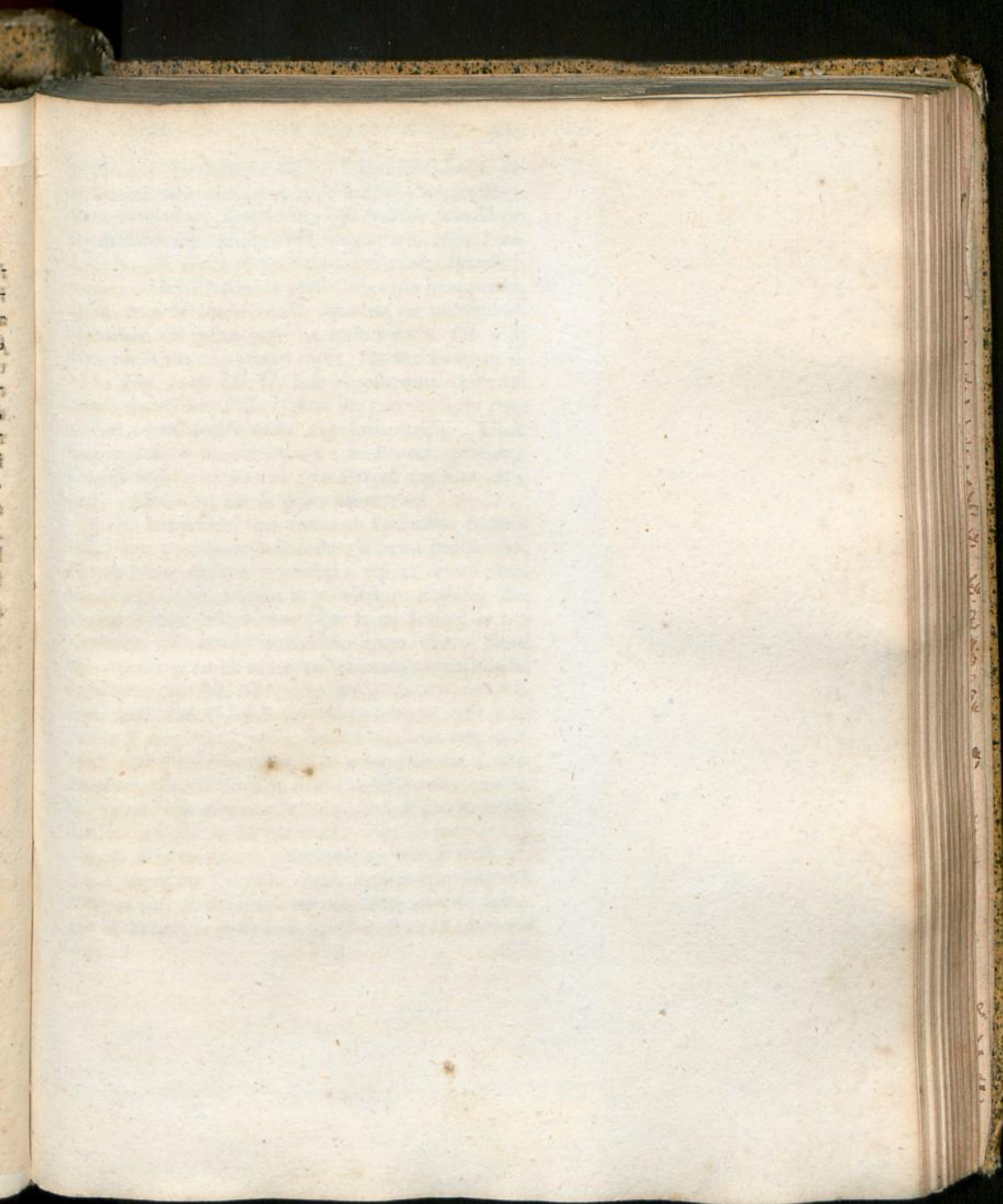
Y

haere.

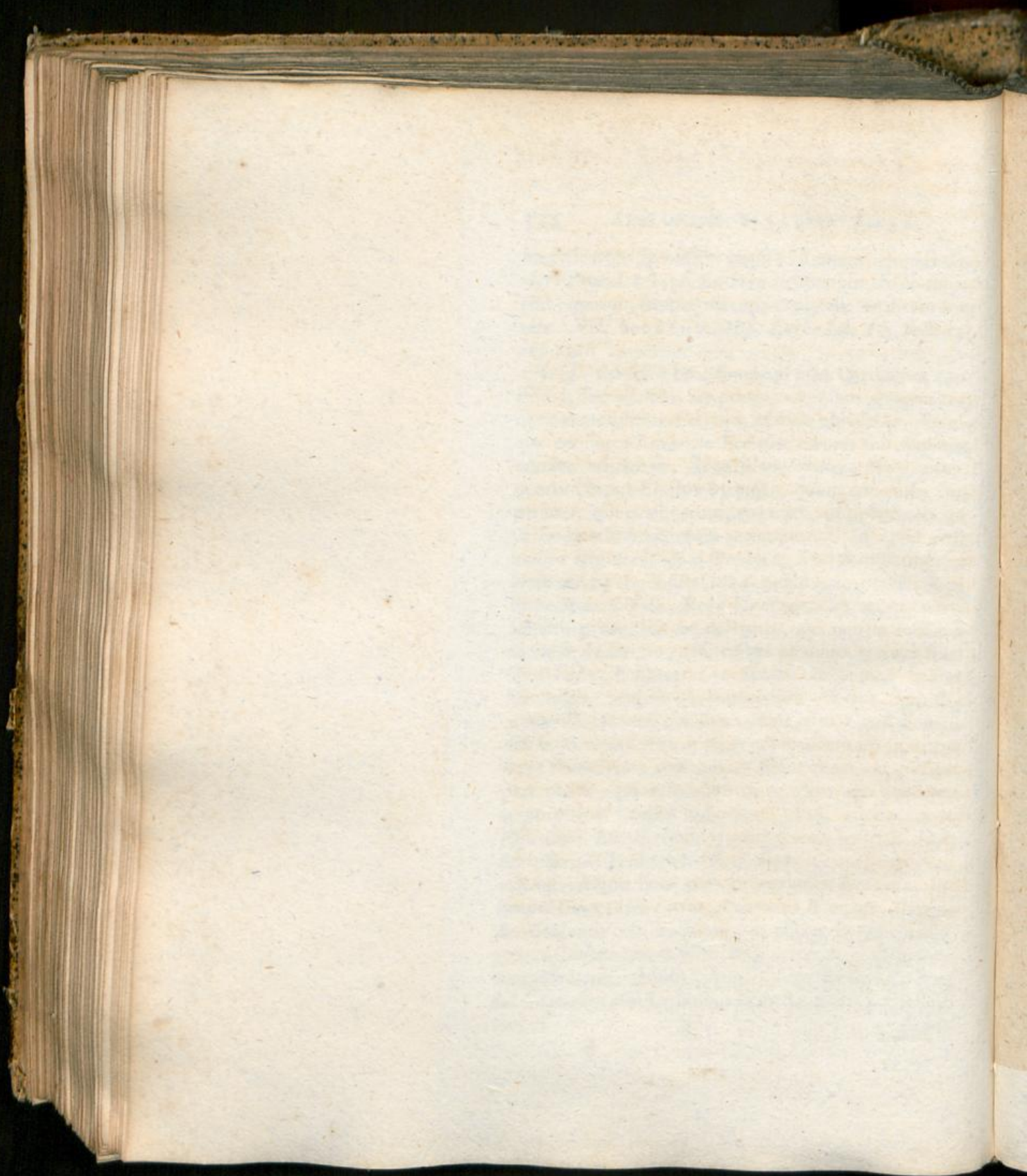

petierunt; quam cum aegre obtinuissent, statim per Melancthonem refutarunt. Unde *Apologia Augustanae Confessionis* nata, quam inter Symbolicos suos libros Confessores retulerunt. Vid. SECKENDORF *Hist. Luth. Lib. II, fol. 260*. Atque sic, quum minus sperasses, veritas coelestis haecenus pressa, opprimi haut potuit. Quin emerit conspicienda omnibus et admiranda. Historiam rei gestae post SLEIDANVM *Lib. VI, CHYTRAEVS, COELESTINVS, et SECKENDORFIVS Hist. Luth. Lib. II*, fuse exposuerunt. LUTHERVS etiam *Tom. V. Item fol. 26, seqq. et fol. 157, seqq.* SAMBERTVS de *Miraculis Augustanae Confess.* Libro Germanico, DORSCHAEVS de *Prouid. circa Aug. Confess. Dissert.* et VARENIUS *Exegesi Aug. Conf. p. 4, et 5, το θεόν τ.* hac in parte annotarunt.

§. 5. Imperator, qui toties ab Ordinibus Imperii expetitum concilium indicandum interim promiserat, die 19 Nou. edictum promulgari curat; quo omnes usque ad Concilii tempus ex praescripto Ecclesiae Romanae uiuere iuberentur; qui secus faxint, in eos Caesarem pro officio animaduersurum esse. Multi hoc edicto percussi anxie rei euentum expectarunt, apud SLEID. *Lib. VII, pag. 194 et 196*, SECKENDORF *Hist. Luth. Lib. II, Sect. 35*. Argentineses, qui articulum X Aug. Conf. iuxta Zwinglii mentem improbarant, cum Constantiensibus, Memmingensibus et Lindanensibus, peculiarem fidei suae Confessionem, per D. Casparem Hedlicum obtulere, quam ipse Caesar repudiavit. SLEID. teste *Lib. VII, p. 198 et 200*.

§. 6. Diuinae tamen prouidentiae tribuendum est, quod *Augustana Confessio*, iussu Caesaris in linguam Hispanicam, Italicam et alias conuersa, ad externos Reges et Principes missa fuit, apud D. COELESTINVM

Hist. Comit. Tom. II, f. 19. Principes interea Protestantes, quum Caesar illam admittere nollet, *Smalcaldiae*, mense Decembr. conuenerunt; *Formulam foederis* concepturi; non quidem animo offendendi ququam, sed defendendi causa, si Caesar et Papa doctrinam iam publice propositam, extinguere molirentur. Et huius gratia cum Theologi, tum Politici in consilium adhibebantur uarii; ne quid temere in re tam ardua praecipitaretur. Vid. *HORTLEDER. Tom. I de Bello Smalcald.*

§. 7. *Lutherus*, qui comitiis istis ipsemet non interfuerat, quippe *Coburgi* interea commorari iussus; sub finem huius anni, ut Germanos de rerum euentu maxime sollicitos et anxios erigeret, *Commonitionem*, *Warnung an seine liebe Deutschen*, publicauit. Vid. *Tom. V Altenb. f. 529*, et *COELESTINVM Hist. cit. Tom. IV, f. 100, seqq.* Insequenti anno, die 16 Febr. Protestantes ad Reges Galliae et Angliae scribunt, quid in Religionis negotio huc usque actum sit, illis significantes. Inprimis etiam calumnias de se sparsas simul diluunt; ac si bona Ecclesiastica praetextu Religionis reformatandae captarent. Perunt etiam, ut Caesarem, ne concilium piū, Christianum et liberum conuocare grauetur amplius, hortentur. Conf. *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. 2.*

§. 8. Dum haec geruntur, in Anglia *Guilielmus Tyndallus*, lectis *Lutheri* libris, omni studio Anglicanam Ecclesiam repurgare laborauit. Quam ob causam *N. Testamentum* in gentis suae idioma transtulit, magno cum Episcoporum odio, quod incurrit. Ipse tamen Rex *Henricus VIII*, Papae iam ex diuortii causa infensus, non tantum conuiuebat, sed et ipse iugum Pontificis Rom. excutere meditabatur, *Thoma Wolfaeo*, Cardi-

Cardinale, qui Papae auctoritatem defendebat, de summo honoris culmine deiecto, Vid. *SCVLTI* *Annal. Euangel. Decad. II, pag. 332.* Conf. *GILBERTI EYRNETII Hist. Reform. Eccles. Anglie. Part. I, pag. 80, seqq.* et *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, f. 68.*

§. 9. In Germania, dum Caesar *Lubecenses, Vlmenses* et *Augustanos*, Romanae iterum Ecclesiae placita sequi iuber, turbae enatae sunt; quas propter *Urbanus Regius*, insignis theologus, Augusta discessit, ab *Ernesto*, Duce Luneburgico receptus, ut in ditione sua Ecclesiam repurgaret. Vid. *SCVLTI. Ann. Euang. Dec. II, pag. 360, seqq.* In *Helvetica* cum civile bellum inter *Tigurinos* et *Quinqupagicos* hoc anno exarsisset, in praelio *Capellensi*, *Zwinglius* occubuit, memorante *SLEIDANO Lib. VIII, pag. 221.* In huius obitum *Jacobus Mycillus Chronodistichon* composuit:

OCCVbit patre bellator CINGLIUS ense;

Et pressa est armis gens populi Losa SVIS.

Post obitum *Zwinglii*, *Ioh. Calvinus*, *Theodorus Beza*, *Hieronymus Zanchius*, et alii illius doctrinam imprimis propugnarunt, addentes de absoluto praedestinationis decreto horrendum dogma, quod *Calvinus* resuscitauerat.

§. 10. Lactior Protestantibus uidebatur annus *trigesimus secundus*; cum ob periculum belli *Turcici*, Caesar illis *Norimbergae* pacem Ecclesiasticam indulgeret, apud *SLEID. Lib. VIII, pag. 227, SECKENDORF. Hist. Luth. Lib. III, Sect. IV,* *Zwingliani*, ut pace illa sibi quoque frui liceret, *Confessioni Augustanae* et *Apologiae*, *Svinfurti* convenientes subscribere, adiecta non quidem publice, sed tacite, *Confessione*

quatuor Ciuitatum, quam *supra* §. IV memorauimus. Unde subdola illa subscriptio fuit habita. Vid. *scvlr. Annal. cit. pag. 342.* Interea in Episcopatu *Qsnaburgensi*, et *Breniae*, doctrina Evangelica propagata legitur apud *CHYTR. Chron. Sax. Lib. XII, fol. 383, seqq.* Eadem felicitas *Anhaltinis* hoc anno obtigit. Vid. *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. VI, §. XVI, Lutherus* hac de causa, *Georgio*, Duci *Anhaltino*, pio ualde et erudito gratulatus est epistola moniti loco addens: *Confidite, ego uici mundum.* *Georgius* autem, Dux *Saxoniae*, qui *Lutherum* eiusque doctrinam impense oderat, *Lipsiensis* illi adhaerentes in exilium misit. Vid. *SLEID. Lib. IX, pag. 235, seqq.* et *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. II, fol. 39.*

§. III. In Gallia *Iohannes Caluinus*, *Noviodunensis*, uiginti trium annorum iuuenis, *idolomaniam Pontificiam*, *Aureliis* abrogare coepit, *Elogium* eius *THYANVS Lib. XXXVII*, annotauit. *Tholosae*, *Iulius Caesar Scaliger* instaurationem doctrinae Evangelicae promouit, *Geneuae* *Guilielmus Farellus*, et *Antonius Salnerius* femina reformandae Ecclesiae iecerunt. Sed in *Bohemia*, quae doctrinae *Lutheranae* adhaerebant, Rex *Ferdinandus* persequabatur. Evangelici in *Saxonia* ob obitum Electoris *Iohannis Constantis*, qui die III Augusti huius anni diem supremum clauderat, tristabantur. Sed successor eius *Iob. Fridericus*, princeps magnanimus, religioni Evangelicae innutritus eos exhilarauit; quippe qui pro illa asserenda mortem subire, semper promptus atque paratus fuit. Vid. *SECKEND. Hist. Luth.* et *HORTLED. de Bello Smalcald.* prolixè operam et zelum huius laudatissimi Principis laudantium.

FRANKESTIFTUNGEN

§. 12. Annus insequens *trigesimus tertius*, nouam Euangel. doctrinae inuidiam confluxit; quod *Anabaptistae* in *Westphalia* ac imprimis *Monasterii* insanire magis coepissent. Nam nouum Christi in terris regnum mundanum somniarunt, quod in *Aug. Confessione Artic. XVII* reiectum fuerat. Autores huius insaniae fuerunt *Iohannes Bockelius*, Sartor *Leidensis* et *Knipperus Dollingius*, homines furore correpti, qui diuina iuxta ac humana iura turbantes, sacra omnia peruerterunt. Historiam motuum istorum, *Lambertus Hortensius* prolixè, breuius *SLEIDANVS Lib. X*, et *CHYTRAEVS Lib. XIV. fol. 40. seqq.* describunt. Interea autem *Iohannes Dux Cluiae*, Euangelicae doctrinae in suis ditionibus fores aperuit. *Erasmus* motus hosce animo expendens, libellum de *amabili Ecclesiae concordia* Ps. LXXXII, enarrando euulgauit: quo de religione tantopere concertantes, ad concordiam cohortatus est. Vid. *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III. fol. 49.*

§. 13. Annus *trigesimus quartus*, trium in Germania Ducatum reformatione insignis, Euangelicos exhilarauit; cum *Erhardus Schnepsius* et *Iohannes Brentius* in Ducato *Wurtembergico*; in *Pomerania* *Iob. Bugenhagenus*; in *Brunsvicensi* et *Grubenhagenensi* ditione, *Nicolaus Amstdorpius* et *Urbanus Reginus*, Pontificias superstitiones consensu Principum abolerent, puramque Euangelii doctrinam disseminarent. Vid. *scvlteri Annal. Euangel. Decad. II. anno MDXXXIV.*

§. 14. Dum haec, inter motus Anabaptistarum et Zwinglianorum in Germania geruntur, Rex Angliae *Henricus*, Pontificia autoritate per regnum abrogata, supremum se Ecclesiae Anglicanae caput, per Parlamentum declarari iussit. Idem *Iacobus VI. Rex Scotiae*,
annu

apud *Buchananum* Lib. XIV, fecit. *Franciscus*, Rex Galliae, animo etiam reformationem agitans, missis ad *Philippum Melancthonem* litteris, eundem ad *Colloquium* inuitauit; qui nisi *Electori Sax.* inhibuisset, eo proficisci haut abstinuisset. Vid. *CAMERARIJ Vit. MELANCHTH.* et *SLEID.* Lib. X. Cum *Parisiis*, *Gerardus Rufus Coralus*, *Pertandus* et alii *Euangelium* libere professi essent; Rex instinctu *Sorbonistarum*, illis postea id seuerè interdixit; cum interim *Calvinus*, in aliis Galliae Prouinciis, plures inueniret assecclas.

§. 15. Quum uero *Geneuenses* an. MDXXXV Pontificiam idolomaniam abrogassent, et in Germania, *Lutheri* doctrina latius disseminata esset; Pontifex Rom. *Paulus III*, *Paulum Vergerium* cum mandato in Germaniam ablegauit; ut Concilium proxime conuocandum suo nomine polliceretur. Quo promisso, Protestantium consilia circa Concilium, explorare callide molitus est. At illi Papae tergiversationes fraudulentas animaduertentes, parum fidei eiusdem pollicitationibus tribuere. Nec *Lutherus*, quem *Vergerius* magnis promissis ad defectionem sollicitabat, ab instituto suo diuino se dimoueri passus est. Vid. P. SVAVIS *Hist. Concil. Trident. Lib. I, pag. 80, seqq.* et HORTLED. Tom. I, cap. 19, 20. Interea hoc anno *Wittenbergam* uenere *Capito*, *Bucerus*, *Fechtijs*, et alii *Argentoratenses* ac *Sueuici* Theologi, concordiam in articulo de S. Coena cum *Luthero* tentantes. Quae cum conclusa esset, et *Bucerus* uir pacis amantissimus, eandem *Heluetiis* persuadere studeret, illi autem hanc repudiarent; *Bucerus* ob tentatae pacis studium, utriusque partis litigantis inuidiam incurrit; maleque eo nomine apud alios audit. Vid. D. CALOVII *Hist. Syncretismi*

cretismi Lib. I, cap. 2, et MARTINI DIFFENBACHII Epistolam, de D. Martino Bucero, Francofurti exaratum.

§. 16. Ad Protestantes Ordines hoc tempore Smalcaldiae congregatos Rex Galliae, Guilielmum Bellaium, Rex Angliae, Eduardum Foxum, misere Legatos. Quorum ille foedus obrulit; monens simul, ne quem Concilii locum reciperent, nisi de sui atque Angliae Regis consilio; hic uero hortabatur Protestantes, ne Concilium adprobarent, nisi de tollendis Ecclesiae erroribus ageretur. Vid. P. SVAVIS Hist. cit. Lib. I, pag. 84, et SECKENDORFII Hist. Luth. Lib. III, Sect. X, XI, XIII.

§. 17. Pontifex interea, ne toties postulatum a Caesare Concilium auersari uideretur, anno sequenti Mantuae Synodum indixit, ad quam Caesarem, Reges, Principes, et Praelatos inuitauit. Verum Protestantes an. MDXXXVII, Smalcaldiae denno conuenientes, multa in isthaec Concilii indictione desiderarunt, quae HORTLEDERVS Tom. I, Lib. I, cap. 29, et P. SVAVIS Hist. Conc. Trid. Lib. I, pag. 86, seqq. memorant. Lutherus, qui cum aliis Theologis uocatus, Smalcaldiam uenerat, articulos ibi, Concilio, si ita Protestantibus uideretur, exhibendos composuit, qui inde Smalcaldici appellati sunt. Heldus quidem, legatus Caesaris, Concilium iam indictum Protestantibus magnopere commendauerat, apud HORTLED. Tom. I, Lib. VII, cap. 1, seqq. Rex Angliae tamen scripto euulgato, id non esse Christianum, sed Pontificium demonstrauit, testante HORTLED. Tom. I, Lib. I, cap. 30.

§. 18. Verum Papa, ut erat temporum callidus, studium reformandi Ecclesiam simulans, quosdam ex Cardinalium numero delegit, iisque remisso tantisper iuramento

mento mandavit; ut in morbos Ecclesiae Romanae inquirerent eosque demonstrarent. Quod negotium tamen arcanum esse uoluit. At illo mox emanante, Lutherus de eodem, *Librum* cum praefixa pictura euulgauit, qui Pontificios ualde affecit. Vid. SLEIDAN. *Lib. XII, initio.*

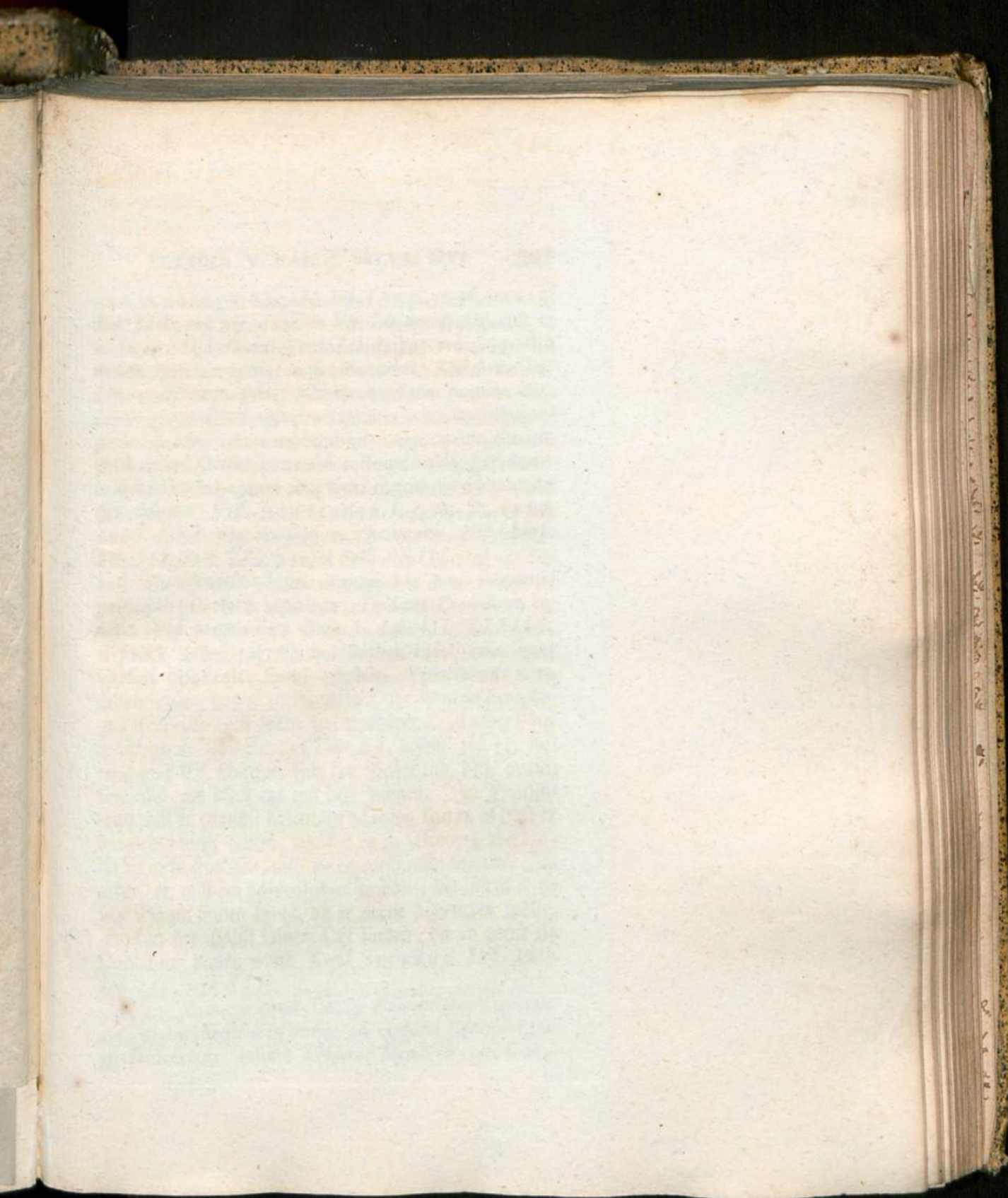
§. 19. Cum foedus Smalcaldicum Pontificii nulla arte dissoluere possent, legatus Caesaris Heldius, Principes ac Ordines Catholicos anno MDXXXVIII, *Norimbergae* congregatos de foedere, pro Romanensis religionis defensione sollicitauit, ut Protestantes Smalcaldici terrentur. Quod foedus sanctum, item, den Catholischen Gegen-Bund appellarunt, apud SLEID. *Lib. XII, p. 338*, et SECKEND. *Hist. Luth. Lib. III, Sect. XVII, §. 53.*

§. 20. Anno insequenti XXXIX Evangelici in Saxonia et Misnia infensissimo hoste liberantur. Nam Georgius, Dux Saxoniae, qui Lipsiae residebat, die 24 Aprilis uita, sine liberis superstiribus excesserat. Cui frater Henricus, Pius appellatus, ab intestato successit, statimque populo in fidem recepto Lutherum accersit, ut cum Melanchthone, Pontificias superstitiones abrogaret, atque Ecclesiam repurgaret. Id quomodo gestum sit, A. V. G. PERIFFERVS in *Lipsia sua Lib. III, §. 35, seqq.* exponit. Conf. SLEID. *Lib. XII, pag. 343, seqq.* et SECKEND. *Hist. Luth. Lib. III, Sect. 19.*

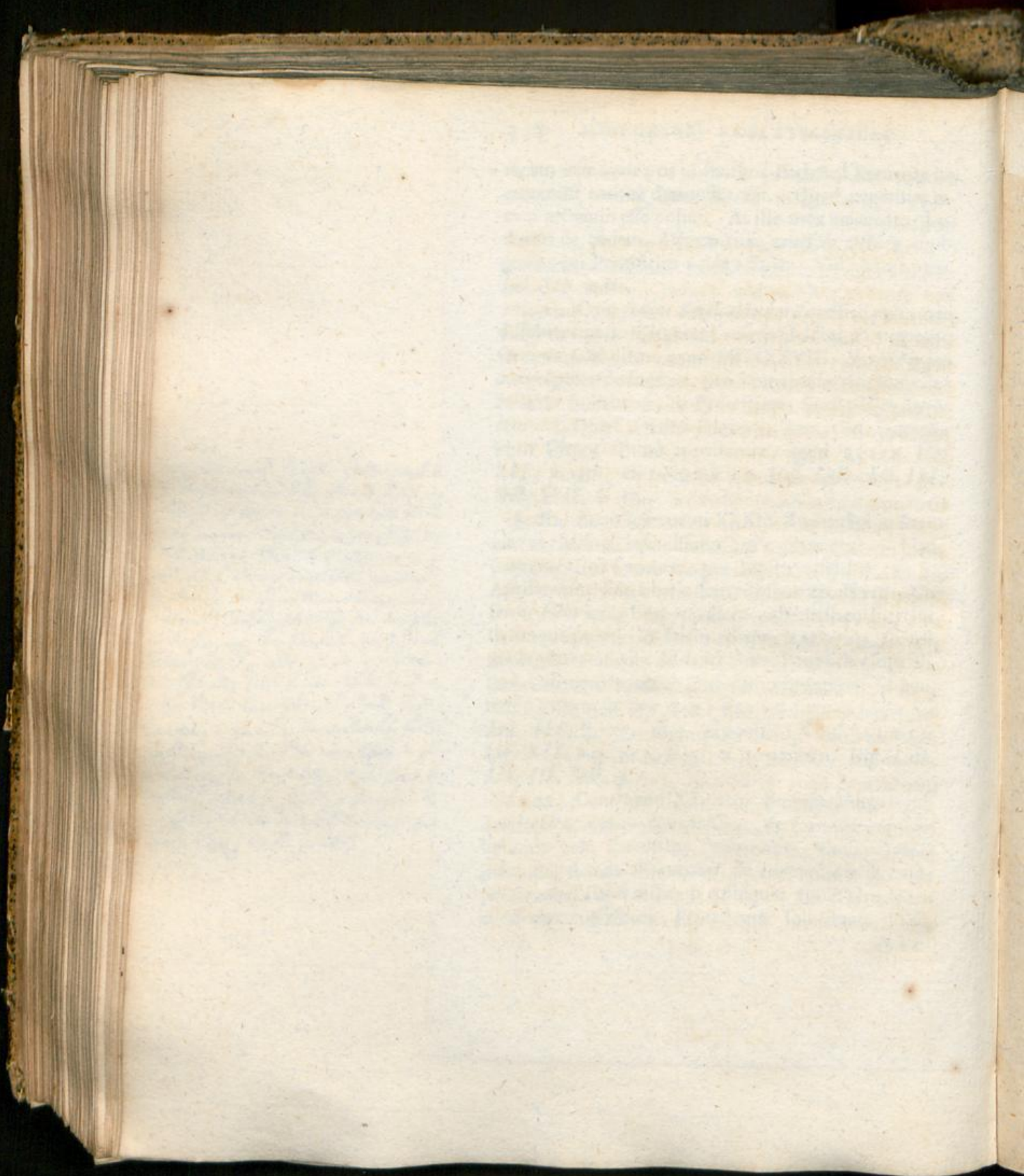
§. 21. Cum anno XL. acui Protestantium legati Smalcaldiae de nouo conuenissent, de formula reconciliationis cum Pontificiis deliberaturi; Caesar Spirae primum, deinde Wormatiae de concordia reducenda per Granuellanum instituto colloquio, cui Melanchthon et Eccius interfuere, Protestantes sollicitauit. Vid.

HORT-

HORTLEDERVM *Tom. I, Lib. I, cap. 35, 36*, SLEID. *Lib. XIII, pag. 371*, CAM. *in Vit. Melanchi. pag. 198*, et P. SVAY. *Hist. Concil. Trid. Lib. I, pag. 100, seqq.* Illo autem mox abrupto, anno insequenti, Ratisbonae iterum reassumptum fuit. Vbi Granuellanus nomine Caesaris librum Theologis praesentibus uelut conciliationi promouendae idoneum exhibuit. Quem cum illi improbarent, Caesar pertaesus colloquiorum, per decretum die 28 Iul. totum religionis negotium ad concilium distulit. Vid. HORTLEDER *l. c. cap. 37*, PETR. SVAY. *Lib. I, pag. 101, seqq.* et SECKEND. *Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXI, §. 80, et Sect. XXIII.*

§. 22. Pontifex igitur Paulus III anni sequentis principio, Caesare annuente, Tridenti Concilium indixit. Vid. HORTLED. *Tom. I, Lib. III, XXXIIX*, P. SVAY. *Lib. I, pag. 109*, qui Bullam indictionis, quae Caesari displicuit, simul exhibet. Protestantes uero dissentiebant, neque ut Pontifex Concilium indicat, neque ut Tridentum locus sit, probantes. Lutheri hic iudicium de Concilio, ex *Tom. VI, Ienens. fol. 533*, notandum: Es schleppet sich der Pabst mit dem armen Concilio, als die Kaze mit den Jungen. In Teutschland will er es nicht halten, zu Mantua kan er es (wie er vorgiebt) nicht halten, iest soll es zu Vincens werden, da es nicht seyn kan, und sie es auch nicht meynen. Ich achte, er will ein Marcolphus werden, der nirgend einen Baum finden konte, da er gerne anhencken wolte, also kan der Pabst keinen Ort finden, da er gerne ein Concilium halten wolte. Conf. SECKEND. *Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXV.*

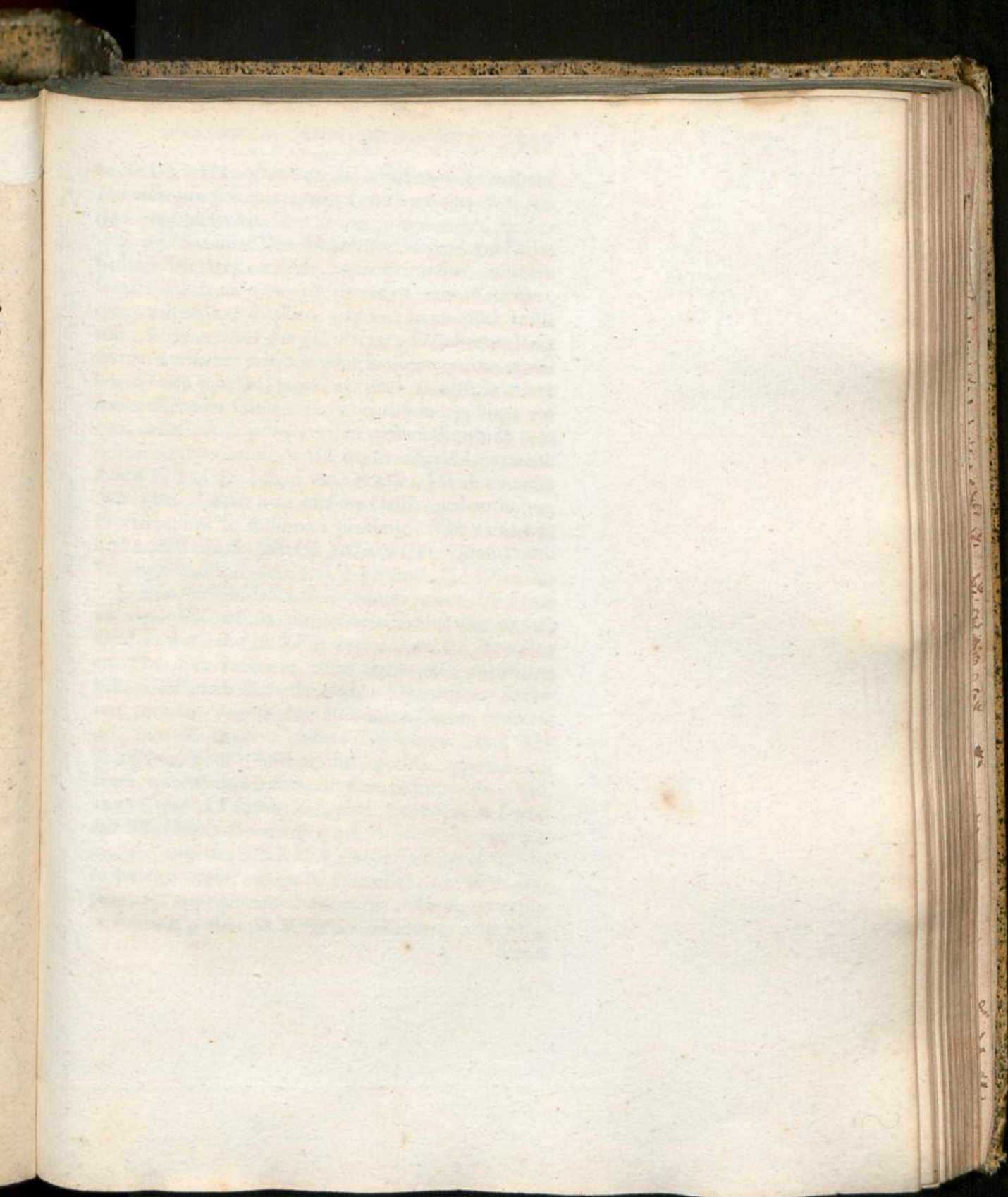
§. 23. Exeunte anno, Caesar Granuellano praeceperat, ut anni sequentis initio, ad comitia Norimbergam proficisceretur, relicto Tridenti Mendoza, qui Conci-

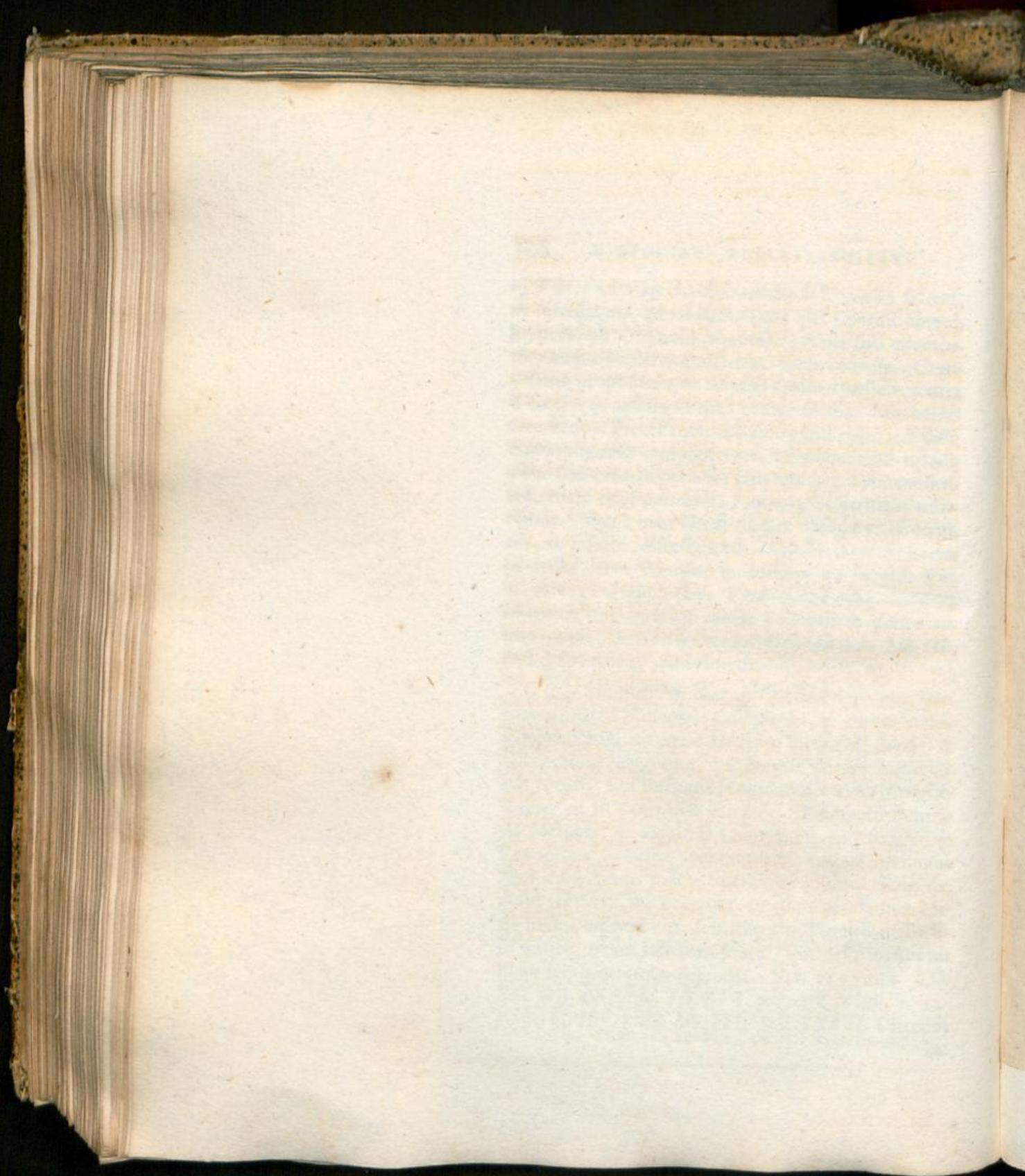
lii Patres ad aliquid auspicandum sollicitaret: saltem, ne discederent, prouideret, quod ipsa Concilii umbra, in proximo Ordinum conuentu, rebus suis momentum aliquod uideretur allatura. Eo in consensu, a Granuellano propositum, ut Imperii Ordines bellum contra Turcam, et auxilia Caesari contra Galliae Regem decernerent. Protestantes uicissim postulabant, ut dissidium religionis componeretur, offensionesque a Iudicibus Camerae Imperialis, aliis quidem obnitentibus, sed reuera religionis causa contra ipsos excitatae tollerentur. Quod cum Granuellanus declinaret, a comitiis, re infecta, discessum est. Caesar interim *Busseti* in Italia, cum Pontifice in colloquium uenit. Vid. *SVAVIS Histor. Conc. Trid. Lib. I, pag. 112, seqq.* Magnum hoc tempore causae Euangelicae periculum imminuisse, *SECKENDORFF. Hist. Luther. Lib. III, Sect. XXV, §. 104*, animaduertit.

§. 24. Dum autem haec de Concilio agitantur, *Hermannus* Archi-Episcopus Colonienfis, in curam emendandae uel reformandae Ecclesiae incumbit; *Bucero* ad se euocato Argentorato, qui Bonnae docere Euangelium coepit. Cui instituto promouendo etiam *Melancthonem* ad se accersitum adiunxit. Enimvero Pontificii doctores, et inprimis Colonienfes, qui semper ab Euangelica doctrina abhorruerant, magno molimine Archiepiscopum suum infestarunt, libro euulgato, quod *Antididagma* uocarunt: In cuius praefatione clavis uerbis affirmarunt, sub Imperio Turcico malle sese uiuere, quam sub magistratu, qui reformationem illam sequatur atque defendat. Vid. *SLEIDAN. Lib. XV, pag. 426, seqq. Lib. XVI, pag. 455, et 471, et SECKEND. Hist. Luther. Lib. III, Sect. XXVII.* Ceterum an.

an. MDXLIII reformatio Ecclesiastica in Principatu
Hennebergico suscepta, quam SECKENDORF. l. c. fol.
1543, seqq. describit. *Uelgitisq. in mubcnpst biup 33*
§. 25. Saxoniae Dux *Mauritius*, interea leges Eccle-
siasticas salutare condidit, quae per ipsius ditionem
seruari debebant. Ac ne seminaria tam Ecclesiae
quam reipublicae deessent, tres literarum ludos insti-
tuit, *Misnae, Mersburgi, Portae*; singulisque locis
certum numerum attribuit adolescentum, quibus omni-
bus uictum praebens atque uestitum, magistris etiam
annua stipendia soluit, et in hunc usum applicuit eo-
rum collegiorum proventus, in quibus aliquando mo-
nachi uixerant otiosi, etoid genus alii. Vid. SLEID.
Lib. XV, pag. 427, seqq. An. MDXLIV in comitiis
Spirensibus, Caesar, ob metum Galli, quippe hostis,
Protestantibus se mitiorem praebuit. Vid. SECKEN-
DORF. *Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXIX.* Quod Ponti-
fex improbavit, ibidem Sect. XXIX. *an entibet I miltiq*
§. 26. Anno MDXLV *Waldenses*, ex crudeli Sena-
tus *Aquensis* sententia, diris modis iterum diuehantur,
apud SLEIDAN. *Lib. XVI, pag. 463, et 466.* Pontifex
etsi Concilium indixerat, totus tamen arsit cupiditate
bellum inferendi Protestantibus. Quapropter *Luthe-
rus*, aduersus Pontificatum Romanum librum publica-
uit, quo *Papatum a Satana constitutum*, daß das
Pabsthum vom Teufel gestiftet, probat, praefixa pi-
ctura, quae statim indicat argumenti summam. Vid.
SLEID. *Lib. XVI, pag. 468, seqq.* Eodem anno *Luthe-
rus* Theologos *Louanienses*, qui Parisiensium exemplo,
excitati, dogmata XXXII a Caesare edicto confirma-
ta publicauerant, refutant. Haereticos eos atque san-
guinarios appellat, qui cum impia doceant, et ratio-
ne sua non possint ex Scriptura defendere, uim adhi-
beant.

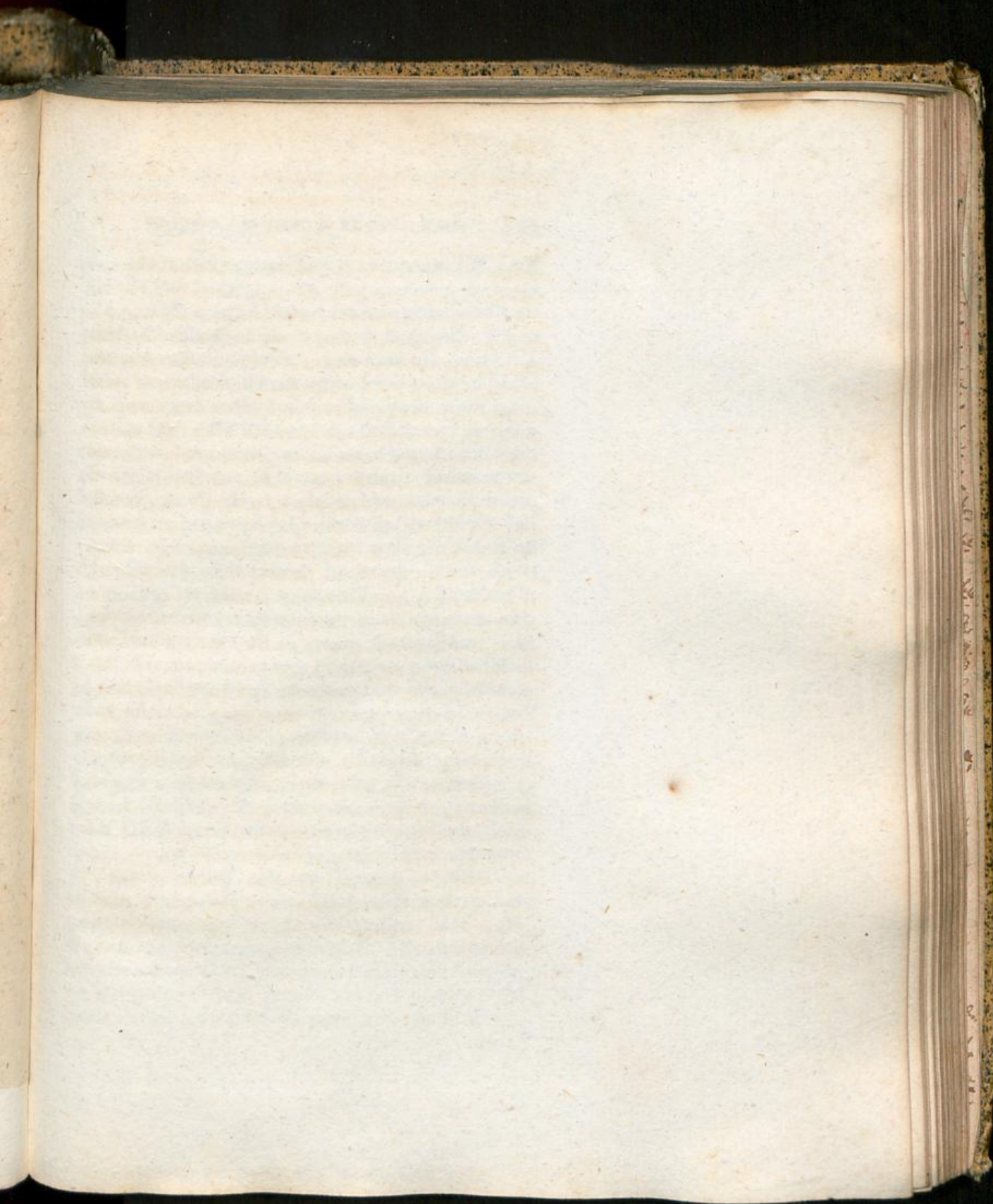
beant et igni grassentur atque ferro. Nam illi, sicut etiam *Parisienses*, nuda solum axiomata proposuerant, et quid sequendum sit, praescripserant; locum vero nullum e S. Literis adduxerant et magistratum ad animadversionem inflammaverant. s. LEID. l. c. pag. 459.

§. 27. Quam igitur de Concilio, de pace Ecclesiastica, de Camera Imperii, deque bello Turcico, diu multumque disceptatum esset sine fructu, in comitiis etiam hoc anno *Spirae* habitis, (quorum acta SECKEND. Lib. III, Sect. XXXI, describit,) Caesar *Ratibonam* Principes omnes venire iubet, nisi uasitudine detineantur; se quoque uenturum eo promittens: ut habito doctorum uirorum Colloquio, aliquando religionis diffidium tollatur. Quod s. LEID. Lib. XVI, pag. 472 et 481, seqq. describit. Conf. SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXXV.

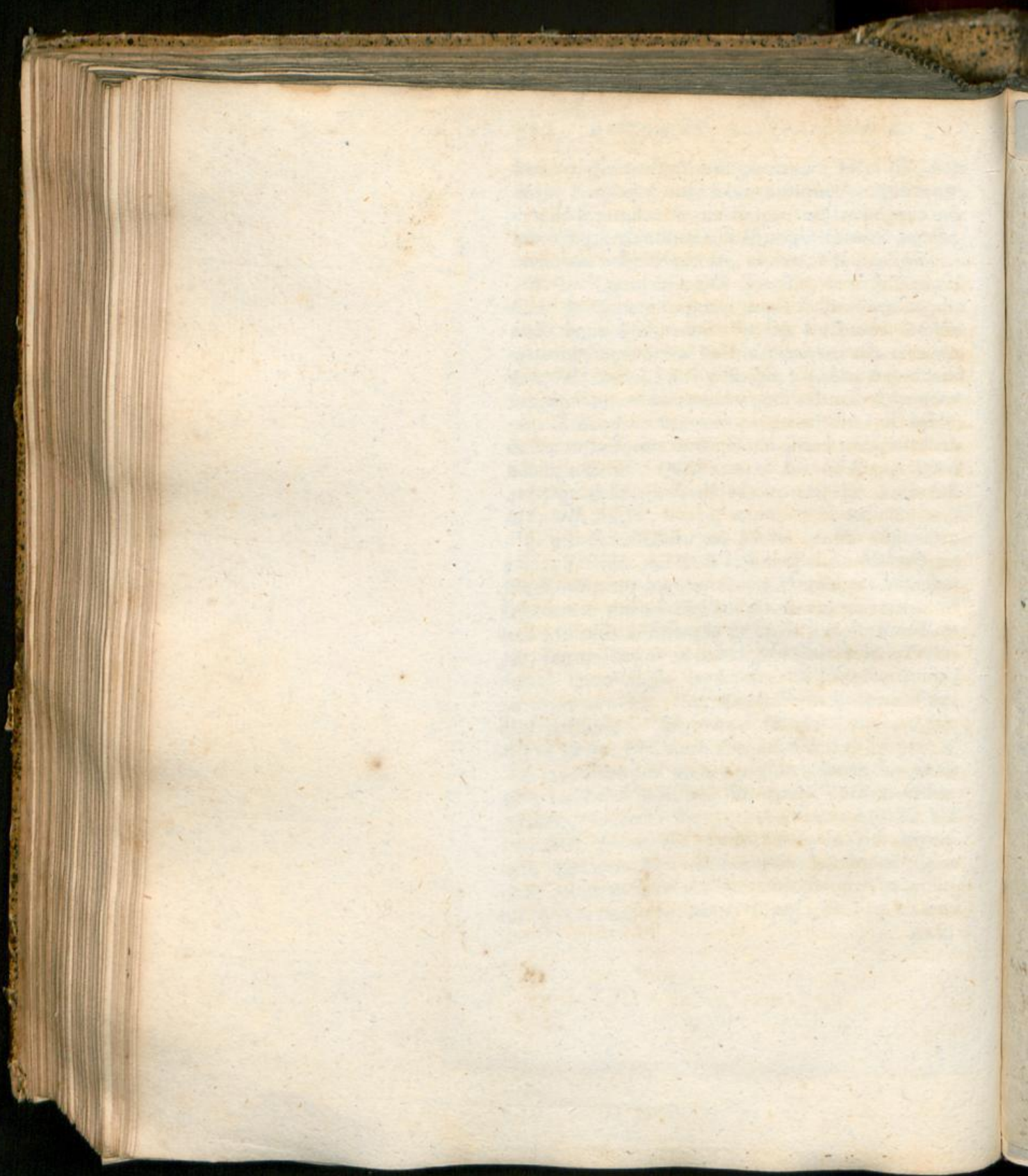
§. 28. Interea *Palatinus Elector* in suis ditionibus passim Ecclesiae ministros et Euangelicos doctores instituit, integram quoque coenam Domini et coniugium sacerdotum permittit. Unde die 10 Ian. an. MDXLVI loco Missae Pontificiae, in primario templo *Heidelbergae*, sacrum lingua populari peractum fuit. Protestantes igitur missa legatione, eisdem gratulantur, hortantes ut pergat, et A. Confessionis doctrinam publice profiteatur. Vid. s. LEID. Lib. XVI, pag. 478, seq. et SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXV, §. 27.

§. 29. Dum post multas tergiversationes, Concilium die 7 Ian. huius anni, non sine pompa *Tridentini* credinegratur, *Lutherus* die 18 Febr. anno MDXLVI *Eislebiae* in patria sua placide obdormiit. Eius iussu Electoris Sax. *Wittebergam* honorifice delatum, quinto post die, ibidem in templo arcis reconditur. Vid. s. LEIDAN, Lib. XVI, pag. 486, seqq. CAME-

RAR. in *Vit. Mel.* pag. 250, *seqq.* et SECKEND. *Hist. Luth.* Part. II, fol. 633, *seqq.* §. 30. Si quis hactenus a *Luthero* gesta, animo expendat Christiano, & certe in hoc sancto Reformationis negotio agnoscet. Ipse enim uilis, licet et abiectus monachus uisus, ea tamen DEO propitio patrauit, quae supra consilia et uires hominum etiam maximorum sunt. Coelestis ueritatis doctrinam, post diurnas tenebras, quae uniuersum orbem Christianum obruebant hactenus, in lucem protraxit, suamque maiestatem iterum uerbo coelesti, libertatem Ecclesiae, Seruatorem peccatoribus Christi, ipsius denique Saluatoris communis, qui tum prae humili illo seruo Papa, uix fabula erat, et nudum nomen, decus ac gloriam vindicauit, atque restituit. Admirabile et prorsus diuinum existimandum, quod quum in apicum iam emergentem ueritatem Euangelicam, tota Pontificiorum natio, magna Principum potentia subnixta, omnibus modis premere, et uelut inprimis carceribus sistere ac quasi suffocare contenderet, eandem promouerint maxime, uiresque ac opes magis magisque increscendi suppeditarint. *Lutherus* ipse aduersus furores mundi totis uiribus ueritati incumbens, securus semper et inperterritus stetit, causam suam DEO permittendo; cum clariora subinde documenta caperet, uniuersum religionis sanctae atque orthodoxae negotium, non tam humanis praesidiis aut consiliis confici posse, quam DEI solius nutu, gubernatione, mirandaque ope geri ac perfici. Ideo totius dei heroicae documenta passim edidit. Et quando *Melanchthon* tanti operis alias fidelis parastata, formidaret Rom. Pontificis et maximi Caesaris nomina, qui uariis artibus rectisque dolis non tantum rem suam agebant;

bant; sed etiam aperto grassabantur Marte ad opprimendam coelestem ueritatem; eundem ad fidei constantiam grauius cohortatus est. Quia in sola diuina opē spem omnem ponebat suam, nullam causae, quae DEI erat, ruinam ueritus, si uel uniuersus orbis illabatur. Haec diuinæ providentiae documenta clarissima; SAVBERTVS supra Sect. III, laudatus, et DAN. WAVERVS in *Dissert. de Memoria Thaumasiandri Lutheri Renouata* annotarunt et praedicarunt. Ibit igitur in omnes memorias tam illustre ac memorabile diuinæ providentiae exemplum, et longe uenturos posteros docebit; nihil non posse perfici, quod diuino auspicio susceptum, Deoque auctore geritur.

31. Ceterum *Opera Lutheri* uariis digesta tomis, *Wittebergae*, *Senae*, *Witebiae* et *Altenburgi*, unde et eorum tomis nomina sortiti sunt, prodierunt. Quorum inter se discrimen KORTHOLDVS in *Hist. Eccles. Sec. XII*, Sect. I, cap. IV, §. II, seqq. annotauit. Vltimus eius labor *Commentarius in Genesin* fuit, quem Kortholdus opus plane aureum uocat.

32. Secta Iesuitarum autore Ignatio de Loiola Cantabro anno MDXL orta, anno quo Lutherus obiit, et sequentibus XLVIII, XLIX, L, et LII, a Pontifice Rom. nouis priuilegiis munita fuit; Quia spes erat, eos sedis Romanae iam titubantis fulcra fore. Quae cum non fefellerint, Urbanus VIII, Papa, anno MDCXXIII Ignatium Loiolam, eiusque socium primum Franciscum Xanerinum, in Diuorum numerum retulit. Vid. *Constitut. Soc. Ies. et Liter. Apostolic.* quae Antuerpiae anno MDCXXXV publicata prostant.

Ueber die Geschichte der Jesuiten, welche von dem heiligen Ignazio von Loyola, einem Spanier, im Jahr 1540 zu Compostella in Spanien gegründet wurde, und sich seitdem in alle Theile der Welt verbreitet hat. Von dem Verfasser, Johann Baptist Gassner, in der ersten Ausgabe 1772. In der zweiten Ausgabe 1782. In der dritten Ausgabe 1792. In der vierten Ausgabe 1802. In der fünften Ausgabe 1812. In der sechsten Ausgabe 1822. In der siebenten Ausgabe 1832. In der achten Ausgabe 1842. In der neunten Ausgabe 1852. In der zehnten Ausgabe 1862. In der elften Ausgabe 1872. In der zwölften Ausgabe 1882. In der dreizehnten Ausgabe 1892. In der vierzehnten Ausgabe 1902. In der fünfzehnten Ausgabe 1912. In der sechzehnten Ausgabe 1922. In der siebenzehnten Ausgabe 1932. In der achtzehnten Ausgabe 1942. In der neunzehnten Ausgabe 1952. In der zwanzigsten Ausgabe 1962. In der einundzwanzigsten Ausgabe 1972. In der zweiundzwanzigsten Ausgabe 1982. In der dreiundzwanzigsten Ausgabe 1992. In der vierundzwanzigsten Ausgabe 2002. In der fünfundzwanzigsten Ausgabe 2012. In der sechsundzwanzigsten Ausgabe 2022.

PERIO.

[illegible]

[illegible]

PERIODI V
HISTORIAE ECCLESIASTICAE
SECTIO IV
DE
STATV RELIGIONIS AB OBITU
B. LVTHERI AD FINEM CONCILII
TRIDENTINI

§. I
Post obitum *Megalandri*, *Lutheri* magna rerum con-
uersio in Germania facta est. Nam Caesar, cum
Paulo III, Pontifice Rom. *Ferdinando* fratre, et aliis a
Pontifice subornatis, foedus ad oppressionem Protestan-
tium inierat, de quo apud *HORTLEDERVM Tom. II*,
Lib. III, cap. 3. et *SLEIDAN. Lib. XVII, p. 505, seqq.*
et p. 514. Pontifex Archiepiscopum Coloniensem, ob
studium reformandi excommunicauit, apud *SLEID.*
l. c. p. 503. Protestantes foederis *Smalcaldici* causas
publicant iustissimas, arma repellendae ui iniustae pa-
rant. Haec cum iussu Caesaris exuere nollent; ipse il-
los sub rebellionis praetextu proscribit. Vnde luctuo-
sum Germaniae Bellum, quod *Smalcaldicum* uocatur,
exarsit. In quo Elector Sax. *Iob. Fridericus pius*, sed
infelix Princeps, praelio uictus succubuit, captiuusque
a Caesare ductus est. Landgrauius *Philippus* etiam per
dolum Granuellani interceptus, in Caesaris potestatem
uenit. Hinc captis ac superatis Protestantium capituli-
bus, res et spes eorum prostratae uidebantur. Vid.
HORTLED. Tom. II, Lib. III, SLEIDAN. Lib. XVII,
XIIIX et XIX, CAMERAR. in Vit. Melancht. pag. 267.
seqq.

Rechenb. H. E.

Z

§. 2.

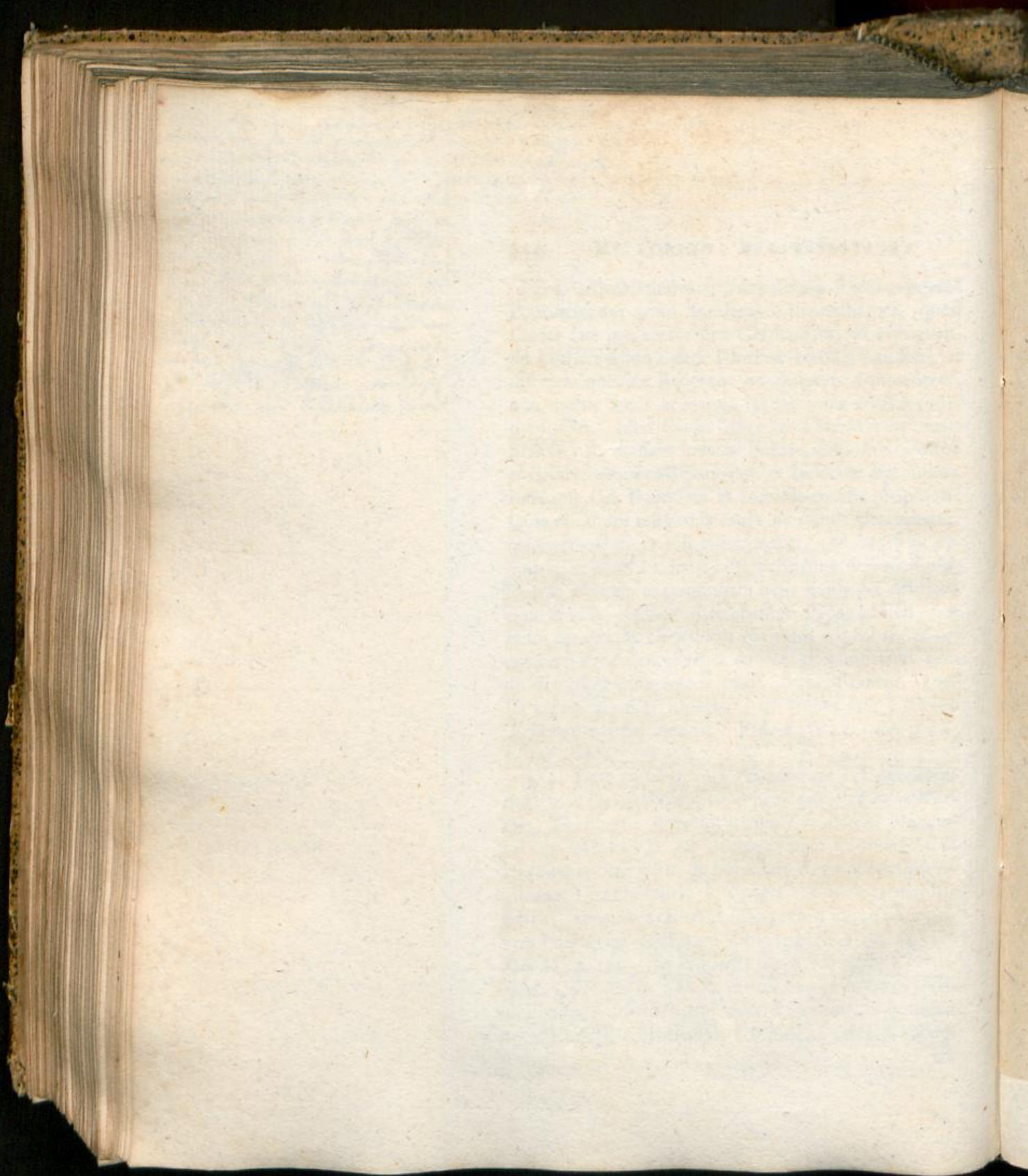
§. 2. Altos interea spiritus, curia Romana et tota Pontificiorum natio sumserant, triumphantes, quod Caesar late iam uictor per Germaniam, de extinguendo Lutherismo, cum Pontifice consilia agitaret, et disceptationes de Religione eo deducere contenderet, quo multis annis et magno labore antea frustra conatus fuisset. Ideo Caesar *Augustae Vindelicorum* anno MDXLVII, comitia armata indixit, dispositis in urbe et circum aliquot Hispanorum et Italicorum legionibus. Inde ipse Cal. Decembr. in comitiis coactis proposuit: Quia dissidium religionis causa sit omnis perturbationis Germaniae, et nisi componatur, pax constitui nequeat; et uero Tridenti iam inchoatum sit Concilium; ideo se primam et potissimam uelle huius rei deliberationem esse. Ordines Ecclesiastici, Papae addicti, sine omni conditione Concilium coeptum adprobant et urgebant; Protestantes uero contra, non nisi cum conditione illud admittere se posse, demonstrabant. Caesar autem grauitur monebat, ut omnes sese Concilio Tridentino submitterent. Vid. SLEID. lib. XIX, p. 590, seqq.

§. 3. Dum in Germania Protestantes et Confessores doctrinae Euangelicae passim premuntur, *Petrus Martyr*, Theologus Argentoratensis sub exitum Nouembris an. MDXLVII, ab Archiepiscopo Cantuariensi in Angliam euocatur, ut de uoluntate Regis, Ecclesiae Anglicanae emendationem susciperet. Cui uocationi ille parens, *Oxoniae* S. Literas interpretari atque idolomantias Pontificias confutare mox aggressus est. SLEID. Lib. IX, p. 599. In Hispania uero *Inquisitio* a *Ferdinando Catholico* et *Isabella* in Iudaeos et Mauros instituta, nunc Lutheranorum exorto nomine, in omnes a Rom. Ecclesia dissentientes, acerbissime exerceri coepta est.

tra
od
n-
et
er,
a-
no
be
is.
it:
o-
e-
n;
a-
ne
r-
n-
e-
io
X,
es
r-
a-
n-
n-
le
a-
o.
i-
i-
a
a
t.

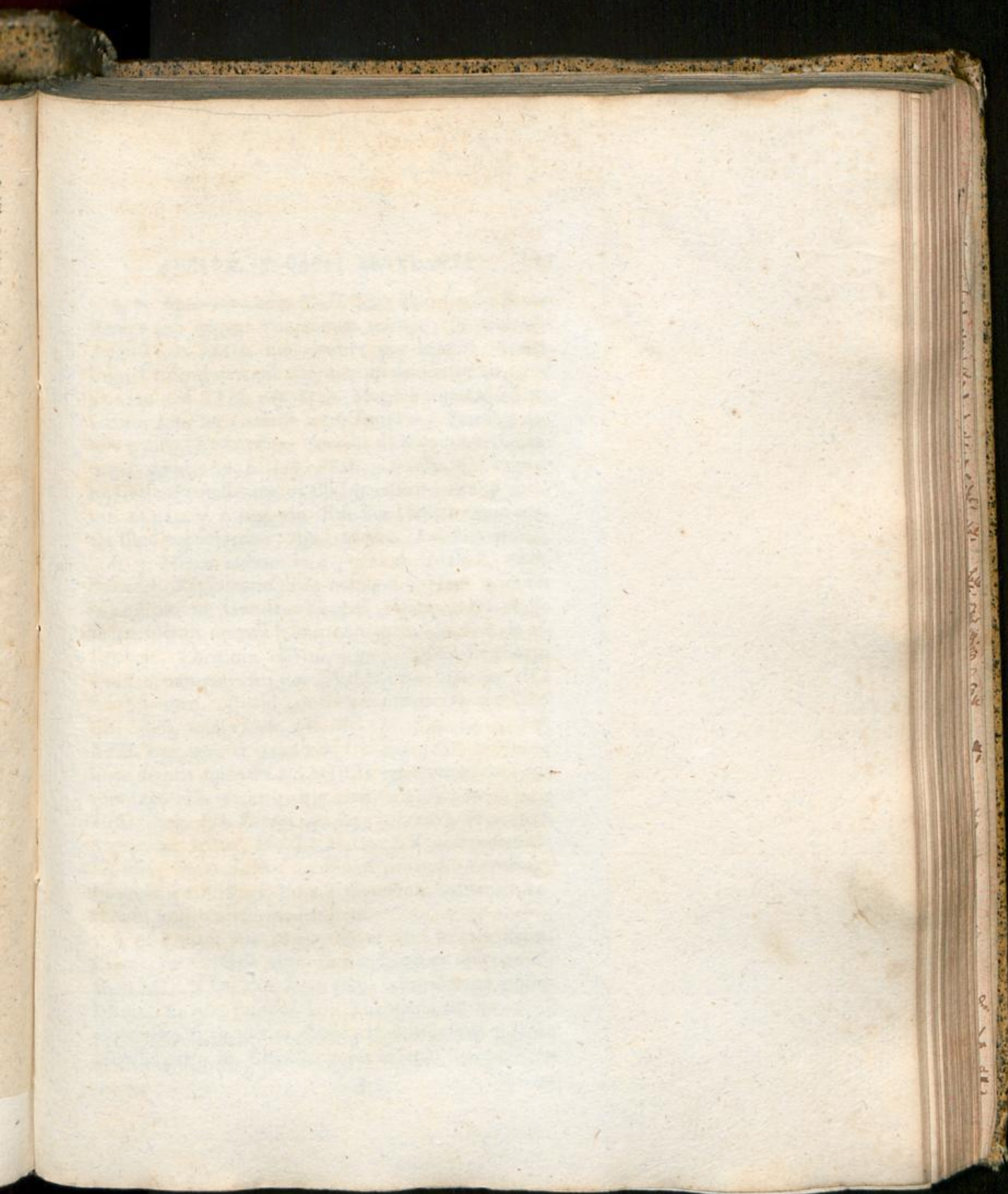
est. Quam ob causam, cum Neapoli pari crudelitate in suspectos Lutheranismi faciretur, seditio exorta est, teste SLEIDANO *Lib. XIX.* Quae deinde in flammam erupit. Vid. P. SVAV. *Hist. Conc. Trid. Lib. II, p. 303.* Illi enim homines, quos aduersarios habebant, §. 4. Caesar videns Concilium Tridentinum Protestantibus minus probari, in comitiis Augustanis anno MDXLVIII ad eos retulis, utile sibi uideri, ut a uiris doctis, et doctrinae et rituum capita conscribantur, quae INTERIM, dum decreta Concilii prodirent, fieri seruarique oporteret, ab iis quidem qui in doctrina Ecclesiae ac ritibus usitatis aliquid innouassent. Auctores huius libri fuerunt, Iulius Pflugius, Episcopus Numburgensis, Michael Sidonius, postea Mersburgensis Episcopus, et Iohannes Agricola, Islebius, Antonomus, quem LUTHERVS *Tom. VII, Jen. G. fol. 286,* refutauerat. Qui, ut Camerarius loquitur, clandestina et tenebriosa opera, illum iussu Caesaris congesse-
runt, vulgo *Interim Augustanum*, item *Formula Religionis*, et *Sphynx Augustana* appellatur. Summa eius capita SLEID. *Lib. XX, p. 625, seqq.* recitat. Hunc quum Caesar in Confessu Ordinum, Idibus Maii omnibus Statibus obtruderet seruandum, donec Concilium Tridentinum finiretur, magnae in Germania turbae excitatae sunt. Nam neque Pontificiis, neque Protestantibus probabatur. Vid. P. SVAVIS *Hist. Conc. Trid. Lib. II, p. 325.* CAMERARII *Vit. Melancht. p. 288, seqq.* OSIANDRI *Cent. XVI, Hist. Eccl. p. 487,* et *Dissertat. nostram de Interim Augustano.* Primi, qui illud impugnarunt, fuerunt Matthias Flacius, Nicolaus Gallus, Nicolaus Amsdorfius et ministri Ecclesiae Lubecensis ac Magdeburgicae. Wittebergenses uero et Lipsienses Theologi reuerentes auctoritatem ac potentiam
Z 2 Caesaris,

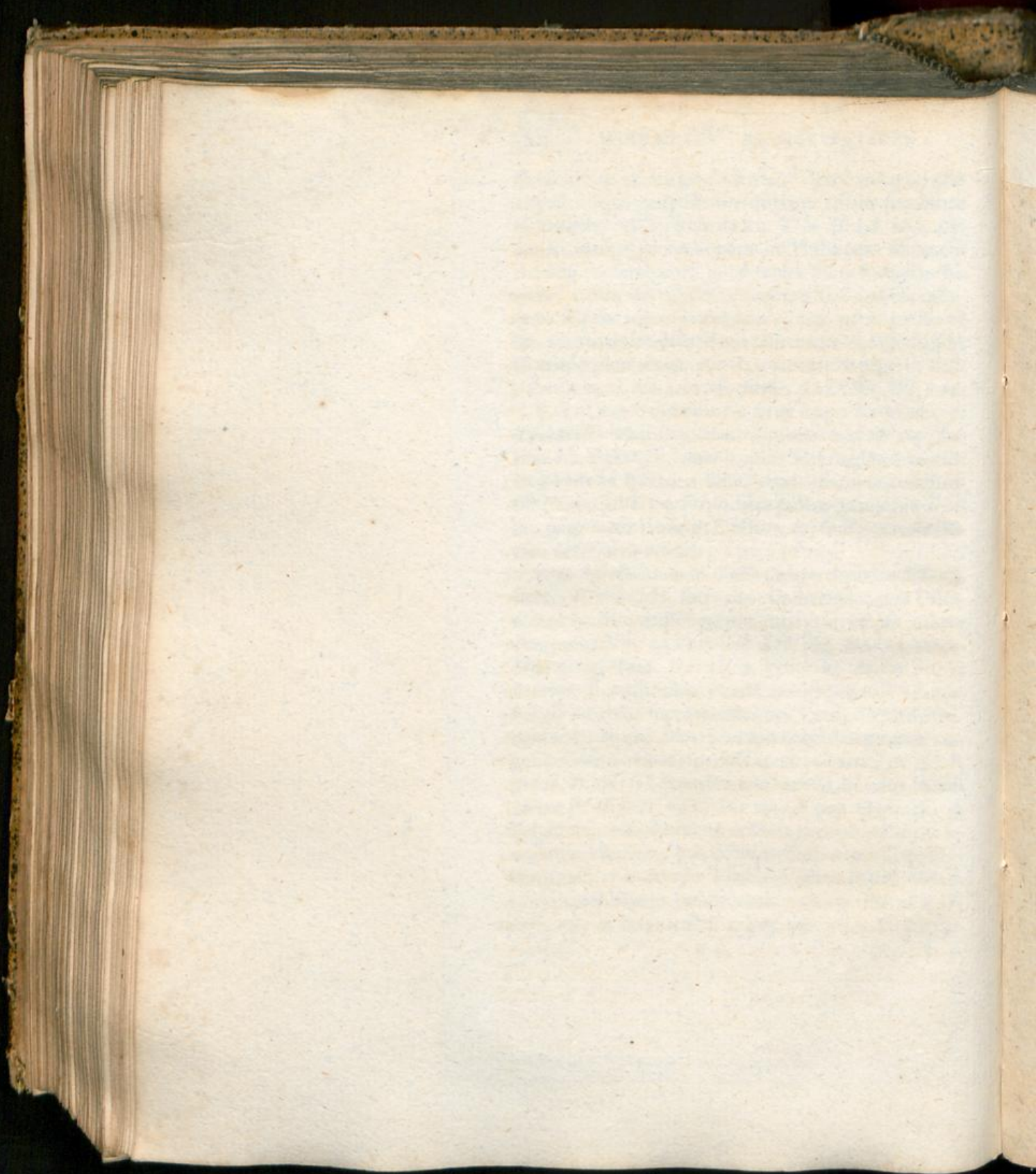
Caesaris, de eo mitius senserunt. Vnde *Adiaphoristae* appellati controuersis *interimisticis* anam praebuere in Saxonia. Vid. HORTLED. *Tom. II, Lib. IV, c. 4, 5*. Culpa eorum contentionum in Philippum Melancthonem conferebatur; quod multa illius formulae *Interim* capita deciderat. *Adiaphora* seu indifferentia, quae *Flaccus* imprimis negauit. Hinc noua *Lipsiae* ex illo adornata formula, (quae dicebatur *Das Leipziger Interim*) plures inter ipsos Saxonicos lites peperit. Vid. CAMERAR. *lib. 1, cap. 304*, et OSIAND. *Cent. XVI, c. 68*. §. 5. Cum ita in Saxonia noua litigia feruerent, et *Thuringici* Theologi etiam *Lipsicum Interim* repudiarent an. MDXLIX, *Senae* oppido Thuringiae, a captiui Io. *Friderici* Electoris filijs, noua *Academia* constituitur, anno LVIII a *Ferdinando* postea priuilegijs ornata, quae cum laudato Electore captiuos *interimisticam* doctrinam reiecit. §. 6. Interea dum in *Gallia* *Caluini* doctrina disseminatur, *Henricus II*, Rex, cum *Lutheranos*, tum *Caluianos* partim exilio partim martyrio omnes tollere contendit. Vid. SLEID. *Lib. XXI, pag. 662*, et F. SVAV. *Hist. Conc. Trid. Lib. II, p. 333*. In *Anglia* *Petrus Martyr* superstitiones Pontificias impugnat. *Paulus Vergerius*, cuius supra meminimus, *Euangelicam* doctrinam amplectitur. *Franciscus Spiera* ob abnegatam *Euangelicam* ueritatem desperat, apud SLEID. *Lib. XXI, p. 649*. *Paulus III*, Pontifex, uita excedit, in cuius locum *Iulius III* eligitur, apud SLEID. *lib. 1, c. pag. 667*, Caesar in *Belgio* contra *Lutheranos* et *Zwinglianos*, edictum seuerum promulgat, quo illorum libri et uendi et legi uetantur. *Iouanienses* Theologi etiam indicem librorum prohibitorum publicarunt. SLEID. *Lib. XXII, pag. 679*, et OSIAND. *lib. 1, c. pag. 541*.

§. 7.

§. 7. *Mauritius* uero Elect. Sax. dum Caesar Prote-
stantes sub iugum Pontificium mittere, in Comitiis
August. an. MDL. moliebatur; per legatos, Conci-
lium Tridentinum esse illegitimum demonstrauit, apud
SLEID. *Lib. XXII, pag. 682.* Magdeburgenses ob re-
iectum *Interim* Caesaris iram sentiunt. Pontifex au-
tem nouus, *Bulla* edita, Concilii dicti continuationem
urget, apud SLEID. *Lib. XXII, pag. 689, 691, et 704.*
Et Caesar Protestantes, ut illi interessent, denuo uoca-
uit. SLEID. *l. c. pag. 707.* Etsi Rex Galliae etiam con-
tra illud protestaretur, apud SLEID. *l. c. pag. 711.*

§. 8. Nouas interim in *Borussia* an. MDLI. *Andr.*
Osiander, Regiomonti lites mouerat. Nam primum
in explicatione Genesios dixerat, Filium DEI fuisse
incarnandum, etiamsi homo non peccasset. Deinde as-
seruerat, Christum esse nostram iustitiam secundum
diuinam naturam; seu nos iustificari per iustitiam DEI
inhabitantem. Quam sententiam *Melanchthon* refuta-
uit. Vid. CAMERAR. *Vit. Mel. pag. 314.* SLEID. *Lib.*
XXII, pag. 700, et OSIAND. *l. c. pag. 554.* In *Dania*
idem dogma *Osiandri* an. MDLII reiectum et confuta-
tum fuit, teste STEPHANO IOHANNES STEPHANIO
Hist. Danic. Lib. I, pag. 45, seqq. *Osiandro* *Franciscus*
Stancarus, Italus, Ebr. Lingu. Prof. Regiomontanus;
Scotista, contradicens, in alium prolapsus errorem,
spargebat, Christum, nonnisi secundum humanam na-
turam, nostrum esse mediatorem.

§. 9. Elector Sax. *Mauritius* et alii Ordines *Prote-*
stantes, ne Caesaris auctoritatem spernere uiderentur,
anno MDLII Legatos *Tridentinum* mittunt; qui postu-
labant, ut fide publica suis Theologis de securitate
caueretur, si eo uenire deberent; deinde ne quis ex
aduersa parte in Concilio iudex sederet. Quae cum
denega-

denegarentur, re infecta discesserunt. Vid. SLEID. Lib. XXIII, p. svav. Hist. Conc. Lib. II, pag. 353, et Lib. IV, pag. 398, seqq. Theologi Saxonici interea Norimbergam uenerant, sed dum fidei publicae formulam expectant, a Mauritio reuocantur; quod ipse arma in Caesarem dominatum in Germania molientem conuertisset. CAMERARIUS in Vir. Melaneib. pag. 338, seqq. Vnde Caesar inopinato hoc bello territus et fugiens per fratrem Ferdinandum Passaviae cum Mauritio, de pace Religionis et captiuis Principibus dimittendis, transigere necessum habuit. Vid. HORTLEDER. Tom. II, Lib. V, cap. 4, seqq. p. svav. Lib. IV, p. 474. §. 10. Magna inde rerum in Germania conuersio, uindice libertatis Mauritio facta est. Nam Transactio illa Passauiensi, cum religionis tum ciuilibus Protestantium libertas asserta fuit. Vid. p. svav. Lib. IV, pag. 425, SLEID. Lib. XXIV, pag. 784, HORTLEDER. Tom. II, Lib. V, cap. 24. Patres Tridentini, Mauriti Electoris armis territi, etiam Tridento aufugerant, et Papa spe opprimendi Protestantes exciderat. Solabatur tamen se, quod ex Oriente, Simon quidam Sultana Patriarcha omnium earum nationum, quae Indiam et Euphratem interiacent, Romam ueniret, et ab eo confirmationem peteret, apud p. svavem Lib. IV, pag. 429.

§. 11. Anno MDLIII cum Mauritius, Elector Sax. in praelio prope Visurgim occubisset, magno cum Protestantium dolore in Anglia etiam Eduardus VI Rex, Euangelica doctrina imbutus, uita excessit. Cui soror Maria Pontificia religione inuitrita successit; quae religionem Euangelicam extinguere ac in eiusdem confossos facuire coepit grauissime. Genetae hoc anno, de Michaele Serueto Hispano, qui Christi Deitatem impu-

impugnauerat, suafu Caluini, magistratus fumsit fup-
plicium. Vid. SLEID. *Lib. XXV*, et OSTANDR. *Cent.*
XVI, Lib. III, cap. XVIII. In *Bohemia* anno insequen-
ti, Rex *Ferdinandus* communionem fub utraque uenit.
Vnde multi in exilium eiekti, quos *Melanchthon* pecu-
liari *Epiftola* confolatus eft.

§. 12. Tandem poft tot concertationes et molitio-
nes Papaeorum aduerfus Religionem ueram fufceptas,
anno MDLV. *Augustae Vindelicorum*, urgente inprimis
Augusto, Electore Sax. *Pax Religiofis* fancita, in co-
mittis publice confirmata fuit. Qua *August.* Confef-
fioni addictis plenum ac liberum religionis exercitium
conceffum; ut pari circa facra fua iure cum Romano-
Catholicis gauderent. Vnum in ifthac pacis formula
iniquum Protestantibus uidebatur: nempe *Refervatum*
Ecclefiafticum, der geiftliche Vorbehalt. Vid. SLEID.
Lib. XXV, et LEHMANN. *de Pax Religiofis*. Summa
dictae pacis eft: ut *Augustanae* Confeflionis addictis
Statibus religio farta rectaque relinquatur; ne partes
duae, in quas *Ecclefia* fciffa fuerat, fe inuicem obten-
tu religionis infeftent, laedant, aut ad eandem iuran-
dam adigant; bona *Ecclefiaftica* a Protestantibus hafte-
nus occupata, penes ipfos maneant, nec in occupato-
res eo nomine apud tribunal *Spirenfe* actio detur: Epi-
fcopis nulla in *August.* Confeflionis addictos iurisdic-
tio fit; fed ipsis circa facra fua difponere liceat etc.
Recess. Imp. anno MDLV, §. XV, XVI.

§. 13. Cum Ordines *Austriae Viennae* ob bellum
Turcicum congregati a *Ferdinando*, Rege, pacis reli-
giofiae beneficio frui uidentem petiffent, ille refpondit,
decreti Imperii hanc effe fententiam, ut *populus fui*
principis religionem fequatur. In *Spem* tamen fecerat
ufum calicis in S. Coena permittendi, fi in caeteris Rom.

titulon

Z 4

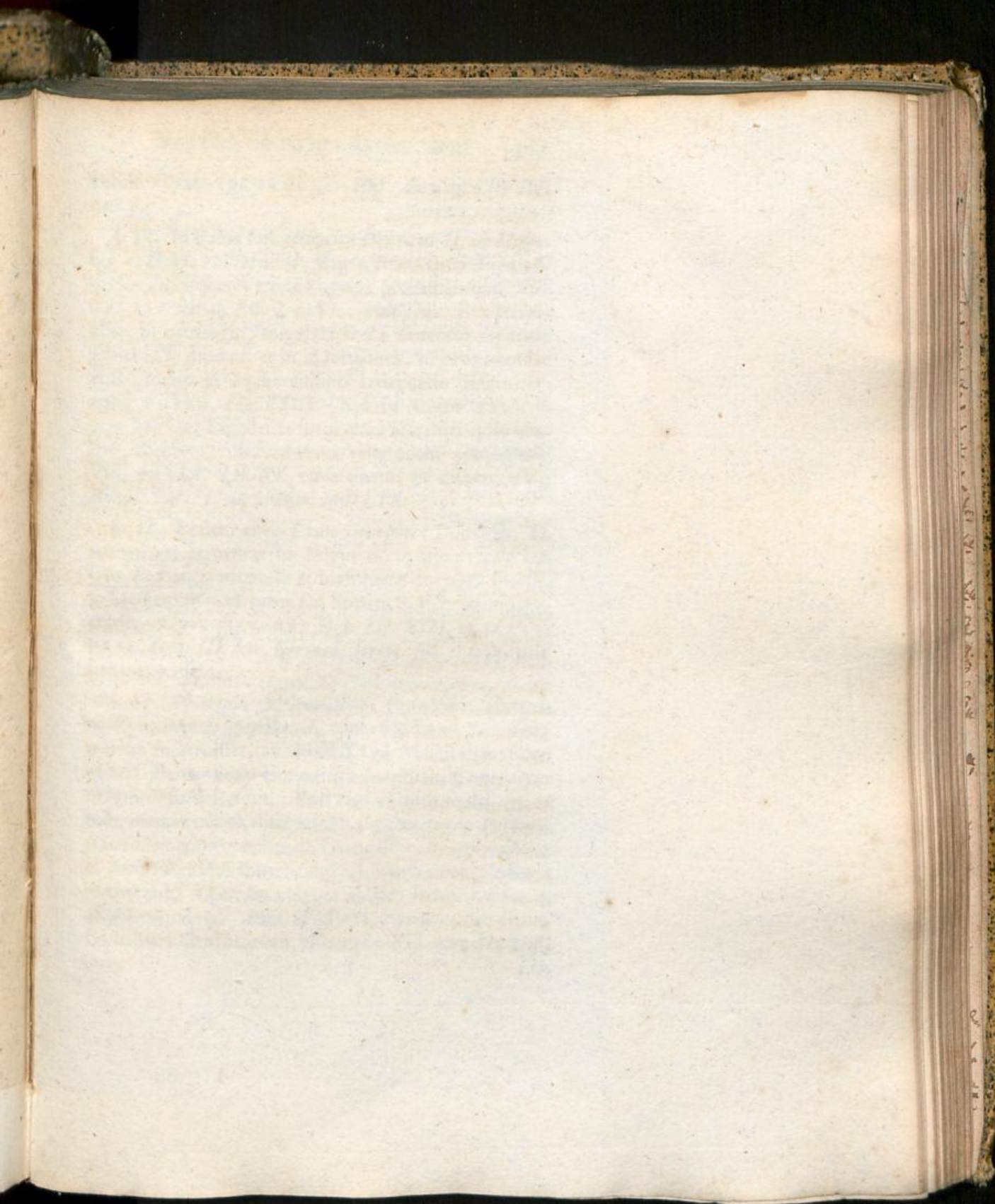
Eccle.

Ecclesiae ritibus nihil mutetur. Romae interea *Paulus IV*, morosus senex ad Pontificatum euectus, nouam *Iesuitarum* sectam ab *Ignatio Loiola* Hispano ante aliquot annos inuentam confirmauit. De cuius origine *SLEID. Lib. XXVI, p. 840, THUANVS Lib. XXXII,* et *SECKEND. Hist. Luth. Lib. III, Sect. XXI, §. 84,* legi merentur. Horum socii hoc tempore in *Indiam* ac *Iapan* penetrarunt, Christianam religionem propagaturi. Vid. *NICOL. TRIGAVTIVM de Introdo Relig. Christi in Sinam. Lib. II, c. 1 et 2.*

§. 14. Pace interim in Germania Ecclesiae reddita, anno MDLVI *Otto Henricus*, Palatinus, per iditionem suam, ut abolito Papismo, Augustanae Confessionis doctrina reciperetur, edixit. *Carolus* etiam, Marchio Badensis, Augustanam Confessionem amplexus, idolomaniam Pontificiam abrogauit. In *Russia* *Albertus* Brandenburgicus, missis *Osiandri* errore, publico scripto professus est, se Augustanae Confessionis doctrinam in articulo de Iustificatione sequi uelle. Sed in *Saxonia* contentiones de *adiaphoris*, *Synergismo*, *Zwinglianismo* et necessitate bonorum operum ad salutem, feruere magis coepere. *Ferdinandus* autem, postquam *Carolus V* sese imperio abdicasset, Imperator factus, an. MDLIX Augustae Vindelicorum Concilii institutionem promittit, si quidem eius decretis omnes se parituros recipiant. At uero Protestantes Concilium liberum et Christianum, in Germania instituendum postularunt. Vid. *THUAN. Lib. XXII,* et *CHYTR. Lib. XX.* Hoc anno *Ioh. Nonius Barretus* ex societate IESV, ad Regem *Habessinorum* ablegatus, ut illi persuaderet subdere sese Papae Romae. Verum *Barretus* Aethiopiam subire ueritus, socium *Andream Oniedum* ad Regem misit, qui Papae subiici noluit.

noluit. Vid. IO. LVDOLFI *Hist. Aethiop. Lib. III, cap. 9.*

§. 15. In Gallia hoc tempore *Henricus II*, in Hispania et Belgio *Philippus II*, Reges, edicta feuerissima aduersus dissentientes a fide Romana promulgarunt. Vid. GROTII *Annal. Lib. I, et II.* *Philippus*, Rex Hispaniae, in naufragio, singulari DEI beneficio ereptum periculo se dicebat, et in id seruatum, ut propagandae eius gloriae ac Lutheranismi extirpando inferuaret, apud THYAN. *Lib. XXIII.* Sed in Anglia uiuis erepae Mariae, Elisabetha soror eius successit, quae abolito Papismo, Reformatam religionem propagauit. Vid. THYAN. *Lib. XX*, circa finem, et CAMDENVM *Annal. Part. I, ad annum MDLIX.*

§. 16. Eodem anno *David Georgius*, Delfensis, fanaticorum erroribus in Belgio occupatus et inde eiectus, *Basileae* portentosa et blasphema dogmata sparsit, se Messiam non ex carne sed Spiritu S. susceptum iactando. Quae THYANVS *Hist. Lib. XXII*, et SCHARDVS *Tom. III, Rex German. script. fol. 3, seqq.* prolixius recensent.

§. 17. *Philippus Melancthon*, communis Germaniae praeceptor appellatus, cum magnis in Ecclesiam meritis inclaruisset, an. MDLX Cal. Martii diem suum obiit. Cuius uitam et elogium *Ioachimus Camerarius* insigni libro descripsit. Post eius obitum multi, quos reliquerat eruditos discipulos, a praeceptore *Philippi* dictos, controuersias de Synergismo, Adiaphorismo, et Zwinglianismo motas, maiori contentione persequi coeperunt. Quarum culpam in uiri huius lenitatem aliqui contulerunt. *Pius IV*, Papa, hoc tempore denuo Concilium Tridentinum instaurat; Vid. SYAVVS *Hist. Lib.*

Lib. IV, pag. 475, seqq. Quod Protestantes Principes iterum reiecerunt.

§. 18. Ideo *Naumburgi*, moderante *Augusto*, Electore Sax. anno insequenti LXI conuentus Ordinum Protestantium institutus fuit. Quo tum de *invariata Augustana Confessione* (nam *Melauchthon* an. MDXL in ea quaedam mutauerat) seruanda et tuenda; tum de Concilio Tridentino reiiciendo actum est. Venerant eo etiam Caesaris Legati et Pontificis Rom. nuntii, *Zacharias Deslphinus* et *fr. auciscus Commendonus*, Protestantium consilia exploraturi. Vid. *CHYTRAEVM Lib. II, fol. 585, seqq.* *ANTON. MARIAE GRATIANI Vit. Commendonii Lib. II, cap. 2 et 3.* *LVNDORFII Continuat. Hist. Sleid. Tom. I, pag. 275, seqq.* In Gallia Psalmos Dauidicos a Maroto versos cantare, quasi profanae et impudicae cantiones essent, *Hugonotis* interdicitur. Vid. *THVAN. Lib. XXV.* *Vinariae* hoc anno etiam de libero arbitrio, inter *Matthiam Flacium* et *Victorinum Strigelium* Synergistam disputatio habita fuit. In qua cum Flacius peccatum originis ex animi praecipitantia, substantiam dixisset, ae; monitus licet, uocabulum renocere noller; nouae contentiones de P. O. enatae; an illud substantia an accidentis sit? qui Flacium sequebantur, ut *Christophorus Wendius*, *Cyriacus Spangenberg*, *Martinus Wulstus*, inde Flaciani appellati sunt.

§. 19. Dum haec in Germania geruntur, in Gallia Calviniani, qui *Hugonoti* ridiculo et odiofo nomine apud *THVANVM Lib. XXIV* appellantur, uariis modis premuntur. Nec *Colloquium Possiacense* anno MDLXI reconciliationis gratia institutum, *Hugonotis* multum profuit. Vid. *THVANVM Lib. XXV II, initio*, et *VISSAURIUS Hist. Conc. Trid. Lib. V p. 508.* In Concilio Tridentino, Principum Romano-Catholicorum legati,

gati, calicis communionem pro laicis, Sacerdotum coniugium et alia id genus sollicitarunt. Ipse Imperator *Ferdinandus*, et Dux *Bavariae* hac de causa apud Pontificem instabant literis. Vid. *2. s. v. v. Hist. Conc. Trid. Lib. VIII, p. 921, et Lib. VII, p. 725*. In Saxonia tam superiori quam inferiori interea *Zwingli* et *Calvini* doctrina latius disseminata, turbas ante iam uiuo *Melancthone* excitatas, auxit, cum *Wittebergenses* et *Lipsienses* Theologi illorum placitis haue obscure fauerent. Vid. *OSTAND. Cent. XVI, pag. 734, seqq.* Circumuegabatur etiam adhuc *Schwenckfeldiani*, licet *Casp. Schwenckfeldius* an. MDLXII uiuis excessisset. §. 20. Concilium *Tridentinum*, cum per XVII annos protractum esset, denique an. MDLXIII finitur. Cuius Decreta Pontifex Romanus confirmat, inque ea, ut iurent Episcopi, sancti, Protestantes, qui eo inauditi, a reis (Pontificiis) condemnati fuerant, publico uicissim scripto edito, illud improbant atque reiiciunt. Ipsa uero eius decreta *D. Martinus Chemnitius* insigni libro examinavit atque confutauit. Historiam *Petrus Suauis*, seu, ut uero nomine appellatur, *Paulus Sarpinus*, Venetus, uir prudentissimus et cordatissimus descripsit. Iudicium grauissimum de hoc conciliabulo *Andr. Dudithius*, Episcopus *Quinqueecclesiensis*, in *Epist. ad Maximilianum II*, Caesarem, tulit, quod laudatae Historiae *Sarpini* praemittitur. Conf. *THUAN. Lib. XXXVI*, et *KORTHOLDI Hist. Eccles. Sec. XVI, pag. 792*.

§. 21. Hoc anno *Bernhardinus Ochinus*, Italus, innotuit: qui in Dialogis suis polygumiam statuit, et mysterium SS. Trinitatis oppugnauit. Quapropter urbe agroque *Tigurino* et postea *Basilea* eiectus, in *Poloniam* concessit, ut haeresin latius spargeret. Vid. *ANTONII MARIAE GRATIANI in Vit. Commendoni Lib. II, cap. 9.*

cap. 9. *Laelius Socinus*, Senensis, qui an. MDLXII obierat, *Fausum Socinum* sanguine sibi proxime iun-
ctum reliquit. Hic patrui sui *Explicationem in cap. I Joh.* et alia eius MSCta nactus, uirus *Photinianismi* in-
de hausit. Quod deinde late per *Poloniam*, *Transyl-*
uaniam et *Germaniam* etiam sparsum fuit. Vid. *LYB-*
NIECI Hist. Reformat. Polon. Lib. II, cap. 1, seqq. et
Lib. III, HORNBECK Socin. refut. Tom. A, pag. 50,
CALOVIO Socin. Profligat. SCHERZERI Colleg. Anti-
Socin. disp. I, et KORTHOLD Hist. Eccles. Sec. XV, cap.
29, § 67, seqq. Refert in hunc annum *THUAN. in Lib.*
XXXVI, Sebastianum Castellionem siue *Castellionem*, qui
nouam *Biblicorum versionem latinam* adornauit, quam
ille improbat, quod puritati sermonis studere nimium
uoluisset. Vid. *ROSS. Part. II Instit. Orat. pag. 6, RI-*
VER. Tom. II Opp. pag. 917, et HUYET, de Interpr. Lib.
II, c. XIX.

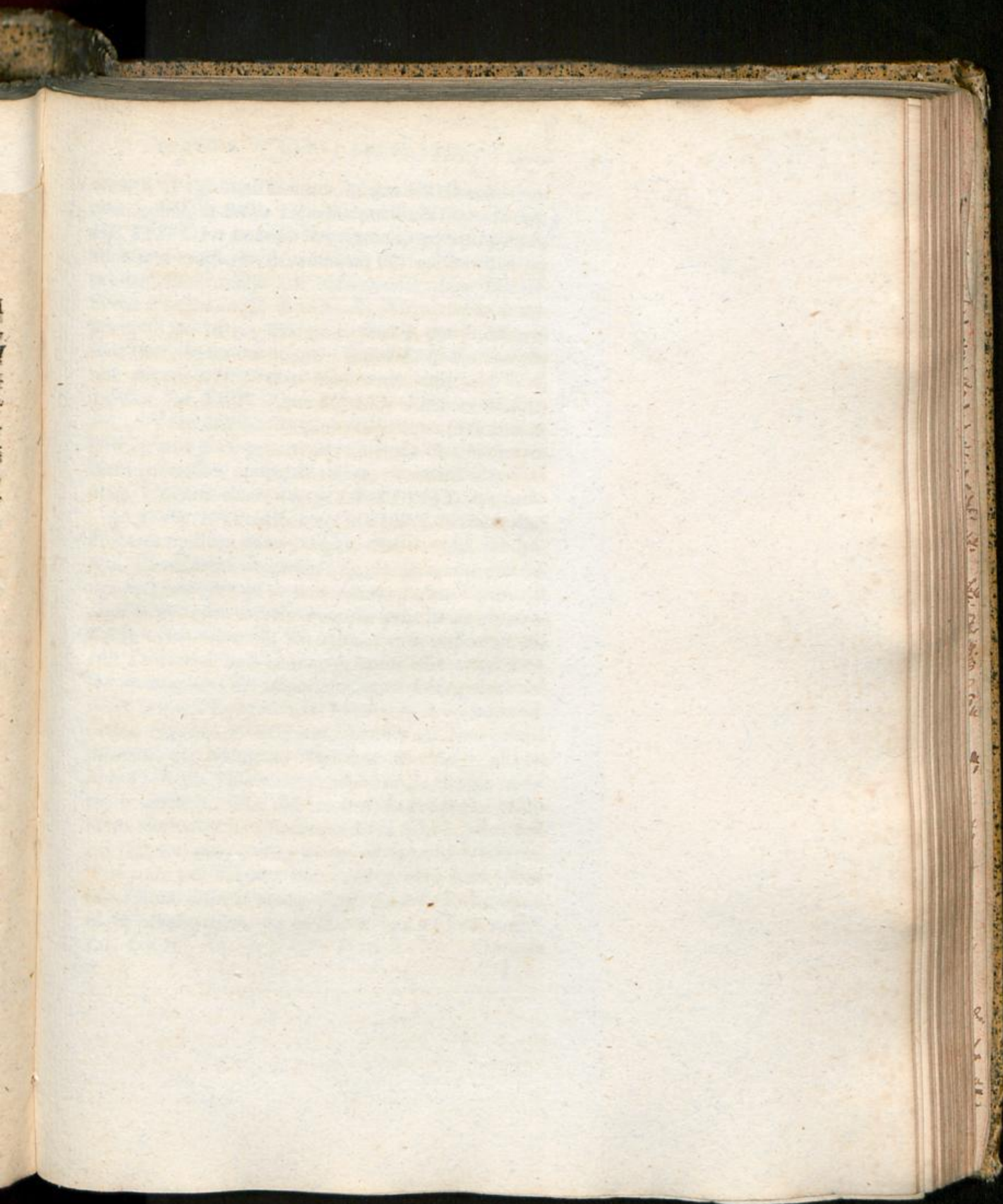
P E R I O D I V

S E C T I O V

QVAE INCIPIT A CONCILIO TRI-
DENTINO FINITO ET AD PVBLICA-
TAM FORMVLAM CONCORDIAE
CONTINVATVR

Anno MDLXIV in coenobio *Maulbrunnensi* ditio-
nis *Wurtembergicae Colloquium* inter *Wurten-*
bergicos et *Heidelbergenses Theologos*, ob *Zwinglii do-*
ctrinam, de *Persona Christi* et *S. Coena*, habitum, apud
OSIANDRYM Cent. XVI, pag. 791. Quo anno *Io. Cal-*
uinus

uimus XIII Cal. Iunii *Genetivae*, in qua XXIII annos docuerat, obiit, et *Biblia Tigurina* publicata sunt. THVAN. Lib. XXXVI. *Ferdinandus* Imperator, antequam hoc ipso anno vita excederet, *Maximilian* filii optimi iuxta ac prudentissimi consilio, de controuersis Aug. Confessionis articulis amice conciliandis, serio cogitare coeperat. Qua in re, *Georgii Cassandri*, qui Duisburgi tunc erat, opera uti uoluit. Cuius *Consultationes* de hoc negotio, *H. Grotius* cum notis euulgauit. Vid. THVAN. Lib. XXXV. Anno MDLXV. *Iohannes Mattheus* in Valle Ioachimica pius celebrisque pastor, d. 8 Octobr. cum Euangelium de resuscitato filio uiduae in Nain enarrasset, apoplexia tactus, ann. aetatis suae LXI obiit. Elogium eius THVAN. Lib. XXXIII, exhibet.

§. 2. *Pio IV.*, Pontifice, an. MDLXVI mortuo, *Pius V.*, patre opilionis natus, eligitur Papa. Qui sub initium Pontificatus suspirans, dixit: *Quamdiu fui Religiosus, bene speravi de mea salute; factus Cardinalis coepi timere; iam creatus Pontifex pene de ea despero.* Causam sane metuendi sibi habuit; cum improbi Concilii Tridentini non tantum defensor esset acerrimus, sed *Maximiliano II.*, Imperatori, quod Euangelicos foueret, Imperii abrogationem minaretur, Anglosque aduersus *Elisabetham* Reginam, anathemate suo condemnatam, per Nicolaum Marianum concitaret, ac *Philippi II.* Regis Hispaniae tyrannidem in Belgio exercentis laudaret. Hic decreta Concilii Tridentini Ordinibus obtrudere sategit, faciendo in Iconoclastas, qui Antwerpiae imagines ac statuas e templis eiecerant. Tria enim per Belgium hominum genera erant Pontificis Rom. imperia abnuentium, *Lutherani*, *Caluiniani*, et *Anabaptistae*, de quibus *H. Grotius*, *Annal.* Lib. I, c. 21.

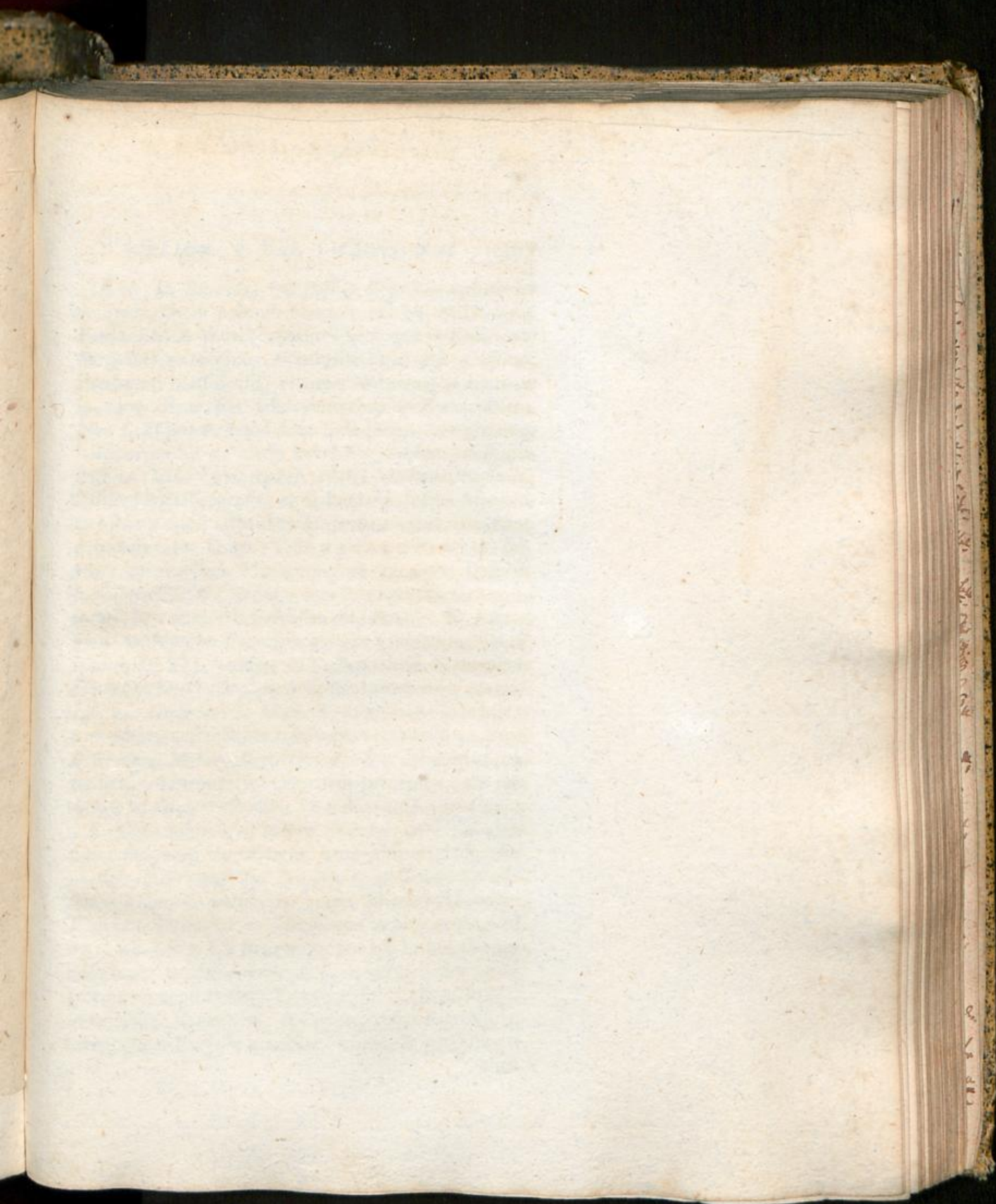
§. 3.

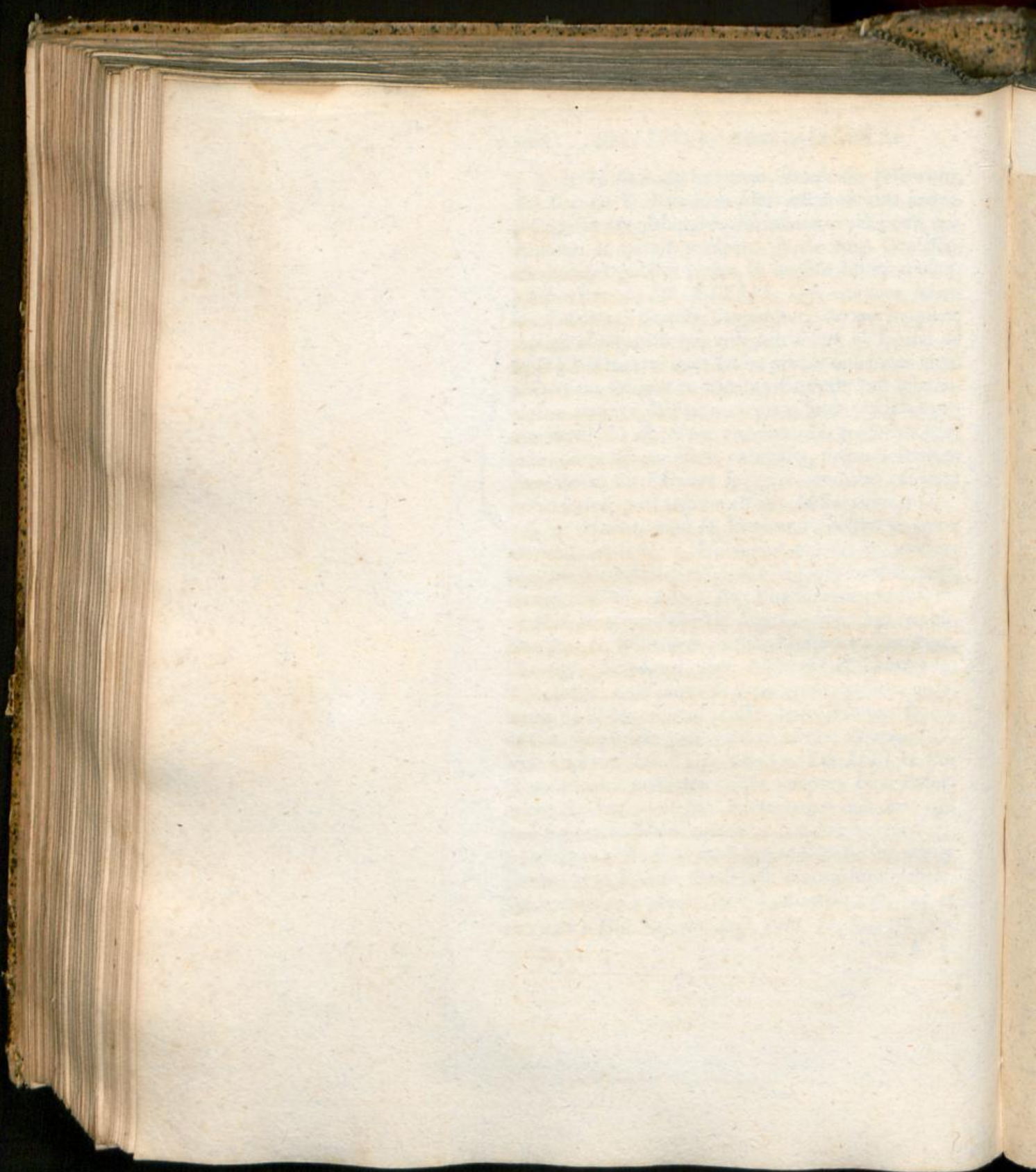
§. 3. In Saxonia, hoc anno, *Joachimus Fridericus, Job. Georgii*, El. Brandenb. filius administrator archiepiscopatus Magdeburgici, disciplinae et religionis mutationem ad exitum perduxit. Vnde Aug. Confessionis doctrina publice postea in templis libere tradita, apud THYAN. *Lib. XXXIIX*. Quo tempore *Iohannes Valentinus Gentilis Consentinus, Bernae* supplicio capitali affectus est: qui ante octennium ob sparsas de S. DEI Trinitate inter Italos pravas opiniones comprehensus, *Genève* ex Senatus sententia, ad ignominiosam poenam damnatus, errorem suum publice agnitum detectatus est, ac per compita urbis traductus, cum inde contra datam fidem aufugisset, postea sectarium uirus denuo inter fratres spargere conuictus, dilatam priori sceleri poenam non effugit, teste THYANO l. c.

§. 4. *Maximilianus II.* Imperator, pietate et animi moderatione insignis, Nobilibus *Austriae* an. MDLXIX liberum Evangelicae religionis, cui ipse fauebat, exercitium concessit. *Julius*, Dux Brunsvicensis, in suis ditionibus, mortuo *Henrico*, Aug. Confessionem recepit. Dux Sax. *Io. Wilhelmus*, *Augusto* Electore consentiente, hoc anno *Altenburgi*, inter *Misnenses* et *Thuringicos* Theologos, *Colloquium* de B. operum necessitate ad salutem, de libero arbitrio et adiaphoris instituit. Quod, ut alia, sine fructu post quatuor menses abruptum est. Vid. CHYTR. *Lib. XXII*, THYAN. *Lib. XLVI*, et *Acta istius Colloquii* publicata. Hoc tempore inter Reformatos in Anglia nomen *Puritanorum* innotuit, qui cum Episcopis subesse nollent, etiam *Presbyteriani* appellati sunt. Hi ritus ex Romana Ecclesia superstites omnes, ut in Ecclesia Geneuensi, expurgatos uolebant. Vid. CAMDENI *Annal. Part. I.* ad annum 1558, seqq. et BURNETI *Hist. Reform. Angl. Part. II, Lib. III.*

§. 5. In Saxonia, uel Misnia, lites Sacramentariae et Synergisticae protrahebantur; etsi an. MDLXIX Paulus Eberus Wittebergensis Theologus, et Victorinus Strigelius praecipuus Synergista, qui Iob. Cassiani, Presbyteri Massiliensis, errorem de *conuerſione* hominis in conuerſione sua resuscitauerant, uita excessissent. Nec Colloquium, quod anno inſequenti Serueſtae Anhaltinorum his de cauſis habebatur, easdem conſopire ualuit. Vid. THVAN. *Lib. XLVII. Adamus Neuserus*, Paſtor Heidelbergenſis, ex Caluiniano factus Arianus, Conſtantinopoli ad Muhammedanos tranſiit, uitamque deſperabundus finiit. Vid. OSIAND. *l. c. p. 818.* Ob controuerſiam Flacianam, an peccatum Originis ſubſtantia? D. Iac. Andreae cum Matthia Flacio, Argentorati, hoc anno etiam fruſtra diſputauit. In Palatinatu Anabaptiſtae Fanaticos errores ſpargentes, Cal. V Iunii MDLXXI, eoſdem in Colloquio cum Euangelicis Franchenthalii habito, pertinaciter defenderunt. THVAN. *Lib. L. Controuerſia Maioriſtica*, de neceſſitate bonorum operum ad ſalutem aeternam conſequendam, quam D. Georgius Maior aſſeruerat, (cui Nic. Amſdorſius contradicens, in contrarium errorem prolapſus, illa pernicioſa ad ſalutem eſſe, dixit,) nondum conſopita fuit.

§. 6. In Saxonia et Miſnia Wittebergenses Theologi Caluinianiſmum inſcrutantes, Confeſſionem de S. Coena, ſub titulo *Conſenſus Dreſdenſis*, et nouum Catechiſmum in lucem emiſerunt, quem Theologi Ienenses, Wigandus, Heſbuius, et Kirchnerus impugnarunt. Vid. OSIAND. *l. c. p. 823.* Beza quoque his libris ſeſe immiſcentem D. Selneccerus et Chemnitius confutarunt. Inſequenti anno D. Caſp. Cruciger, filius, Henricus Molerus, Frid. Wildebram, et Chriſtophorus Pezelius Libram, quem *Exegeſin* uocabant, Lipſiae impreſſum publica-

blicarunt, quo *Caluini* placita non obseure defendebantur. Hac de causa, *Augustus*, Elector, praecipuos suae ditionis Theologos *Torgam* conuocauit, ut articulis de S. Coena propositis orthodoxis subscriberent. Quos cum approbari multi recusarent, eos ditione sua excedere iussit, *Georgio Craconio* et *Casp. Peucero*, ob pertinaciam, carceri mancipatis. Vid. OSIAND. l. c. p. 841.

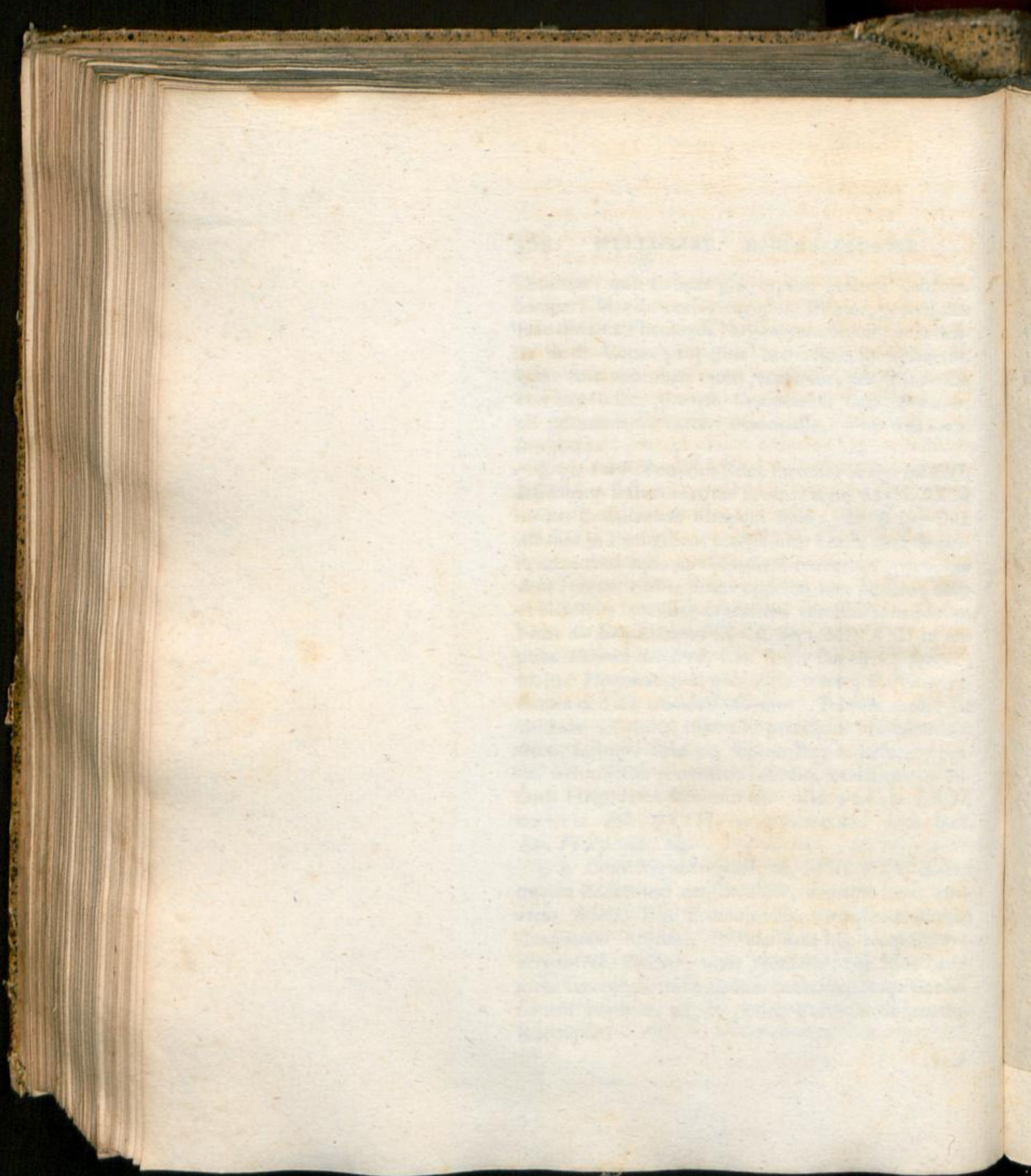
§. 7. *Pii V.* Pontificis Rom. successor *Gregorius XIII.* Iesuitarum sectam maxime fouens, anno MDLXXII nouum *Calendarium* componi iussit. In *Belgio* Dux *Albanus* in Euangelicos crudelissime saeuir, hac de causa insequenti anno in Hispaniam reuocatus. In *Gallia* cum *Hugonoti* ui et armis opprimi non possent, dolo et blanditiis inauditae crudelitatis admittis inuaduntur. Nam die *Bartholomaei* IX Cal. Sept. MDLXXII in nuptias *Henrici Nauarri*, cum Regis *Caroli IX* sorore, inuitati *Hugonotorum* nobilissimi, execrando facinore, omnes uno die trucidari iubentur. Initium caedis uel Ianienae a *Colonio Amirale*, praecipuo Protestantium duce, factum; dein per septem dies in urbe et oppidis circumiectis promiscue inaudita crudelitate in miseros *Hugonotos* saeuitum est. Vid. THUAN. Lib. II, CHYTR. Lib. XXIII, et GRAMOND. Hist. Gall. Lib. VI, p. 308, seq.

§. 8. Cum *Norimbergenses* an. MDLXXV *Altors* nouam *Academiam* constituissent, sequenti anno, *Henricus Iulius*, Dux *Brunsvicensis*, *Helmstadii* quoque *Academiam* instituit. In *Palatinatu* hoc tempore *Friedericus III.* Elector, uiuis excesserat, cui filius *Ludovicus* succedens, missa *Caluini* doctrina, Aug. Confessionem amplexus est, et postea *Formula Concordiae* subscripsit.

§. 9. Elector autem Saxoniae *Augustus* animaduertens, indies magis discordiam, quae Ecclesiam turba- uerat, augescere; consilio cum *Comite Hennebergico*, et Theologis *Tubingensibus* collato, uariisque ante conuen- tibus Theologorum habitis, *formulam* componi iussit, qua controuersiae tum adiaphoristicae, tum dogmati- cae, inter Protestantes haftenus agitatae, ex diuinis li- teris diiudicaretur, quamque qui suae et sociorum ditionis sequi nollent, publico munere carerent. Ist- haec *formula Bergae*, quod coenobium est Magdebur- gici agri, a sex delectis Theologis, nempe *Iacobo An- drea*, *Martino Chemnitio*, *Andrea Musculo*, *David Chy- traeo*, *Nic. Seneccero*, et *Christophoro Cornero* exami- natur antea conceptra *Lichtenburgi*, et anno MDLXXX *Formulae Concordiae* nomine publicatur; cum illam an- te tres Electores, *Saxo*, *Palatinus*, et *Brandenburgicus*, multi- que alii Principes, adprobassent, illique subscri- psissent cum octies mille tam Scholarum, quam Eccle- siae *Lutheranae* ministris. Vid. D. HVTTERI *Con- cord. Conc. Praefut. Apolog. cap. 2, seqq.* et KORTHOLDI *Hist. Eccles. Sec. XVI, pag. 830.*

PERIODI V
SECTIO VI

QVAE EST HISTORIA AB ANNO
MDLXXX AD FINEM HVIVS SECVLI

§. I

Publicata *Formula Concordiae*, anno insequenti, *Bre- menses* et *Anhaltini* imprimis, doctores Calviniani, *Rechenb. H. E.* Aa publi-

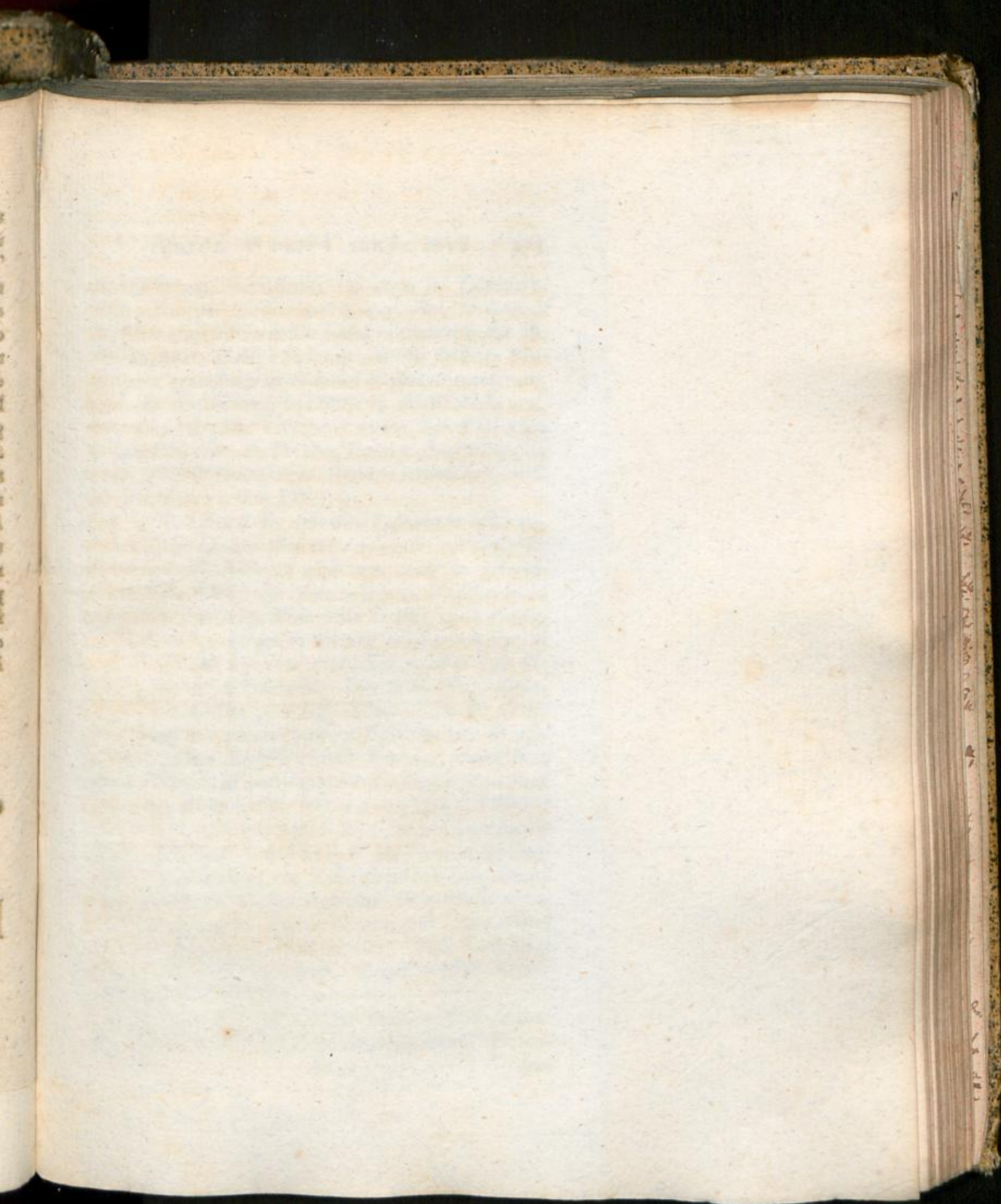

publicis illam scriptis impugnarunt. Quam D. *Timotheus Kirchnerus*, D. *Selneccerus*, et *Chemnitius*, adornata eiusdem *Apologia*, defenderunt. Vid. *HUTTERI Conc. Concord. cap. XLI*. Fuerunt tamen quidam Aug. Confessionis, qui nollent illam Formulam recipere, de quibus *h. c. HUTTERVS* memorat. Qui dissensus partim sublatus postea, partim ad nostra usque tempora conseruatus fuit. Inprimis uero Reformari Doctores illam impugnarunt, quorum Catalogum texiuit *ANDREAS WENGERSCIUS Hist. Eccl. Slauonicae Lib. III, pag. 361, seqq.* In Polonia inter *Anti-Trinitarium*, *Franciscum Davidis*, qui Christum inuocandum esse negauit, et *Georgium Blandratam*, Regis *Stephani* archiatrum, qui id omnino affirmauit, contentio fuit, quam *Socius* determinare abstinuit.

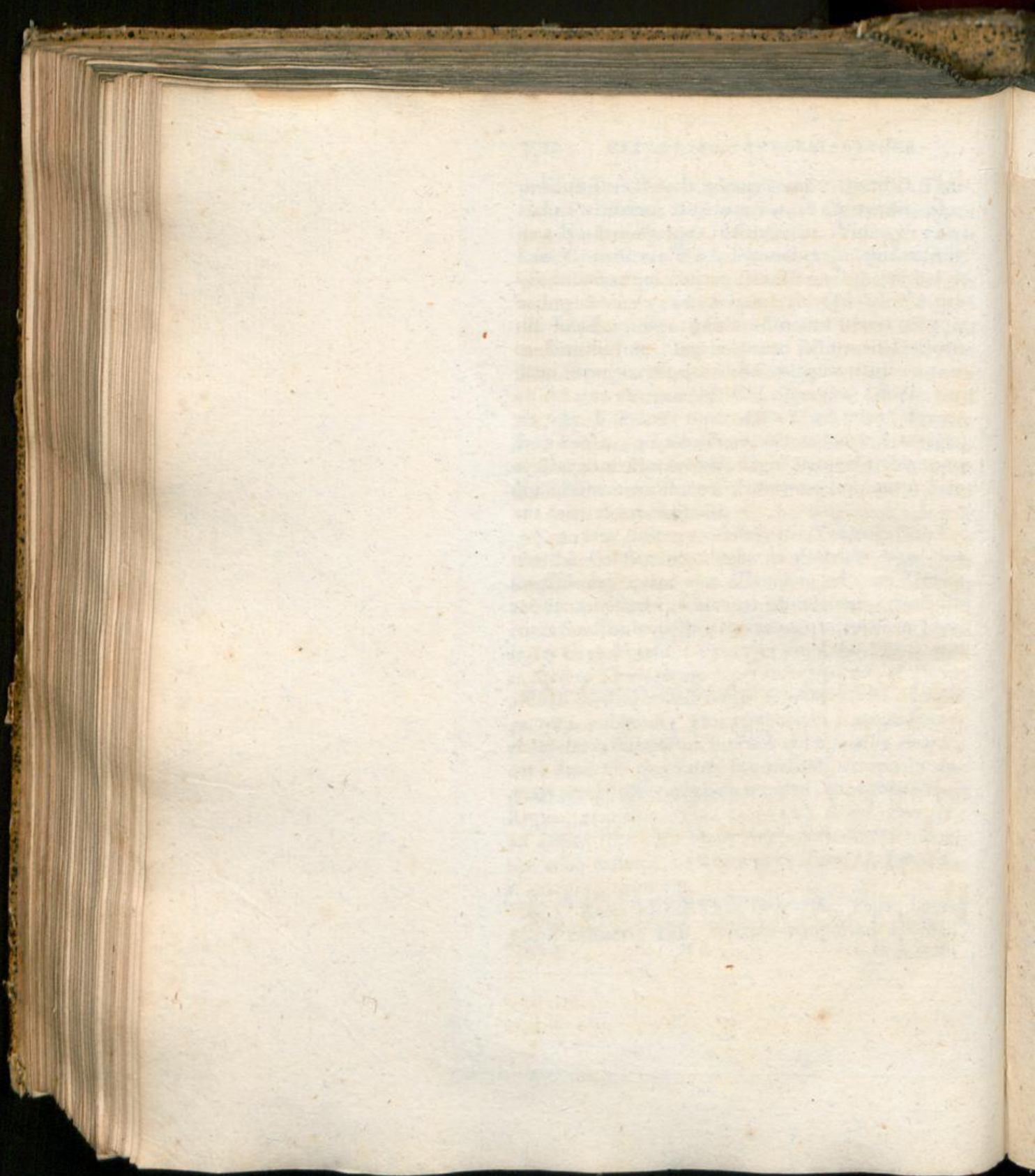
§. 2. Hoc tempore, *Tubingenses* Theologi cum Patriarcha Constantinopolitano de doctrina *Augustanae Confessionis*, quam ante octennium ad eum Graece redditam miserant, sententias contulerunt; transmissio etiam Constantinopolin *HEERBRANDI Compendio Theologiae Graece uerso*. Vid. *THVAN. Lib. LXVI, et Acta et Scripta Theologorum Württembergicorum*, et Patriarchae Constantinopolitani D. *Hierimiae, Wittebergae an. 1584.* publicata. Hoc tempore ex *Batavia Henrici Nicolai* et sectatorum suorum, qui e familia amoris, aut e domicilio charitatis, se uocabant, errores in *Angliam* per libros eulgatos translati, quos *Elisabetha, Regina*, extinxit. Vid. *CAMDENI Annal. Part. II, ad annum 1580.* De nouis Anabaptistarum moribus, hoc anno excitatis, *LYNDORPVS Tom. II, Lib. XX, p. 422, seqq.* memorat.

§. 3. Anno MDLXXXII *Gregorius*, Papa, opera *Aloysii* cuiusdam *Lilii*, rationes temporum ad coeli morum

motum et aequinoctia reduxit, ac nouo ita *Calendario* facto, illud per Cardinalem *Matruccium*, Ordinibus Protestantibus in Germania simul obtrudere ausus est. Sed *Augustus*, Elector Saxoniae, et alii Ordines Protestantes, grauissimis de causis id acceptare recusarunt, Caesaris, non Romani Pontificis id muneris esse, rati. Vid. *THVAN. Lib. LXXV*, et *CHYTR. Lib. XXV*. Hoc reimpore *Carolus*, Archi-Dux Austriae, Nobilibus, in Stiria, liberum Euangelicae religionis exercitium indulgit. Vid. *CHYTR. Lib. XXV, f. 353*.

§. 4. Pontifex Rom. *Antonium Posseninum*, Iesuitam, ad Magnum Ducem *Mosconiae* ablegauit, ut illum Iesuitis, qui ibi nidulari incipiebant, redderet propitium; cum is ante missis Romam legatis, Pontifici spem recipiendae religionis Pontificiae fecisset, apud *PIASECIVM Chron. gestorum in Europa singularium f. 9*, et *ANDR. WENGERSCIVM Hist. Eccl. Slauon. Lib. IV, c. 2*. In Germania *Gebhardus Baro de Walburg*, cognomento *Truchsessius*, Archiepiscopus Colonienfis, a Pontifice Rom. excommunicatur, et Episcopatum *Ernesto Bauaro* cedere iubetur; quod *Agnetem*, comitissam Mansfeldicam, in matrimonium duxisset, et Ecclesiam reformare molitus esset. Vid. *THVAN. Lib. LXXVI et LXXVIII*, *CHYTR. Lib. XXVI*, et *BROWEERVM Annal. Treuirenf. Lib. XXII, p. 419*. Interim *Ludovicus*, Elector Palatinus, Aug. Confessioni addictus obierat. Qui cum filium nouem annorum reliquisset superstitem, *Iob. Casimirus*, Palatinus, tutor eius factus ipsum religione Reformata imbui curauit. Vnde Lutherani in Palatinatu duriores postea sortem experti, Reformatis cedere coacti sunt.

§. 5. Cum an. MDLXXXIII Theologi *Helmstadienses*, *Tilemannus Heshusius*, et *Dan. Hoffmannus Formu-*

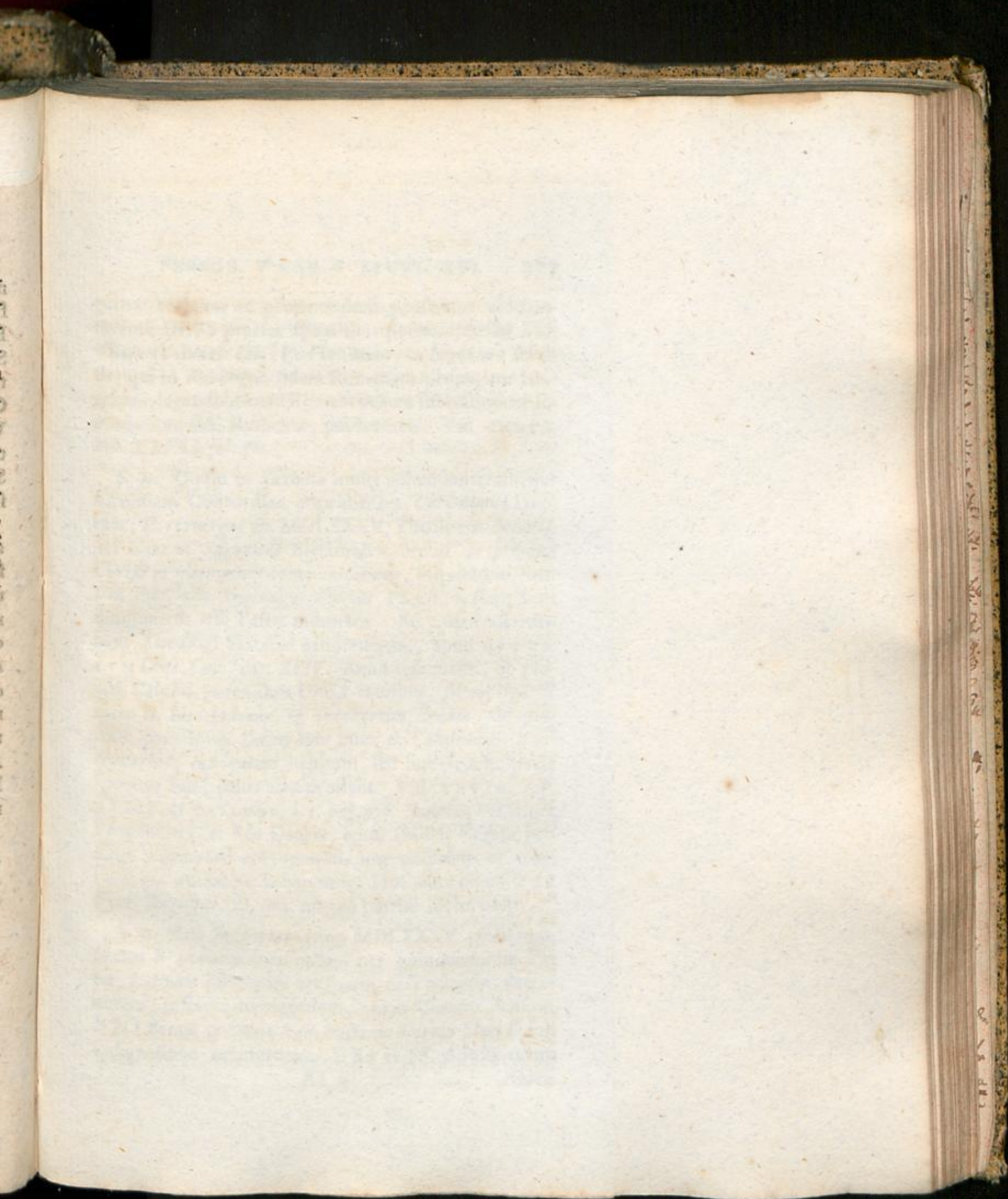

lam Concordiae oppugnassent, quod in illa, omnipraesentia carnis Christi, (illi ubiquitatem uocarunt,) assereretur; Quedlinburgi inter D. Kirchnerum, Schneccerum, et Polycarpum Lyserum, ac inter dictos iam Helmstadienses, de hac quaestione colloquium institutum fuit, quod sperato reconciliationis fructu caruit. Vid. HYTTERI *Concord. Conc. cap. XLV*, et KORTHOLDI *Hist. Eccl. Sec. XVI, Sect. IV, cap. 3*. Anno insequenti, Augustae Vindelicorum, ob nouum Calendarium ciuitati obtrusum, turbae excitatae, per quas D. Mylius Superintendens urbe eiectus est. Vid. CHYTR. *Lib. XXVI*, OSIANDR. *l. c. p. 965*, et D. MYLII *Mugsburgische Händel*. Heidelbergae inter Ioh. Iacobum Grynaeum Caluini placita tuentem, et D. Iac. Andreae illa confutantem disputatio suscepta est, qua de HYTT. *Conc. Conc. cap. XLVII*, memorat.

§. 6. In Gallia, dum Hugonoti a Guisiana factione, et Liga, quae sancta uocabatur, premerentur; Henricus R. Nauarrae eorum caput ad Principes Protestantibus, Iacobum Segurium ablegauit, ut fanciendae concordiae causa, Synodus Protestantium generalis institueretur; quo Pontificiis exitium Protestantibus minuantibus resisti posset. Vid. THYAN. *Lib. LXXIX*, CHYTR. *Lib. XXVI*, et *Epistolas Henrici, Nauarrorum Regis, ad Augustum Imperat. Rom. ac Reges, Principes et Respubl. Europ. de pace Ecclesiastica constituenda et controuersis sopiendis Ultraiectionis an. MDCLXXIX editas.*

§. 7. In Belgio cum an. MDLXXXIV Guilielmus, Dux Arausionensis, Protestantium ibi defensor inclutus, Delphis, a nefario Balthasare Gerardi, Burgundione, glande traiectus occubuisse, (cuius una morientis ad DEVM uox fuit: *miserere populi*) res afflictorum Belgarum

garum turbatae ac propemodum prostratae uidebantur; nisi DEVS praeter spem illas postea erexisset. Vid. GROTII *Annal. Lib. IV.* Hoc anno, ex *Iaponia* a Iesuitis, qui in illo regno fidem Romanam propagare satagebant, legati subornati Romam uenere subiectionem Iaponensium sedi Romanae, pollicentes. Vid. CHYTR. *Lib. XXVII, fol. 321.*

§. 8. Quum in *Saxonia* multi adhuc latitarent, qui formulam Concordiae improbant, *Caluianis* fauerent; *Hertzbergae* an. MDLXXXV, Theologos *Anbaltinos* inter et *Saxonicos* Electorales denuo de persona Christi et idiomatum communicatione, disputatum fuit. Vbi inter alia *Amelungus* asseruit, Christum secundum diuinitatem esse Patre minorem. Ad quam assertionem Theologi Saxonici exhorruerunt, apud HVTTERVM *Conc. Conc. cap. XXIV.* Anno insequenti, ob placita *Caluini*, petenibus Gallis exulibus, *Mompelgardii* inter *D. Iac. Andreae*, et *Theodorum Bezam*, de quatuor praecipuis *Lutheranos* inter et *Caluianos* controuersis, colloquium habitum, sed sine fructu pacis speratae fuit, cuius acta prostant. Vid. THYAN. *Lib. LXXXV*, et OSIANDR. *l. c. pag. 976.* Interea Principes Protestantes, et Rex *Daniae*, apud Galliae Regem, pro Rege *Nauarrae* et Hugonotis intercesserunt, ut tollerentur, mitiusque haberentur. Hoc anno etiam d. 11 Febr. *Augustus*, El. Sax. magno patriae luctu, obiit.

§. 9. Post *Gregorium* anno MDLXXXV extinctum, *Sixtus V* obscuro loco natus, per quinquennium Papa, *Latinam* Bibliorum uersionem, ut Tridentini decreuerant, suscepit corrigendam, quam *Clemens* demum *VIII* denuo correxit, non obstante decreto *Sixti V*, sub indignatione omnipotentis DEI et SS. Apostolorum

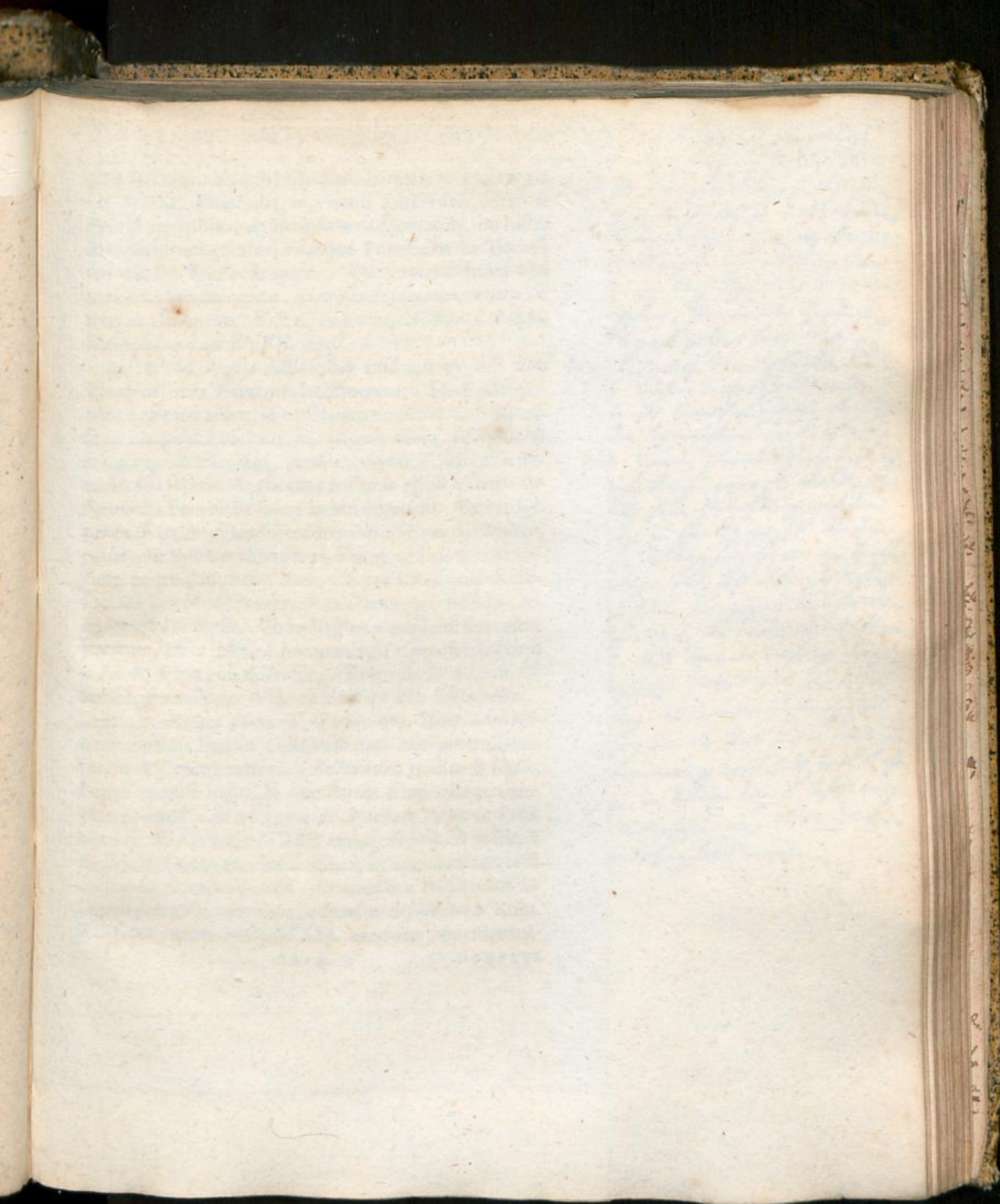

interminati, ne pro alia, quam legitima et authentica sua, quam parauerat, haberetur. Vid. *Praefat. Clementinae*, et *Thomae Iamesii, Angli, Bellum Papale, seu Concordiam discordem Sixti V, et Clementis VII*, circa Hieronymianam uersionem.

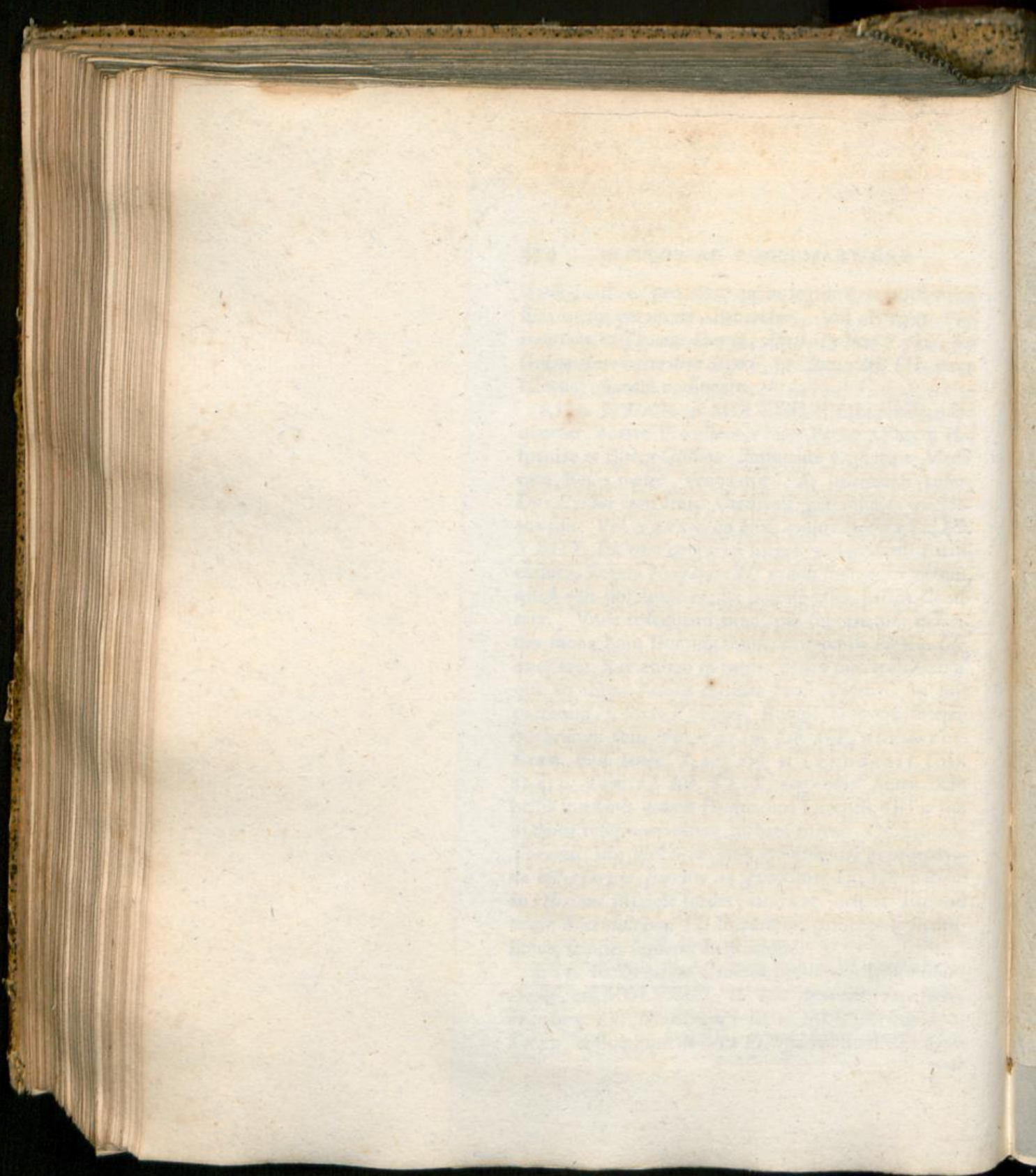
§. 10. In Gallia an. MDLXXXVII *Liga sancta*, quae uocatur, contra Protestantes inter Papam, Regem Hispaniae et Duces Guisios, stimulante Catharina Medicea, Regis matre, renouatur. At insequenti anno, Dux *Guissus* cum fratre Cardinale, per insidias trucidatus fuit. Vid. *THUAN. ad hunc annum* et *CHYTR. Lib. XXIX*. Ibi tum coniurati furere, et sacrificuli Parisiensium, Regem *Henricum III* regno indignum factum, quod eius uoluntate caedes patrata esset, palam clamitare. Vnde et sequenti anno, per subornatum nefarium monachum Dominicanum, cui nomen *Jacobus Clemens* erat, Rex cultro in uentre defixo interfectus, cumque eo stirps *Valesia* extincta fuit. Parricidium hoc patratum, a *Sixto V*, Papa, Romae oratione solenni celebratum fuit. Vid. *THUAN. Lib. XCV*, *HORNBECK. Exam. Bull. Innoc. X, pag. 277*, et *LYNDORPII Cont. SLEID. Tom. II, Lib. XXIX, pag. 762*. Antea octo bellis intestinis contra Hugonotos susceptis, Gallia sub obtentu religionis misere turbata fuerat. Quapropter *Thuanus*, uir illustris ac sane grauissimus, in praefatione *historiarum suarum ad Henricum IV, tolerantiam in religione* maxime suadet; cum cogi nesciat. Id quod etiam *Maximilianus II*, Imperator, princeps sapientissimus, semper senserat suaseratque.

§. 11. In Germania *Badenae*, postulante *Iacobo Marchione*, an. MDLXXXIX, *D. Iac. Andreae, Iac. Heerbrandum, Luc. Osiandrum* inter et *Ioh. Pistorium* apocryphatam, colloquium de *uera Ecclesia* habitum est. Quo post

post biduum abrupto, Marchio nominatus postea anno MDXC *Emmendingae*, nouo *Lutheranos* inter et Pontificios habito, de *Ecclesia ante Lutherum*, in castra Pontificiorum transiit, ritusque Pontificios in Ecclesiam ditionis suae reducturus. Quos tamen frater ipsi mortuo mox succedens, *Ernestus Fridericus* an. MDXC iterum eliminauit. Vid. D. FECHTII *Histor. Colloquii Emmending.* cap. IV, VII, seqq.

§. 12. In *Anglia Elisabethae* multum negotii tum Pontificii, tum *Puritani* facessuerunt. Hi Episcoporum regimen ritusque ex Papatu retentos, aut illi affines omnes damnabant, ad *Geneuensium* disciplinam a *Caluino* constitutam, cuncta exigentes: illi in seminariis seu scholis Anglicanae nationis apud externos iuuentutem Pontificiis sacris imbui curarunt. Ex his igitur missi in Angliam sacerdotes Pontificiam doctrinam, cuius praecipuum caput erat, summum in Reges imperium penes Pontificem Rom. esse; et si Rex haeresis suspectus aut conuictus sit, ciues sacramenti fideique religione solutos esse. Vnde Regina nunquam sine uitae periculo, inter infestos homines egit: praesertim cum a *Pio V*, Papa, ob dissensum a Romanis sacris, iam esset excommunicata. Vid. CAMDENI *Vit. Elisabethae*.

§. 13. *Romae Sixtus V*, Papa, qui *Henricum Navarraeum* et Ducem *Condaeum* ante excommunicauerat, et aegerrime tulerat, a *Bellarmino* traditum fuisse, Papae nonnisi indirecte potestatem temporalem competere, apud BARCLAIUM de *Potestate Papae in Princip.* cap. XIII, anno MDXC extinctus fuit: relictis in thesauris decem auri millionibus, in augmentum regni scilicet sacri impendendis. *Cracouiae* a Iesuitarum discipulis magnus tumultus, aduersus dissidentes a Rom. Religione, anno MDLXXXI. excitatus, quem LVN-

DORPINS in *Contin. Sleid. Tom. II, Lib. XXXI, p. 829*, describit.

§. 14. In *Saxonia*, noui motus iterum propter *Crypto-Caluinianos* anno MDCXI excitabantur; cum eorum instinctu, ritus in Baptismo usitatus, qui *Exorcismus* dicitur, abrogari deberet. Qui in abrogationem consentire nollent, munere sacro amoti, exire iuebantur. Sed mortuo *Christiano I.*, Electore Sax. *Fridericus Wilhelmus*, Dux Sax. relictis eius liberis impuberibus tutor datus, exules propter Exorcismum factos mox restituit, ac in autores turbarum, inprimis *D. Crellium*, Cancellarium, inquiri iubet. Vid. *LVNDORP. Contin. Sleid. Tom. II, Lib. XXXI, p. 835*, *THVAN. Lib. C, C IV.*, *DRESSER. Millenar. VI.* Hanc ob causam etiam *uisitatio* cum academiarum, *Lipsiensis* et *Wittebergensis*, tum ecclesiarum in ditionibus electoralibus instituta est, qua propositis quatuor, ut uocantur, articulis *uisitationis* nostrae ecclesiae, *de persona Christi*, *de Baptismo*, *de Coena Domini* et *de Praedestinatione*, noua subscriptione fidem adstringere suam, Ecclesiae et scholarum Doctores tenebantur. Vid. *LVNDORP. Contin. Sleid. Tom. II, Lib. XXXII, p. 861, seq.*

§. 15. Hoc animorum motu adhuc durante, *Samuel Huberus*, Bernas, anno MDXCII in Wittebergensi Academia Theologiae Professor, dum Caluini de particulari gratia, sententiam impugnat, electionem ad uitam aeternam uniuersalem asseruit. Cuius errorem *D. Aegidius Hunnius* statim confutauit. Vid. *Acta Huberiana Tuingae* anno 1597 publicata. Pestilentior fuit error, quem hoc tempore *Franciscus Puccius*, *Filidinus*, Italus disseminauit, libro *de Christi Seruatoris efficacia*, in omnibus et singulis hominibus, quatenus homines sunt, euulgato, quo, ut gratiae cum Pelagianis

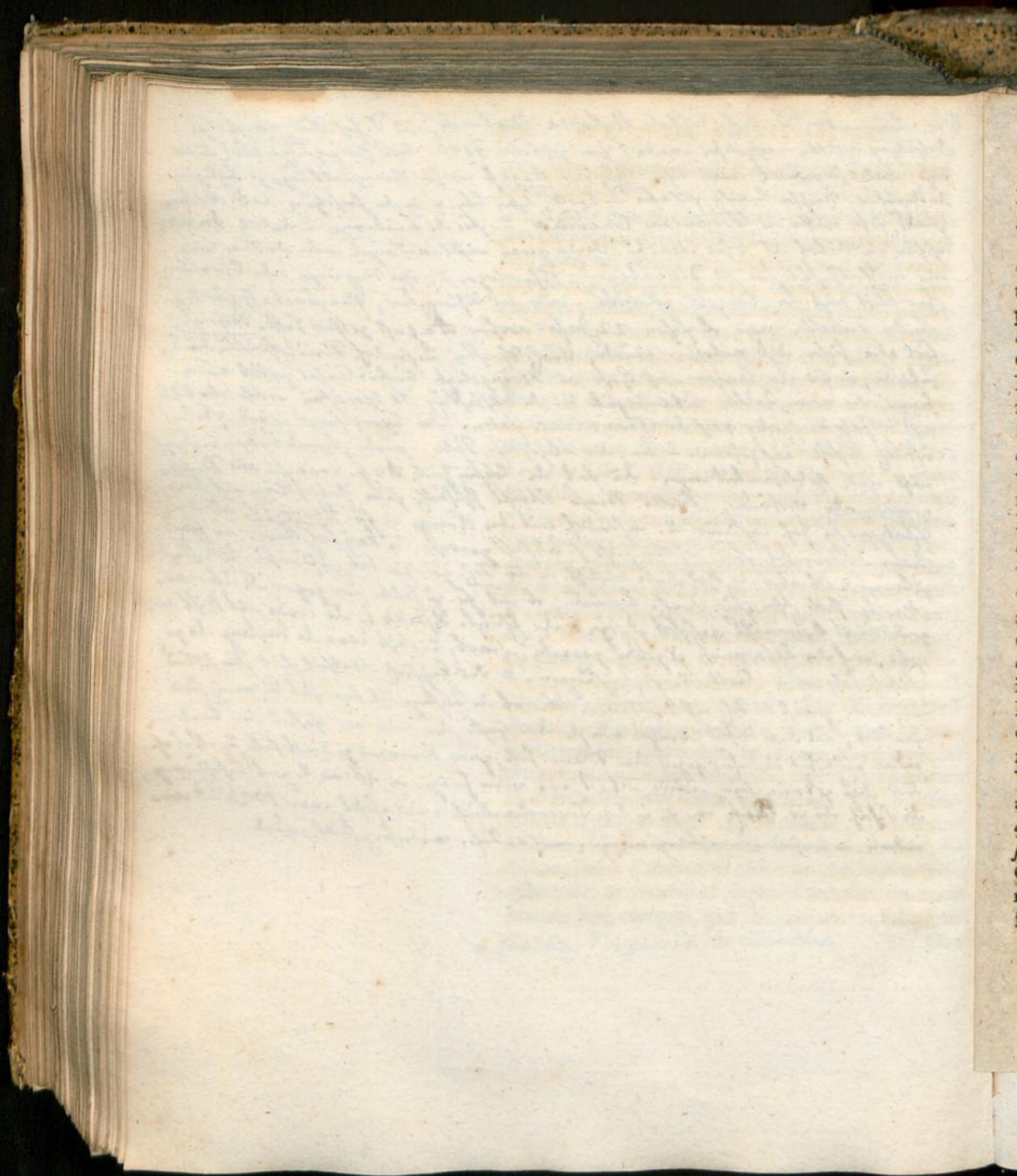
+ *Comitia Torgouio habebantur.*

olim

[illegible]

olim hostis, religionem naturalem statuit, saluificam. Librum illum LVCAS OSIANDER confutauit. Vid. *Hist. Eccl. Cent. XVI, Lib. IV, c. 46.* §. 16. Insequenti anno MDXCIII. *Aquisgrani* inter ciues *Euangelicos* et *Pontificios* graue dissidium exortum, quod autoritate Caesaris Rudolphi tamen compositum fuit, apud CHYTRAEVM *Lib. XXIX.* In *Suecia* eodem tempore *Synodus Vpsaliae* secunda, auspiciis *Caroli*, tum quidem Ducis *Sudermanniae*, sed postea Regis, habita est. Qua doctrina *Augustanae Confessionis* denuo asserta et confirmata fuit. Vid. BENZELII *Hist. Eccles. Sec. XVI, pag. 358.* Quam *Sigismundus*, Rex *Poloniae*, in *Sueciam* regni occupandi causa ueniens, postea turbauit; cum nuntii Pontificii et Iesuitarum opera atque dolis, *Papismum* reducere moliretur. Vid. *PIASECII Chronic. ad annum Christi 1593 et 94.* In *Gallia* *Henricus IV.*, fulmine excommunicationis percusso, Pontifex Rom. et Rex *Hispaniae* cum *Guistana* factione magnos concitarunt motus, et *Henricum* reiicientes, Regem Catholicum surrogare machinati sunt. Vnde *Henricus* uidens, se tot insidias euadere haut posse, d. 15 Iul. in templum S. Dionysii ingressus, Missam Pontificiam audit, atque legatis ad Pontificem missis, sacra Romanensium se amplexum esse testatus est. Qui ipsum ab haeresi, non sine ignominia absoluens, in gremium Ecclesiae suae recepit. Vid. *PIASECII Chronic. ad annum 1593 et seqq.* Rex autem iocari uelut solitus, dixit: *Regnum Galliae frequentatione Missae non indignum esse.* Quo facto, *Liga sancta* seu coniuratorum factio in *Gallia* sublata fuit. Ceterum quomodo Rex ab haeresi, quam uocant, *Romae* absolutus fuit, PIASECIUS l. c. fol. 335, seq. describit.

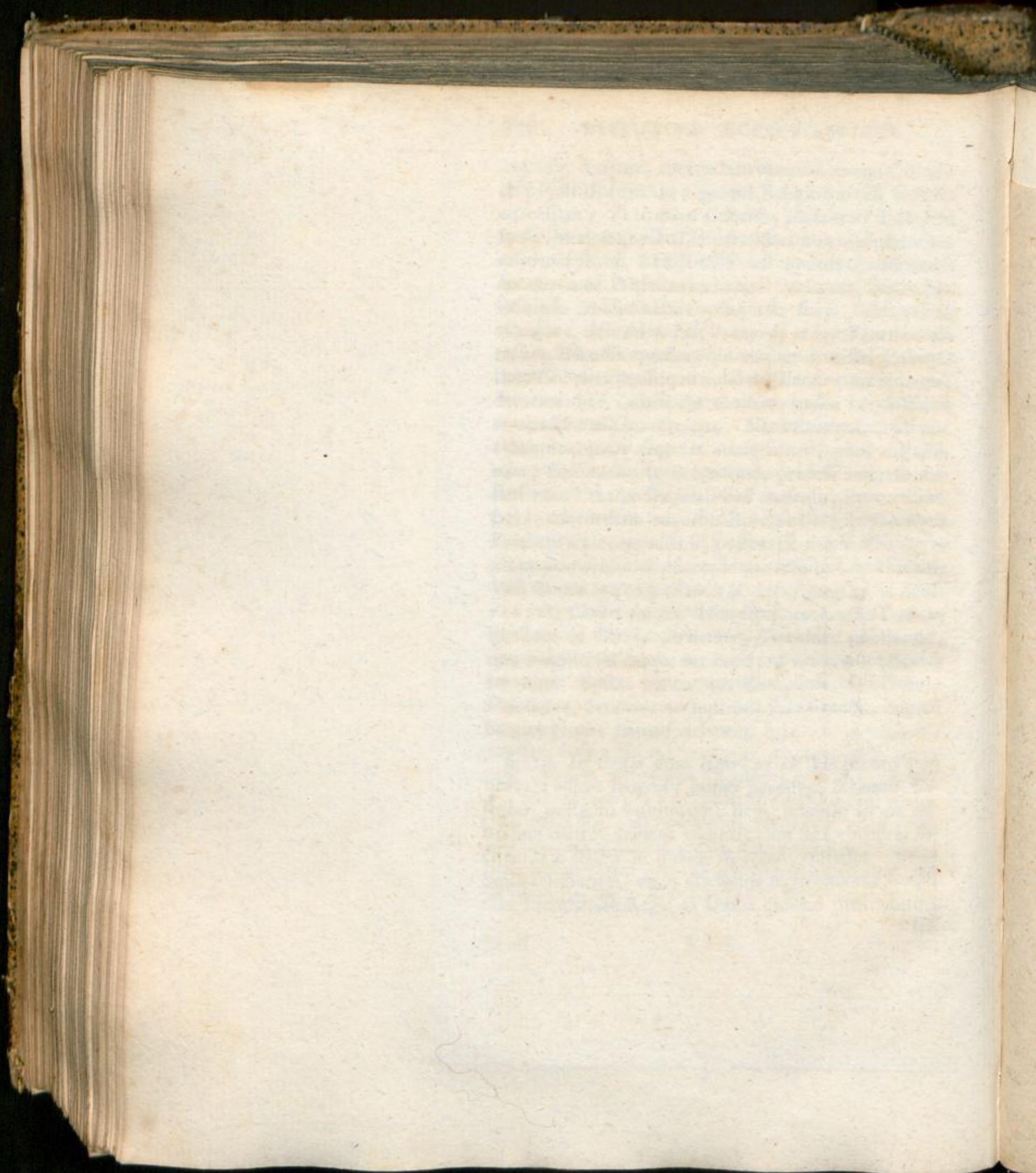
§. 17. Interea, cum in *Germania* Romano-Catholici passim spargerent, pacem Religiosam ad tempus concessam, *Tridentino* Concilio finitam et sublatam fuisse; item ciuitatibus imperialibus non comperere ius reformandi; an. MDXCIV. in comitiis *Ratisbonensibus* Ordines Protestantes apud Caesarem, super his seditiosis molitionibus conquesti sunt. Vid. *LEHMANNI Act. Publ. Lib. 1, cap. 65 et 67*. Thorunii autem in Borussia quadraginta circiter ministri Evangelicae Ecclesiae, multique nobiles Palatini conuenientes, decreuerunt; *Consensum Sendomiriensem* in doctrina seruandum esse in posterum. Nam *Euangelici*, qui notabantur, antea diuersas confessiones, puta *Augustanam*, *Helueticam* et *Bohemiam*, professi inter se dissenserant. At in *Sendomiriensi* consensu, Syncretismo facto, concordiam aduersus Romanenses inierant. Quo Episcopi Poloniae offensi, postea Thoruniensibus templum primarium eripere, idque Iesuitis concesserunt. Vid. *Contin. SLIED. Tom. III, Lib. 1, pag. 55*, et conf. *PIASEC. Chron. fol. 127*. Hoc tempore *Faustus Socinus*, libellum de *Christo Seruatore*, Cracouiae publicauit, quo magnos ibi motus excitauit, ut uix ciuium euaderet uim. Sectae tamen eius Complices, *Ostorodius*, *Volckelius*, *Smalcus* et inprimis *Iob. Crellius*, improba eius placita latius sparserunt.

§. 18. In *Gallia* dum *Henricus IV* Hugonotis non obscure adhuc faueret; homo perditus, *Iohannes Castellus*, instinctu Iesuitarum, Regi, immisso in os aduersum cultro, dentem excussit; cum Rex corporis inclinatione ictum in gulam directum euitasset. Vnde Secta Iesuitarum, cuius disciplina sceleratus iste homo usus fuerat, iussu Regis ex *Gallia* quidem proscribitur, sed

sed annis aliquot interiectis recipitur. Vid. THVAN. *Lib. III*, et PIASECII *Chron. fol. 124, seq.*

§. 19. Anno MDCXV Russi ex Polonico regno ad Clementem VIII, Pontificem Rom. legatos misere, unionem cum Romanensi Ecclesia petentes, quam facile impetrarunt. Sed illud *Unionis* nomen populo exosum mox reiectum fuit, apud PIASECIVM *Chron. f. 138, seqq.*, et ANDR. WENGERSC. *Hist. Eccles. Slauon. Lib. IV*. Hoc quoque anno, Romae corpus B. Caeciliae ab DCCCLXXVIII annis a Paschale I reconditum, et eousque, quo loco esset, ignoratum, forte inuentum dicitur, quod Pontifex ueneratus, in arcam ex argento solido fabrefactam, una cum arca illa cupressina inclusit, et magna pompa adhibita in templo recondi iussit. PIASEC. *Lib. I, f. 139*. Pontifex hic etiam legem sancit, ne Iudaei Talmud suum, et alios in indice expressos et prohibitos libros legerent; omnes enim tales ab officio Inquisitionis conquisitos cremari iussit: in sola ciuitate Bergomensi fere X millia huiusmodi librorum fuerunt collecta, igneque consumta, teste PIASECIO *f. 112*.

§. 20. In regno Sueciae, Ecclesia per Pontificios et Iesuitas a Sigismundo, Rege, immixtos uarie haecenus turbata fuerat. Sed Carolo, Duce Sudermanniae, absente Sigismundo, in solium euecto, an. MDXCVII comitiis Arbogiae habitis, decretum fuit, doctrinam Aug. Confessionis in toto ubique regno seruandam, sincereque tradendam esse. Vid. PIASECII *Chron. ad an. 1597*. Inter Reformatos hoc tempore Conradus Vorstius, Theologis Heidelbergensibus partim Arianismi, partim Papismi suspectus uisus est. Ideo prolixa ad illos Epistola an. MDXCVIII exarata se ab hac culpa purgare

purgare nifus est, quae in *Epist. Eccles. et Theolog. Arminian. p. m. 61. seqq.* legitur.

§. 21. In ditione *Anhaltina*, nondum conquieuerant litigia Theologorum de *Exorcismo*, de usu altarium et imaginum in templis, licet Wittebergenfes Theologi eosdem ſemel acque iterum confutaſſent. Id quod Pa-
paeis offendiculum praebuit, teſte *PIASECIO Chron. fol. 113.* Confer *Conſil. Theol. Wittob. fol. 371. ſeqq.*

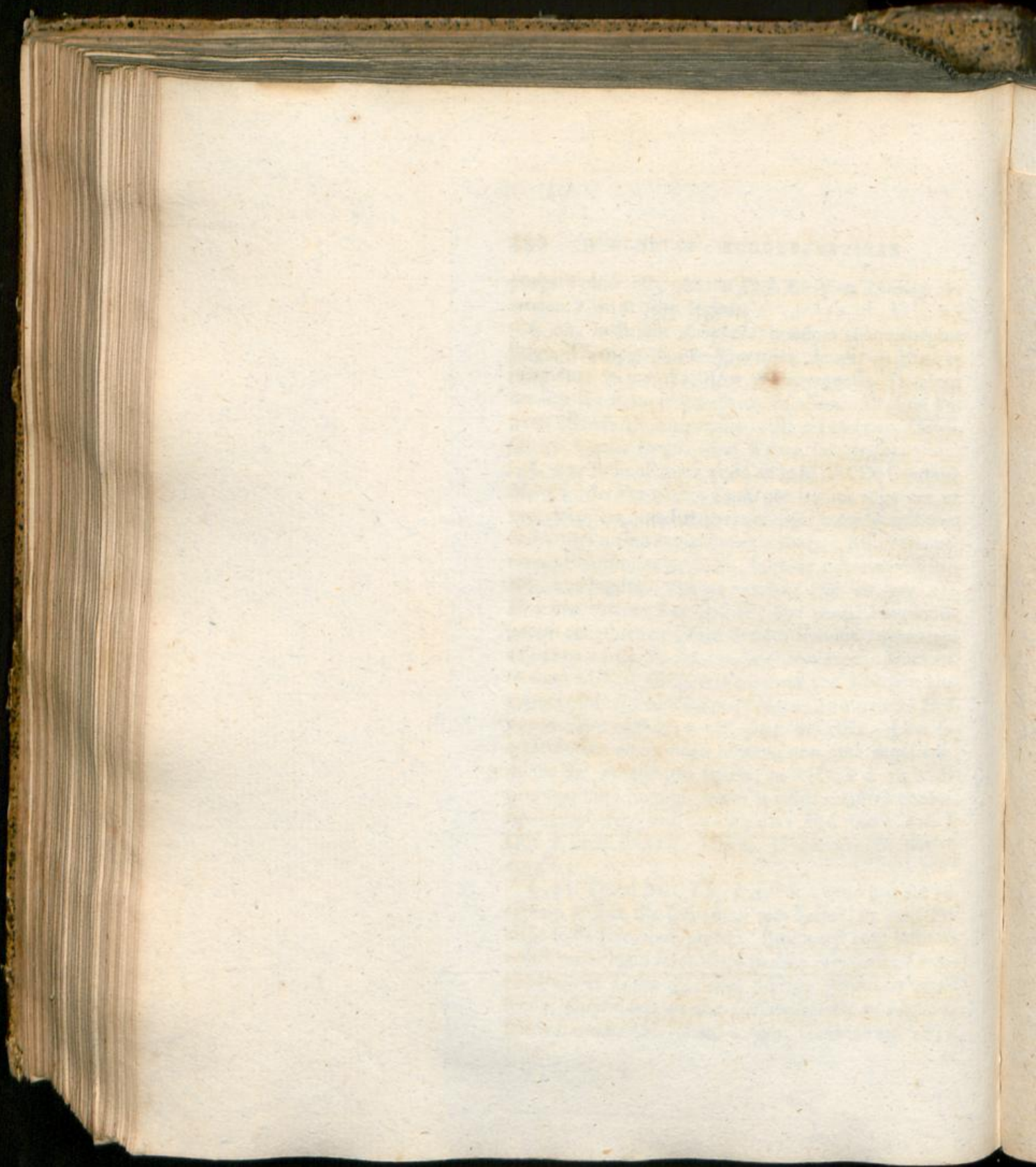
§. 22. Ridiculum eſt, quod anno MDXCIX Canonici *Marſilienſes*, Pontificem Rom. per legatos rogarunt, ut grandes piſces, quos balaenas uocabant, excommunicaret; ne in mari uicino nauigationes turbarent. Aſſurrexit pe-
titioni Pontifex, an uero eius fulmine piſces territi fue-
riat, non legitur. Vid. *OSTIANDRI Hiſt. cit. pag. 1133.*
Henricus autem, Rex Galliae, hoc anno, Hugonotis pacem religioſam, publico decreto indulſit, cuius leges
PIASECIUS Chron. fol. 172. ſeqq. memorat. Cum an-
te anno MDXC *Edictum Naurtenſe* pro libertate Hu-
gonotorum eſſet conditum, quod *HEIDEGGERYS Hiſt. Papatus Period. VII, p. 536. ſeqq.* deſcribit. Hoc ſa-
crificulorum natio magis irritata, non ante acquieuit,
donec Rex Hugonotos ferens, an. MDCX d. 14 Maii,
proſtigatiſſimi hominis manu et quidem cultro confos-
ſus occumberet. Vid. *GRAMONDI Hiſt. Gallic. Lib. I.*
Quo e uiuis ſublato, libertas Hugonotorum nutare
coepit.

§. 23. Quod *DOCTRINAM* hoc aeuo publice re-
ceptam attinet, illa ſecundum tres Sectas, in quas Ec-
cleſia ſciſſa fuit, tradi poſſet. Enimuero cum inſtituti
noſtri ratio haud ferat iſtam partim recensere; *Luthe-
ranorum ex Libris Eccleſiae noſtrae Symbolicis repe-
tenda; Calvinianorum ſeu Reſormatorum ex corpore,*
ſeu Syntagmate Confessionis eorum, Geneuae an. 1612
et

et 1654 publicato, tum etiam ex *Zwinglii*, *Caluini* et *Theodori Bezae* scriptis petenda est; *Romano-Catholicorum* uero ex *Concilii Tridentini Secretis*, quae publicam inter Papaeos auctoritatem nacta sunt, cognoscenda est. Conf. *HVLSEMANNI Manualis Aug. Confess. Diss. XIX.*

§. 24. *REGIMEN ECCLESIAE* externum magnam pro religionis diuersitate mutationem subiit. Nam *Romanensis* coetus, regimen monarchicum Pontificis *Romani* in *Conciliabulo Tridentino* firmavit. Pontifices autem, qui a tempore Reformationis sedem *Romanam* tenuerunt, nihil eorum, quae potentiae stabilendae inferuire uiderentur, procurare intermiserunt. *Leo X.* uoluptatibus immerfus, fulmine excommunicationis *Lutherum* prostrernere nitebatur. *Hadrianus VI.* uir integrioris uitae ac animi moderatioris, de Reformationis studio frustra sollicitus, non diu sedi praefuit, saepe conquestus: nil infelicius sibi in uita contigisse, quam quod imperasset. *Clemens VII* in *Carolus V* iniquus, dominatum suum stabilire magis studebat, quam *Ecclesiae* commodum promouere. *Paulus III* de opprimendis *Lutheranis* uaria consilia agitauit, *Iulius III* Veneri ac uentri deditus, apud ipsos *Romanenses* male audit. *Marcellus II* paucorum dierum Pontifex, nec nomen, nec mores mutare uoluit. *Paulus IV*, homo ambitiosus, septuaginta Cardinales adsciuuit, exemplo uel septuaginta seniorum aut septuaginta *Christi* discipulorum; nouam *Sodalitatem noui amoris* instituit, regno *Neapolitano* inhiauit, ac *Inquisitionis* tribunal confirmauit. Improbauit etiam *Caroli V* abdicationem Imperii se inconsulto factam. *THVAN. Lib. XXI. Pius IV* homo uaserrimus et dominandi cupidus, *Concilium Tridentinum*, tanquam legem

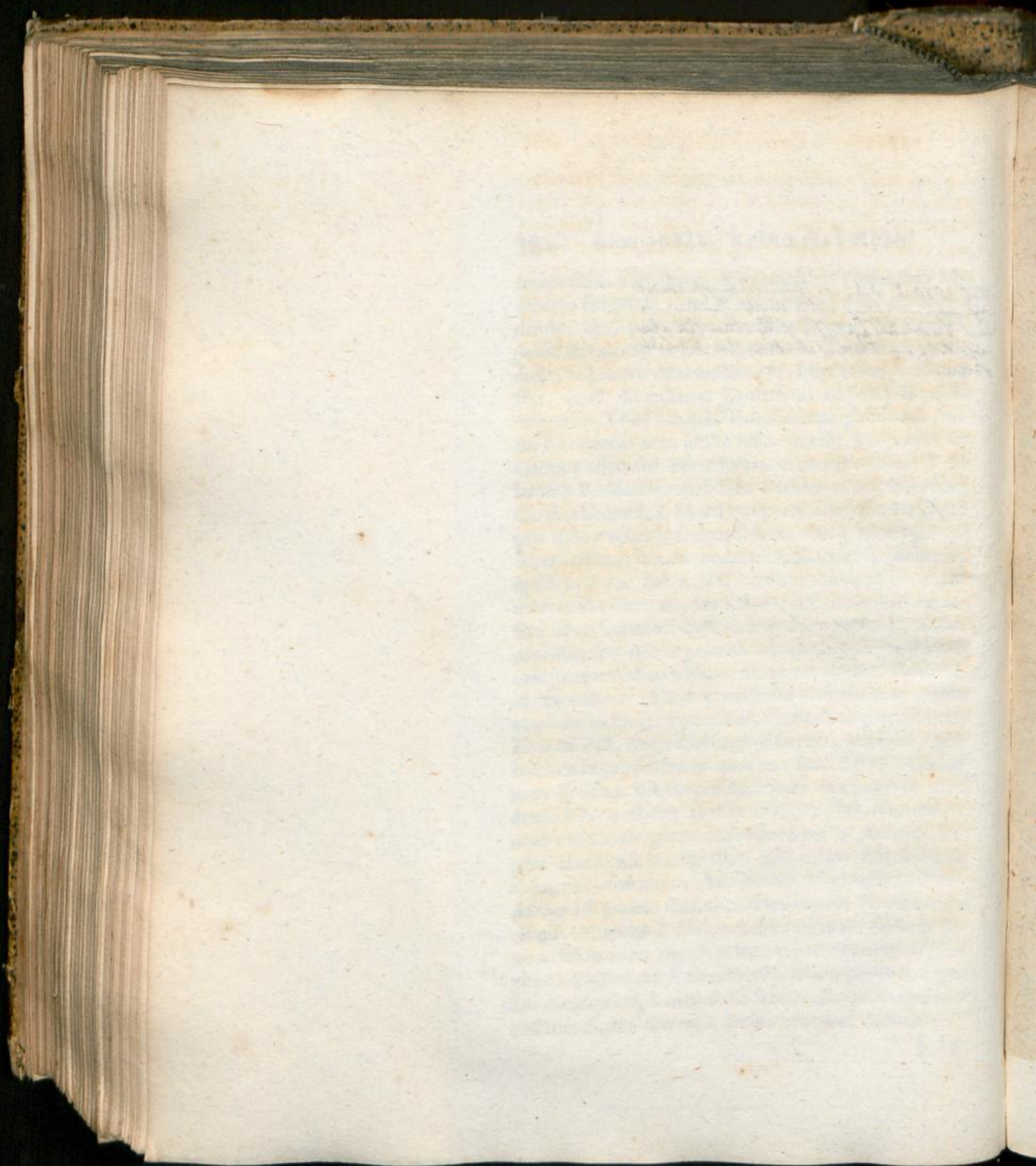

legem fidei perpetuam et uniuersalem, omnibus obtrudere fategit. *Pius V* animum quidem ad emendandos cleri populiue mores adplicuit, et *Catechismum* Romanum ex Decreto Concilii Tridentini publicauit; sed tamen *Maximiliano II*, Imperatori, infensus fuit, quod Augustanae Confessioni addictos foueret. *Gregorius XIII* nouum *Calendarium* publicauit, ac *Ius Canonicum* noua Bulla edita munii, Hispanum et Gallum aduersus Protestantes excitauit. Nuntio delatiena Parisiensi crudelissima Romam allato, recta cum Cardinalibus ad B. Marci templum concessit, DEOque pro isthae nefanda strage, solenni ritu gratias egit, ordinans simul, ut eo nomine Iubilaeum publicetur, apud *THUAN.* *Lib. LIII.* Iesuitis quoque licentiam ueterum ac recentiorum scripta, ubi Romanae Ecclesiae aduersarentur, castrandi dedit. *Sixtus V*, homo auarissimus, omnia munera uenalia habuit, ac *Henricum*, Regem Nauarraeum, excommunicauit, *Bellarmino* succensens, quod potestatem temporalem Papae non nisi indirecte conuenire, tradidisset. Parricidium *Henrici III*, Regis Galliae, nefarium, oratione, gratulabundus approbauit. *THUAN.* *Lib. XCV.* Versionem Latinam Bibliorum declarauit *authenticam*. *Urbanus VII* tredecim dierum Pontifex, ante coronationem obiit. *Gregorius XIV* *Henricum IV*, Galliae Regem, excommunicauit, ciues eius omnes fide obsequii absoluens, sed altero Pontificatus anno obiit. *Innocentius IX* paucos dies ultra duos menses Pontificatum tenuit. *Clemens VIII*, a bello alienior, Gallum inter et Hispanum pacem procurat, ac *Elisabetham*, Reginam Angliae, ad Romanam Ecclesiam perducere frustra molitus est, Latinamque Bibliorum uersionem, non obstante *Sixti V* Decreto, denique emendari curauit.

Jahr 1570 im Jahr der Gemeinlichen oder
auf, dass ein wenig mehr verfertigt
sein konnen. Man soll aber
nicht mehr ein Werk-fabrikant sein
sollen.

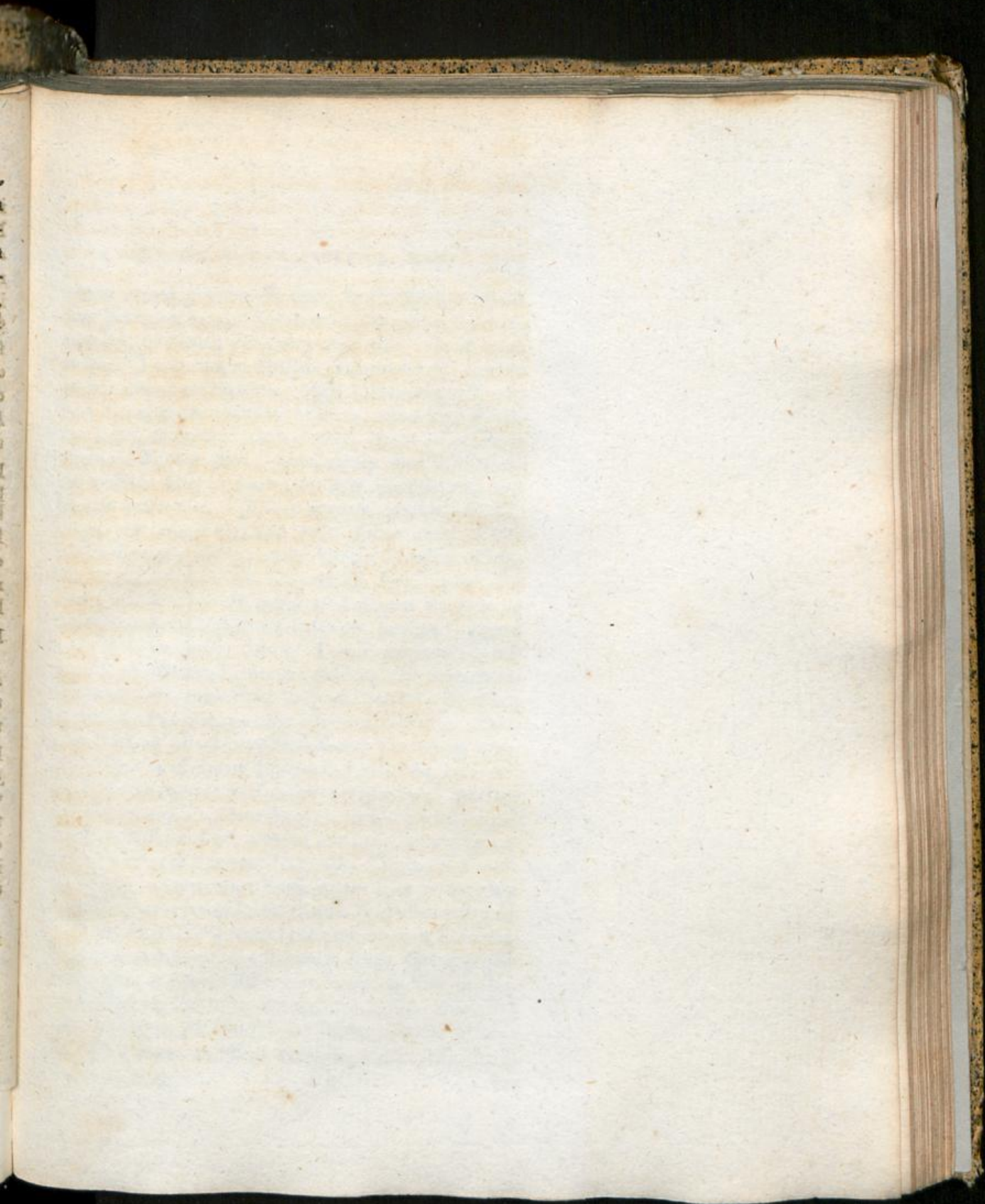

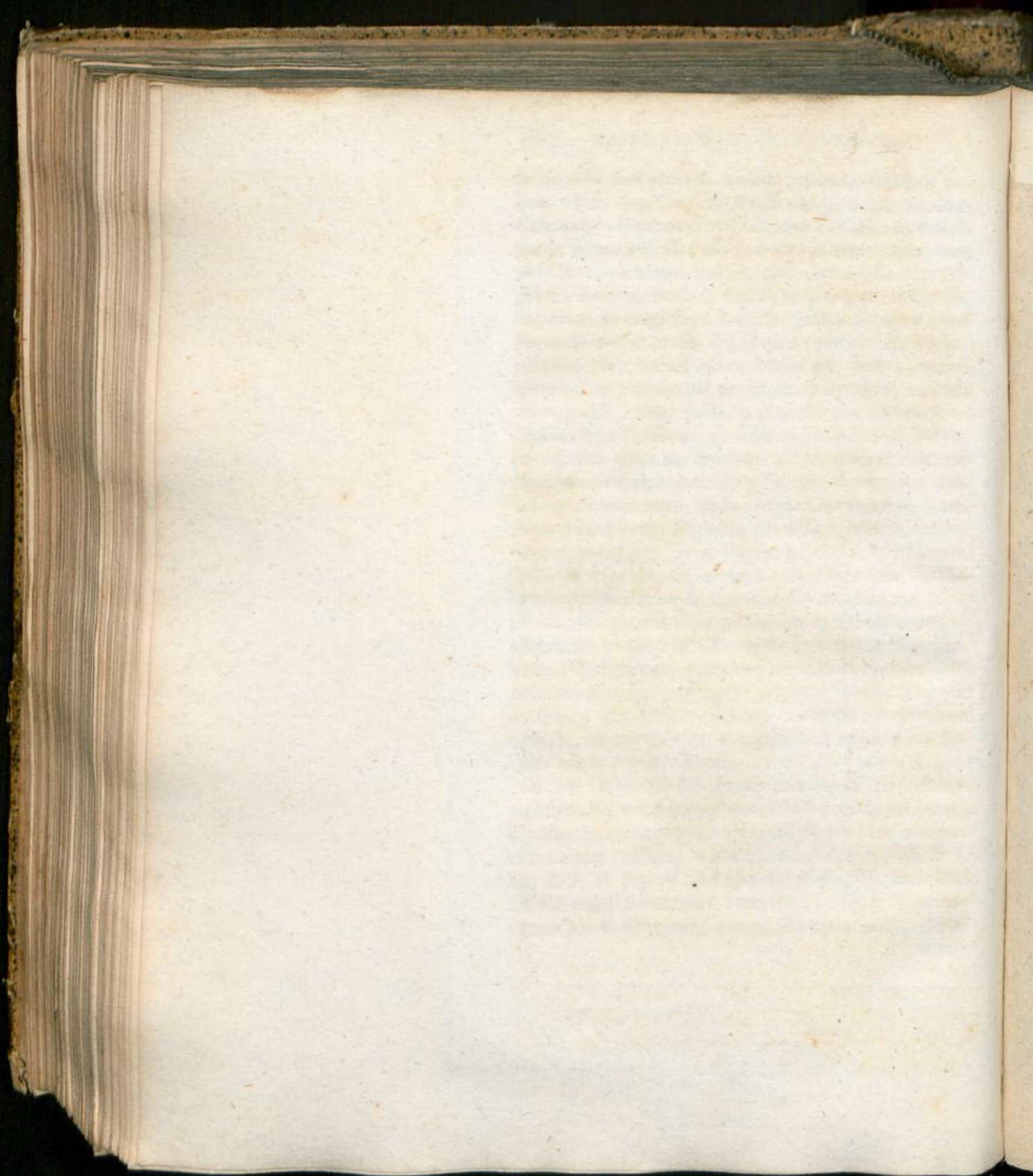
in Ecclesia sine peccato seruari possunt, abrogari noluit. Vid. *Aug. Conf. de Abusib. cap. 3, 4, 5.* At dum *Calvinus* in Geneuensi et Gallicana Ecclesia, omnes ritus in Romanensi Ecclesia haecenus inolitos, uelut cum puluisculo eliminare uoluit; obseruatum est, istum rigorem Reformationi in Gallia non tantum obstitisse, sed etiam in Anglicana Ecclesia postea Schisma illud *Puritanorum* excitasse. Multitudo enim ab istis Doctoribus auersa, maiori indies studio eius cultus, quem a maioribus per manus traditum acceperant, accendi uelut coepit, ueteri doctrina superstitiosa retenta. Prudentius egit *Lutherus*, quando ex iis ritibus ac institutis, quibus populus diu iam adfuetus erat, non nisi manifestas et improbas superstitiones abrogauit. Ornamenta templorum, aeris campani tintinnabula, uestitus ministrorum Ecclesiae peculiare, altaria, cereos, organa in templis, ritus aliquot in Missa, et in Baptismi actu usitatos; festa aliquot Sanctorum et similia intacta reliquit; ut se non euerforem antiquae disciplinae, sed correctorem prauarum consuetudinum, et assertorem ac iudicem Euangelicae ueritatis esse, probaret. Religionem enim non omni externo cultu, quo populus maxime capitur et allicitur, nudandam esse censuit. Praesertim cum ceremoniarum retentorum uestigia, et exempla in antiquissima, eaque pura Ecclesia adhuc reperire liceat.

§. 28. *SYNODOS Lutheranorum et Zwinglianorum seu Reformatorum, quae Colloquia appellantur, praecipuas iuxta annorum seriem, supra iam commemorauimus. Plures KORTHOLDS in Hist. Eccl. Sec. XVI, et IO. FECHTIVS in Tab. Hist. Eccl. Sec. XVI, repraesentantibus recensent. Quas repetere omnes hic et describere compendii ratio uetat. Illud tamen*

tamen notatu dignum est, quod fructu sperato omnes fere destitutae sunt. Romapenses Concilium Tridentinum pro uniuersali perperam uenditant. Quod anno MDXLVI coeptum et MDLII abruptum; sed iterum postea instauratum et anno MDLXIII finitum est. In hoc Protestantes, qui actores erant, inauditi, a Pontifice Rom. in propria causa iudice, quem illi et reum agebant, damnati sunt. Quapropter illud Protestantes publico scripto edito (statistische Vusführung 2c.) merito reiecerunt. Vid. CHYTR. *Axiom. Lib. XX, ad an. 1561*, et GOLDASPI *Polit. Imper. part. XXV*. Historia eius a Paulo Sarpio, Veneto Theologo Ordinis Fratrum Seruorum, sub nomine *Petri Suauis Polani*, Italico Sermone, quem in Latinum *Antonius de Dominis* uertit, luculenter descripta prostat. Quam *Sfortia Pallauicinus*, duobus Tomis refutare aggressus, Cardinalitiam dignitatem meruit. At uero, de eo opere censura, quae in *Ephemerid. Erudit. Gallie. Tom. I, Ephem. XII*, legitur, hic annotari meretur. *Periculum est, ne quis huius (Petri Suauis) historiam uspoze egregie conscriptam praeserat Pallauicini historiae, quae forsitan uertor, non autem uerisimilior.* Multos certe et graues in eadem errores, cum SECKENDORFFIUS in *Historia Lutheranismi*, tum IO. HENR. HEIDEGGERVS in *Anatome Historico - Theologica Concil. Trid.* animaduertunt. Falsa autem scita et dogmata MART. CHEMNITIVS in *Exam. Concil. Trid.* demonstrauit.

§. 29. PERSECUTIONES Lutheranorum et Reformatorum, quas in *Germania, Bohemia, Italia, Gallia, Hispania, Anglia*, et *Polonia* sustinuerunt, ita multae sunt, ut Martyrum numerum inire difficile sit. In solo enim *Belgio*, tempore *Ferdinandi de Tolet*, Ducis *Albani*, *XIIIXM* manu carnificis cecidisse, notum est. Initi-

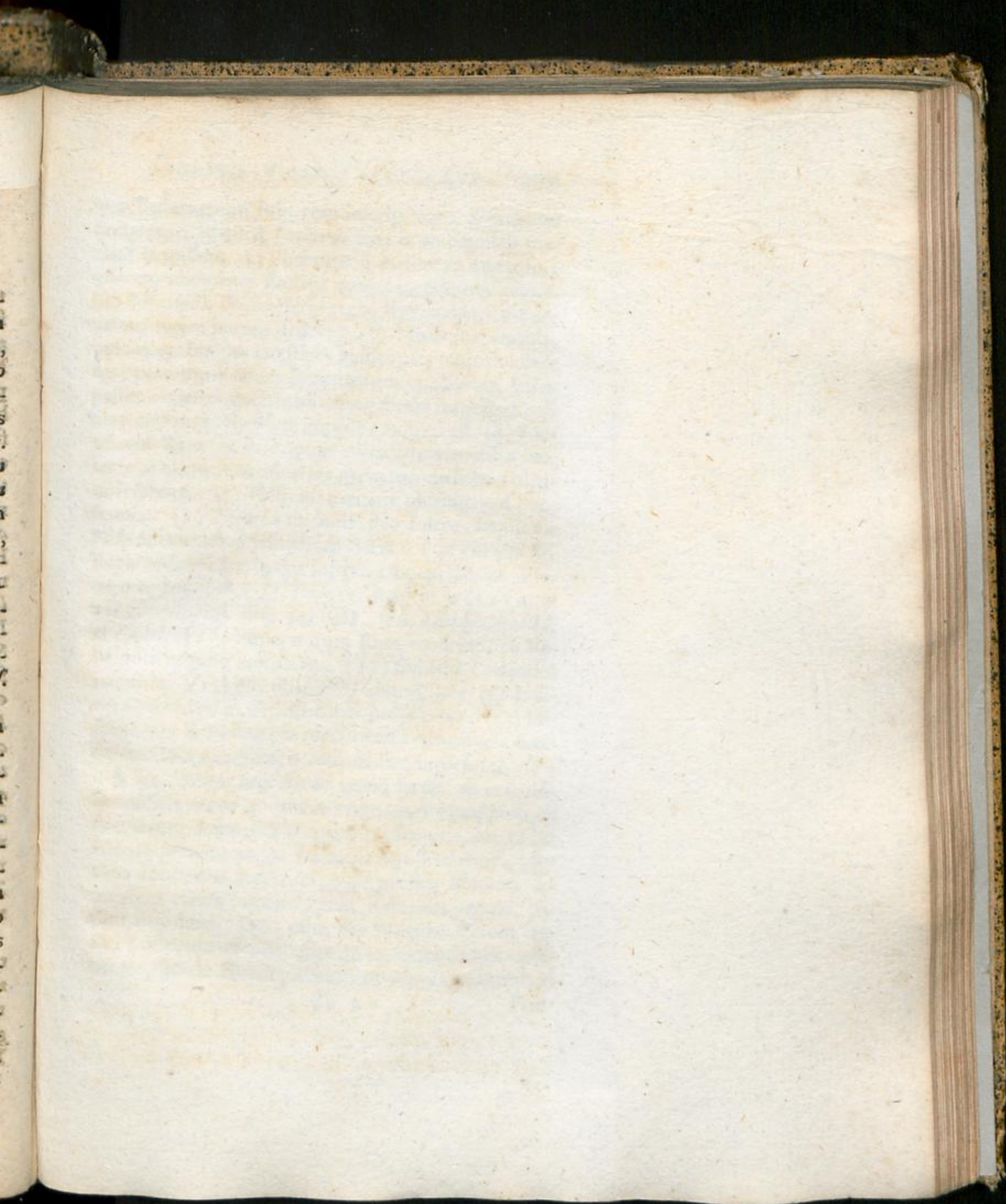
Resemb. H. E. B b um

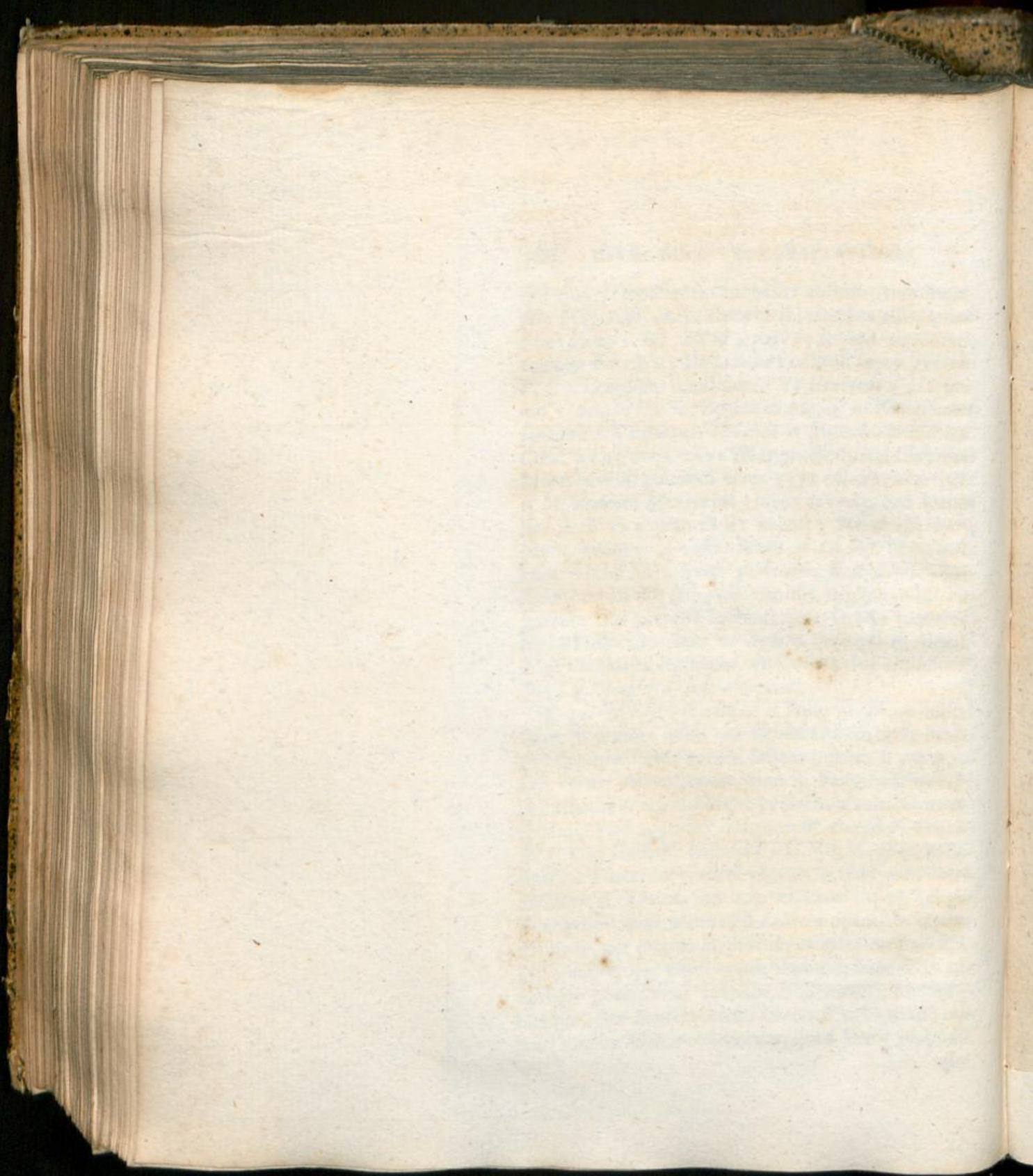
um eius tyrannidis iam an. MDL factum, cum *Inquisitio Hispanica*, edicto Caesaris ibi mandata esset, quam *SLEIDANVS Lib. XXII, pag. 678, seqq.* memorat, eamque describit. De *Ianiensi* Parisiensi supra *Periodo V, §. 7*, quaedam retulimus. Ut *Henricus VIII* primum, deinde *Maria*, Regina in Anglia, in Protestantes fauerint, *Camdenus, Thuanus et Burnetus* memorant. Conf. *LVDOVICI RABE Martyr. Buch*, seu *Historiam Martyrum* Argentorati anno 1572 editam, item *Acta et Monumenta Martyrum* IO. CRISPINI. Sed locum hic illud *TERTULLIANI* habuit: *Plures efficimur, quoties metimur a uobis! Semen est sanguis Christianorum.* Addi hic meretur persecutio Graecorum Christianorum in *Aegypto*; ubi uno die, triginta millia linguarum istis praecisa fuerunt; quia Graece loquerentur. Historiam hanc ex *Meletii Patriarchae Alexandrini Epistola* ad Ruthenos, *KORTHOLDVS Hist. Eccles. Sec. XVI, pag. 750, seqq.* annotauit.

§. 30. MEMORABILIA huius seculi ita multa sunt, ut potiora nobis uix summatim attingere liceat. (1) Europae status nouam faciem induit; si multiplicem rerum conuersionem, cum in Religione, tum in principatuum regnorumque profectu admirabilem respicias, Principumque magnorum *Caroli V, Francisci I, Reg. Galliae, Henrici VIII, Reg. Angliae, et Solimanni Turcarum tyranni* ingenia ac fata attendas, a *Sleidano* et *Thuano* imprimis annotata: (2) Religio Evangelica, quae admirabili *Lutheri* opera, et diuinis auspiciis, per pugnas et praelia, ac ipsas medias strages ueluti erupit atque creuit maxime; cum illam aduersarii potentissimi euertere molirentur. Memorabile hic inter munera infanti *Carolo V* in baptismo oblata, munus Archimandritarum, quod Vetus Nouumque

que Testamentum fuit, cum inscriptione: *Scrutamini Scripturas*, id quod *Lutherus* fecit et ab omnibus maxime requisivit. (3) Instauratio meliorum literarum; quarum adiumento Ecclesia maiora incrementa coepit. (4) Penetratio Euangelii in regna septentrionis, ubi imprimis tutam inuenit sedem. (5) Molimina diaboli, quibus partim per intestinos rusticorum motus uiolentos, partim per nouas Fanaticorum et aliorum sectas passim excitatas, doctrinam euangelicam suspectam reddere, eiusque progressum impedire molitus est. (6) Pontificum Rom. ac Principum quorundam consilia uiolenta ac clandestina aduersus ueritatem coelestem euentu frustrata. (7) Testium ueritatis plurimorum constantia. (8) Papatus nuntius duo fulcra, Inquisitio Hispanica et noua Iesuitarum Secta. (9) *Philippi II*, Regis Hispaniae tyrannis infelici exitu terminata. Vid. GROT. *Hist. Lib. VII*, fol. 330, seqq. et GALLVCCI-VM *Lib. X*, *Hist. Belg.* pag. 468. (10) *Maximiliani II*, et *Rudolphi II*, Imperatorum Rom. moderatio in Religionis negotio laudabilis. (11) Concilii Tridentini iniquitas. (12) Christianismi (impuri licet) per Indiam Orientalem et Occidentalem propagatio. (13) Hispanorum crudelitas, in conuertendis Americanis detestanda. Plura ex historia ciuili addere supersedeo.

§. 31. In hoc ergo feroci genio seculi, et ambitiosis consiliis atque conatibus magnorum Principum ac Pontificum Rom. DEO parum placituri, mirandae diuinae prouidentiae ac bonitatis erga Ecclesiam, plurima documenta occurrunt, quae profani homines diuinarum rerum imperiti, dum historiam legunt, parum attendunt. Quis enim sine Numine factum credat, Lutherum effecisse, quae pii tot antea seculis optauerant, sed ne fierent, Pontifices Rom. maximorum

Principum potentia uel tyrannide nixi impederant? Factum tamen, cum maturuisset necessitas reformandae Ecclesiae, ministerio hominis, qui magnis et sapientibus seculi uiris, uilis et abiectus uidebatur. Ita DEVS sapientiam hominum confundit, quando sua causa agitur: ut ipsi pro ineffabili sapientia et bonitate in genus humanum, debitas laudes ac gratias reddamus, puraque mente, quod efficacissimum semper rogandi genus fuit, beneficia eius in nos collata praedicemus uitamque Euangelio dignam agamus. Fructus Reformationis ELIAS VEILIVS de *Hist. et Necessit. Reformationis Evangelicae per Lutherum feliciter institutae Sect. V, Art. V, p. 427, seqq.* recenset.

PERIODI V HISTORIAE ECCLESIASTICAE

CAPVT II

DE

HISTORIA SECVLI XVII

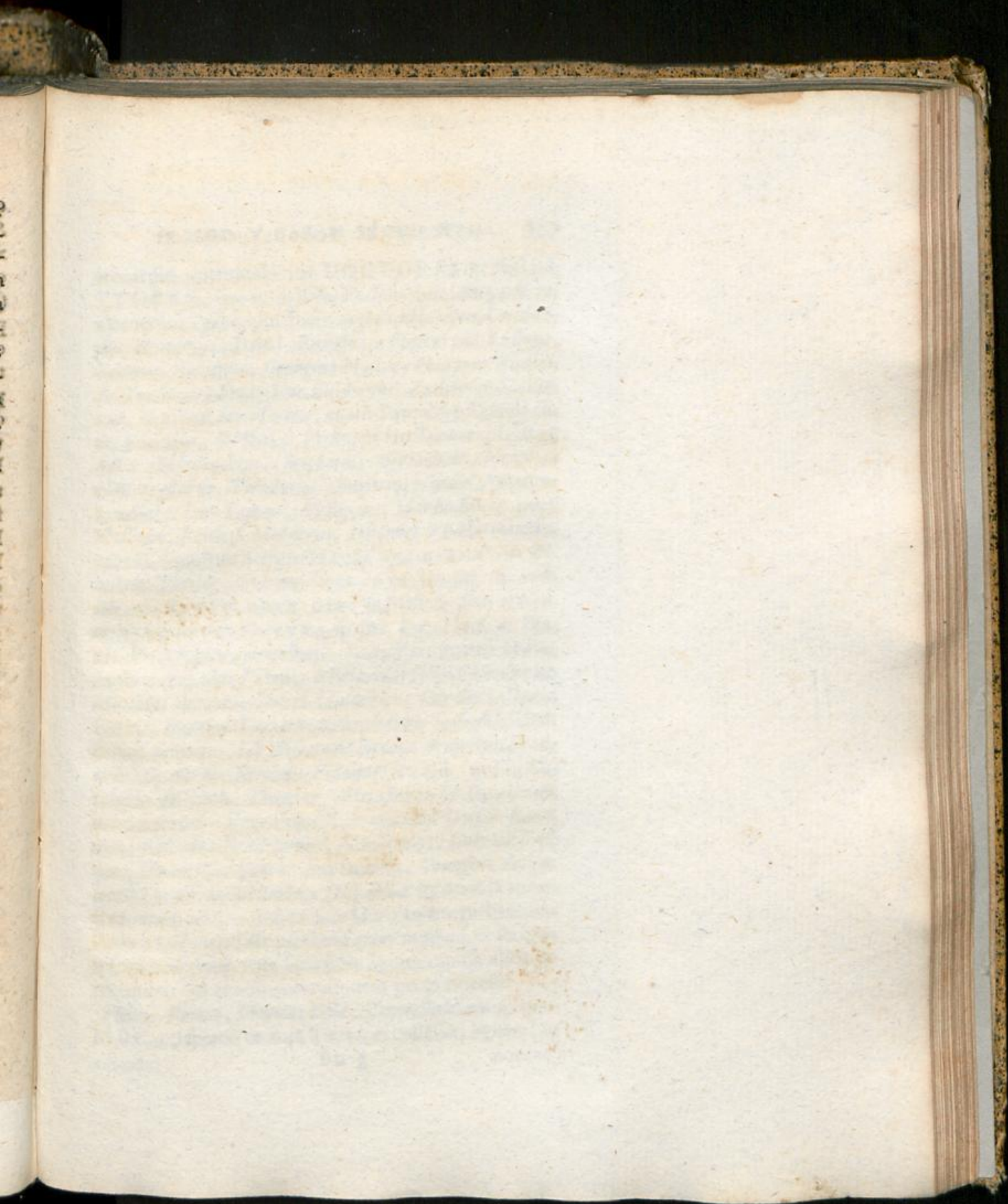
IAM DECURRENTIS

Praecipitantis huius seculi res prosperae et aduersae, quod Ecclesiam attinet, quidem multae sunt annalibus dignae; sed nos instituti memores, potiores strictim tantum attingemus, et memoriae rauandae causa, eas in quinque Sectiones dispescemus.

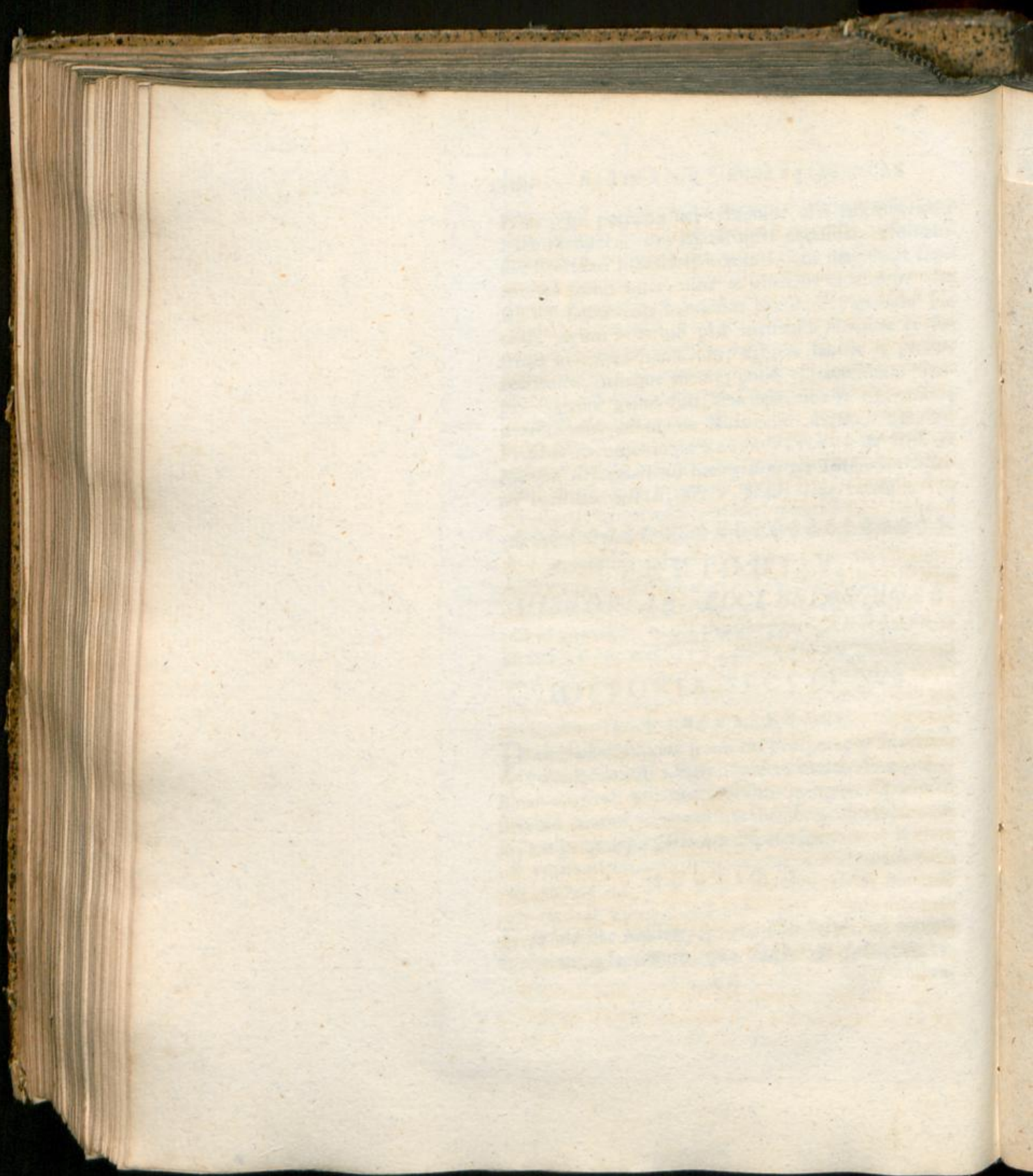
SECTIO I

In prima hac Sectione, res ab initio Seculi, ad annum decimum septimum, quo Lutherani Iubilaeum celebra-

lebrarunt, memorabimus DOCTORES et SCRIP-
PTORES, qui in nostra Ecclesia hoc tempore in-
claruerunt, praecipui fuere Aegidius Hunnius, Leonhar-
dus Hutterus, David Rungius, Polycarpus Lyserus,
Salomon Gesnerus, Georgius Mylius, Philippus Nicolai,
Io. Forsterus, Fridericus Balduinus, Zacharias Schilte-
rus, Henricus Hoepsnerus, et alii Saxonici; Deinde in-
ter Suenicos, Iacobus et Philippus Heilbrunneri fratres,
Felix Bidenbachius, Stephanus Gerlachius, Matthias
Hassenrefferus, Theodorus Thummius; inter Argento-
ratenfes, Ioh. Pappus, Philippus Marbachius; inter
Hasslicos, Baltas. Menzerus, Iohannes Winckelmannus,
et alii, quorum scripta PAVL. FOLDVANNUS in Bi-
blioth. Theol. GEORG. DRAVDIVS in Officin. omni-
libr. G. MATTH. KOENIGIUS in Biblioth. Vet. et Nou-
et HENNINGIUS WITTE in Dec. Vit. Theol. de Dia-
rio Biographico, recensent. Inter Reformatos Frans-
iuvius, Amandus Polanus a Rolanddorf, Is. Casaubonus,
Matthias Antonius Sadeel, Ludonicus Crocius, David
Pareus, Barthol. Keckermannus, Paulus Tossanus, Abra-
hamus Scultetus, Ioh. Piscator, Iacobus Arminius, Fran-
ciscus Gomarus, Nicolaus Vedelius, et alij, qui in Ca-
talogis Biblioth. Thuanae, Heinsianae et Orseliandae
memorantur. Inter Pontificios eminent Caesar Baro-
nius, Robertus Bellarminus, Cardinales Gabriel Vasi-
quez, Franciscus Suarez seu Suazius, Georgius de Va-
lencia, et alij in Bibliotheca Hispana a NICOL. ANTO-
NIO memorati. Iesuitarum Germaniam turbantium
Tanneri, Hungeri, Grieseri et Foreri nomina, ex scriptis
ipsorum aculeatis nota satis sunt. Igitur omissa aliorum
recensione ad rerum enarrationem progrediemur.

§ 12. Romae, Clemens VIII, Papa, Jubilaeum anno
MDC. celebrat, et cum Tiberis exundasset, agrum (ut
uocant)

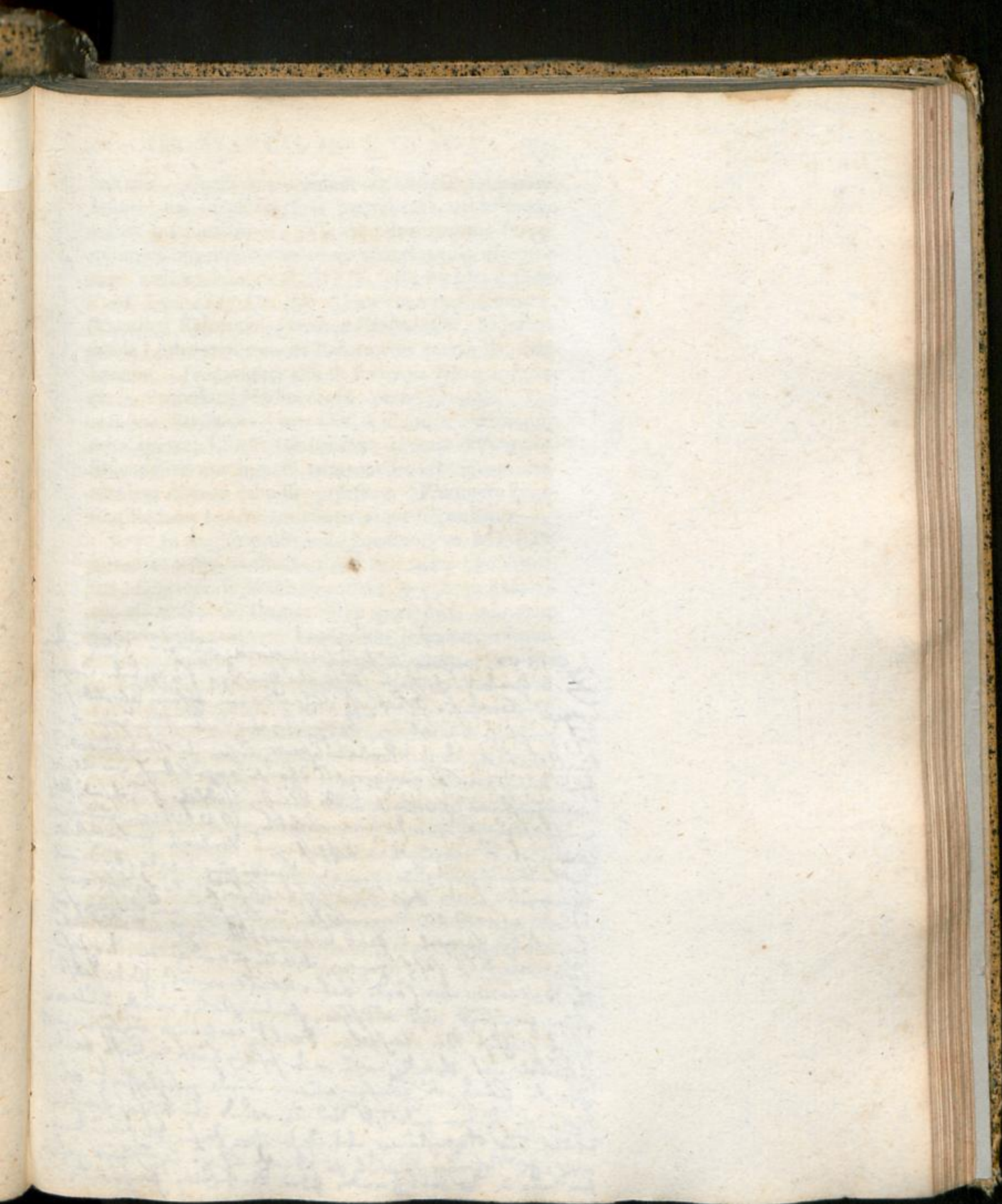

uocant) *DEI* cum hostia consecrata in eam, certis adhibitis ritibus, prolici iussit, ut exundatio sisteretur. Duo etiam *Breua*, quae uocantur, ad Catholicos in Anglia misit, unum ad Clerum, alterum ad populum; ut operam nauarent, quantum in ipsis sit, quo mortua *Elisabetha*, Rex erga catholicam Religionem bene affectus eligeretur; teste *BELLARMINO Resp. ad Apolog. pro tur. fidel. p. 56, 57, ut, conf. THUAN. Lib. CXXVI, et HEIDEGGERI Hist. Papaz. pag. 287.* In-
terea in *Styria* Aug. Confessione addictis, liberum Religionis exercitium interdicitur, ministris Ecclesiae in exilium missis.

§. 3. In *Germania* an. *MDCII* Marchio *Badensis*, *Ernestus Fridericus*, ministros ecclesiae, secundum formulam libri *Staffortici*, quae *Calani* placita continebat, docere iussit. Cui mandato *Pforzheimenses* parere recusarunt. Sed intercedente postea Marchione *Georgio Friderico*, *Ernesti* fratre, illis religionis libertas permessa fuit. Hoc anno, ex uoluntate *Maximiliani* *Bauari* et *Ludouici* *Palatini* *Neoburgici*, *Ratisbonae* Pontificiorum inter et *Lutheranos* Theologos Colloquium institutum, quod *XIV* Sessionibus habitis, absque fructu terminatum est. Nam collocutores Pontificii, *Hungerus*, *Gretserus*, et *Tannerus*, summum controuersiarum iudicem Papam *Rom.* esse clamabant; contra *Aegidius Hannius*, *Heilbrunneri* fratres, et alii praesentes Theologi *Lutherani*, solam Scripturam s. controuersiarum theologicarum normam esse demonstrarunt. Vid. *Acta Colloquii istius publicata*, *OSIANDRI Hist. Eccles. p. 117, et KORTH. Hist. Eccl. Sec. XVII, pag. 869.*

§. 4. In *Anglia*, *Elisabetha*, Regina, uiuis excesserat, cui an. *MDCIII* *Iacobus VI*, Rex *Scotiae*, in regno successit.

[illegible]

successit. Quem una omnium voce Regem salutatum, Iesuitae uel in partes suas pertrahere, uel e medio tollere machinabantur. Vix enim inauguratus fuerat, quum ex improviso coniuratio aduersus eum detegere-
tur. Vid. THVAN. *Lib. CXXIX*, et LVNDORF. *Cont. Sleid. Tom. III, Lib. IX*. Hoc anno in *Delphinatu*, Theologi Reformati *Synodum Vapincensem*, de instauranda Lutheranos inter et Reformatos concordia, celebrarunt. In qua inter alia de sententia *Iohannis Piscatoris*, Professoris Herborenensis, pertractatum est. Qui errorem *Parfimoniae*, iam olim a *Brentio* confutatum reuocauerat; Christi *Obediendam actiuam* nostram iustificationem non ingredi, cum eam pro se tanquam creatura legi diuinæ debuisset praestare. Enimuero Synodus illa hanc sententiam reiecit atque improbauit.

§. 5. In Anglorum Synodo *Londinensi* an. MDCIV instituta, Religio reformata iam ante recepta confirmatur, Regisque suprema in ecclesia Anglicana auctoritas asseritur; S. Coenae trina perceptio minimum quotannis mandatur; baptismum infantum administrare parentibus laicis interdicitur, crucis ceremonia in baptismo, sed cum cautelis, permittitur. Vid. THVAN. *Lib. CXXXI*.

§. 6. Interea in *Romanensi* Ecclesia, dissidia intestina exorta sunt; cum Iesuitae assererent, credere Papam tunc Romae sedentem, *Clementem VIII*, esse legitimum *S. Petri* Successorem, non esse ex articulis fidei; defendebant etiam, confessionem, quae inter Sacramenta Ecclesiae habetur, per epistolam et praecursorem edi posse. Id, quod alii negarunt. Verum Papa haec litigia in herba uelut opprimere consilium putauit. Maioris momenti controuersia fuit *Molinistica*, a *Ludouico Molina*, Iesuita Hispano, anno MDXCI iam
Bb 4 excitata,

excitata; sed quae hoc tempore uelut in neruum erupit. Nam is de *auxiliis gratiae*, Salmanticae disputans, plus hominis arbitrio in conuersione sua tribuebat, quam *Dominicani*, qui praedeterminationem gratiae diuinae asseruerant. Hinc Iesuitae *Molinam* defendentes ab his *Pelagianismi*; illi uicissim a Dominicanis *Caluinismi* postulabantur. *Clemens*, Papa, cum pro Dominicanis pronuntiasset primum, Iesuitae eum (sed ut Doctorem priuatum) erroris arguere non dubitarunt. Quapropter post uarias disputationes, et consultationes Romae habitis, *Paulus V*, Papa, utriusque partis offensas metuens, utrique tandem etiam silentium imposuit, quo uelut per amnestiam lis illa componeretur. Vid. HVLSEMANNI *Diatrib. Scholast. de Auxil. Gratiae* p. 29, et IO. WOLFG. IAEGERI *Hist. Eccl. Decenn. 1*, p. 167, seqq.

§. 7. In *Thuringia*, *Isaias Stifelius* et *Ezechiel. Meth.* an. MDCIV *enthusiasmi* postulati sunt; quod uisiones ac somnia diuina iactassent, ac ministerium ecclesiasticum reiicientes, illum coetum tantum ecclesiam ueram esse affirmassent, qui omni macula et ruga, h. e. peccatis et infirmitatibus careret. Vid. KROMAYERI *Hist. Eccl.* p. 657, seqq. Opposuit illi sese *Boehmius* scriptis, quae inter reliqua eius opera Amstelodami excusa prostant. Innotuit hoc tempore Societas *Fratrum Rosae crucis*, (*Rosen-Creuzer*), qui feruntur nomen a quodam *Christiano de Rosencreuz*, aurei lapidis equite habere. Hunc autem circa exitum Seculi XIV Spiritus S. lumine collustratum, philosophiam sublimiorem calluisse, et Sectatores suos, sub iurisiurandi formula obstrinxisse, ut regulas uitae praescriptas sibi seruarent, nec arcana disciplinae suae (inter quae et *Hermetica* refertur) eliminarent. Vid. ANDR. LYBA-

VIVM in libello: Wohlmeynendes Bedencken von der
Forma und Confession der Brüderschaft &c. et KRO-
MAYERI *Hist. Eccl.* p. 655.

§. 8. Marburgi anno MDCV noua inter Lutheranos
et Reformatos dissensio erupit. Nam Mauritius, Land-
grauus Hassiae, cui ditio Marburgensis per obitum
Ludouici patris sui obuenerat, Caluini placita Marbur-
genes sequi iussit. Illa uero amplecti D. Winckel-
mannus, Balthasar Menzerus et Henricus Leuchterus
recusarunt. Quapropter his ex Academia dimissis, et
a Ludonico, Giessae in noua Academia constituta rece-
ptis; Valentinus Schonerus, cum pro concione publice
Reformatorum placita instillare primum ausus esset,
plebs ad templum conuolauit, huncque pastorem male
multatum e suggestu paene semianimem deturbauit.
Vid. THVAN. *Lib. CXXXIII.*

§. 9. Hoc anno post excessum Clementis VIII, ma-
gna in conclauis contentio inter Cardinales, propter
electionem noui Pontificis, suborta est. Quam histo-
riam Cardinalis FERRONIVS, et TAEGERVVS *Hist. cit.*
Lib. VI, cap. 1 et 3, describunt. Tandem factione Gal-
licana praeualente, fauore eius Paulus V electus est,
qui se Vice-Deum, Christianae reipublicae monarcham
inuiolissimum, et Pontificiae omnipotentiae conseruato-
rem acerrimum saluari passus est. Vid. HEIDEGGE-
RI *Hist. Papat. pag. 322.* Per id tempus Pseudo-De-
metrii in Moscouia a Iesuitis, ut creditur, subornati,
magnas turbas dedere. De quibus RIASECIVS *Chro-
nic. fol. 222, seqq.* agit.

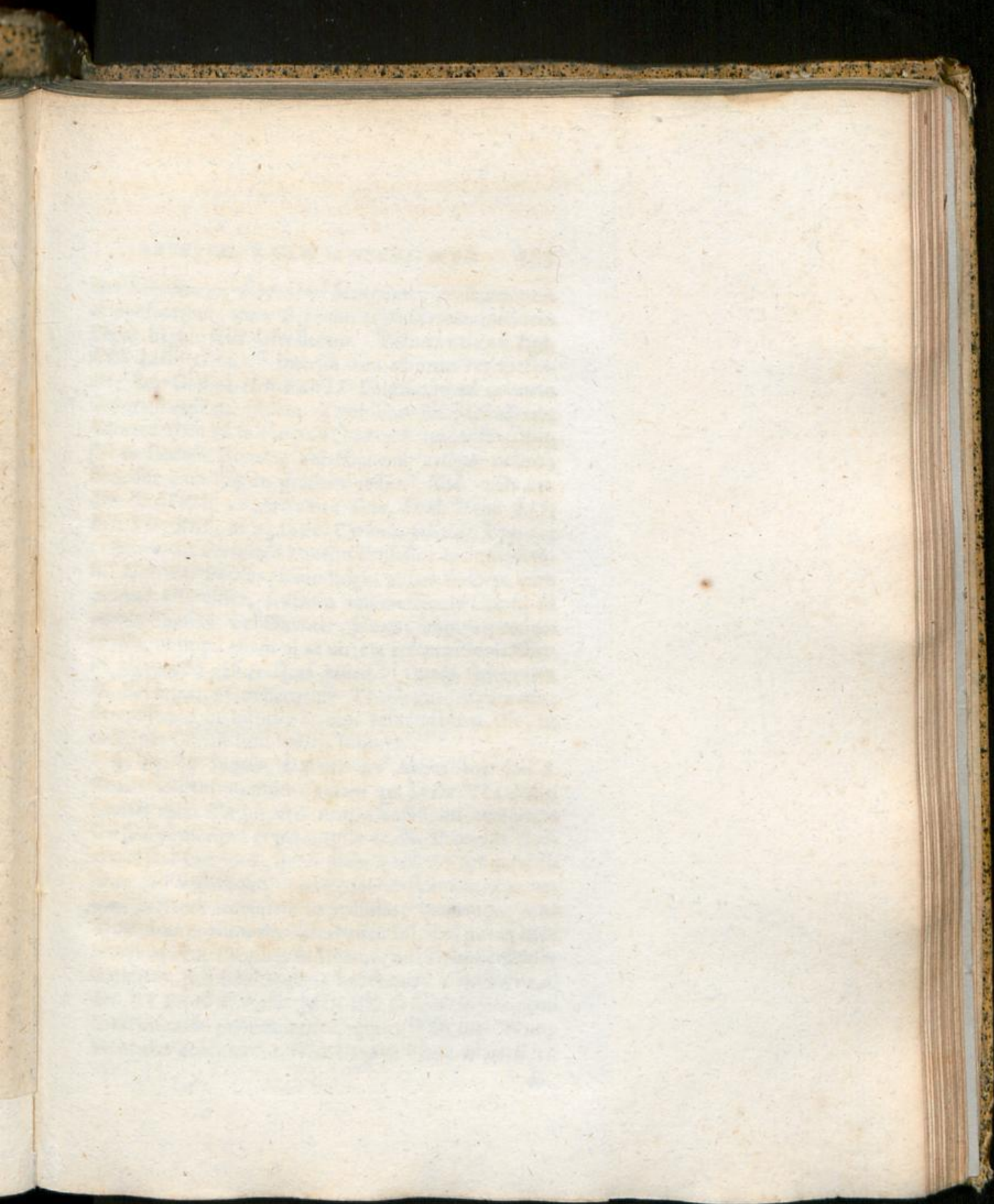
§. 10. In Angliā, eodem anno dirissimum Iesuita-
rum consilium, aduersus Regem, leui sane indicio pa-
refactum est. Nam illi homines scelerati, coniuratio-
ne facta, cellam subterraneam aedibus Westmonasteriae

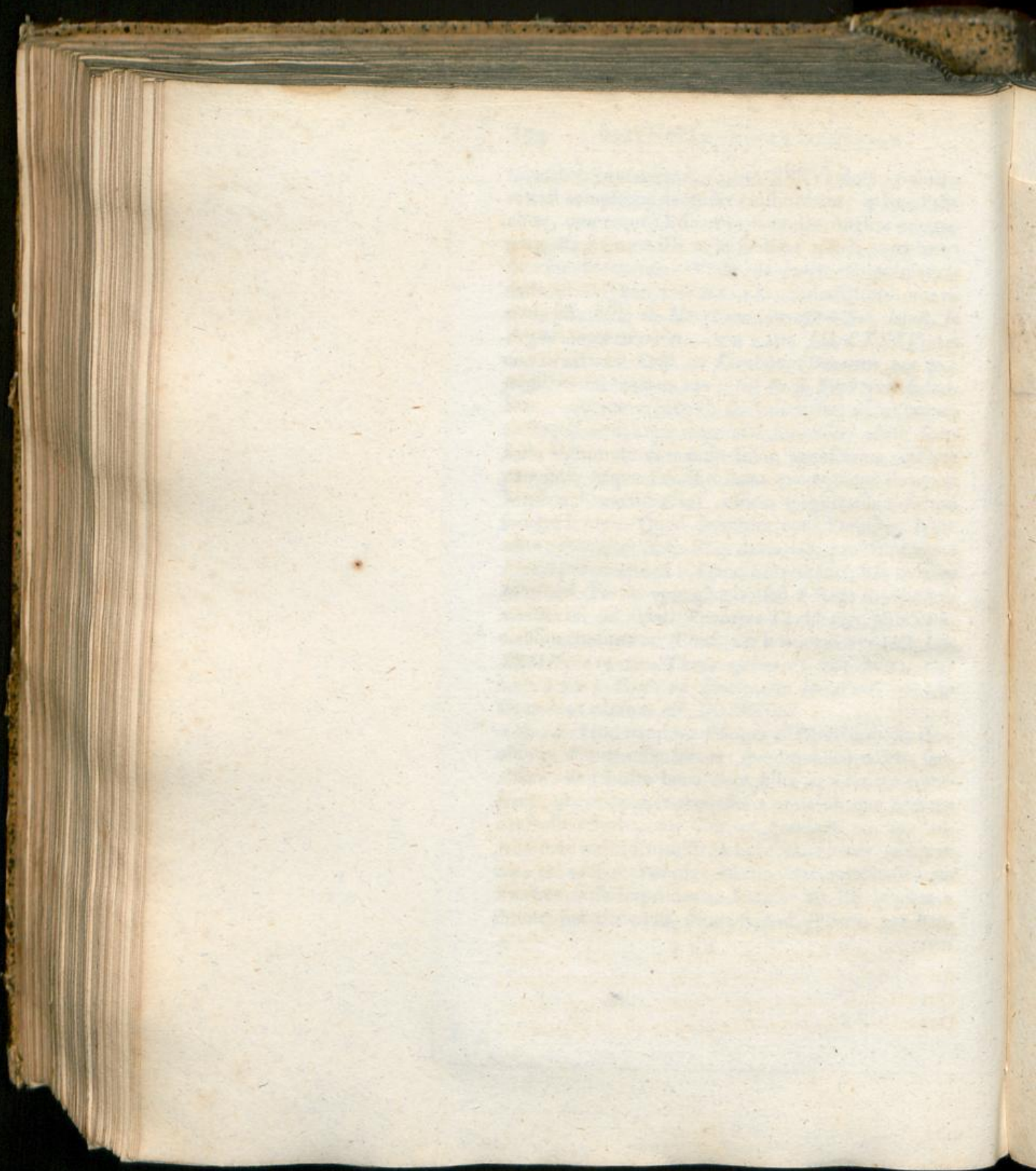
subiectam conduxerant; quam XXXVI doliis, pulueris nitrati completam incendere instituerant, ut Rex, Principes, omnesque Ordines in comitiis Angliae congregati, seu fulmine icti et in sublime iactati, una interfectione delerentur. Vnde ista *conjuratio pulveraria* dicta est. Quam CAMDENVS peculiari libro, cui titulus est, *Actio in Henricum Garnetum Soc. Iesuit. in Anglia Superiorem etc.* THYAN. *Lib. CXXXV*, IS. CASAVBONVS *Epist. ad Frontonem Ducaem pag. 704, seqq.* et IO. BANCLAIVS *sub finem Euphorm.* describunt. Decretum inde ab Ordinibus Regni, ut omnes ac singuli ciues atque incolae iurciurando adacti *Iacobum*, legitimum dominum suum agnoscerent, ipsique parerent; neque Pontifici Rom. aut regnum abrogare Regibus, aut subiectos, officio magistratibus debito soluere licere. Quod decretum cum Pontifex, Bulla edita, reliqueret; ipse Rex *Apologiam pro Iuramento Fidelitatis* adornauit. Hanc Bellarminus, sub nomine *Matthaei Torti*, oppugnauit; sed a Rege Praefatione monitoria, ad omnes Principes Christianos publicata, uicissim confutatus. Conf. IOHNSTONI *Hist. Lib. XXXIII*, FIASEC. *Chron. fol. 256, seqq.* et IS. CASAVBONI *Epist. ad Frontonem Ducaem*, quae in Graeuiana editione est, DCXXIV.

§. II. Hoc tempore Paulum V, Pontificem praeferuidum, Veneti offenderant; quod publico edicto sanxissent, non licere bona immobilia in Clericos transferre, nec templa et monasteria noua absque Senatus consensu erigere, aut Clericos grauiora crimina admittentes iudicio magistratus ciuilis eximere. Has et alias ob causas, Pontifex fulmine excommunicationis Venetos satis imprudenter ferit. At illi Iesuitas editione sua eiicientes, *brutum illud fulmen*, per Paulum

lum Sarpium et Iohannem Marsilium, perstrinxerunt et confutarunt; cum Baronius et Bellarminus causam Papae frigide satis defenderent. Vid. LAEGERI Hist. Eccl. Lib. VII, c. 1. Interim cum ad arma res spectaret, Rex Galliae Henricus IV Pontificem ad mentem saniozem reduxit. Nam orator eius illi persuaserat, Venetos clam ad se euocatis Geneua Sacerdotibus, moliri ab Ecclesia Romana defectionem. Quo audito, Pontifex cum illis in gratiam rediit. Vid. THVAN. Lib. CXXXVII, LVNDORFII Cont. Sleid. Tom. III, Lib. XII, XIII, et PIASEC. Chronic. fol. 243, seqq.

§. 12. In Germania interim Professor Helmstadiensis, Henricus Boetius, nouo litigio ansam dederat, cum publice asseruisset, fructum resurrectionis Christi ad omnes homines indifferenter, pios ac impios pertinere; ita, ut impii etiam ui ac uirtute resurrectionis Christi aliquando resurrecturi essent. Quam sententiam D. Balduinus, Wittebergensis Theologus, confutauit, demonstrans ui iustitiae impios resurrecturos esse, ut iudicium Christi iusti iudicis subeant.

§. 13. In Sueuia, Donawerdae Abbas coenobii S. Crucis nouam tumultus ansam an. MDcVII dedit. Ciuitas enim illa Imperii Aug. Confessioni addicta, a Caesare proscripta et priuilegiis exuta, Banariae Duci adjudicata fuit ideo, quod plebs Abbatem sua publica sacra (Processionem uocant) praeter solitum, per urbem exercere tentantem impediisset, omnemque eius apparatus et pompam disturbasset. Insolens poena haec omnibus Protestantibus uidebatur, qui Donawerdenfes inauditos, pro innocentibus habebant. Vid. THVAN. Lib. CXXXIIX. Anno MDCHX Craconiae Sociniani Catechismum publicauerant, quem Theologi Wittebergenses confutarunt. Vid. Consilia Theol. Witteb. fol.

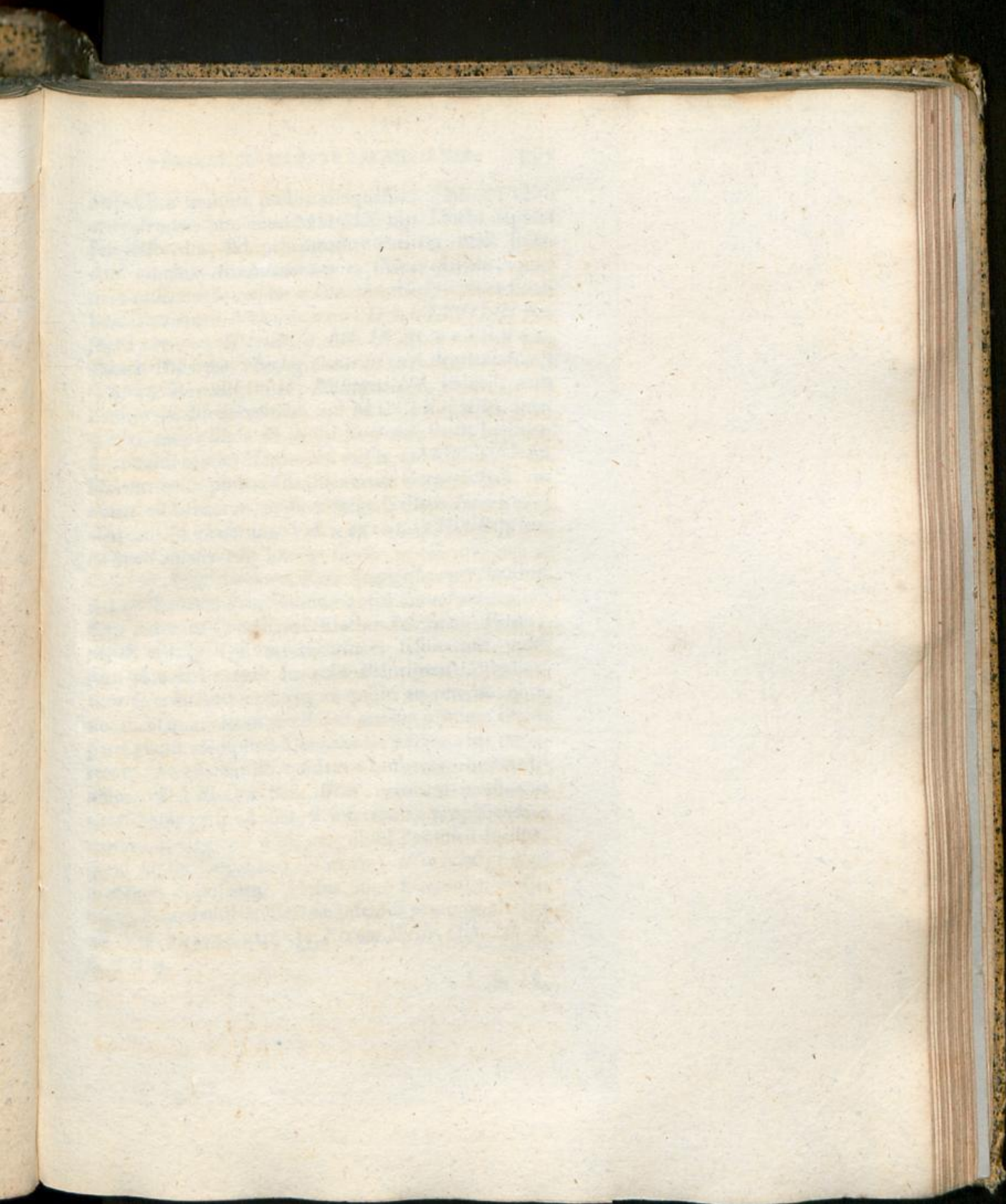
661, seqq. Per id tempus *Anti-Trinitarii* etiam per Germaniam uirus suae doctrinae sparsere; eoque *Altorsianam* Academiam infecerunt. Vid. RYARI *Epistol.* 16. 14. Anno MDCIX Romam Persarum Regis legatus uenerat: Quem cum Pontifex regio splendore excepisset, effecit, ut liberior transitus in Persidem religionis, quos uocant, *missionariis* ad disseminandam doctrinam Romanensem concederetur. Vid. PIASEC. fol. 258. Quo tempore *Rudolphus II*, Imper. rogare Electore Sax. *Bohemis*, *Silesis* et *Morauis* pleniorē religionis Evangelicae libertatem indulgit, eamque diplomate, seu ut uocantur, *litteris Maiestatis* confirmauit; multum licet indignantibus Papa, Hispanis et Iesuitis. Vid. PIASEC. *Chron.* fol. 312, et D. IAEGERI *Lib. X*, cap. 1. Templorum ualuis, in antiqua urbe Pragensi, affigebatur carmen:

Templa putent, Leo laetus ouat, firmante Rudolpho,
Quant decet Fidei, Maximiliane, fidem.
Vid. WENGERSCHII *Hist. Eccl. Slanon.* Lib. I, p. 60.

§. 15. Lugduni Batavorum *Jacobus Arminius* sacras litteras professus, a trita Reformationum doctrina, in certis partibus recesserat; puta in quinque articulis, de Praedestinatione, Redemptione per Christum facta, Libero hominis arbitrio, Conuersionis gratia et Perseuerantia in fide. Huic *Franciscus Gomarus*, collega eius se primum obiecit; docens, aeterna et immutabili DEI lege fixum, cui hominum salus destinaetur, quis in exitium tenderet; inde alios ad pietatem trahi, et tractos custodiri, ne elabantur; relinqui alios communi humanitatis uitio et suis criminibus inuolutos. Vtroque horum multos adsectatores nacto, scissa non modo Ecclesia Reformationum fuit, sed ipsa Batavorum res-

res-

respublica tumultu postea conquassata. Neque enim cum *Arminio* hoc anno MDCIX uita functo sepulta fuit discordia, sed uehementius excitata: unde sectarum nomina *Arminianorum* et *Gomaristarum*, quae mox in *Remonstrantium* et *Contraremonstrantium* uocabula transferunt. Vid. H. GROTI. *Hist. Lib. XVII, fol. 552, seq.* I. AEGERI *Hist. Eccles. Lib. IX*, et SPANHEM. *Elench. Historico-Theolog. Controu. cum Arminianis.*

§. 16. Rex Hispaniae, *Philippus III*, induciis cum Batavis in duodecennium an. MDCIX pactis, insequenti anno, suasu *Francisci Sandoual*, Ducis Lermenfis, nouies centies *Maurorum* millia ex Hispania eiecit. Horum enim posteri Christianorum sacra professi, res nouas moliebantur, atque a Rege Galliae, *Henrico IV*, clam auxilia petierunt. Vid. MARIANAE *Hist. Supplem. ad hunc annum pag. 41.*

§. 17. Hoc tempore, *Vnio Evangelicorum*, seu foedus quorundam Protestantium *Halae Sueuorum* coaluit. Eius autor et Conciliator Elector Palatinus *Fridericus V* erat. Qui machinationes Iesuitarum, quorum autoritas magna in aulis Principum Catholicorum fuit, animaduertit, ne in ipsum ac ceteros, quos uocabant Calvinianos, uis Pontificiorum primum erumperet; cum exemplum *Donawerdae* ante oculos uersaretur. Accesserant illi quidam e Lutheranorum Ordinibus. Sed Elector Sax. istam unionem constanter auersabatur; etsi ad uim, si inferretur, propellendam tantum spectaret. Cui mox aliud Pontificii foedus, quod *Ligam Catholicam* uocabant, *Wurtzburgi* conuenientes opposuere. Huius dux, *Maximilianus Bauiarus*, Protestantibus maxime infensus princeps, electus est. Vid. PUFFENDORFII *Rerum Suecic. Hist. Lib. I, §. 18 et 19.*

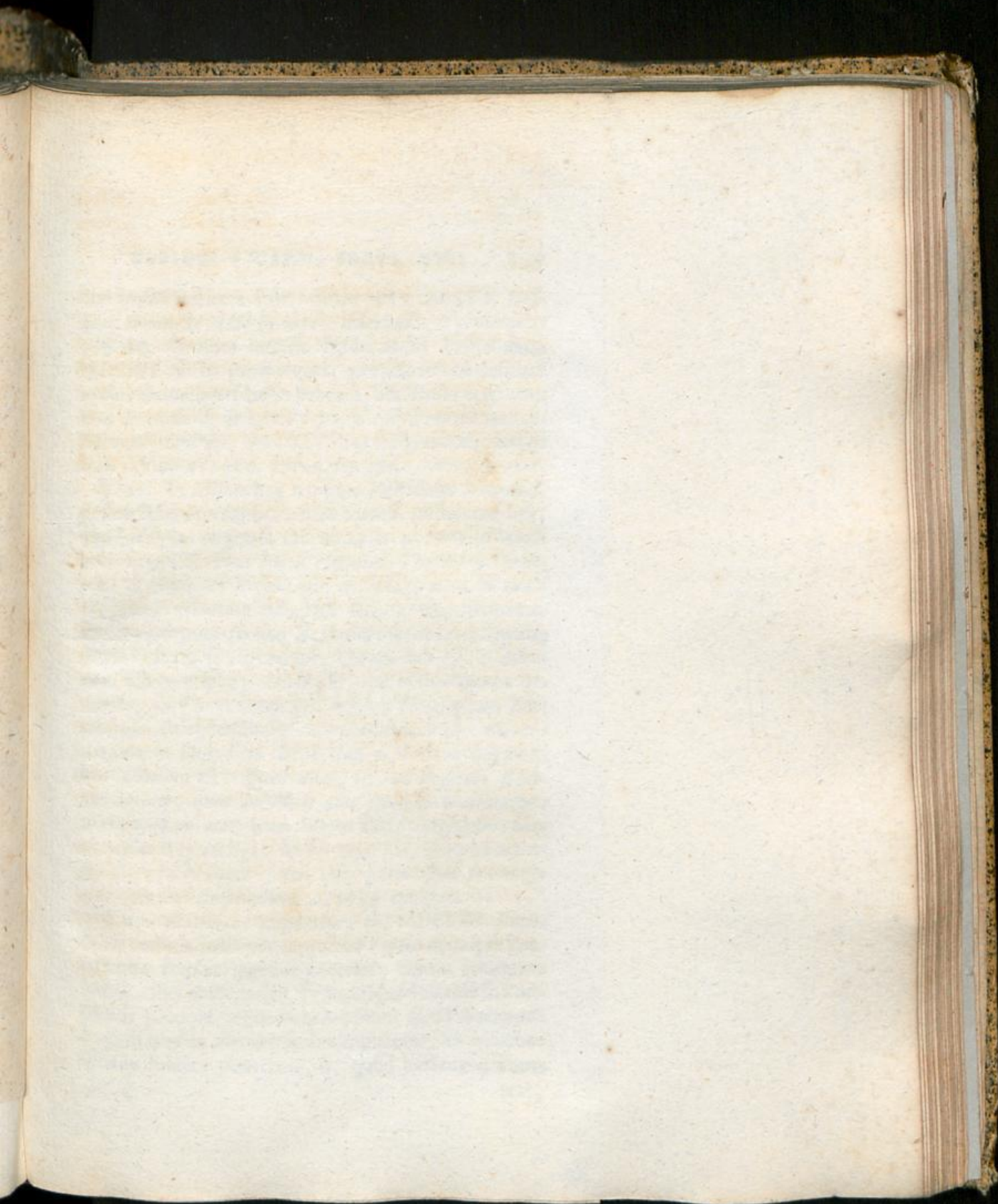
§. 18.

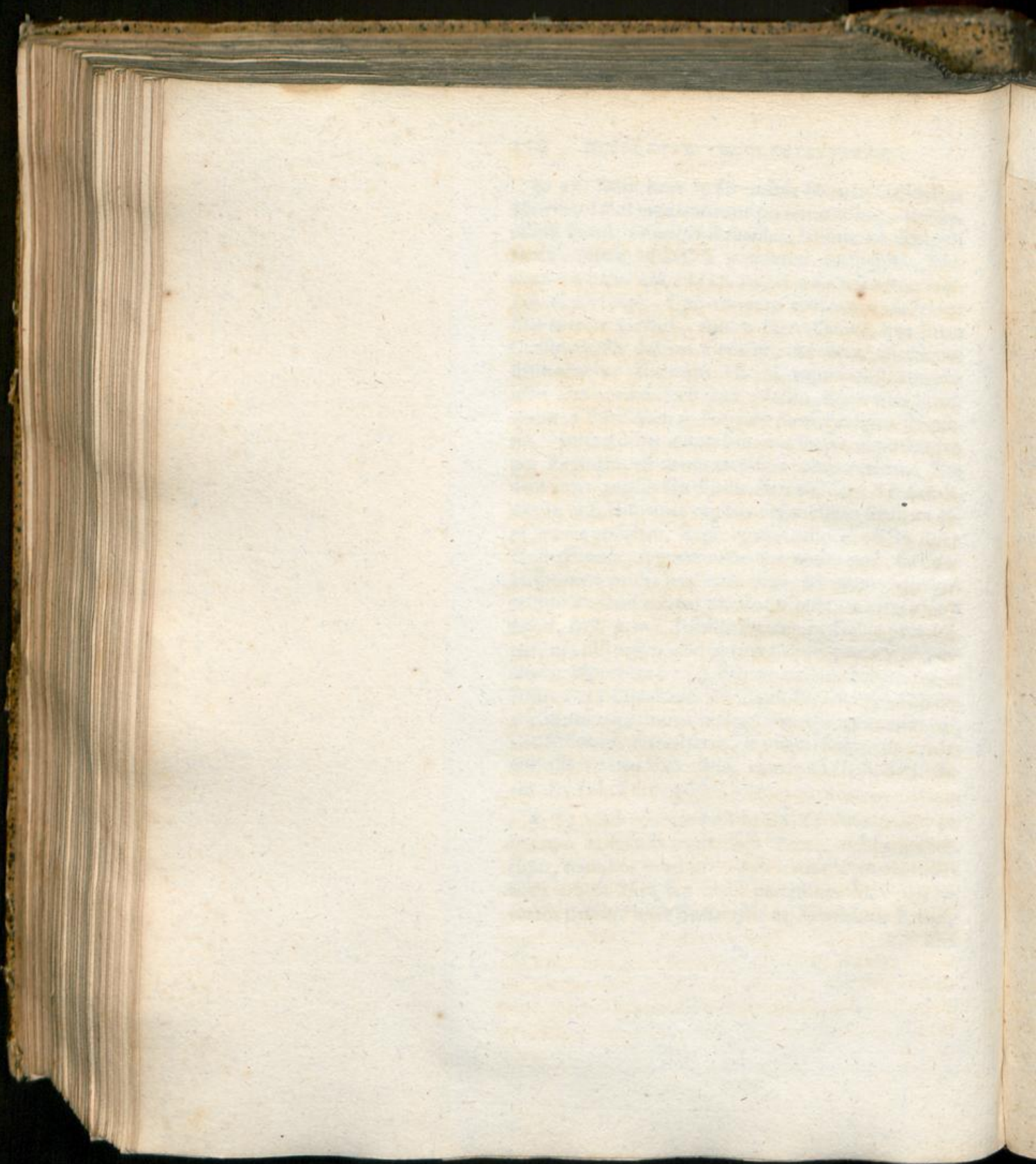
§. 18. Dum haec in Germania fiunt, in Gallia Rex *Henricus IV.* Hugonotorum patronus adhuc, sceleratissimi sicarii, *Francisci Rauillac*, Iesuitarum discipuli manu, anno MDCX peremptus occumbit. Vid. *Cont. THUAN. Lib. III, p. 84*, et *GRAMMOND. Hist. Lib. I, p. 7, seqq.* Quo tempore confutatio doctrinae *Marianae* prodit, autore Patre *Cotono*, qua iuxta Constantiensis decreta Concilii, erroneae assertiones damnabantur Societatis IESV nomine. Damnatus item Parlamenti Lutetiani placito *Bellarmini* liber, quem in *Barclaium de Potestate Rom. Pontificis* scripserat. Intercedebat autem Nuntius Papae, obtinebatque per Reginam, ne manu carnificis combureretur. Eodem anno prodit Cardinalis *Baronii Tom. XI Annali-um*, in quo Hispaniae regibus negat esse in Siciliam iura, qualia possident. Regis igitur Catholici edicto, opus illud reiicitur, ipseque autor non multo post, factione Hispana, a prima sede excluditur, ad quam suffragiis multorum Cardinalium vocabatur, teste *GRAMMONDO Lib. I, Hist. p. 10.* Iesuitis interim in Gallia praecipitur, ut, nisi regno eiici iterum uelint, quatuor hos articulos adprobent: 1) Papam nullum habere ius in Reges: 2) Concilium esse supra Papam: 3) Clerum a politici magistratus iudicio non esse exemptum: 4) Confessionem auricularem, si uitam Regis concernat, non esse reticendam. Vid. *IAEGERI Hist. Eccl. Decad. II, Lib. XI, c. 4.*

§. 19. Sub initium anni MDCXI *Aquisgrani*, ob liberum religionis exercitium Protestantibus interdictum, tumultus exoritur. Quo sedato, Protestantibus extra urbem sacra sua obire permissum fuit. *Hagae* autem Comitibus inter *Gomaristas* et *Arminianos* Collatio sine

sine fructu instituta fuit, quam *FAEGERVVS Hist. Eccl. Decad. II, Lib. I, cap. 7*, describit.

§. 20. Ordines interim foederati in Belgio anno MDCXII edicto promulgato, prohibent; ne Iesuitae in suis ditionibus scholas habeant, aut Missas celebrent. Hac de causa in Belgio Regio, uicissim reformatae religionis ministris, intra XIV dies emigrare mandatum fuit. Vid. *PIASEC. Chron. fol. 282*.

§. 21. In Misnia hoc tempore *Valentinus Weigelius*, pastor Tschopauensis, nouae haeresis postulator fuit; quod fanatica dogmata sub nouis et portentosis uocalibus sparsisset. Ideo *Nicol. Hunnius*, *Theodorus Thummius in Impietate Weigeliana*, et *Ioh. Crocius in Anti-Weigelio*, calamum aduersus scripta eius strinxere. Eodem tempore *Iacobus Boehmius*, furor Goerlicensis, diuino afflatu se regi ferens, libram sub titulo *Aurorae* (*Morgenröthe*) conscripsit, qui nouos motus excitauit, aliis Boehmium ceu nouum *Philosophum Tonicum* defendentibus, aliis damnantibus. *KORT HOLDI in Hist. Eccl. Sec. I, cap. 2*, de eius dogmatibus iudicium est: Quod alias, ait, ad dogmata Boehmii attinet, quae in libris eius sparsim continentur, uix quisquam accuratum eorum textum catalogum; cum ex obscuris et ambiguis uerbis nunc hos, nunc illos sensus extorquere liceat. Vid. *Acta Boehmistica praemissa eius Operibus Amstelodami an. 1682* euulgata.

§. 22. *Matthias*, Imperator, an. MDCXIII *Ratisbonae* comitia indixerat, in quibus *Vnioni* adscripti Protestantes saepius ingestas querelas, contra enormem iudicii aulici auctoritatem, Tribunalque Spirense in Pontificios prouum ingeminabant; simul quod decretum Augustinum in alienos sensus traheretur, et ipsorum salus in lubrico poneretur, si, quod hactenus factum erat,

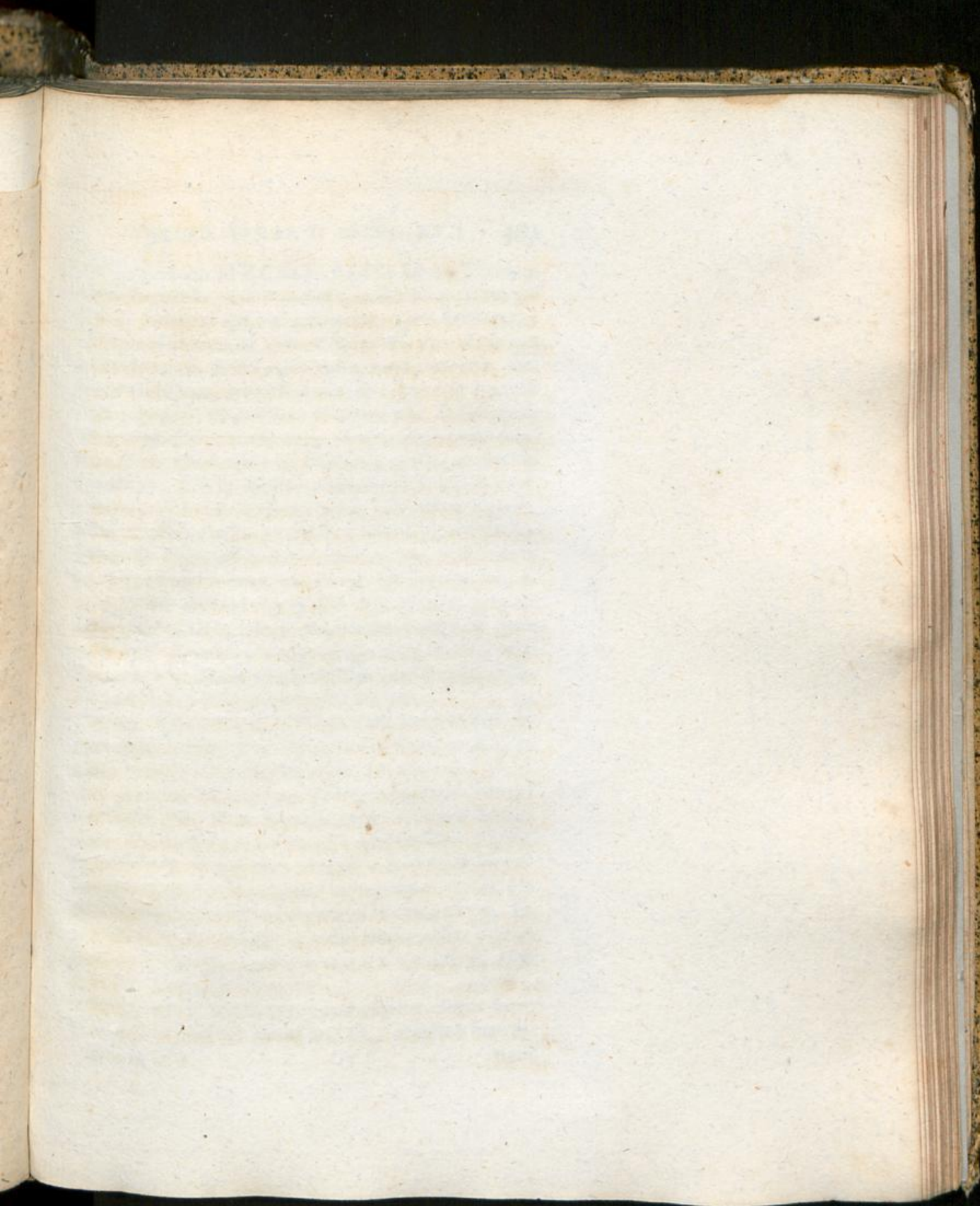
erat,

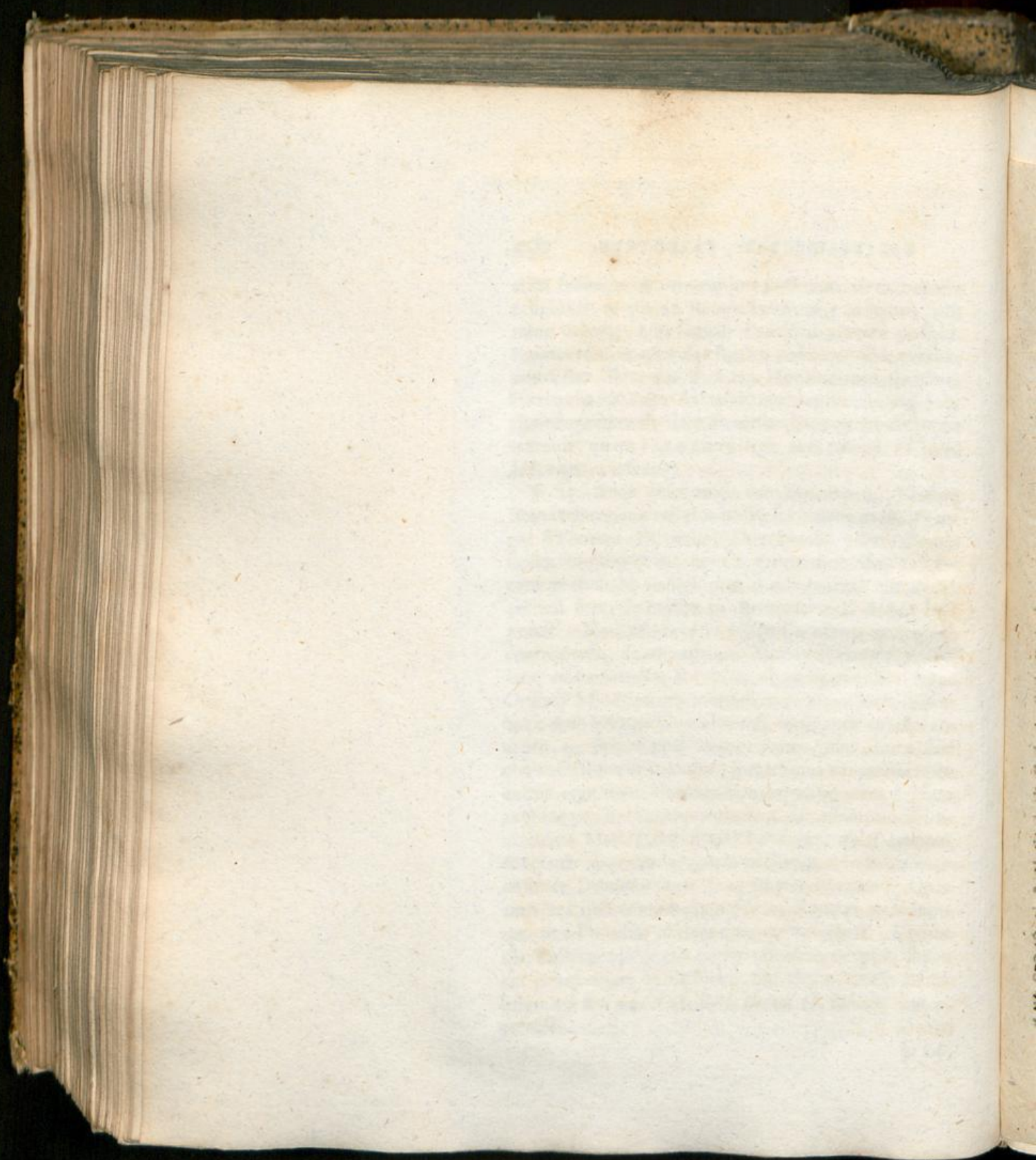
erat, suffragia in conuentibus Ordinum circa negotia religionis, et alia ad statum ipsorum pertinentia, numero ualeant, quo semper Pontifici uincere possent. Enimvero istae querelae frustra fuerunt. Vid. PUFFENDORF. *Rever. Succ. Lib. I, §. 10.* Hoc tempore Cyrillus, Patriarcha et Papa Alexandrinus, epistolam ad Ioh. Vytenbogartum de statu Ecclesiae Graecae in Aegypto exarauit, quam IAEGERVS *Hist. Eccl. Decad. II, Lib. III, cap. 5,* inseruit.

§. 23. Anno insequenti, cum Sigismundus, Elector Brandenburgicus, religionem Reformatam, et Wolfgangus Wilhelmus Palatinus, Dux Neoburgicus, Pontificiam amplexi essent; noui in eorum ditionibus animorum motus, ob religionem Lutheranam mutatam, excitati sunt, de quibus in *Mercurio Gall. Belgic.* legi potest. Non minores in Hispania motus concitauit controuersia, de conceptione Mariae Deiparae, *maculata, an immaculata sit?* Nam Franciscus a San. Iago, Ordinis Minoritarum monachus, praemonitum se aiebat a diua Virgine Guadalupensi, in signum annulo accepto, de futuro post aliquot annos (non tamen sine contradictione et tumultu) incremento uenerationis et cultus erga suam immaculatam conceptionem. Hinc magnae per Baeticam prouinciam de conceptione immaculata Mariae festiuitates institutae, affixa tropaea *Marianae de peccato originali uictoriae.* Inde certamina inter Dominicanos et Franciscanos acerrima. Quae cum Rex ipse componere nesciret; Romam misit legatos, ut a Pontifice controuersia terminaretur. Verum ille utriusque litigantis partis offensam ueritus, super ista pronunciare ex cathedra superseuit. Acta huius litigii IAEGERVS, *Hist. Eccl. Decad. II, Lib. IV, cap. 1,* recenset.

§. 24. Anno MDCXIV. *Davidis Parei*, Theologi Heidelbergensis, *Liber notius*, cui titulus *Irenicum* siue de *Vnionē et Synodo* publicatus, quo Lutheranos ad Syncretismum in unitate Spiritus, per uinculum pacis in mansuetudine, tolerantia, moderatione et charitate Christiana incundum inuitat, nouas in Ecclesia lites peperit. Nam illum *D. Sigwartus*, Tubingensis Theologus, mōx confutauit. Inde origo controuersiarum de *Syncretismo* in Germania postea enatarum arcessitur. Et si in Synodo *Sandomiriensi*, seculo antecedenti, id uocabuli simili sensu usurpatum legatur. Liber *Conradi Vorstii de DEO et attributis* eius in Anglia iussu Regis ad ignem damnatus fuit, memorante *IS. CASABRONO epist. ad Petronium Cardinalem*, p. m. 899, sed *Andreas Reuchlinus*, hoc anno, ea propter *paranesin* ad *Casabonum* grauissimam euulgauit, quae inter *Epist. Arminianorum* p. m. 422, seqq. legi meretur. Enimvero Vorstium a Socinianismi labe non fuisse immunem, ipsius scripta, puto, loquuntur.

§. 25. Hoc anno, comitia generalia *Lutetiae Parisiorum* regis literis indicta sunt; ut de suprema Regum auctoritate in temporalibus, aduersus Papam Rom. et eius parasitos statueretur. Nam compertum fuerat, hoc ipso anno *Franciscum Suarem*, Iesuitam Hispanum, librum iuris publici fecisse, quo pestilens dogma, Pontificem Rom. ius uitae ac pecis in Reges habere, asseritur. Historiam rei gestae et momenta causae doctissimus Sorbonista, EDMUNDVS RICHERIVS, *Libro de Potestate Ecclesiae in rebus temporalibus an. 1692* publicato *Lib. I*, et GRAMMONDVS *Lib. I, Hist. pag. 57, seqq.* exponunt.

§. 26. In Germania Dux Neoburgicus, nuper sacra Pontificia professus, an. MDCXV, subiectos suae di-

Rechenb. H. E.

Cc

rioni

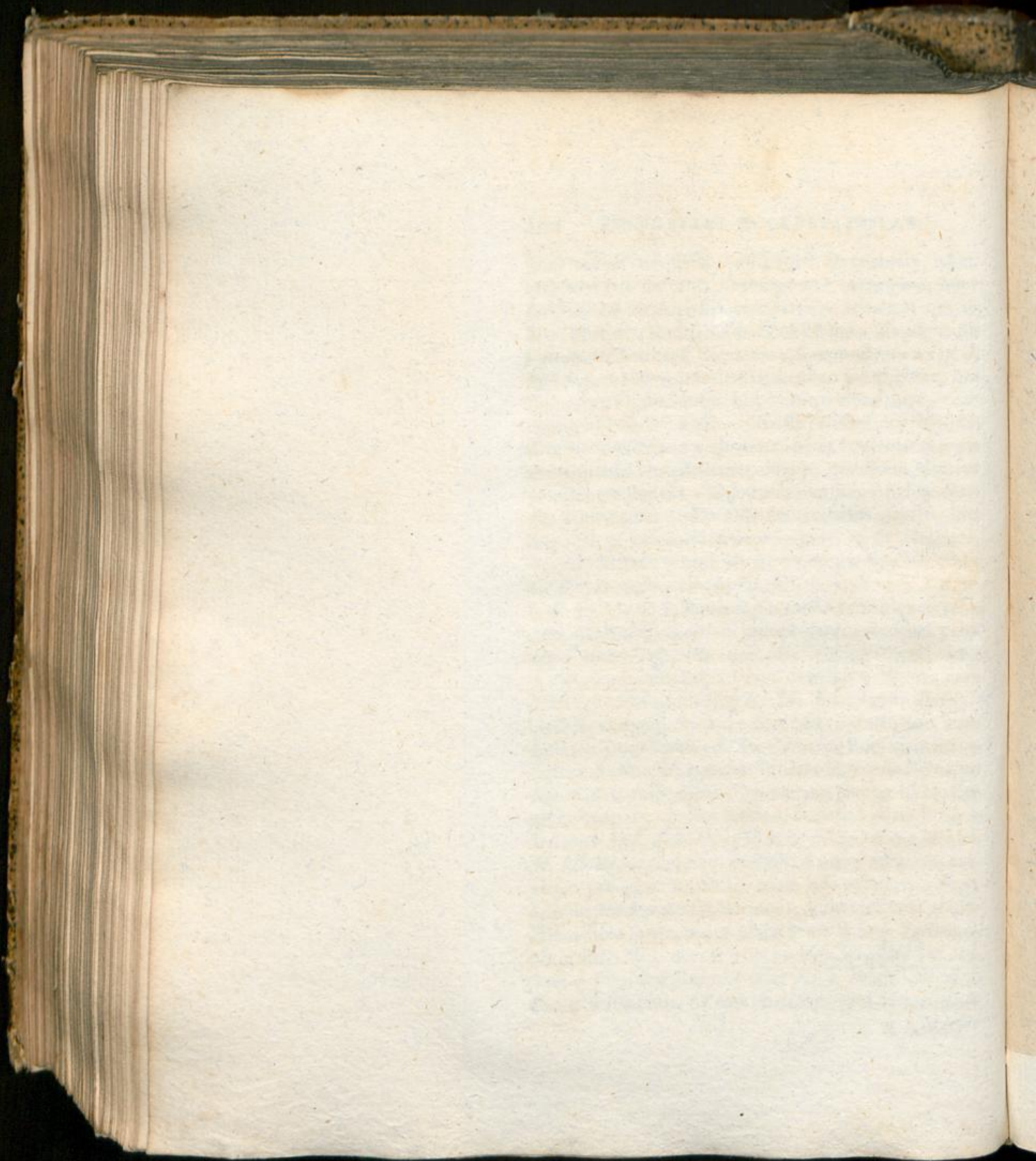

tioni eadem amplecti, missasque frequentare iubet. Habitum hac de causa *Neoburgi* fuit colloquium, inter *Iacobum Heilbrunnerum* et *Kellerum* Iesuitam, qui illius librum, *Uncatholisch Pabstthum*, impugnavit. *Valentinus Smalcus*, Socinianus, *Commentarium* cap. I, *Iob*. Senatus Argentoratensis hoc anno inscripserat, qui illum, ut Photinianismi suspicionem amoliretur, reiecit atque refelli curavit. In Belgio Ordines Hollandiae et Westfrisiae, *Arminianorum* et *Comarissarum* contentiones invalescentes magis, publicato decreto componere student. Quod studium Rex Angliae *Iacobus* approbavit. De aliis controuersis sacris, hoc tempore in Belgio foederato agitis, ut *D. Molinai*, *Vorstii*, *Socinianorum*, *HUG. GROTIJ* Epistolae, hoc anno exaratae legi merentur. §. 27. Anno insequenti, in Gallia tum ob receptionem *Concilio Tridentini*, tum ob *foedus Condaci* principis cum *Hugonotis* initio, factiones exortae, quas *GRAMMONDVS* *Lib. II. Hist.* describit. Romae Pontifici nolenti fuit intelligere, *M. Antonium de Dominis* Archiepiscopum Spalatensem, ad Reformatos transisse, et Londini coram Rege *Iacobo*, Romanensem religionem eiurasse; praesertim cum libros *de Republica Ecclesiastica* euulgasset. Quanquam, ut erat in religione uertumnus, postea Romam redierit. Vid. *GRAMMONDI Hist. Lib. III, pag. 196. D. IAEGERI Decad. II, Lib. VI, cap. 1, seqq. et Epist. GROTIJ* ad ipsum exaratam *fol. 44*. In Gallia etiam hoc tempore, a Rege, Iesuitae facultatem scholarum in omnes scientias, obluctante licet Sorbonna et obstrepente Senatu Parisiensi, obtinent. Vid. *GRAMMOND. Hist. Lib. III, pag. 197, seqq.* Pontifex Rom. *Paulus V*, a Rege Catholico denuo sollicitatus, ut controuersiam *de Conceptione S. Mariae*

t.
r
l-
t.
I,
ui
e-
a-
m
o
o-
oc
i,
oc
o.
n-
is
n-
is
r-
e-
ca
o-
A-
d.
a-
e,
t-
i,
b
o
s.
r

Marias decideret; respondit, *Spirit. S.* (quem alias in pectore se habere iactat) *sibi nondum reuelasse.*

§. 28. Interea per prouincias Caesaris, religio Protestantium latius se diffuderat. Quia *Maximilianus II* amplissime illis de Aug. Confessionis doctrina cauerat, adhibitis in consilium *Ioachimo Camerario* et *Dauide Chytraeo*, clari nominis inter Lutheranos uiris. Id priuilegium a *Rudolpho II* confirmatum cum post *Matthias* abolere conaretur; Austriaci captis armis, copias ipsius profligarunt; ut tunc quidem coeprum persequi non auderet. Bohemi autem *literarum Maiestati* fide nixi, sibi tutiores uidebantur. Enimuero Iesuitae, rem astu gerentes, iam consilia evertendae Aug. Confessionis doctrinae agitarant; quae cum *Ferdinandus II* Imperator esset factus, eruperunt. Is enim eo usque pro Romano cultu incaluerat, ut aperte profiteretur, malle se uitae omniumque bonorum iacturam facere, quam sacra ab isto diuersa in suis diuisionibus tolerare. Vnde postea in Ecclesia protestantium longa malorum series.

§. 29. Inter has uero Iesuitarum molitiones, anno MDCXVII, Elector Saxoniae, *Ioh. Georgius I*, in memoriam secularem coeptrae Reformationis, *Iubilaeum* solennissime celebrat. Vid. *WECKII Chronic. Dresdens.* fol. 320. Cuius pietatem alii quoque Status Protestantes per Germaniam imitati, similes festiuitates instituere, quas *GRAMMONDVS*, ut est hac in parte dicax, *Lib. II, Hist.* false et etiam inepte perstringit.

HISTORIAE SECVLI XVII

SECTIO II

§. 1.

Sectio haec secunda res ab anno MDCXVIII usque ad annum MDCXXIX (quo *Ferdinandi II* Edictum aduersus Protestantés promulgatum est) completur Ecclesiasticas.

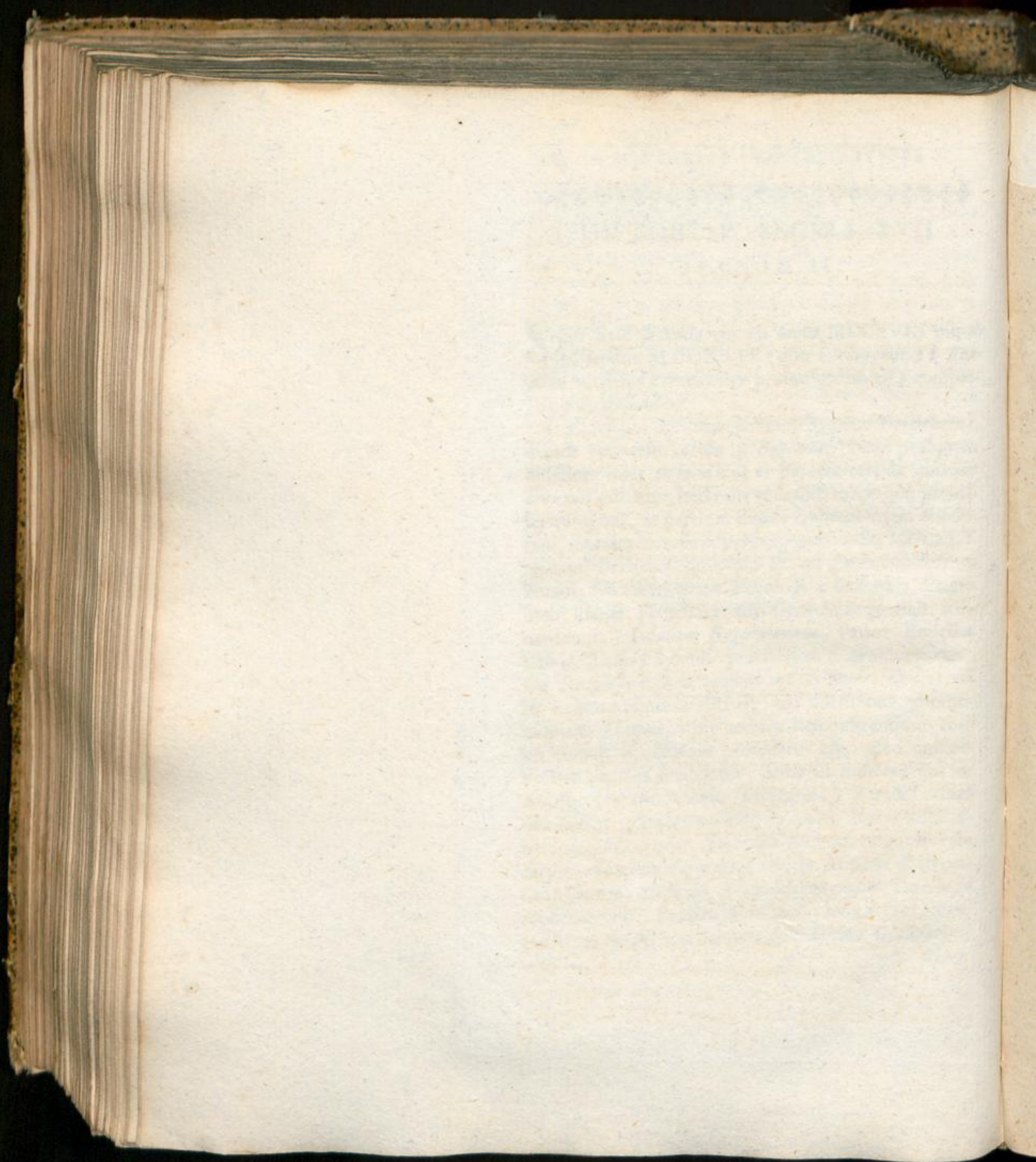
§. 2. Ad has pertinent primum *Synodus Dordracena*, deinde conuersio rerum in *Bohemia*. Nam postquam dissidium inter *Arminianos* et *Reformatos*, de quinque articulis exortum, haecenus amicabili modo non potuisset componi, et partium studiis ciuitates etiam dissiderent, tumultu interdum perstreptentes; anno MDCXXIX *Synodus Dordraci* conuocata est, ad quam non tantum *Bataui*, sed exteri etiam *Theologi* e *Britannia*, *Palatinatu*, *Hassia*, *Heluetia* et aliis *Germaniae* partibus conuenerunt. *Iohannes Bogermannus*, *Pastor Ecclesiae Leouardiensis*, *Synodo* praesidebat. *Arminianorum*, seu *Remonstrantium* causam agebat *Simon Episcopus*, os *Remonstrantium* dictus, uir doctissimus grauissimusque. Enimuero hic nomine *Remonstrantium*, contra modum procedendi protestatus est; quod qui aduersam partem tutabantur, federent iudices, qui inauditos (ut in *Synodo Tridentina*) *Remonstrantes* damnaverent. Multis cordatis ea iudicii forma displicebat, nec *Mauritius*, Princeps *Arausionensis*, inuidia caruit. Interim *Reformati* reiecta *Arminii doctrina*, *Confessionem Belgicam* et *Heidelbergensem Catechesin* confirmarunt. Prolixa est historia, longae sunt ambages, quae ex *Actis et Scriptis Synodalibus Dordracenis*

Mini.

OC
37
116
ue
di-
le-
ad,
m
ue
if-
e-
X
m
ti-
n-
ae
n,
r,
fi-
n-
d-
n-
es
e-
ia
i,
in
a-
is
i.

*Ministrorum Remonstrantium in Foederato Belgio Har-
deruici impressis, item SIMONIS EPISCOPI Tom.
II Opp. Part. II, nec non Epistol. Eccles. et Theolog.
praestantium eruditorum uirorum Amstelodami editis,
optimè cognosci possunt. Coepit Synodus illa Cal.
Nou. MDCXIIIX, finita sequentis anni mense Maio.
Paucis post diebus, Grotio ad captiuitatem in arce Lö-
wenstein damnato, (ex qua tamen postea uxoris ope
euasit) Barnefeldius septuagenario maior capitis sup-
plicio affectus est. Conf. *Theatrum Europ. Tom. I,
pag. 580, Episcopalem Narrationem eorum, quae in Sy-
nodo Dordrac. gesta sunt in Epist. Arminianor. pag. 512.*
Occasione harum controuerfiarum doctissimus GERH.
IO. VOSSIUS *Historiam Pelagianam* scripsit, et Am-
stelodami publicauit.*

§. 3. Conuersio autem rerum uel motuum in Bo-
hemia, quae in hunc annum incidit, et insequentibus
durauit, paucis ita habet. *Matthias*, Imperator, li-
bertatem religionis Bohemis a *Rudolpho* confirmatam
imminuere coeperat. Vnde multa ubique querela
Euangelicorum, spes emendationis exigua. Conuen-
tus ergo *Pragae* actus, in quo quum durius Caesaris
deputati *Guilielmus Slabata*, Comes de *Martinitz*, et
Secretarius, *Philippus Fabricius*, respondissent; Euan-
gelicorum deputati illos per fenestram praecipitarunt.
Sic iacta alea, libertas Bohemorum magis periclitari
coepit, ut tristis postea euentus comprobauit. Vid.
*RIASEC. Chron. fol. 313, et PVFFEND. Rer. Suec.
Hist. Lib. I, §. 22.*

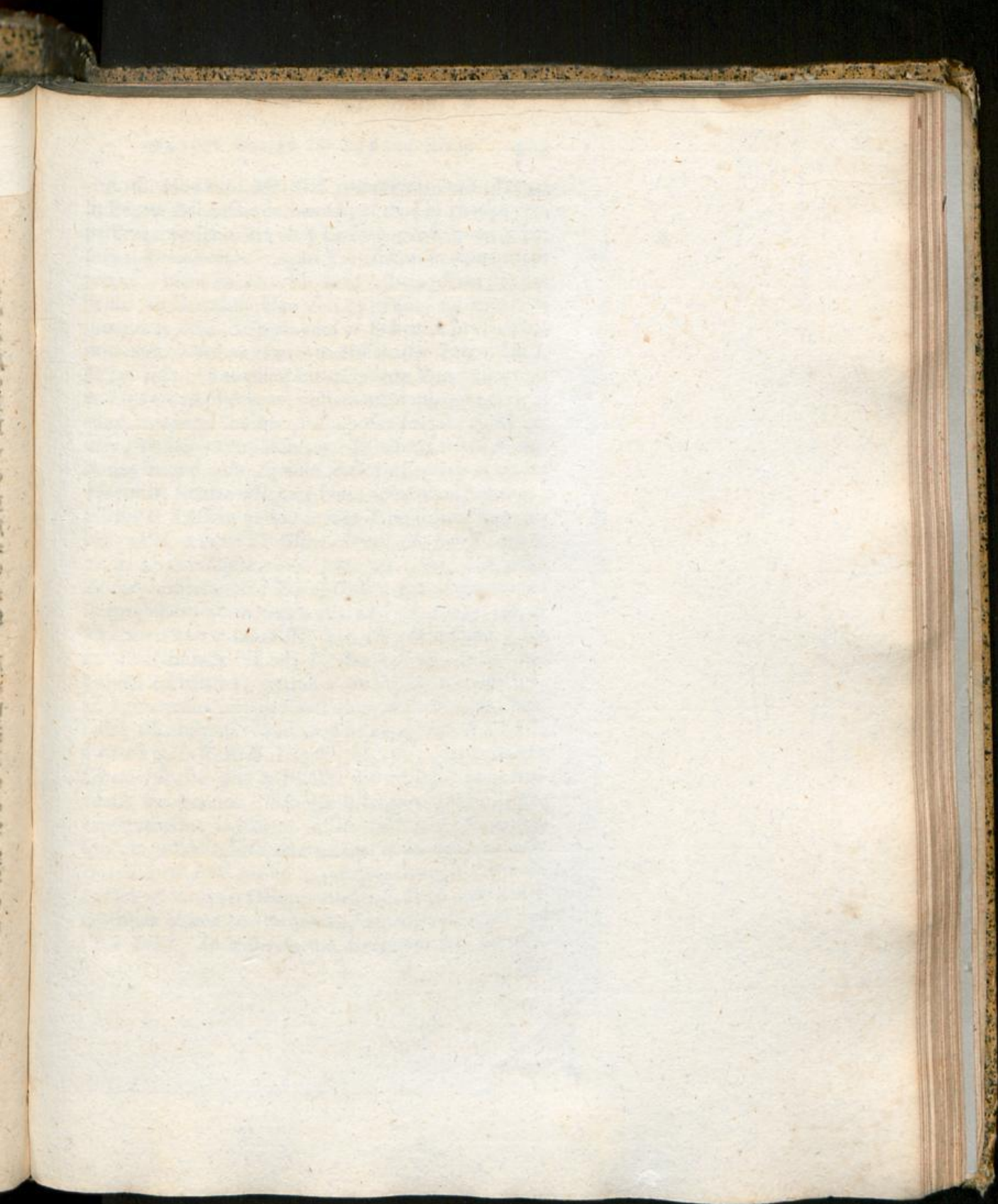
§. 4. Hoc anno, *Iulius Caesar* (al. *Lucilius*) *Vani-
nus*, Italus, primum philosophiae et theologiae, dein-
de medicinae cultor, cui in irrisum sacra et religiosa,
(Christi humanitatem execrabatur, DEVM negabat;

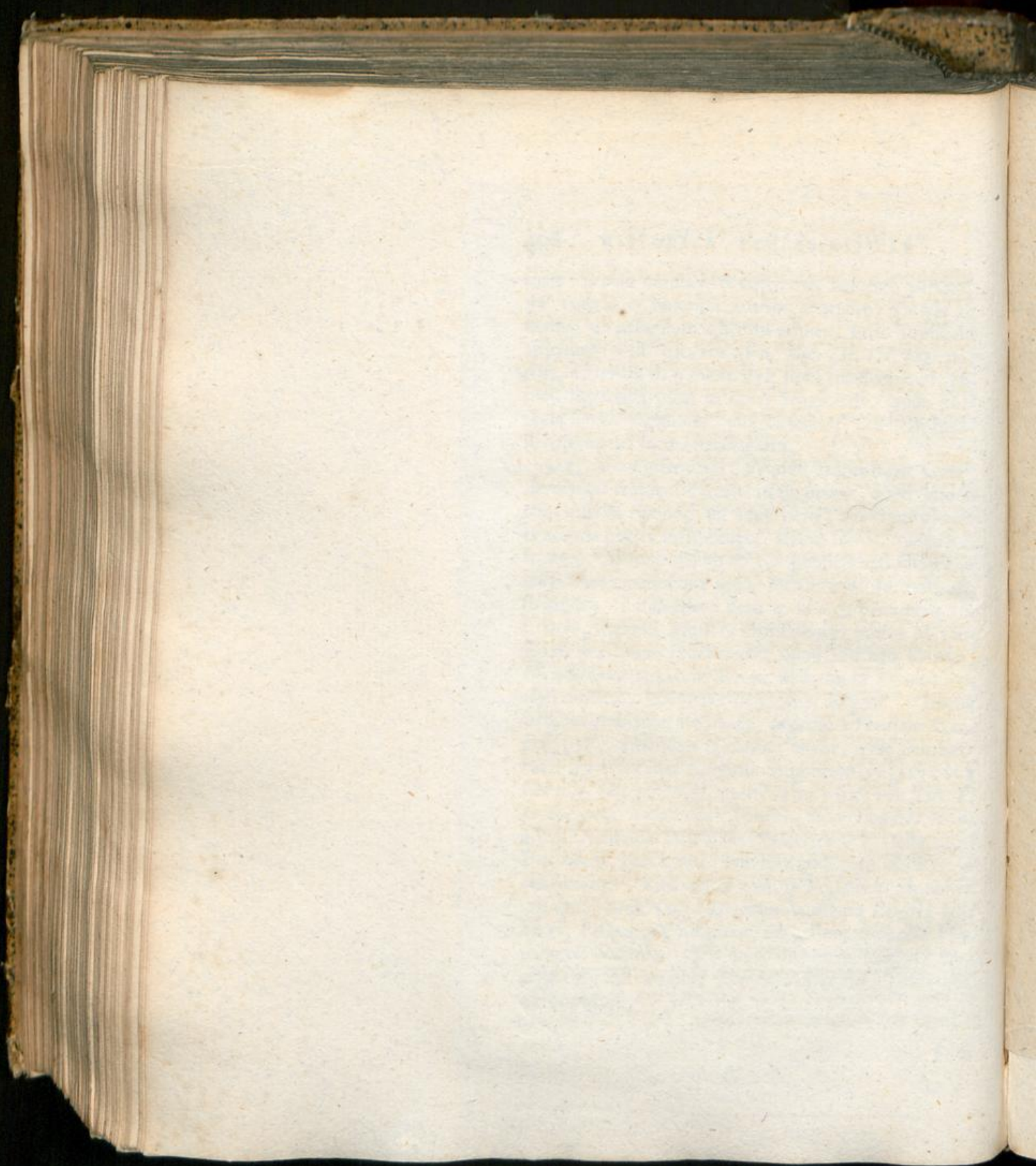
forte uel casu omnia fieri differebat, naturam pro matre optima et omnium autrice adorabat) *Tolosae* in Gallia, ob nefandum atheismi crimen, iusto supplicio afficitur. Vid. GRAMMOND. *Hist. Lib. III, pag. 210, seqq.* Ceterum d. 9 Nou. styl. noui eiusdem anni, comera horribilis uisus in signo Scorpionis, cauda porrecta uersus Orientem, multos terruit, ceu belli funesti tricennalis futuri praefagium.

§. 5. Anno insequenti, Synodo Dordracena finita, *Arminiani* eiusdem decreta impugnant: quod inique cum ipsis in Synodo, ab aduersariis, qui simul iudicis et actoris partes sustinuisent, actum fuisset. Ideo Reformati, *Arminianos* ab officiis publicis excludunt, et magistratus ciuitatum noua iurisiurandi formula adstringunt. In *Bohemia* uero et annexis provinciis *Austriacis*, mortuo *Matthia* Imperatore, motus ob religionis periculum inualescunt; quod ille ante obitum, *Fermandum* agnatum suum, acerrimum *Euangelicorum* hostem, *Bohemiae* designasset Regem. Itaque Ordines *Bohemici* negabant, regnum a *Ferdinando* capessi posse, antequam praestita essent, quae debebantur. Querelas illas ac motus animorum, *PIASECIVS Chron. fol. 317, seqq.* et *PYFFENDORFIVS Lib. I, §. 25*, commemorant. Tandem circumspectis rationibus, Ordines *Bohemiae* *Fridericum V*, Palatinum Electorem, Reformatae religioni addictum, sibi Regem constituunt. Vnde tristis mali in Ecclesia et republica initium. Ante *Casp. Scioppius* euulgato *Classico belli Sacri*, Principes Catholicos, ad bellum aduersus Protestantes accendit. Sed huic uirulento scripto, *Berneggerus*, sub nomine *Theodosii Berenici*, *Tubam Pacis* opposuit.

§. 6. Hoc anno MDCXX cum *Fridericus V.* Pragae in Regem Bohemiae coronatus, et mox in praelio prope Pragam uictus atque a Caesare proscriptus esset; bellum Germanicum magno Protestantium detrimento erupit. Nam *Ferdinandus* statim Evangelicos in Bohemia, et aliis diocibus suis oppressit, aut cecit, et incentores belli, Iesuitas ante ex Bohemia proscriptos renouavit. Vid. *PUFFEND. Histor. Rer. Suecic. Lib. I, §. 32, seqq.* Res etiam inter *Unionem* Evangelicorum et *Ligam* Catholicorum, post minacia utrinque scripta edita, in congressu *Vlmensi* composita fuerat: cum Foederati nullam curam Bohemiae se habere, testati essent. Itaque magno cum tripudio, uictoria Caesaris et clades *Friderici*, Romae acceptae sunt, dolentibus Bohemis, Silesiis et Lufatis, quibus ingum Pontificium imminabat. Vid. *IAEGERI Histor. Decad. II, Lib. X, cap. 6*, et *HEIDEG. Histor. Pap. pag. 341, seqq.* In ualle *Telina*, hoc tempore, Evangelicis a Pontificiis magna strages illata, quam *HEIDEGGERVS l. c. pag. 346*, et *GRAMMONDVS Lib. VIII, pag. 387*, describunt. Interea doctissimus Iesuita, *Jacobus Reibing*, ducis Neoburgici ecclesiastes, ueritatis Evangelicae convictus, ad Lutheranos transit, et *Tubingae* theologiam professus est nostram. Vid. *METERAN. Lib. XXXIX, SPIZEL. in Templo Honor. pag. 93.* In comitatu *Schaumburgico* anno MDCXXI die 27 Iulii, noua Academia inauguratur. Sed *Heidelbergae*, quam *Tilius* expugnauerat, sacrificuli missam celebrare coeperunt, spoliata instructissima Bibliotheca, quam *Bauarus* postea ceu sacri belli manubias, Papae donauit. Romae eodem anno d. 10 Octobr. *Paulus V.* Papa, uita excessit, cuius obitus hoc etcosticho signatus: *Mortuus est Vico Dels.* In cuius locum *Gregorius XV* furragatus,

tus, *Ceremoniale Nouum*, h. e. constitutionem de forma eligendi Papam, publicauit, ac Iesuitas quatuor, *Ignatium Loiolam*, *Franciscum Xauerium*, *Aloisium Gonzagam* et *Stanislaum Coskam*, et alios, in diuorum seu sanctorum numerum retulit. Vid. HEIDEGGERI *Hist. cit. pag. 350*, et TAEGERI *Hist. Decad. III, Lib. I, cap. 1, et Lib. II, cap. 1.*

§. 7. In *Hispania* adhuc controuerfia, de immaculata *S. Mariae* conceptione feruebat. In *Gallia* Rex Edictum Nanneticum confirmat, apud GRAMMOND. *Lib. VIII, pag. 751.* In *Belgio* *Foederato Petri Molinaei Liber*, cui titulus: *Anatome Arminianismi*, Arminianos grauitur offendit, qui ideo epistola ad illum exarata, uirum reprehendunt. Vid. *Epist. Remonstr. Theolog. p. m. 570, seqq.*

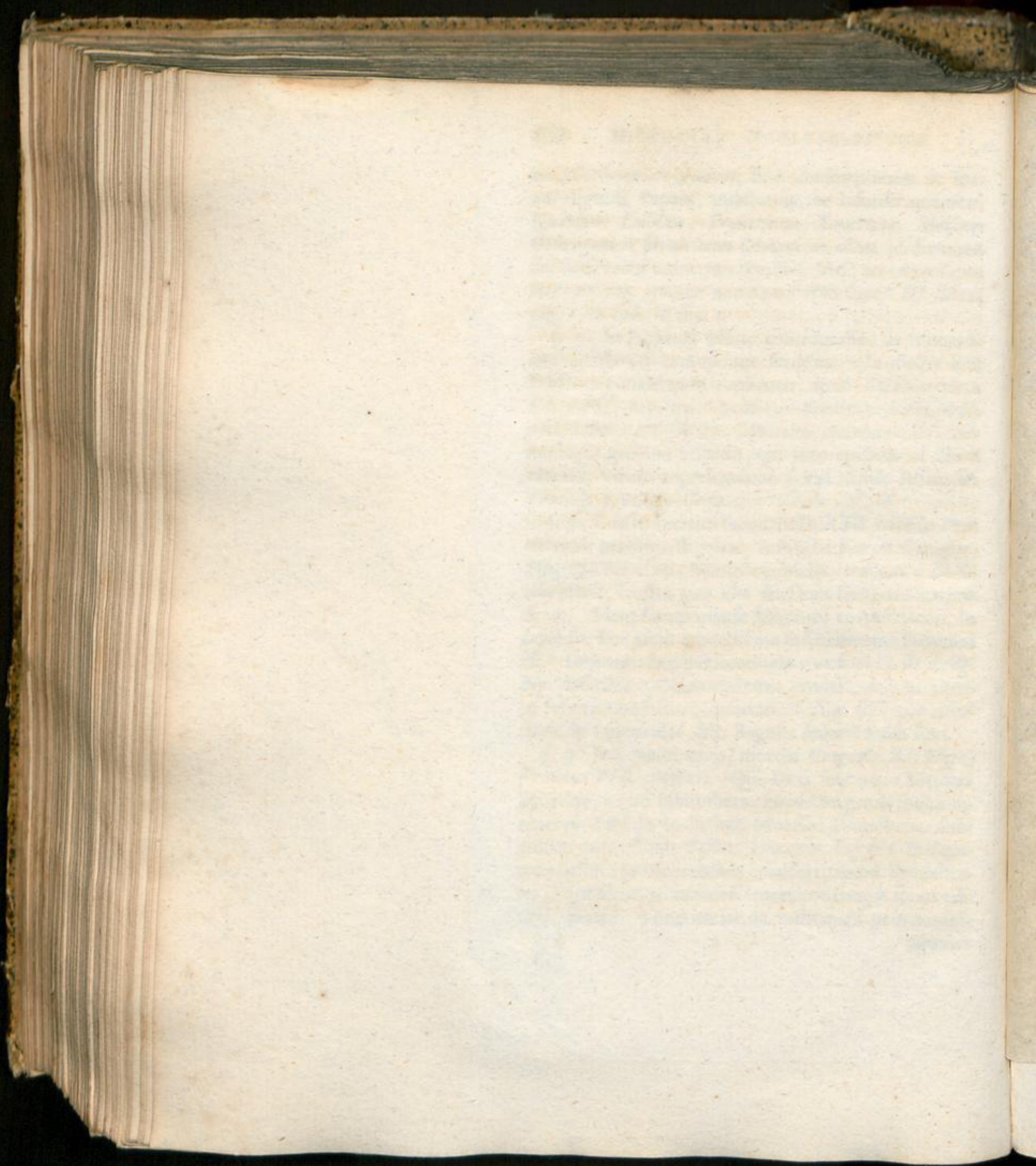
§. 8. Caesar interim anno MDCXXII odio in Protestantes maximo flagrans, instinctu *Caroli Caraffae*, Episcopi Auerfani, hominis crudelis, eosdem e *Bohemia* eiecit, frustra pro illis Electore Saxoniae intercedente. Idem fatum mansit Morauos et Austriacos. In *Iaponia*, hoc anno crudelissime in Christianos saeuitum est. Immanitatem persecutionis VARENIVS de *Relig. Iap.* describit. Culpa excitatae crudelitatis, ex parte in Iesuitas confertur, quorum consilia de Papae auctoritate in Iaponenses, istis Regulis seditiosa uisa sunt.

§. 9. Insequenti anno, mortuo *Gregorio XV*, Papa, *Vrbani VIII* eligitur. Qui Duci seu nouo Electori *Bauariae*, a quo Bibliothecae *Heidelbergensis* spolia acceperat, subsidia in bellum aduersus Protestantes subministravit. Vnde *Tillius* exercitus *Ligistici* Imperator, bellum in Germaniam transfert; quod Protestantes aliqui ferius animaduenterunt, hoc nempe suum exitum quaeri. Hinc uariae de reducenda pace consultationes

tationes initas, quas tamen *Ferdinandus* subinde inani-
bus promissis elusit.

§. 10. Inter Theologos *Gieffenses* et *Tubingenses*, in-
de ab an. MDCXVIII controuersia de *statu exinanitio-
nis Christi* agitata fuerat; an illa in *nuda xpo*, siue
occultatione *maiestatis*; an uero in *reali xpo*, seu
euacuatione usus incessantis maiestatis consistat? Prius
cum *D. Thummio*, *Lucas Osiander* et *Melchior Nicolai*,
Theologi *Tubingenses* asseruerant: posterius cum *D.
Feurbornio*, *D. Winkelmannus*, et ex parte *Menzerus*
affirmarunt. Quorum literas hac de re commutatas,
IAEGERVUS Decad. III, Hist. huius seculi initio exhi-
bet. Noti etiam sunt de eadem libri editi *Thummi
ταπεινωσυγαφία*, et *Feurbornii xρωστυπαφία*. Sed
ne maius inde offendiculum Ecclesiae nasceretur, *Theo-
logi Saxonici*, iussu Electoris, eam an. MDCXXIV de-
terminarunt, *Decisione*, ut uocant, publicata. Quibus
Tubingenses amicam admonitionem reposuere.

§. 11. Hoc anno *Cyrillus Lucaris*, Patriarcha Con-
stantinopolitanus, *Confessionem Christianae fidei* pro-
mulgauit. Quae cum aliquot Calviniana placita con-
tineret, *Cyrillus*, *Berrhoënsis*, et *Parthenius*, Constan-
tinopolitani Patriarchae, illam censura notarunt; Ie-
suitae uero ipsum apud *Primouesirum*, nouae haeresis
accusarunt; ut de fede sua deiiceretur. Vid. *Confess.
et Censur.* apud *Batauos Graece et Latine anno 1645*
edit. Per id tempus *Vladislaus*, Princeps Poloniae,
Romae ceremoniam Iubilaei Pontificii spectans, a Pon-
tifice obtinuit, ut factus ante Basilicae *S. Petri* canoni-
cus, Veronicae linteum, quo Christi crucem gestantis
faciem cruore adpersam dicitur absterxisse, attingere
sibi liceret, apud *PIASEC. Chronic. pag. 372, seqq.*

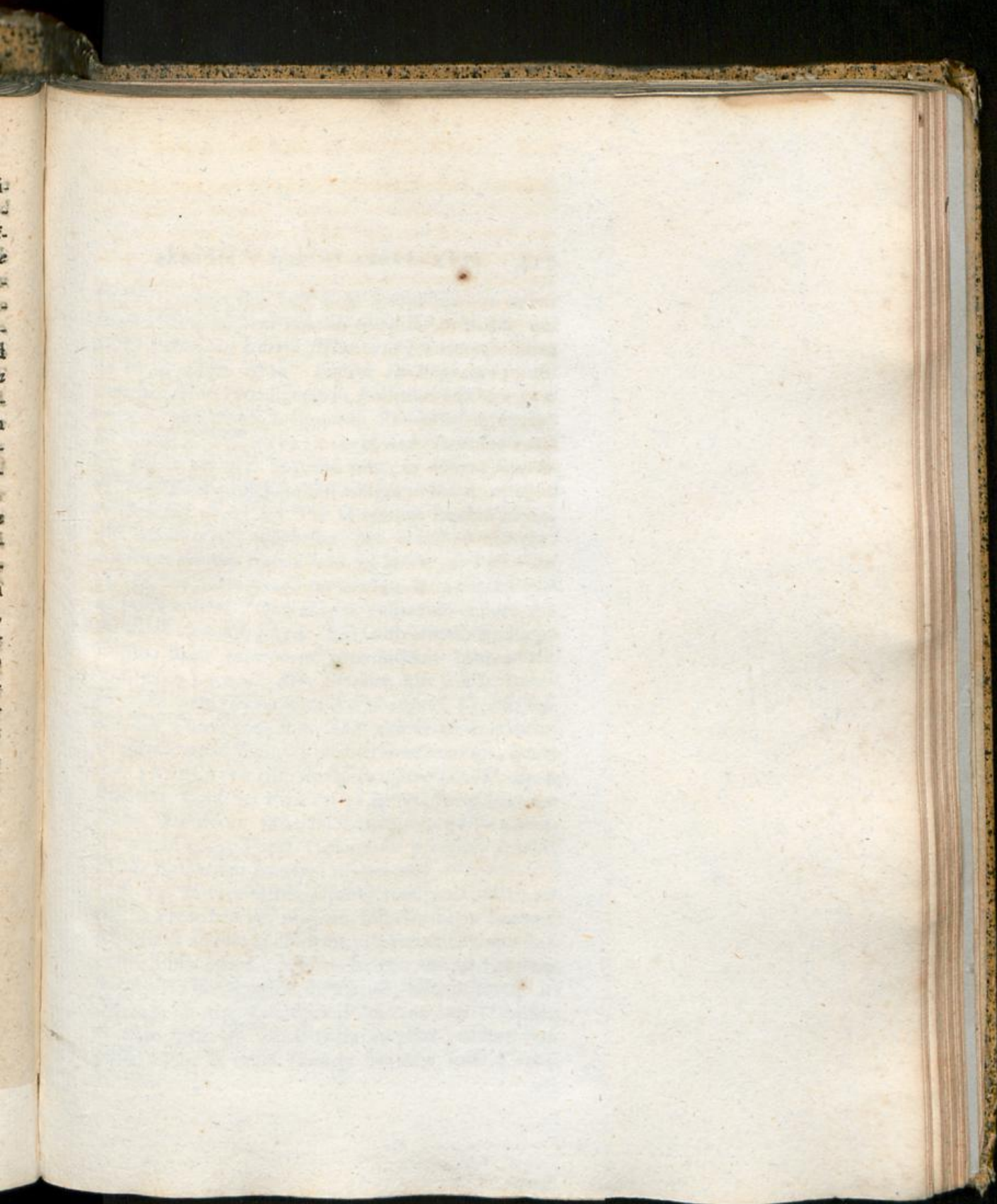

§. 12. In Gallia an. MDCXXV, Facultas Theologica Parisiensis, Antonii Santarelli Iesuitae librum, Romae hoc titulo inscriptum: *Tractatus de haeresi, schismate, apostasia, sollicitatione summi Pontificis, et de potestate summi Pontificis in delictis his puniendis*, damnat. Qui ex decreto supremae curiae, carnificis manu combustus fuit; quod in illo, Pontifici potestas directiva et correctiva in Principes, asserta esset, apud GRAMMONT. *Lib. XV, pag. 675, seq.* Vbi P. Corbon professus est, Iesuitas aliter Romae, aliter Luteriae sentire; quia cum coelo animus eorum mutaretur. In Germania interim praeualidis Ligistarum armis Protestantes premuntur; Tillium enim eorum ducem Iesuitis addictissimum fuisse, constabat.

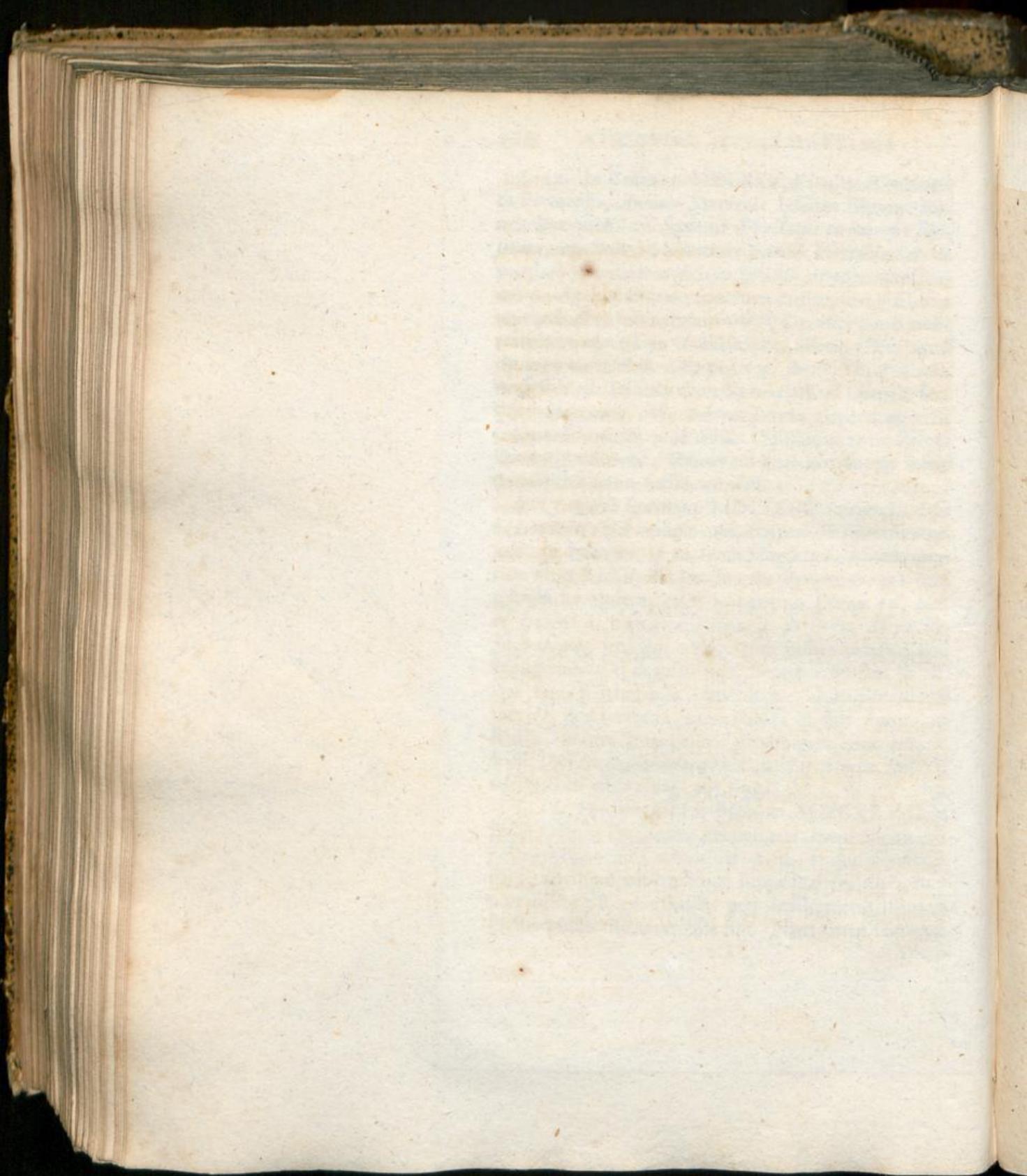
§. 13. Circa finem an. MDCXXVI, Pragenses, Ossa S. Norberti, qui ordinis monachorum Praemonstratensis autor habetur, ex consensu Magdeburgensium, quorum olim Archiepiscopus fuerat, Pragam magna cum pompa transulere, teste PIASECIO *Chron. fol. 400*, et CAROLO CARAFA *Comment. de Germ. Sacra Religio pag. 318, seq.* Vnde cum postea urbs a Tillio expugnaretur et devastaretur, Pontificii causam in ablata tanti patroni ossa, contulere. Ferdinandus autem II, hoc tempore, noua edicta in suis ditionibus seuera, contra Euangelicos promulgare haur destitit. Vid. *Decreta et diplomata ex Cancellaria aulic. Imperii coniunctim edita, pag. 94, seqq.*

§. 14. Urbanus VIII, Papa, an. MDCXXVII, in Bulla Coenae Dominicae promulgata, excommunicauit ac anathematizauit omnes haereticos, et qui illis fauerunt, auxilium aut consilium suppeditando. Quo, cum non obscure Regem Galliae peti intelligeretur, illius in Gallia publicatio interdicta fuit. Nam clerus Gallicus, Pari-

Parisiis congregatus iam Regi scrupulum: *an armis etiam restituendi, aut iuvandi essent illi Principes, qui Sacra a Romanis diuersa sectarentur?* exemerat, libro de eo in uulgus edito. Interea Ferdinandus II, nouum aduersus Protestantes in Bohemia edictum promulgat, quo omnes Religionem Romanensem amplecti iubentur. Vid. CARAFA *Germ. Sacr. Restaurat. pag. 343, seq. et pag. 385*. Sequenti anno, in Austria superiori, Nobilibus protestantibus emigratio indicitur, apud eundem pag. 391, et 403. Per id tempus Londini in Anglia Maneringus, ecclesiastes, pro concione dixerat: *Regem in omnium ciuium bona ius habere, ac omnia Regis esse, non solum quoad iurisdictionem, sed etiam quoad proprietatem.* Quo asserto, multorum ciuium animi ualde commoti fuerunt. Sed Cantuariensis Archiepiscopus, illam concionem pronuntiavit *temerariam*. Vid. IONSTON. *Rer. Britann. Lib. XXII*. Dantisci etiam inter Hermannum Rathmannum, Ecclesiasten, et alios Theologos, anno XXV exorta est contentio, de uirtute uerbi diuini in conuersione hominis, quam HARTKNOCHIVS *Hist. Eccles. Prussicae Lib. III, cap. 8*, describit. Conf. RATHMANNI ipsius *Quaestiones undecim*, Dantisci an. 1623 publicatas; et CONSTANTINI SCHÜTZII, Theol. Gedanensis praeclare meriti, *Manes Rathmanni intempestiue euocatos*.

§. 15. Interea uictoria per Germaniam Caesaris arma, ut Protestantibus magnam sollicitudinem inieceret, ita Iesuitis animos addiderunt, ut pacem Religionis Augustae olim factam, publicis scriptis, iisque seditiosis oppugnare non amplius dubitarent; calumniantes, Lutheranos ab Aug. Confessionis doctrina iam defecisse, ac adeo pace illi superstructa amplius gaudere non posse. Hac de causa Theologi Saxonic, iussu Electo-

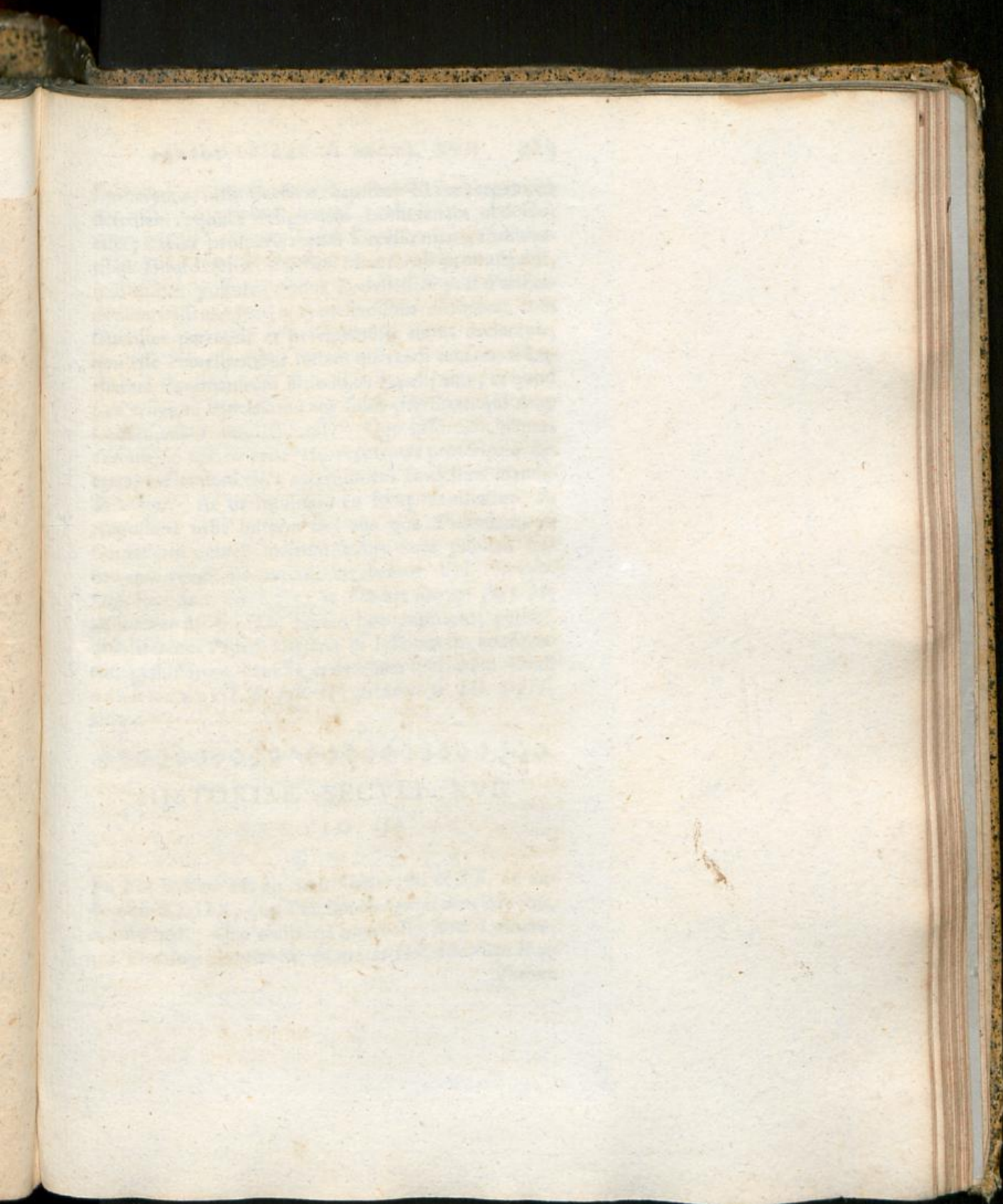

ris Sax. scriptum apologericum sub titulo: Nothwendige Bertheidigung des Heil. Röm. Reichs Augapffels publicarunt. Quod Iesuitae, inter quos dicacissimus, *Laurentius Forerus*, iterum satyricis atque maledicis libellis (wer bat hat das Kalb ins Aug geschlagen: Es mißte wohl eine Kuh sechen: *Andreae Fabricii* Brill auf den Evangel. Augapffel etc.) editis infestant. Ideo tandem laudati Theologi, ut tot calumnias simul diluerent, publica autoritate, librum apologericum Haupt-Bertheidigung des Augapffels, in lucem emisere, quem lacessere denuo turbidi Iesuitae non intermiserunt: Nichts ist gut für die Augen: Item, *Ex nihilo nihil fit*. Interea Capitulum Magdeburgense, *Augustum*, Electoris Saxoniae, filium secundo genitum, Administratorem Archiepiscopatus postulavit, quod Caesari parum gratum erat. Vid. *CARAE Germ. S. Restaurat. p. 394. seqq. et p. 402.*

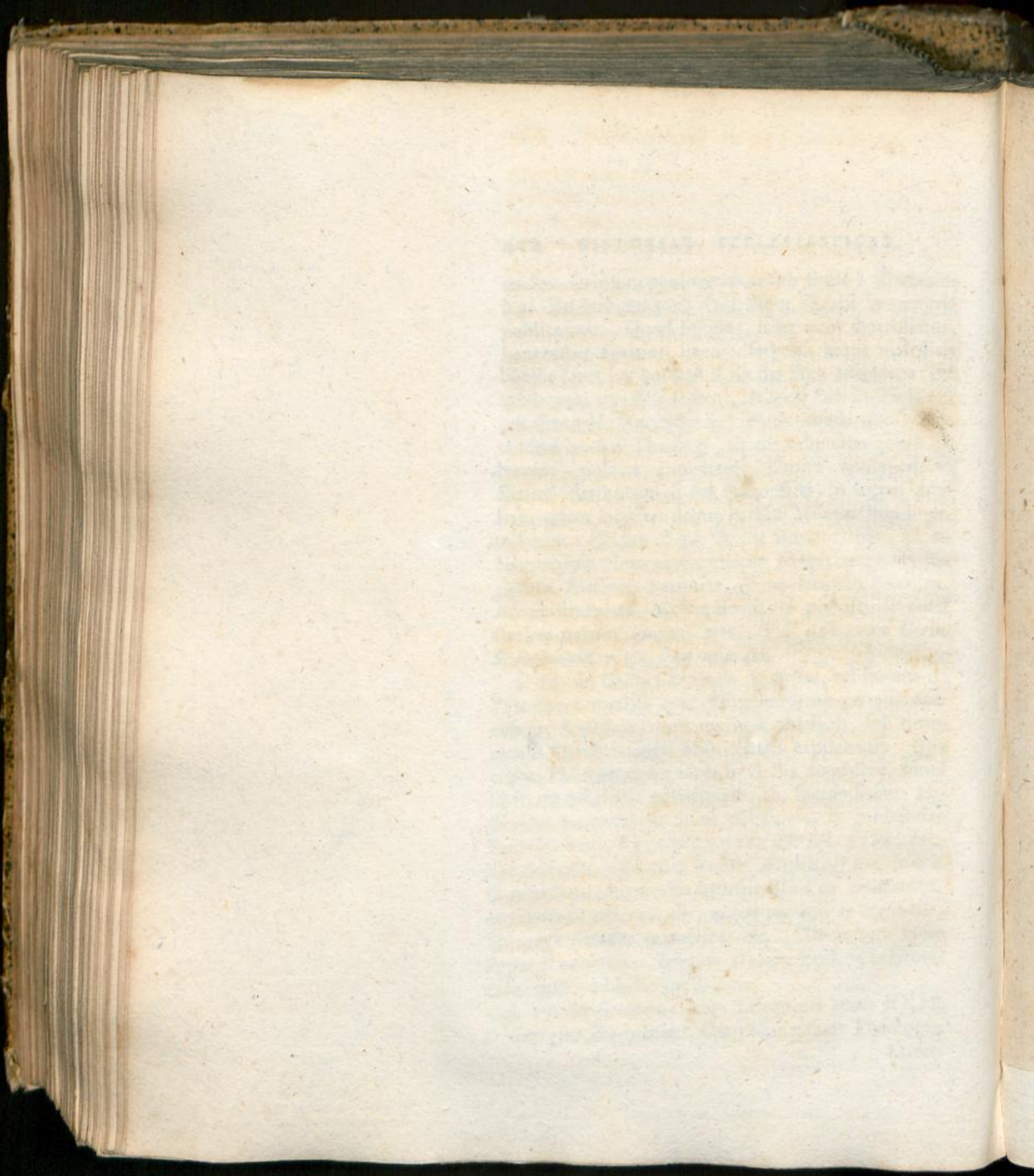
§. 16. In Gallia Cardinalis Richelius, cui summa rei Franciae commissa erat, Hugonotorum propugnaculum, *Rupellam*, terra marique obsessam, sub finem mensis Octobris anno MDCXXIX expugnauit. Qua capta, Hugonotorum vires in Gallia concidere, simul libertate religionis periclitante, aut succumbente. Historiam memorabilis huius obsidionis, et constantiae Rupellensium, *GRAMMONDVS Hist. Lib. XIX*, prolixè describit. Pontifex Rom. Galliae Regi hac de causa gratulatus, his uerbis exorsus est: *Vox exaltationis et salutis in tabernaculis; uideat peccator et irascatur, Synagoga Satanae contabescat etc.* Literas uero hasce Papae sanguinarias, *Iosephus Hallus*, Episcopus Exoniensis, publico libello perstrinxit.

§. 17. In Germania, cum insequenti anno XXIX *D. Georgius Zeacmannus*, Campidunensium Theologus
Luthe-

Lutheranus, iussu Caesaris, captivus Ehrenbergam, ob defensionem publice religionem Lutheranam abductus esset; Caesar prospero rerum successu nixus, stimulantibus simul Iesuitis, *Edictum illud ferale* promulgavit, quo restitui postulavit bona Ecclesiastica post Pacificationem Passaviensem, a Protestantibus occupata, cum fructibus perceptis et percipiendis; simul declaravit, non esse Protestantibus iustam querendi causam, si Lutherani Pontificiorum ditionibus expellantur; et quod pax religioni concessa ad eos solos pertineat, qui Aug. Confessionem amplectantur. Quo ipso Calvinianos excludi, in aprico erat. In recusantes proscriptio decreta, executioni citra exceptionem confestim mandata fuit. Ac ut insultatio eo foret manifestior, ab Augustana urbe initium sit, abs qua Protestantium Confessioni nomen inditum, cuius ciues publico Lutheranae religionis exercitio arcebantur. Vid. FUFFEND. *Hist. Rer. Succ. Lib. I, §. 57*, et *Theatr. Europ. part. II, ad annum MDCXXIX*. Edicto hoc publicato, patuit, quo haecenus Papae, Caesaris et Iesuitarum, consultorum pessimorum, consilia et destinata spectarint. Conf. GRAMMONDI *Hist. Lib. IV, p. 264*, et *Lib. VIII, p. 385*.

HISTORIAE SECVLI XVII

SECTIO III

§. I.

In hac Sectione res ab anno huius aeui XXX, ad annum XLII, quo Pax *Osnabrugensis* conclusa fuit, continentur. Quo temporis intervallo, inter Lutheranos Theologi claruerunt, *Matthias Hö*, *Henricus Höpfnerus*

psnerus, Iob. Gerbardus, Albertus Granerus, Iob. Hubermanus, Pol. Lyserus, Iacobus Wellerus, Nic. Hunnius, Iob. Georg. Dorseus, Iob. Conradus Dannhauerus, Abrahamus Calonijs, Georgius Calixtus, et alii, quorum uitas supra laudatus Henningus Witte descripsit.

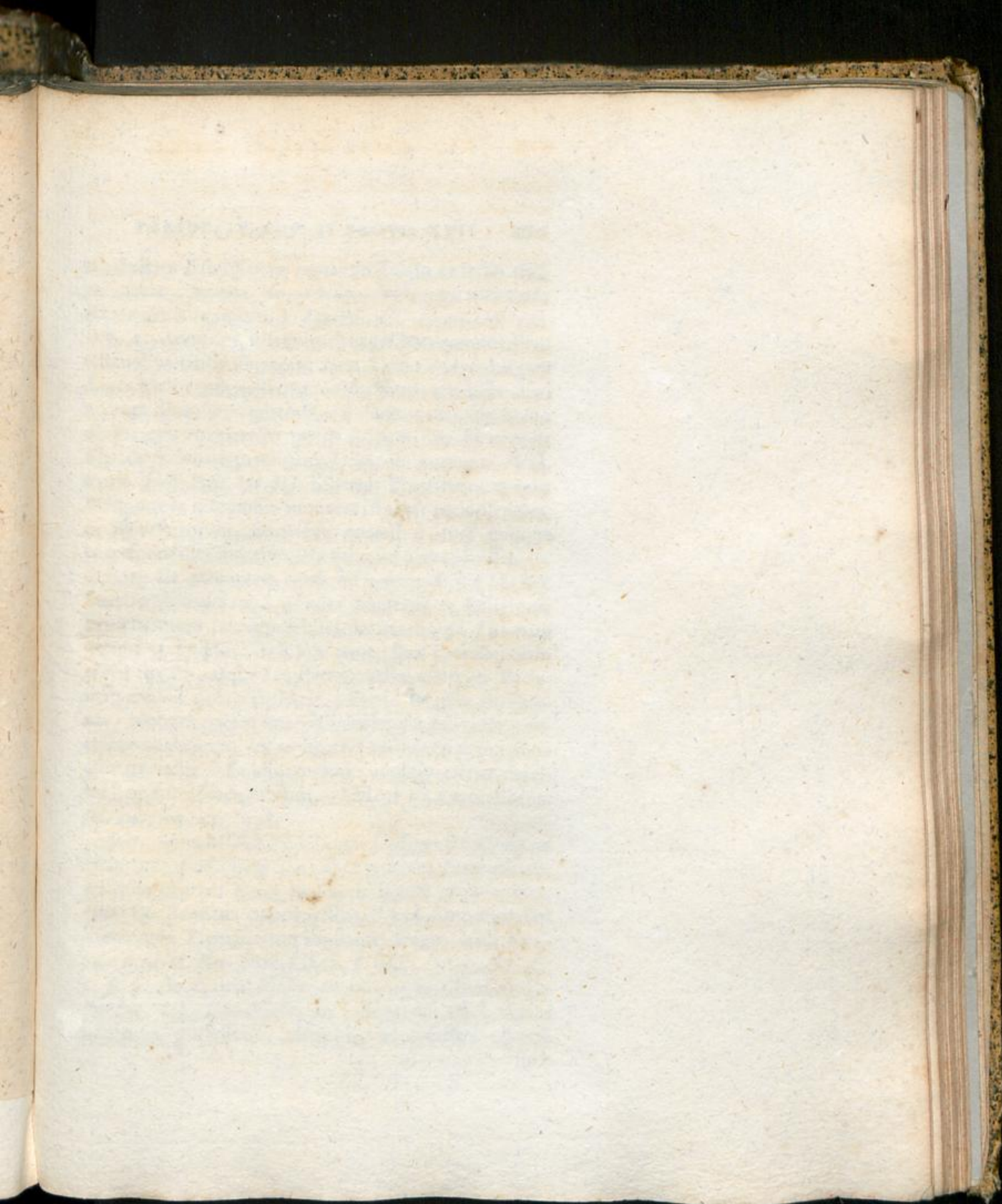
§. 2. Edicto Ferdinandi II. publicato, Elector Sax. de eius iniquitate conquestus, per legatos illius abrogationem enixe apud Caesarem flagitauit. Sed ille solitis uerborum blandimentis, et anno MDCXXX designato *Francofurti* conuentu, ubi de isto negotio ageretur, et fortioribus consiliis hunc auertere nitetur. Quae ludibria tamen inanis spei ipsum non mouerunt, quo minus Protestantium Ordinum plerosque *Lipsiam* inuitaret, ac cum ipsis, foedere percusso, decerneret, nim. opponere, si quae uis sibi, ob edictum istud intenteretur. Quod ceu inualidum, aduersus uictorem exercitum Caesaris et Ligistarum, Iesuitae deridebant, iactantes fortunam suam esse quadratam. Et forsitan spes eorum longe positae non fefellissent, ni DEO procurante, ad partes Rex Sueciae *Gustauus Adolphus* postea tempestiue accessisset. Vid. *Theatr. Europ. Part. II, pag. 292, seq.* et *RUFFENDORF. Lib. I, §. 58.*

§. 3. In conuentu illo *Lipsiensi* simul conuocatis Theologis, cum Lutheranis, tum Reformatis, de controuersis, quae a se inuicem dissident, *Colloquium* (sed saluo aliorum consentiendi aut dissentiendi iure) habitum est: ne ob diuersa sacra, iam hoste communi ingruente, qui omnium Protestantium iugulum peteret, causa communis segnius ageretur, aut discordia turbaretur. Summam illius colloqui *KROMAYERVS in Appendic. II. Syncretist.* memorat.

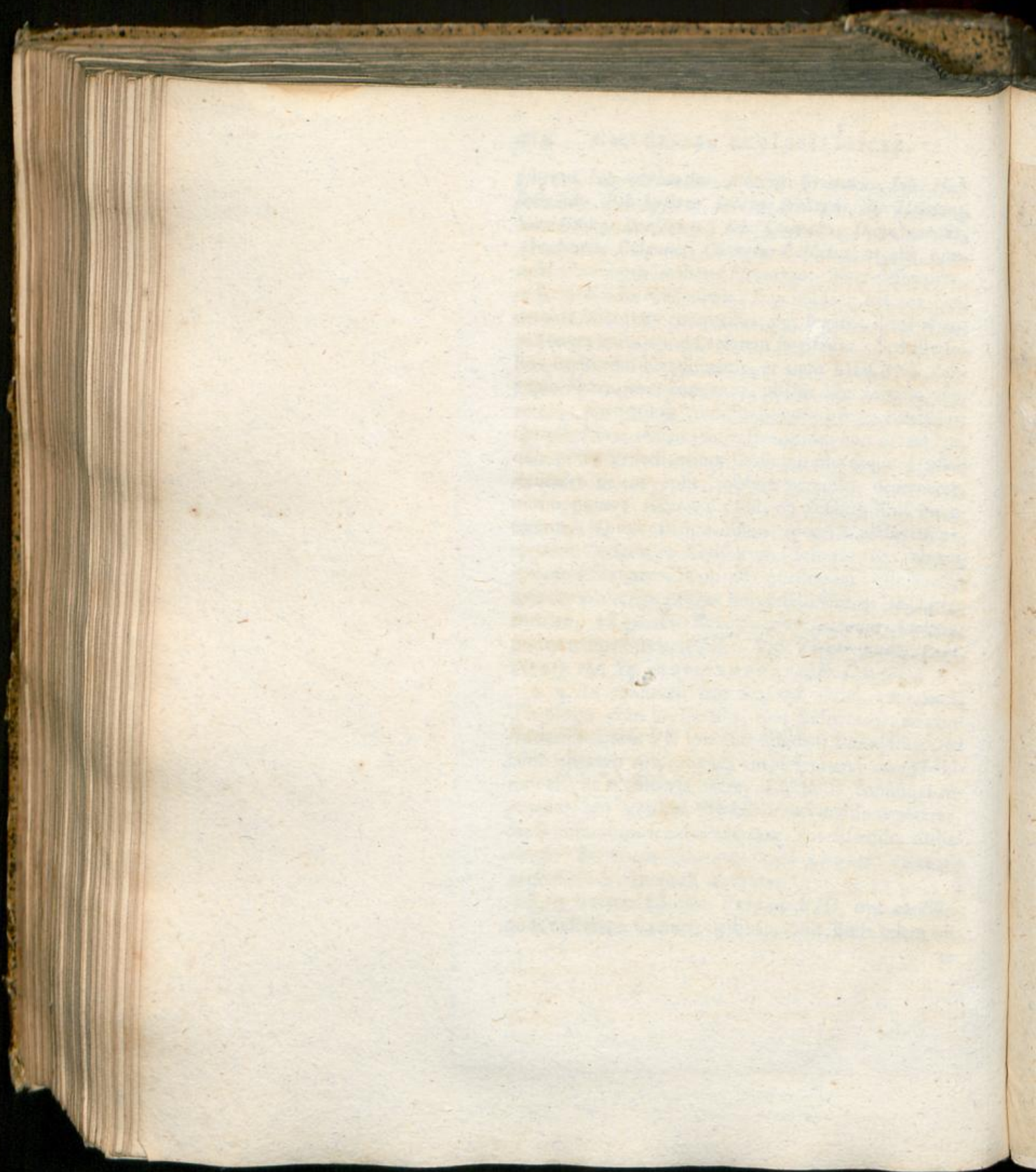
§. 4. Interea Pontifex *Urbanus VIII*, ope consilioque, uastissima Caesaris destinata iuuu, Bulla etiam edita,

ta,

ta, *Sectam Iesuitissarum*, quae in Belgio et Italia radices agere coeperat, suppressit. Vid. *HORNBECKII Exam. Bull. Innocentii X Append.*

§. 5. Annus, qui sequitur, trigessimus primus Protestantibus tristis illuxerat: cum *Tillius Magdeburgum* d. 10 Maii expugnasset atque dirissime excidisset, sed uicissim illos die 7 Septembr. exhilarauit victoria, quam diuina ope, in praelio prope *Lipsiam* Rex Sueciae et Elector Saxoniae profligato *Tillio*, obrinuerunt. Vid. *PYFF. Hist. Suec. Lib. III.* Libertas Protestantium cum Religione in acie posita tum erat; si aliter cecidisset alea, et aduersariorum, sicut ante, conatibus, tum quoque correspondisset successus, de utraque actum fuisset.

§. 6. Et quanquam anno insequenti XXXII Rex Sueciae gloriosissimus, uindex libertatis et Religionis Protestantium incomparabilis, in praelio ad *Luzenam* occumberet uictor; DEVS tamen spes Protestantiam erexit iterum, atque Ligistarum uasta aduersus Ecclesiam consilia porro turbauit. Per id tempus in *Polo-*
nia, Nobiles pacem inter dissidentes de religione conciliare nitebantur; ita ut libertas conscientiae omnibus esset permissa. Enimvero huic consilio clerus maxime, ne succederet, obstinuit. Vid. *PLASEC. Chron. fol. 442, seq. 445, 448.*

§. 7. Anno MDCXXXIII inter Ordines seu *Cantones Helueticos*, Catholicos puta et Tigurinos Euangelicos, dissensio exorta; quod hi Suecis fauere arguerentur, cum Constantiam oppugnassent. Sed Catholicorum minas mox Tigurinorum constantia fregit. Vid. *PYFF. FEND. Hist. Rer. Suec. Lib. V, §. 76.*

§. 8. In Gallia *Moses Amyraldus* et *Claudius Testardus*, *Ich. Cameroni*, in Salmurienti ad Ligerim academia professoris, discipuli, aduersarios experti sunt

sunt

sunt *Molinacum*, *Fridericum Spanhemium* et *Andream Riuetum*; quod gratiam diuinam uniuersalem erga genus humanum asseruissent: hoc est DEVM uelle omnes homines saluos, si credant. Quam gratiam aduersarii merito illuforiam dixere; accusantes *Amyraldum*, quod autor diuinæ misericordiae conspurcatae et risui expositae sit. Ille hos contra irreconciliabiles gratiae Christi inimicos dixit. Vid. *AMYRALDI Lib. de Praedestinat. eiusque annexis materiis an. 1634. Saluorii publicatum, et HVLSEM. Diatrib. de Auxil. Grat. pag. 80. seqq.*

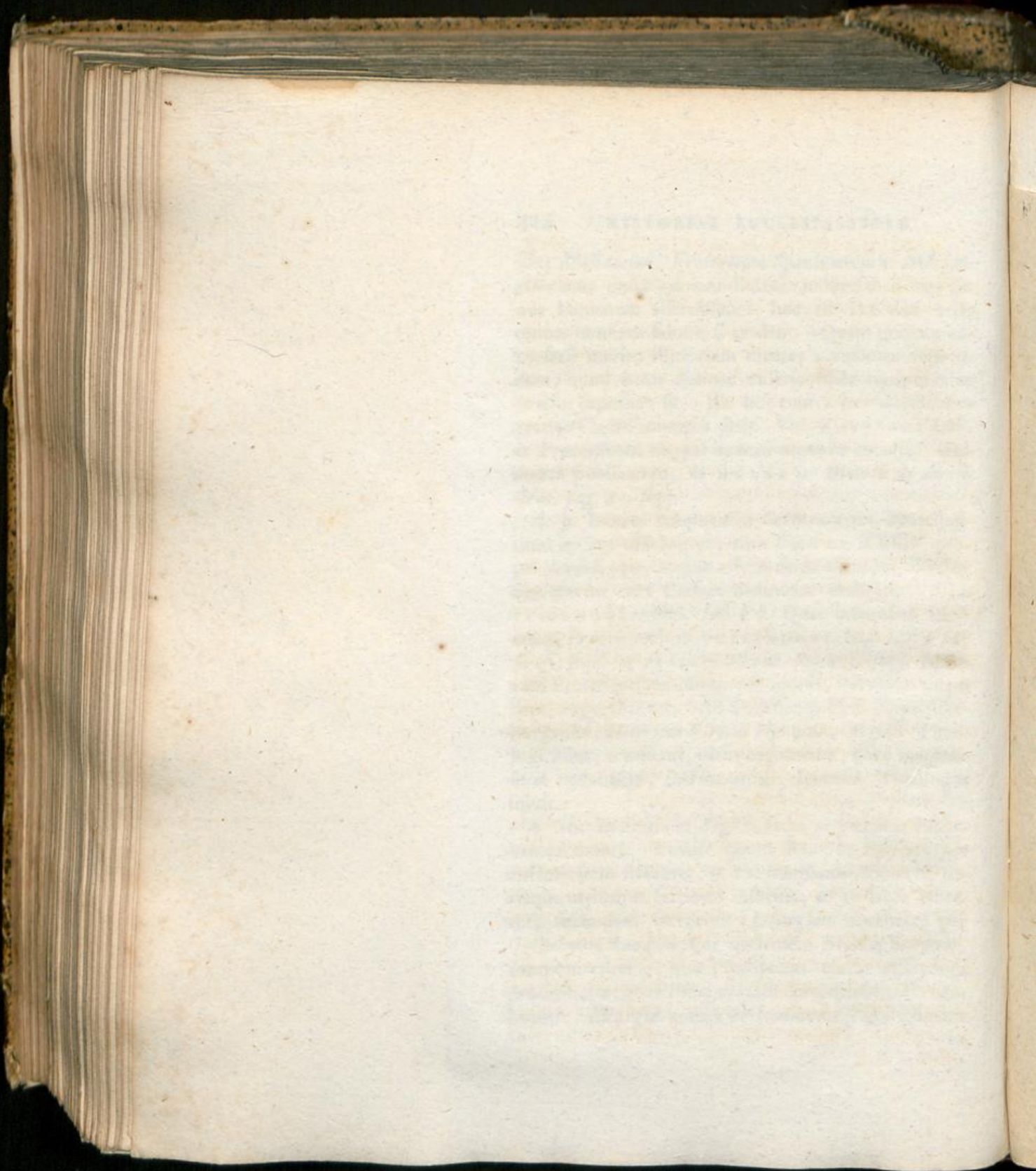
§. 9. Interea temporis in *Germania* res Protestantium nutare uidebantur; cum Sueci an. XXXIV prope *Nordlingam*, magna affecti clade essent, et Elector Sax. pacem cum Caesare ineundam moliretur. Vid. *PVFFENDORF. Hist. Lib. VI.* Quae insequenti anno etiam *Pragae* coaluit. *PVFFENDORF. Hist. Lib. VII, §. 43, seqq. et PIASEC. Chron. fol. 483, seqq.* Multi eam Protestantibus minus proficuum, aut etiam tutam fore, augurabantur. Ad Pontificios h. t. Ictus *Marburgensis*, *Helfricus Vlricus Hunnius*, *Aegidii Theologi* filius, transferat; cuius argumenta, quae *indissolubilia* uocauerat, *D. Himmeli*us, Ienensis Theologus soluit.

§. 10. In *Scotia* et *Anglia*, sacra ac humana miscbantur omnia. Etenim quum Rex, ut *Episcoporum* auctoritatem stabiliret, et *Puritanismum* aboleret, patriaeque utriusque factionis instituta, in re sacra efficeret; formulam sacrorum (*Liturgiam* uocabant) per *Guilielmum Laudum*, Cantuariensem Archiepiscopum, componi curasset, qua Presbyteria, classes et Synodi prouinciales, quas *Presbyteriani* defendebant, abrogabantur: *Liturgia* autem ut seruaretur, grauissimam in

m
e.
le
l.
l.
e
es
r.
l.
l.
r.
r.
r.
l.
o
s
ri
n
-
l.
t.
s
-
n
l.
-
r
i
li
a
n

in refractarios poenam sanxit. Vnde tumultus ubique per Scotiam a Presbyterianis anno MDCXXXVII concitabatur. Vid. *V. F. F. E. N. D. Introd. ad Hist. c. IV, §. 26, Tet. L. V. D. O. V. I. C. I. Dilucidat. laudatae Introd. pag. 78, seqq.* Hinc postea Secta Independentium exorta, qui, nomine ex re accepto, nullis certi diuini cultus formulis, aut praeceptis adstringi, nec ab ullo seu ecclesiastico, seu civili imperio, hac in parte dependere uoluerunt. Vid. *HORNBECKII Lib. de Independentissima* Hi deinde nouis uocabulis *Conformistarum* et *Non-conformistarum*, *Separatistarum* et aliis distincti, nouas in Anglia Sectas pepererunt. Vid. *G. HORNII Hist. Eccles. Period. III, Art. II, §. 14, 37, seqq.* qui plusquam quadraginta Sectas ex *Independentium* ceu Troiano equo, profiliisse, §. 42 affirmat.

§. 110. *Lutheraniz* etiam in Germania, pacis Pragensis fructu nondum frui licuit, cum Sueci illa includi nollent, et vires recolligerent suas, atque foedere cum Gallo firmiore percusso, arma in ipsos Protestantes, qui pacem istam amplexi erant, conuerterent, eaque postea uictoria, per Germaniam, Bohemiam late circumferrent, donec pax *Osnabrugensis* concluderetur.

§. 12. In Ecclesia autem Pontificia interea acris contentio renata fuit. Nam *Cornelius Iansenius*, Louanienfis, primus Professor, post Yprensis in Belgio Episcopus, de *Gratia diuina et libero arbitrio*, ex *Augustino* aliter, quam Iesuitae, docere coeperat. Et cum illo anno MDCXXXIX mortuo, liber eius, *Augustinus* inscriptus, prodisset, quinque in eo *propositiones* Iesuitae oppugnarunt, quas *Urbanus VIII. Innocentius X.* et tandem etiam *Alexander VII.* Pontifices damnarunt. Examini illarum *D. T. O. ANDR. OSIAND. in Specimine Iansenismi* instituit. Historiam *LEYDECKERVS*

Rechnb. H. E.

D d

Libris

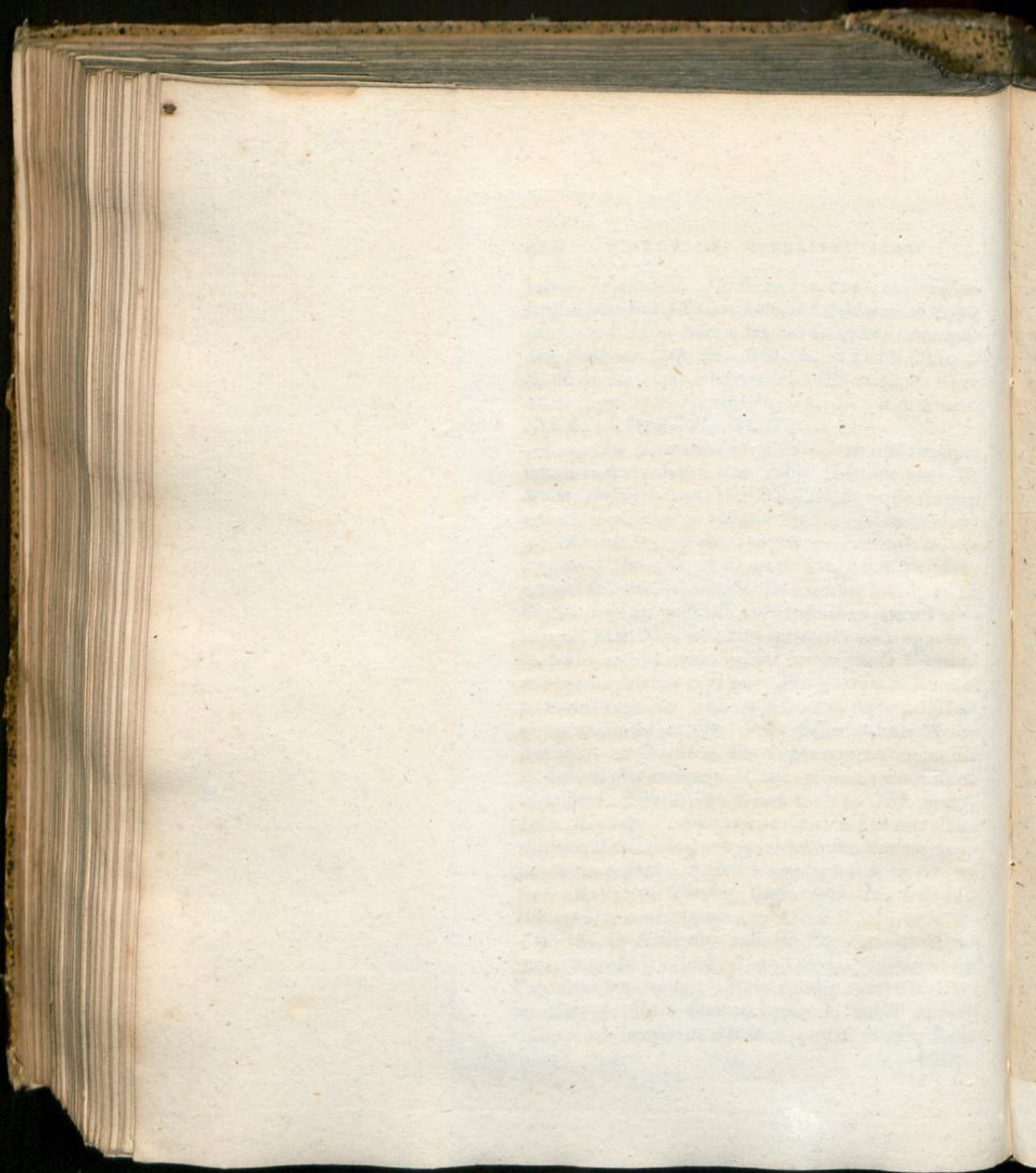
Libris VI, descripsit. Conf. PAULI IRENAEI causam Iansenianam siue schismaticam haeresin Coloniae anno 1682 editam. Causam tamen Iansenii Louanenses, et quidam Sorbonici, imprimis Arnaldus, in Gallia Theologi, ad nostra usque tempora defenderunt. Conf. HELDEG. Hist. Papae. Period. VII, §. 245, seq. et G. HORN. Hist. Eccles. Period. II, Art. II, num. 68. Innot. eiusd. §. 12. In Germania, inter Protestantes hac tempestate lites enatae sunt; cum Pastor Hannoveranus M. Statius Buscherus an. MDCXXXIX, in D. GEORGII CALIXTI, Theologi Helmsladiensis, Epitome Theologiae Moralis, Digressionem de arte morali, Prooemio in Vincentium Lirinensem, et D. HORNEI disputationibus, errores se inuenisse, significasset, eosque hac de causa Crypto-Papismi postulasset. Helmsladienses uero Theologi an. MDCXLI, scriptum apologeticum isti opposuerunt. His accessit controuersia de necessitate bonorum operum ad salutem aeternam, de mysterio SS. Trinitatis, an illud in Vet. Test. aeque, ac in Nouo perspicue esse propositum, et alia. Vnde dissensio inter Helmsladienses, et Saxonicos Theologos exorta, multas in Ecclesia turbas excitauit. Conf. D. HVLSEMI Calixti Gewissens 2. Butm, et D. CALOVIDI Hist. Synec. Libr. III, cap. 4, CHRISTOPHORI BESOLDI, Historici et Icti Tubingensis apostatae facti, Motiua, quas uocauit, apostasiae, D. TOBIAS WAGNERYS, et DANNHAVERYS Theolog. Conf. Part. II, Sect. II, Dialog. III, confutarunt. Conf. XXXXIII. Conf. §. 14. In Hibernia, instinctu Papae et monachorum, anno MDCXLI, d. 23 Oct. horribilis laniatio Protestantium contigit. Nam paucorum mensium interuallo, plusquam ducenta hominum millia uel trucidata, uel immani cruciatuum genere extincta sunt.

Histo-

mm
32
ai-
o-
I-
N-
u-
ce-
M-
r-
o-
n-
is-
fa-
o-
e-
m-
a-
ic-
u-
in-
r-
i-
as-
et-
i-
o-
al-
is-
i-
r-

Historiam huius lansenae HEIDEGG. *Hist. Papat. Period. VII*, §. 251, refert atque describit; Item *Hist. Eccles. Period. III, Art. VI, num. 61*.

§. 15. Romae autem, mortuo *Urbano VIII*, Papa, de nouo Pontifice creando, anno MDCXLIV miris studiis, inter factionem Hispanicam, Gallicanam atque Romanam certatum fuit, donec praeter opinionem, *Pamphilius*, gente Romanus, Olympiae astutae foeminae artibus, Papa proclamaretur. Quem assumpto *Innocentii X* nomine, Cardinalis Medicaeus coronatum, ita affatus est: *Scias, te esse Patrem Principum et Regum, Rectorem orbis*. Vid. LAURENT. BANC. *Rom. Triumph. cap. IX, pag. 1, 6*, et CONRING. *Conclan. Alexandri VII, pag. 55*. Nouus ille Pontifex in gratiam Iesuitarum, nouam aduersus *lansenistas* Bullam publicauit, perpetuum illis silentium imperando. At ipsi, quod Iesuitarum dolo extorta esse, Bullae parere recusarunt.

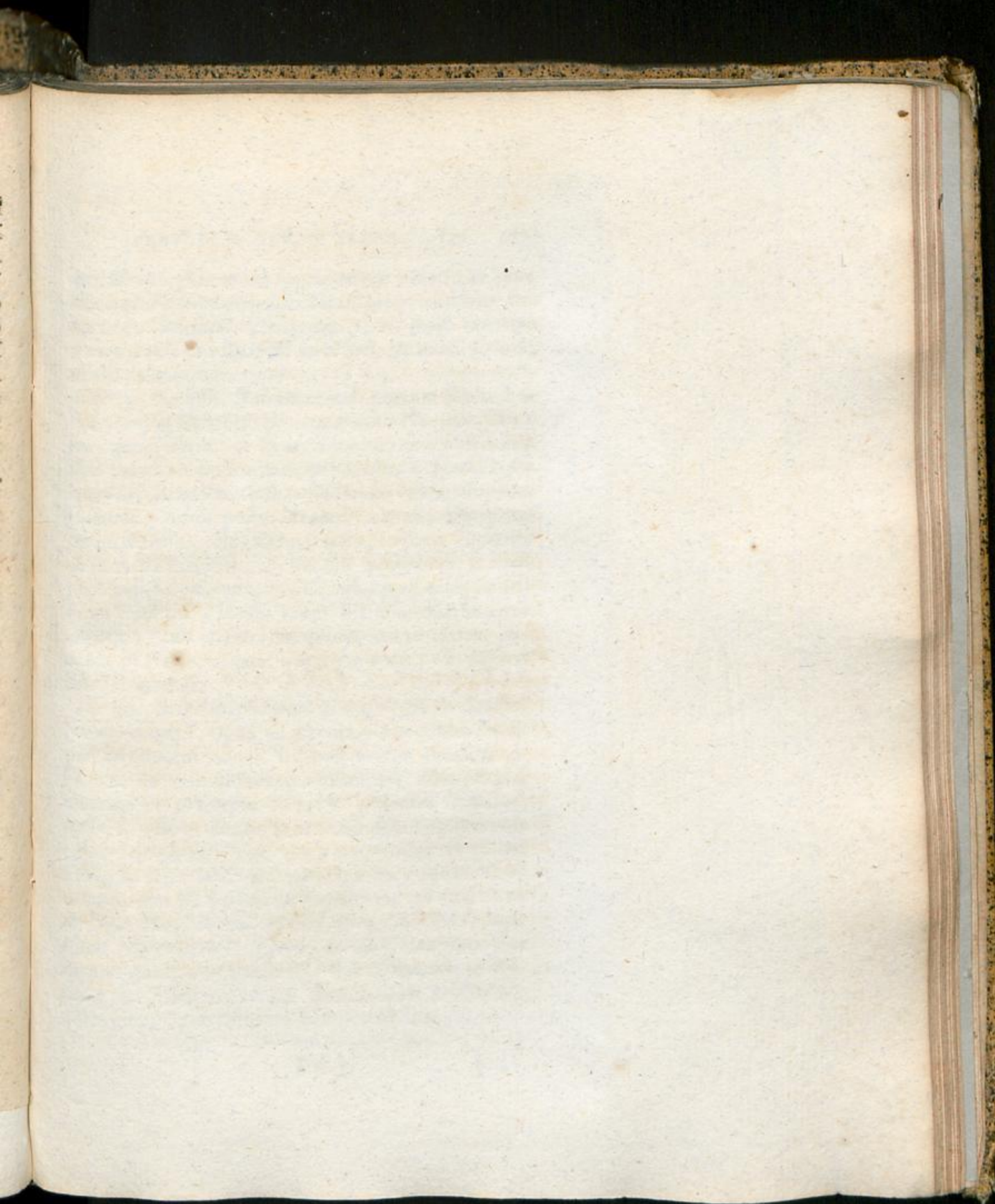
§. 16. Dum *Helmstadiens* controuersiae augeteunt, anno MDCXLV nouam *Iacobus Fabricius*, Superintendens *Sterinensis*, litigio ansam praebuit, publicando librum de *Visionibus diuinis*, quas ille defendit. Hunc Theologi *Wittebergenses* sub censuram reuocarunt, improbant *Fabricii* de nouis uisionibus et prophetiis sententiam. Vid. *Consil. Theol. Witteb. fol. 804, seqq.* Per id tempus *Woldemarus Christianus* Regis *Daniae* filius, M. Ducis *Moscouiae* filiam in matrimonium ambiens, a patriarcha *Russorum Iosepho*, ad Graecam siue *Russicam* religionem amplectendam inuitabatur. Vnde de *Lutheranae et Graecae religionis differentia*, disputatum fuit. Vid. *HORNII Hist. Eccles. Period. III, Art. II, num. 61*.

§. 17. *Vladislaus IV.* Rex Poloniae, princeps pacis ecclesiasticae amans, anno iam dicto *Thorunii Colloquium Charitativum* (ut vocat) *Lutheranos*, *Reformatos* inter et *Pontificios* instituit, tentaturus tolerantiam ecclesiasticam sancire. Praecipui partium collocutores fuere, *D. Ioh. Hulsimannus*, *Lutheranus*, *D. Ioh. Bergius*, *Reformatus*, et *Matthias Lubinski* archiepiscopus *Gnesnensis*. Vid. *HYLSEM. Relat. dicti Colloquii*, et *D. CALOVII*, qui illi quoque interfuerat, *Hist. Syncret. Lib. III, c. 3*, conf. *PUFFEND. Hist. Brandenburg. Lib. II, §. 31*.

§. 18. *Adrianus* et *Petrus de Walenburch*, fratres Batavi, anno *MDCXLV* tractatum, sub titulo *Methodi Augustiniana*, euulgarunt, quo methodum *Francisci Veronii*, Regis Galliae concionatoris pro controuersis, nouam inuestigant, qua in disputatione cum aduersariis utendum sit. Is enim in frontispicio duorum Tomorum, hanc inscriptionem Thraſonicam habet: *Methodus noua, facilis et solida haereses ex fundamento destruendi et refutandi confessionem Gallicam, Augustinam, Saxoniam, etc. libros denique et conciones omnes Theologorum Protestantium, Caluini, Bezae, Chemnitii, etc.* Huius methodi duo sunt postulata stolidissima; unum, ut Protestantes talia argumenta *ἀναστυσσάτω* proferant, quorum maiores propositiones in *S. Scriptura* uerbotim extant; alterum consistit in reiectione talium dogmatum et argumentorum, quae *κατὰ λόγον* et uerbotim ibi non continentur et exprimuntur, ut, *Purgatorium non datur*, etc. Vid. *VERONII Tom. I, cap. 6, §. 1, pag. 120, seqq.* Hanc, inquam, methodum *Walenburchii* recoxerunt. Verum illam *D. G. Galixtus* in *Digressione de arte noua*, aduersus apostatam *Bartholdum Nihusium*, confutauit. Quia per

per illam legitimus consequentiarum usus in disputatione cum haereticis proseribitur, quem NICOL. MEDELIVS *Rational. Theol. cap. 3, et seqq.* nec non DANNHAVERVS *Dialect. Sacra. Sect. II, Artic. IV et V*, et alii defenderunt.

§. 19. Nouum, seu uenenatum, pomum Eridos hoc tempore, in Ecclesiam proiecit *Isaacus Peyrerius*, Galus, quum librum de *Præ-Adamitis*, siue hominibus ante Adamum existentibus, publicasset. Quem *Dannhaerus*, *Micrelus*, *Orsinus*, *Hilpertus* et *Marcius* confutarunt. Autor postea *Bruxellis* captus, inque carcerem detrusus, missa Caluini secta, errorem ciurauit, ac in castra Pontificiorum transiit; praetextens, se illud problema ingenii exercendi uel ostentandi causa, in medium attulisse. Incidit etiam hic controuersia circa aequalem *Pauli et Petri primatum*, autore *Anton. Arnaldo*, in Gallia excitata, quam *ITTIGIVS Dissert. Sel. IV*, euoluit.

§. 20. In Belgio foederato controuersia de Sabbato feruere coepit. Quod aliqui cum *Gomaro*, non statim post creationem mundi, sed post exitum Israelitarum ex Aegypto, institutum fuisse asseriebant: ideoque pro ceremoniali praecepto habuere. Contra *Walaeus*, *Andr. Riuetus* et *Amesius* hanc sententiam oppugnarunt atque reiecerunt. Vid. *DANNH. Colleg. Decal. ad Praecept. III*. Illam tamen sententiam resuscitauit ac defendit non ita pridem in Anglia, *IO. SPENCERVS de Legib. Hebr. Ritual. Lib. I, cap. 4, Sect. VII, seqq.* Anno 1647 *Gothofr. Hotton*, de *Christiana inter Europaeos Evangelicos Concordia*, siue Tolerantia in charitate stabilienda tractatum, Amstelodami publicauit, quem aliqui Syncretisticum interpretati sunt.

§. 21. In *Germania* interea bellis fessa, et latrociniiis exhausta, post multas *Osnabrugae* et *Monasterii*, de rebus etiam sacris, discepciones et Catholicorum tergiversationes, tandem an. MDCXLIIX Pax *Osnabrugensis* coaluit. Qua Protestantibus Religionis libertas denuo asserta atque confirmata fuit. Vid. *Artic. V. Instrum. Pac. PVTRENDORF. Hist. Rer. Suecic. Lib. XLIX, XLX, et FANNERI Hist. dictae Pacis.* Aduersus hanc *Fabius Chisius*, nuntius Pontificis protestari ausus est; quod illa religioni Catholicae et Sedi Romanae praeiudicium adferret maximum.

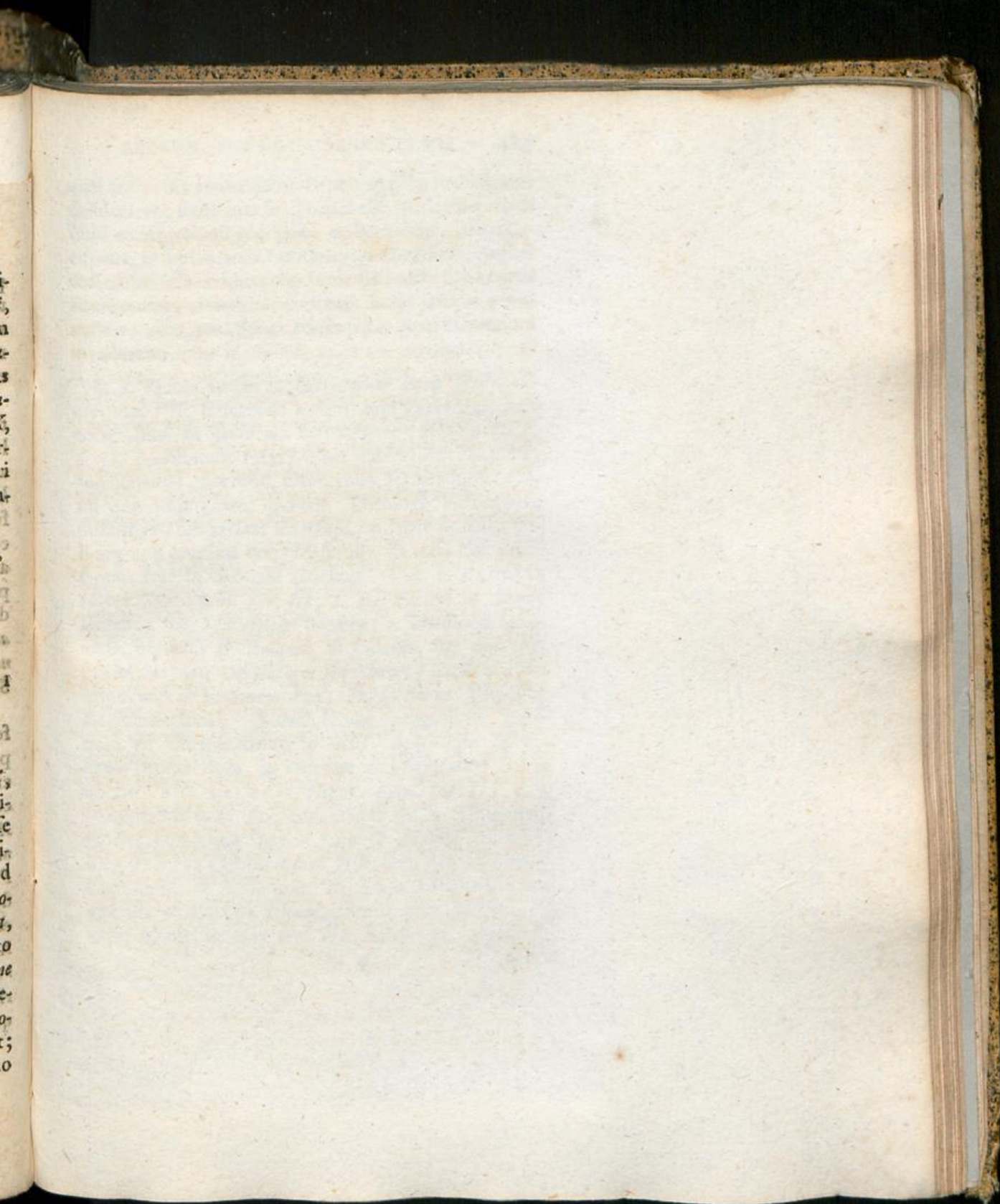

HISTORIA SECVLI XVII

SECTION IV
HISTORIA A PACE OSNABRUGENSI
AD ANNUM MDCCLXXX.

Pace igitur illa optata vix conclusa, *Innocentius X.* Papa, Bulla insolepti edita, eandem reddere irritam molitus est. Quam, quod mirandum est, ipse Caesar *Ferdinandus III* permisi, per nuntium Pontificis, *Viennae*, *Valuis* templorum publicis affigi. Sed hanc *Conringius*, sub nomine *Irenaei Eubuli*, *Theologi Austriaci*, pro pace perpetua Protestantibus danda, consultatione Catholica edita, *David Blondellus*, ficto *Amandi Flauiani* nomine, et *Ioh. Horneckius* in *Examine Bullae* nominatae, perstrinxerunt et confutarunt. Antequam pax ista confecta esset, *Monasterii* iudicium *Theologicum* personati cuiusdam *Ernesti de Eusebiis* prodierat; quo

quo autor ille contendebat, Pacem, qualem Protestantes desiderarent, secundum se illicitam esse. Sed temerarium illud ac improbum iudicium, ex Pontificiis, *Abbas Caramuel*, ex Lutheranis *Ioh. Georgius Dorscheus*, Argentoratensis Theologus, et laudatus modo *Comringius* confutarunt. Ita plumbea isthaec Bulla nullius pretii evulsit, cum pax dicta confirmata mox executioni mandaretur.

§. 2. Quum autem in *Instrumento Pacis Westphalicae*, art. VII, *Reformati* eadem cum *Lutheranis* pace ecclesiastica, in posterum frui deberent, atque art. V, n. 50, prohibitum foret, illam publice, priuatimue, concionando, docendo, disputando, scribendo uel consulendo impugnare; quidam Theologi Reformatae doctrinae *Tolerantiam Ecclesiasticam* (nam de civili dubium non amplius erat) fuaferunt. Et inter hos praecipuus fuit *D. Georgius Calixtus*. Vid. *D. CALOVII Histor. Syncretismi Lib. III, c. 4.* Enimuero isthaec sententia sub *Syncretismi* nomine, a Theologis Saxonis, imprimis *Hülsemanno* et *Calonio*, nec non Argentoratensibus *Dorscheo* et *Danishauero* variis scriptis impugnata et confutata fuit. *D. Dreierus*, Professor Regiomontanus, postea latius progressus, quicquid est Christianorum in orbe, *Symbolam Apostolicum* profitentium, in *unionem ecclesiasticam* recipere uoluit. Vid. *CALOVII Histor. Sync. Lib. III, c. 7.* Memorabilem de hoc conciliandi studio sententiam gloriosissimi Regis Sueciae, *Gustani Adolphi*, *D. ERICVS BENZELIVS Breuiar. Hist. Eccl. 386.* annotauit. Cum enim illi suaderetur, ut trium Religionum magnarum in Europa conciliationem promoueret: *Vereor*, inquit, *ne dum tres illas componere laboramus,*

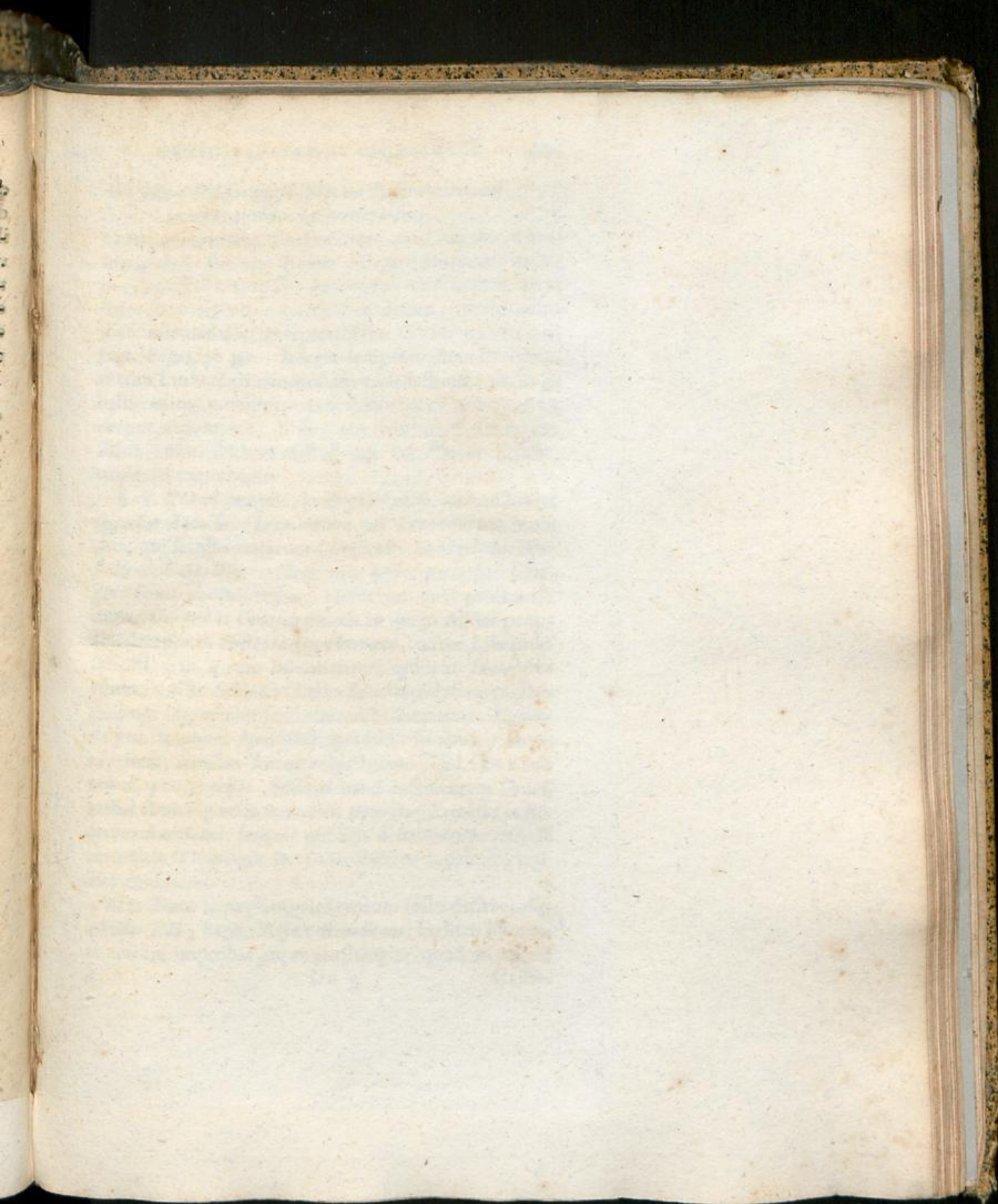
nonem aliae exsurgant. Confer HARTENIOCH *Hist. Eccl. Pruss. Lib. II, c. no. illi et subacti, innotabilis*

§. 3. Iodocus Keddus, Iesuita, publico libello, Ecclesiae Lutheranae ueritatem in dubium uocauerat. Cuius Sophisticationes Ioh. Musaeus, Theologus Ienensis an. MDCLIV, confutauit. Tribus annis ante Valerianus Magnus Capucinus, Ernesto Landgrauio Hassiae persuaserat, ut sacra Pontificia amplecteretur et profiteretur. Ideo Reinselsae inter illum an. MDCLI et D. Petr. Haberkornium, Balth. Menzerum et Mich. Georg. Eberhardum Happelium, colloquium habitum; cuius acta Coloniae anno 1652 excusa sunt. Vid. D. HABERKORNII ueram et candidam Actionum illarum Reinselsensium Relationem Giessae impressam. Confer etiam G. CALIXTI Literas, et Responsum ad Ernestum, Landgrauium, Helmstadii editum.

§. 4. Innocentio autem X, Papa, uiuis erepto, anno LV. Fabius Chisus Senensis, assumpto Alexandri VII nomine successit. Qui antecessoris sui Bullam aduersus Iansenistas confirmauit, et in Waldenses persecutionem crudelissimam excitauit. Vid. HEIDEGGERI *Hist. Papat. Period. VII, p. 264, seqq.* Bulla etiam edita, sub praetextu pacis Catholicorum Principum faciendae, eosdem aduersus Protestantes, inprimis Sueciae Regem, qui Poloniae bellum intulerat, accendit. Interea Christina Sueciae Regina, abdicato regno, et deserta religione Euangelica, pro qua asserenda, Pater eius gloriosissimus sanguinem fuderat suum, Romam uenit, atque assumpto nomine *Christinae Mariae Alexandriae*, in sinum Ecclesiae Romanae recepta, nescio, quam uanissimam eo ipso gloriam affectauit, cum ante idolum Mariae Lauretanae in itinere uenerata esset, eique coronam hoc inscriptam carmine dedicasset:

Hanc

Hanc tibi sacrauit spretam Regina coronam, illud
In coelo tribuas ut meliore frui. Ceterum iurauerat ille Pontifex, quod Nepotes et pro-
ximos suos sanguine Romae excipere nunquam uelit;
at ex consilio Cardinalis Pallanini, cum eodem extra
Romam exciperet atque postea diraret; iuramentum
non uiolatum esse, interpretabatur. Vid. HEIDEGG.
Hist. Papat. p. 432. Interea temporis, dum Reforma-
ti cum Lutheranis concordiam ecclesiasticam, uariis li-
bellis editis ambiunt, DANNHAVERVS anno 1658
eorum argumenta, libro, cui titulus, Reformirtes
Salue, und Friedens Grus auf die Probe gestellt,
euulgato examinauit.

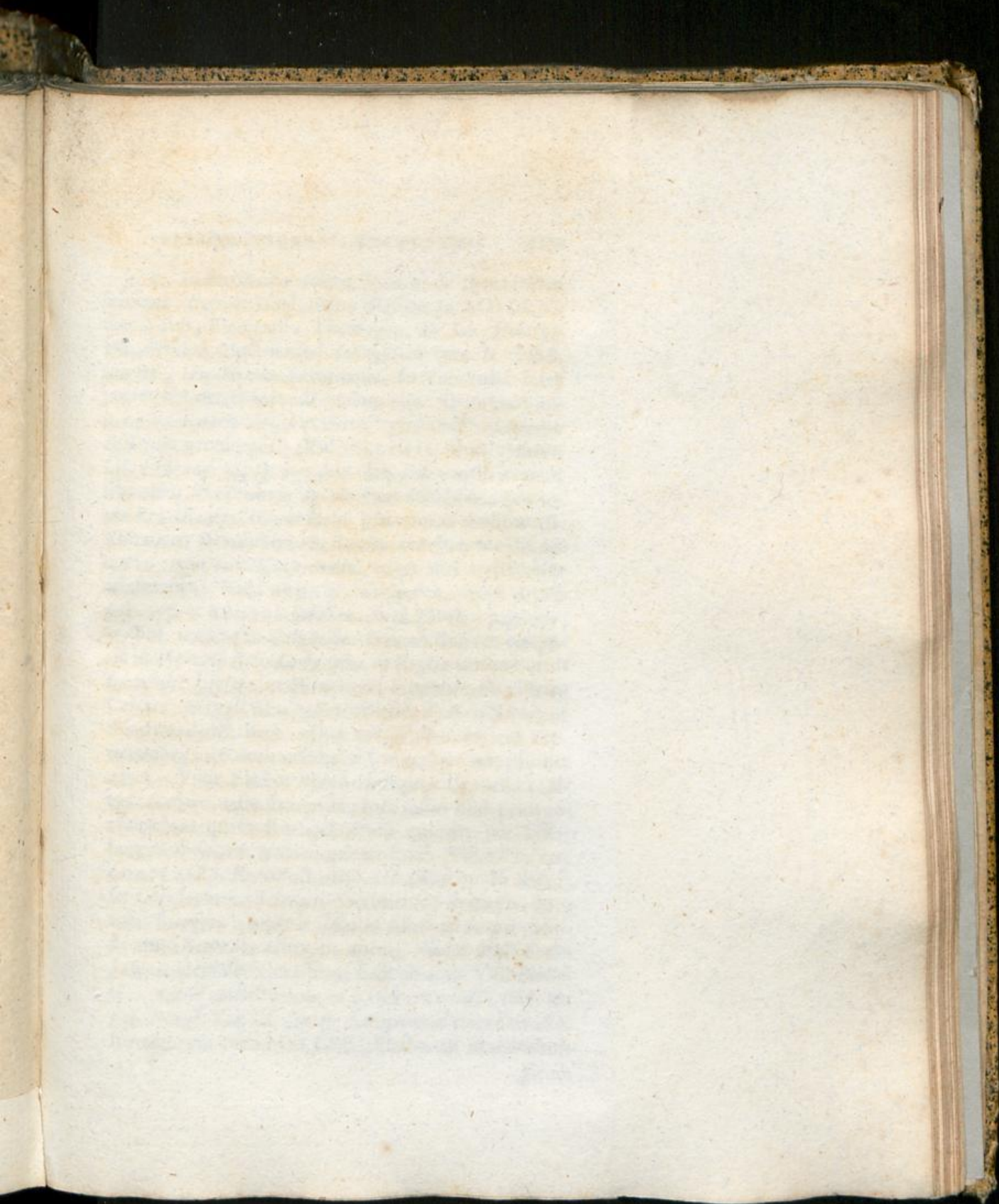
§. 5. Per id tempus, in Anglia Secta, uel colluuius
Quackerorum seu Tremantium uel Tremulorum inno-
ruit, qui seipso uocarunt Christianos Euangelicos, Apo-
stolicos, Catholicos. Autor eius praecipuus fuit Geor-
gius Foxus, homo rudis. Historiam, quae prolixa est,
nuper Gerardus Croesus praeco in pago Alblas prope
Dordracum in Historia Quackeriana, tribus Libris de-
scripsit. In quam Dilucidationes quidam Philaletha
edidit. Illi Sectae addictus Iacobus Naylor, cui Bri-
stollium ingredienti socii assumti acclamarunt: Hosian-
na filio Danais: benedictus, qui uenit in nomine Domi-
ni; item, Sanctus Iehoua exercituum. Vid. CROESI
Lib. I, p. 159, seqq. Sectam hanc insaniētem Crom-
wellus fouis; placita uero eius Georgius Keithius et Ro-
bertus Barclaius, scriptis publicis defenderunt. Quae
ex nostris Theologis Io. Guil. Baierus inprimis, eru-
dite confutauit.

§. 6. Dum in Anglia Quackerorum secta delirat, Ale-
xander VII, Papa, Missale Romanum, Gallico idioma-
te editum improbat atque perstringit; quod in regno

Galliae perditiores quidam filii Sacro-Sancti ritus maiestatem Latinis uocibus comprehensam deiicere et proterere, ac sacrorum mysteriorum dignitatem uulgo exponere temerario conatu tentassent. Eodem anno MDCLXI, Iesuitae in Collegio Claromontano Papae infallibilitatem non in quaestionibus iuris tantum, sed facti etiam defendere ausi sunt. Quam haeresin Sorbonicae et curia Parisiensis reprobarunt, eoque paruam apud Pontificem gratiam inierunt. Vid. HEIDEGGERI *Hist. Papal. Period. VII*, p. 279, seq. Eo tempore Alexander, Papa, in gratiam Gallorum, Franciscum de Sales, Episcopum Gehonnensem, in numerum diuorum relaturus, Lutetia legatum ad se mitti postulauit. Missos ergo a Rege Dux Crequius, qui cum a Corsis, seu milite Pontificis praetoriano, ignominiose esset laceratus, injuriam Rex armis uindicare illatam legato, statim parauit. Sed intercedente duce Florentino, biennio post, non sine sua ignominia Pontifex deprecando culpam, illi reconciliatus fuit. Interea is Bulla edita, certam formulam praescripsit, cui Ecclesiastici omnes subscribentes, posthac ad eiurandos Iansenistarum errores semet obstrinxere. Publicauit etiam *Indicem Librorum prohibitorum*, in quo nec Bullis quibusdam Pontificis, nec celeberrimis scriptoribus Romanensibus pepercit. Vid. HEIDEGGERI *Hist. cit.* p. 454. Per id tempus Iacobus Masenius, Iesuita, *Meditatam Concordiam* edidit, qua Protestantibus insidiosè fidem Romanam persuadere satagit, cuius fundamenta Ioh. Musaeus subruit. Inde *Nouam Praxin, orthodoxam fidem discernendi et amplectendi* publicauit, quam Sam. Bened. Carpzouius sub examen reuocauit atque refutauit. Vid. eiusdem *Examen Nou. dictae Prax.* Wittebergae anno 1675 euulgatum.

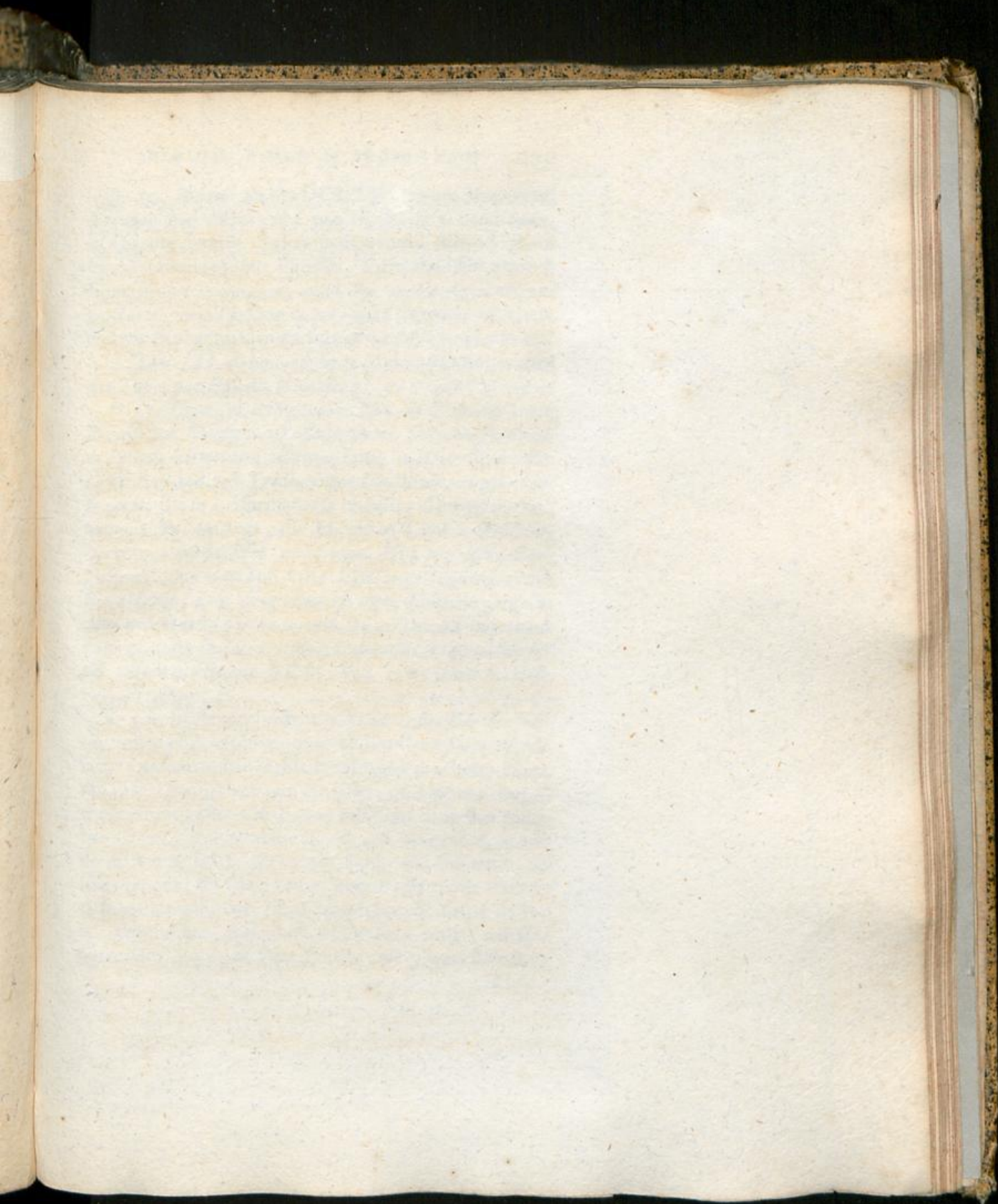

§. 7. In Germania adhuc diffidio de *Syncretismo* feruente, *Cassellii* Landgravius Hassiae, an. MDCLXI mense Iulio Rintelenfes Theologos, D. Ioh. Henrichum, Petrum Musaeum ad colloquium cum D. Sebast. Curtio, Iac. Heinio Reformatis, de concordia inter partes dissidentes inuenda conuocauit. Quae cum inita fuisset, *Relatio* de ista et *Wittebergensium Theologorum Iudicium* prodierunt. Vid. CALOVII *Hist. Syncret. Lib. III, cap. 6, pag. 609, seqq.* Ioh. Duraeus Britannus, hoc anno *Prodromum Irenicorum* euulgauit, quo inter Protestantes concordiam promouere molitus est. Enimvero *Dambauerus* et *Bebelius* eiusdem consilia reiecere, cum ante *Hulsemannus* etiam uiri hypotheses confutasset. Vid. GEORG. RICHTER. *Epist. Select. pag. 495*, et KEMPFI *Biblioth. Angl. Theolog. pag. 429*, et conf. HVLSEM. *Caluinism. Irracon.* Interea temporis in *Marchia Brandenburgica*, et *Regiomonti* in *Borussia* autore Dreiero, et *Helmstadii*, incensore Fr. Vricio Calixto, Georgii filio, controuersiae *Syncretisticae*, ut uocantur, gliscebant. Dux autem Neoburgicus Protestantes per ditionem Iuliacensem crebris iniuriis uexabat. Vnde Elector Brandenburgicus Capucinos Cluiis excedere, talionis inimicem iure iussit, non prius recipiendos, quam Euangelicorum querelis per Neoburgici ditionem medicina allata foret. Vid. PUFFENDORFII *Hist. Rerum Brandeb. Lib. IX, §. 71.* In Borussia *Christophorus Sandius*, Secretarius, *Arianismi* haeresin spargere coeperat. Cuius filius *Quárvuoc* deinde apud Barauos, edito, ut uocat, *Nucleo Hist. Ecclesiasticae* idem doctrinae uirus disseminauit. Vid. *Bibliothec. Anti-Trinitariorum*, et HARTKNOCHII *Hist. Eccles. Boruss. Lib. II, cap. II.* Sueci etiam circa sacra Reformatorem anno MDCLXIII, Electorem Brandenburgicum

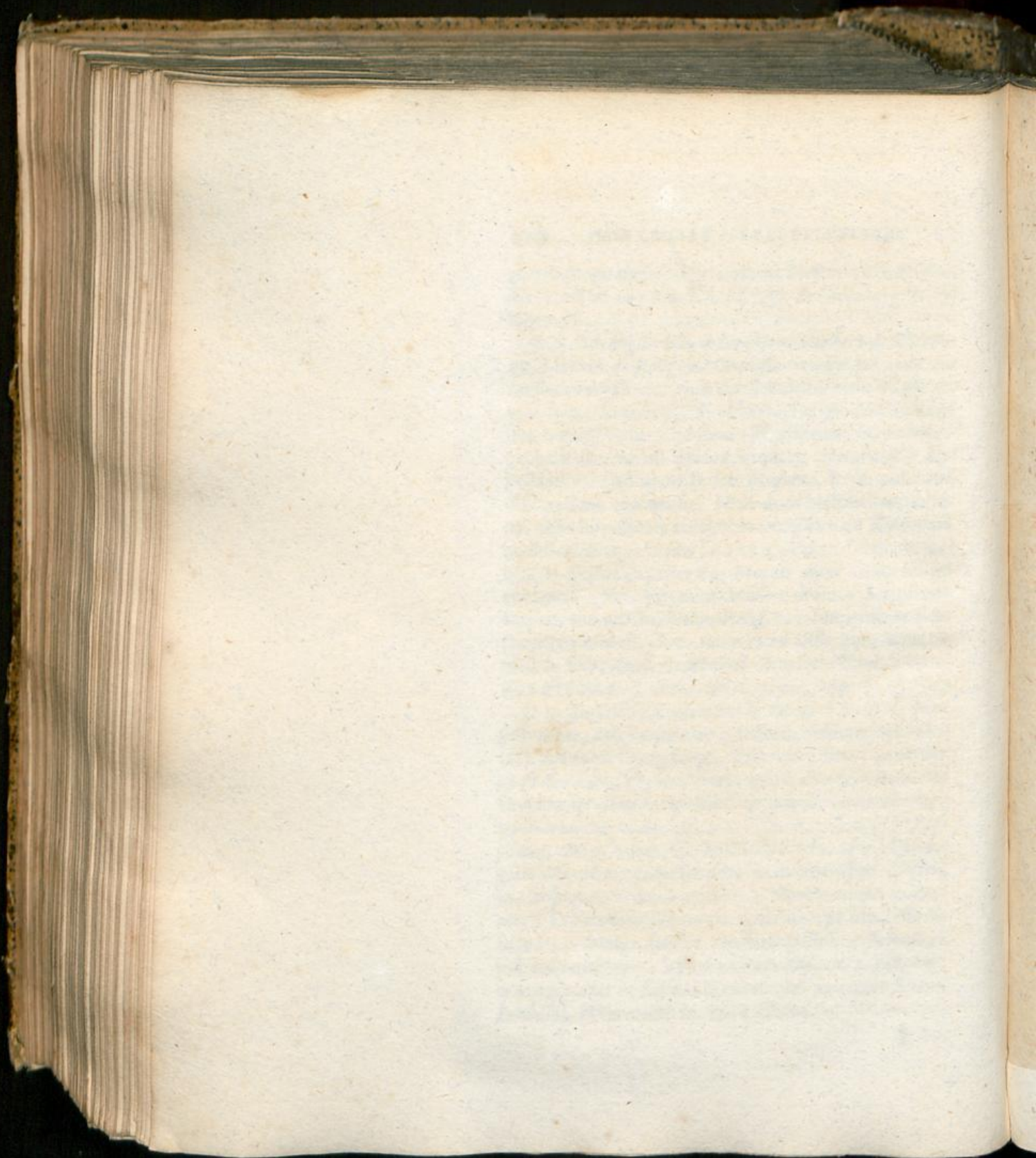

§. 10. *Iudeos an MDCLXVI nouus impostor, Sabatai Seni dictus, qui pro Messia sese uenditauit, in Oriente decepit. Sed cum aliquamdiu illis, ad ipsum ex Asia confluentibus illusisset, Turcaeque sibi a rebellionē futura memerens, quod iste terram sanctam reposeret, in custodiam datus, metu supplicii religione eiurata Mohammedanam superstitionem amplexus est. Vid. Tom. III. d. histoire des trois derniers Empereurs des Turcs par Ranaut p. 169. seqq.*

§. 11. Circa id tempus, in Ecclesia Romana inter Pontificios doctores, *Pallaucinum, Suanem Polanum et Iulium Clementem Scotum*, noua lis orta est; *an Ecclesia Romana post Tridentinum Concilium, in peius de- flexerit, nec ne?* Affirmauerat id *Iulius Clemens Italus*, negauit *Pallaucinus*, ille Historiae Concil. Trident. corruptae autor. Vid. *HEIDEGG. Hist. pag. 456, seqq.* Disputatum etiam fuit inter *Iesuitas* et *Iansenistas* ut illa attritio, quae concipitur ex metu Gehennae, excludens uoluntatem peccandi, cum spe ueniae, ad impetrandam gratiam in sacramento poenitentiae, requirat insuper actum dilectionis DEI? Vid. *HEIDEGG. Hist. pag. 472, seqq.*

§. 12. In Belgio foederato *Renatus des Cartes*, autor nouae philosophiae, quae ab illo *Cartesiana* appellatur, ansam controuersis theologicis praebuit. Nam etsi ipse Theologiam non attigisset, quia tamen hypotheses fuit, quae Christianae religioni aduersari uidebantur; ut: dubitandum esse de omnibus rebus, etiam de existentia DEI, antequam quid certi statuatur; de ideis innatis; de sensu brutis negato; de motu terrae, et solis immobilitate; item Scripturam S. saepe de rebus naturalibus, secundum opinionem uulgi, uel apparentiam loqui, et quae similia eius placita fuerunt, Theo-

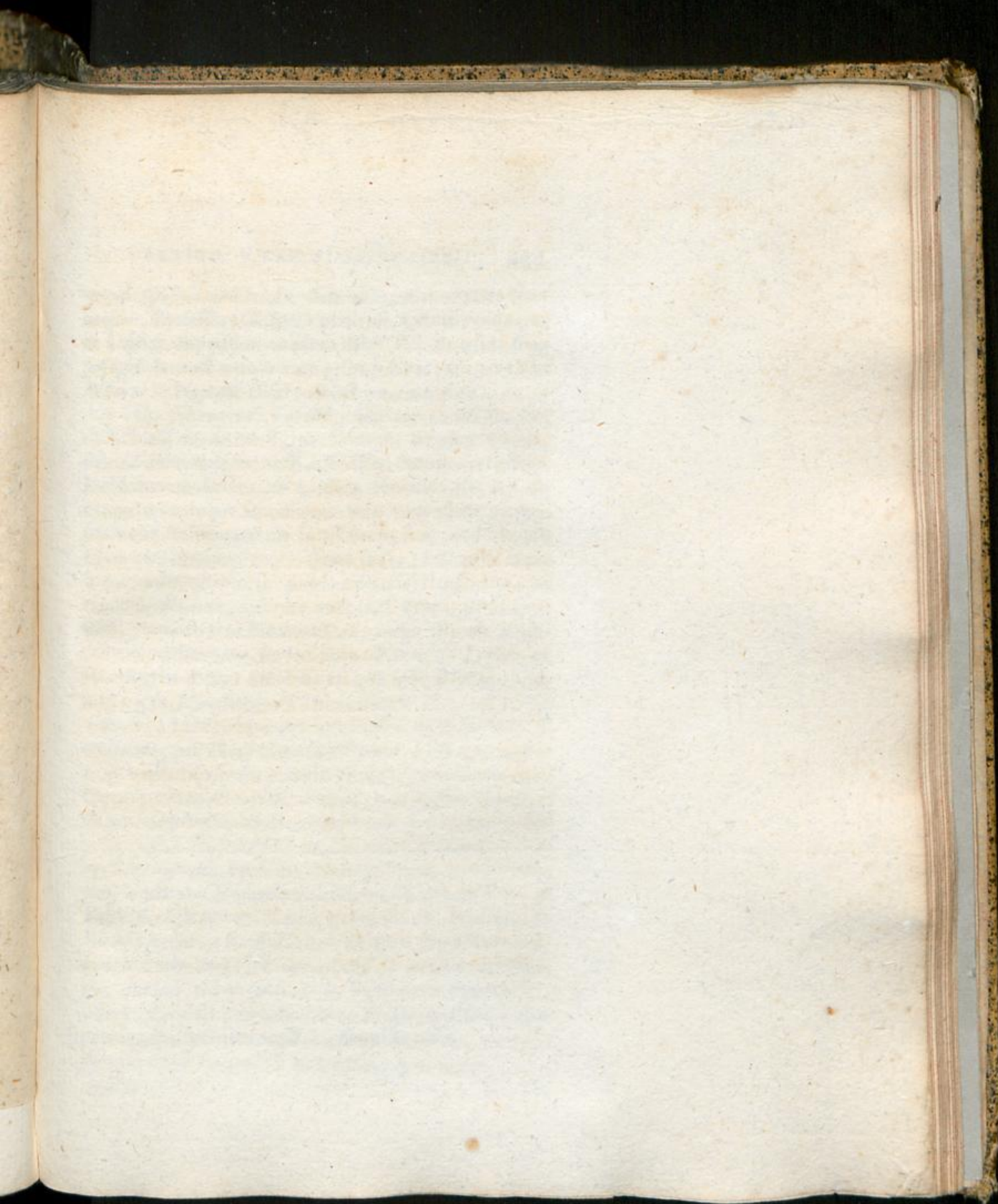
Theo-

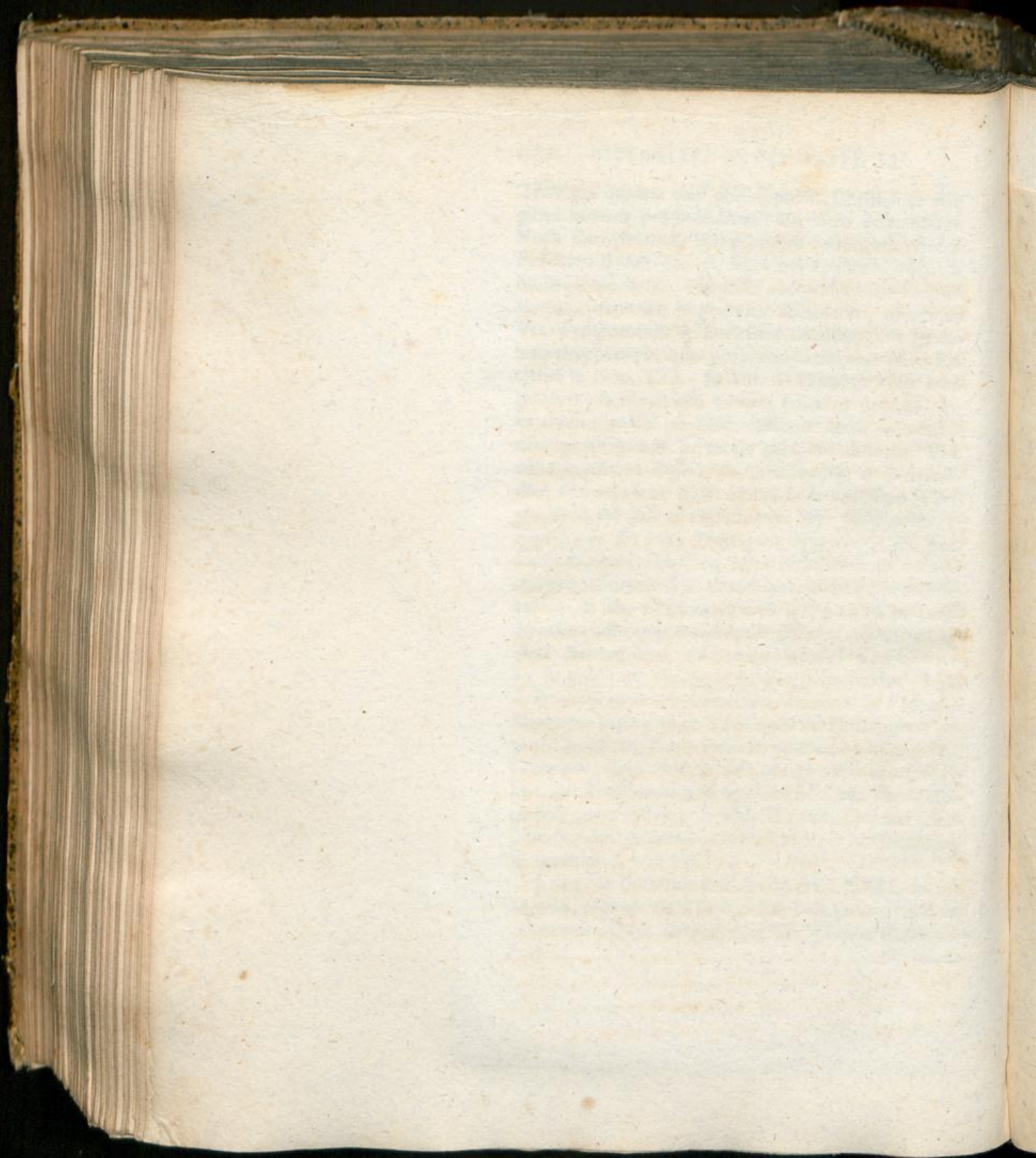
Theologi quidam eius philosophiam Christianae religioni noxiam pronunciarunt: alii vero defenderunt. Unde *Cartesianismus* Sectae nomen factum est. Accessit postea D. Iob. Cocceii, Theologi Leidenfis, doctrina multis improbata. Nam ille nouas in diuinis scripturis interpretandis hypotheses assumerat, totumque Vet. Testamentum et Ecclesiam Iudaicam esse speculum et typum, in quo prophetia exhibeatur faciei Ecclesiae in Nou. Test. In Vet. Testamento fuisse tempus litis, in Nouo esse tempus satietatis docens. Inde statum in Vet. et Nou. Testam. iuxta delineationem propheticam, in certas periodos distinxit. Vid. VAL. ALBERTI *Dissert. de Cartesianismo et Cocceianismo*, SPANHEMII *Epist. ad amicos de nouissimis in Belgio circa res sacras dissidiis anno 1677 publicatam*, et ANTONII HVESII *Theologiam Hypotheticam*. In Academia tamen Leidenfi, an. MDCLXXV eius curatores, propositiones XX Cartesianas tradere, prohibuerunt. At illas D. ABRAHAMVS HEIDANVS in *consideratione ad res quasdam nuper gestas in Academia Lugduno-Batava*, et D. CHRISTOPHORVS WITTICHIVS in publica *Theologia pacifica* defenderunt. Non dissimile litigium de Cartesiana doctrina in *Vpsaliensi* Academia postea inter Theologos et Philosophos ortum, auctoritate Regis Sueciae mox compositum fuit. Cocceianis, qui uocantur, sese plures opposuere; imprimis, quod minorem fidei gradum fidelibus Vet. Testamenti, quam in Nouo tribuerent, cum Cocceius etiam diuersum Iustificationis modum in V. et N. Testamento tradidisset.

§. 13. In Orientali Ecclesia MDCLXXII, mense Martio, Hierosolymis Patriarcha Dositheus Synodum celebravit: Quae Orthodoxam Confessionem Catholicae
atque

atque Apostolicar Ecclesiar Orientalis, a Laurentio Nor-
manno, Professore Regio Vpsaliensi, Latine redditam,
et Lipsiae impressam amplexa est. Vid. *Præfat. Con-
fessionis laudati NORMANNI*, et THOMAE ITTIGII
Dissert. V. Heptadi Dissert. Select. pag. 412, seqq.
§. 14. Iohannes de Labadie, Gallus, ex Iesuita Ec-
clesiastes Reformatus factus, primum Genæ docuit,
deinde anno circiter MDCLXXII ad Batavos transiens,
Reformatam doctrinam quidem professus est; sed ob
vitam morumque Christianorum corruptelam, a com-
munione Reformatorum secessionem fecit, collectoque
coetu ex foeminis magis, quam uiris, constante, sacra
sua seorsim primo in Belgio, deinde Herfordiae, ac
tandem Altbæ celebrare coepit. Hunc Schismaticum,
Anna Maria Schürmannia, uirgo illa ob erudi-
tionem celeberrima, Petrus Kuon, Petrus du Lignon, et
Henricus et Petrus Slüterus aliique sequebantur. Vid.
NIFANTII *Metatologiam Labadianam.*

§. 15. Hoc tempore controuersia de polygamia si-
multanea, per Theophilum Aletbæum, (sub quo nomi-
ne quendam Lyserum latuisse creditur) resuscitata fuit.
Quam præter alios IO. MUSAËVS in *Dissert. Theolog.*
de hoc argumento anno 1645 Ienæ publicata confu-
tauit. Cōf. *Theses eiusdem Theologic. de Coniugio.* Vi-
tus Ebermannus, Professor Herbipolensis, per id tem-
pus, laudatum Musæum, ad disputationem de *Vera et
Falsa Ecclesia* prouocauerat, quem ille in *Tractatu de
Ecclesia* accurate confutauit. Et cum Augustinus Gib-
bon de Burgo in *Tract. de Luthero-Caluinismo Schisma-
tico* quidem, sed reconciliabili, Schismatis culpam fri-
uole in Protestantes contulisset, Musæus etiam huius
naenias, laudato iam tractatu, simul excussit.

§. 16. In Hungaria *Georgius Barzon*, Episcopus Varadinensis titularis, an. MDCLXXI, liberum religionis exercitium, a Regibus Hungariae, Evangelicis in isthoc regno, certis pactis concessum, libro euulgato, impugnare primum coepit. Inde Evangelici a Iesuitis in suspicionem perduellionis, cuius Catholici Comites *Franciscus Nadastr*, *Petrus Serini*, et *Franciscus Christophorus Frangipani*, rei fuerant, pertracti, horum culpam simul luere innocentes necessum habuerunt. Nam libertas sacerdotum ipsis erepta, sacerdotes, magistri scholarum in exilium eieci, nonnulli in carceribus diris modis habiti, animam exhalarunt, nonnulli etiam ad tritremes damnati. Persecutionis huius diram mentem *DEGGERVS Hist. Per. VII, §. 302, seqq.* describit.

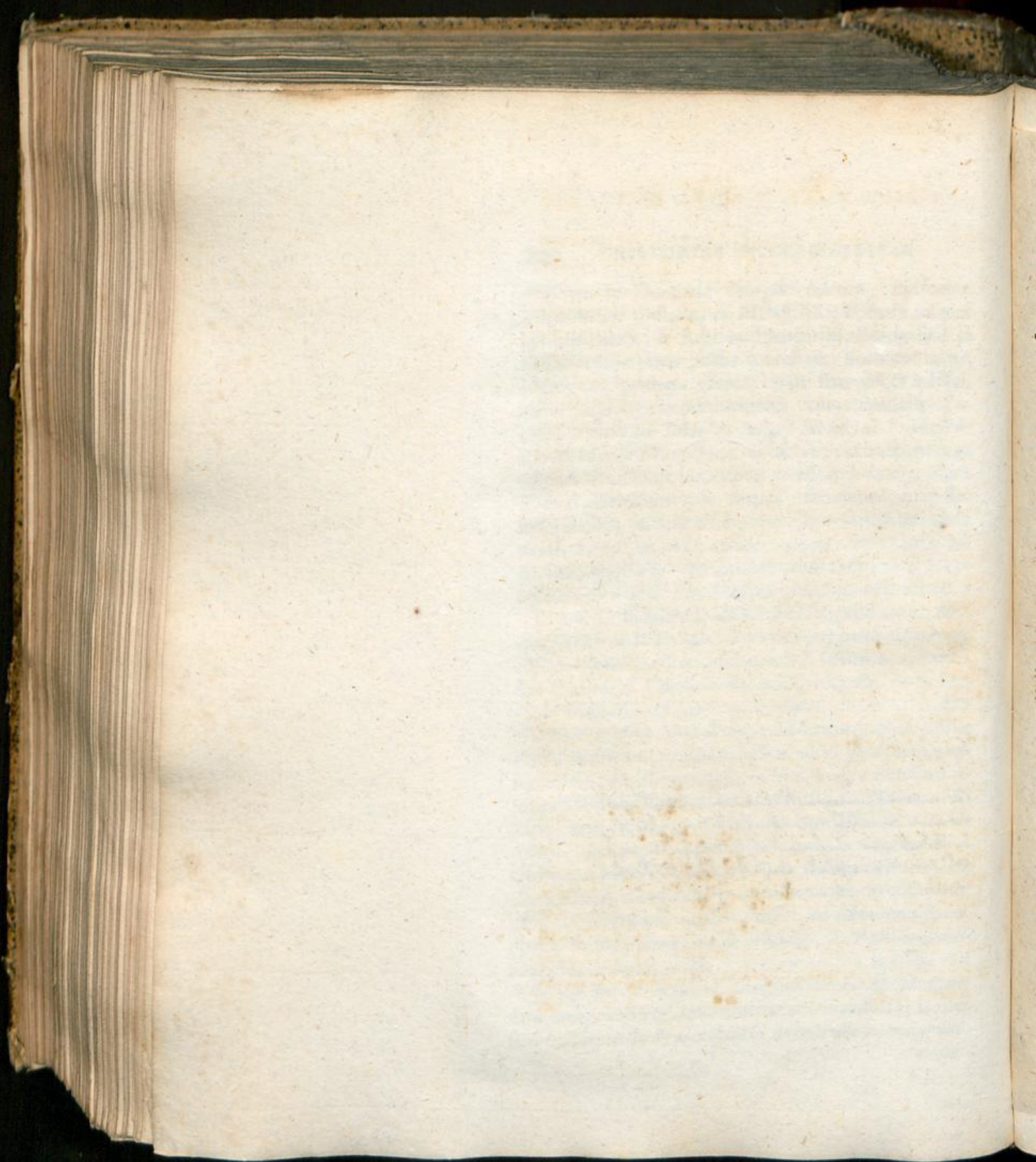
§. 17. In Belgio an. MDCLXXII, prodierunt *Monita salutaria B. V. Mariae ad cultores suos indiscretos*, ad probationem censoris ordinarii *Ioh. Gillemani*, Ecclesiae Cathedral. Gandauensis Achipresbyteri, et postea *P. de Waldenburch* Episcopi Mysienfis munita. In his *S. Maria* multos Mariolatiae modos improbat. Verum aliquibus animaduertentibus, id in rem suam periculosum esse Protestantes, mox in herba uelut ista monita suppressa sunt. Interea anno MDCLXXVI *Clemens X.* Papa, uicere defierat. Cuius in locum *Benedictus Odescalchi*, nomine *Innocentii XI* assumpto, surrogatus fuit. Qui honestioris disciplinae amans, multos in ebria Romanae abusus abrogauit, et cum Cameram Apostolicam pecuniis exhaustam deprehendisset, ad familiares suos dixisse fertur; *nunquam se credidisse, S. Petri uincam tantopere deuastatam esse.*

§. 18. Per id tempus a *Christophoro Sandio*, et quodam anonymo scriptore resuscitatus etiam fuerat uetus *Origenistarum de Praeexistentia Animarum humanarum* error

hat in einem neuen Breue die Kräfte und
das neue gesetzte glaubwürdige klärt.
In Vorlesse aber in demselben Briefe
das demselben übergebenen Briefe der Leyen u. Vorlesse
in demselben.

error, quem IAC. THOMASIUS, *peculiari oratione* edita, et PAUL. BEBELIUS an. 1678 *Exercitatione theologica* publicata, confutarunt.

§. 19. In Gallia inter Reformatos de *conuersionis gratia* dissensus, autore Claudio Paiono, Aurelianensi-um Ecclesiaste (unde *Paionismi* nomen) exortus, ipsos collisit. Nam Paionus arbitratus est, Spiritum S. quicquid ageret in cordibus hominum, id agere medi-ante lumine et vi rationis, per morales suasiones, quarum efficacia a ratiociniis humanae mentis depende-ret. Interea sufficere, concupiscentias imminui, affe-ctus sedari, deponi praeiudicia, depellique ab intelle-ctus oculo quasdam nebulas, quas male iudicandi et cogitandi consuetudo obduxerat; concurrente tamen DEO, ut causa prima est, et quidem iuxta generale decretum, an particulare, de ciendis creaturis; iuxta ordinem semel in uniuerso positum, ac pro conditio-ne earundem in iis, quibus innectantur, circumstantiis. Ita *Paionismum* MELCH. LEYDECKERVS in *Praef. Ve-ritatis Evangelic. Triumphantis* num. XXIX describit, inque eo Pelagianismum latere arguit. Conf. D. IVRII *Tractat. de Natur. et Gratia* pag. 26, 27, 243. Sed SPANHEMIUS in *Elencho Selectior. de Religion. Contro-uers.* pag. 285, seqq. de Paionismo, quem euoluit, mi-tius sentit.

§. 20. Rochas, Episcopus Hispanicus, de Saxonico-rum Theologorum contumeliosis dictis in Catholicos, multa in aula Brandenburgica a MDCLXXVI con-questus est, inprimis quod illorum non nemo, scripto nuper edito tradidisset: *inter rudimenta doctrinae Ca-tholicae extare, scortationem non esse peccatum. Quae cum nonnisi animis irritandis eorum, qui in una re-publ. uiuunt, inferuiant, expedire, ut ista fingendi licen-*
Resemb. H. E.   Ee   tia

tia cohibeatur, monuit. Vnde et formulam obrulit, iuxta quam abolitis litigiorum inutilibus, concordia circa sacra, in Germania stabiliri possit. Sed Electori Brandenburgico haut placebat, cum isto in disceptationem descendere, qui tantae rei parum idoneus autor uidebatur, et cuius institutum eo tantum tendebat, ut astutiam litiorum hominum, haut capientibus illuderet; cum Protestantibus summa rerum non possit non labascere, si cum Pontifice tractatus suscipi posse credant; qui unque irriti sint cum eo, cuius rationes aduersa fronte cum nostris pugnent, iudicante PUFFENDORFIO *Rey. Brandenburg. Hist. Lib. XIV, §. 20.*

§. 21. In Belgio foederato *Iohannes Rothius*, Amstelredamensis, fanatico spiritu abreptus quintam Monarchiam an. MDCLXXIV a Christo in terris inchoandam somniavit. Huius placitum *Quirinus Kuhlmannus*, Vratislaviensis, amplexus non tantum *Iacobi Boehmii* doctrinam, libro euulgato (*der neubegeisterte Böhm*) in crustauit; sed et, ut quintum illud regnum uniuersale, a *Rothio* praedictum, Turcis et Russis innotesceret, Constantinopolin et postea Moscouiam profectus est: ubi assumptis focis uelut Apostolis, cum de hac noua Monarchia praedicare instituisset, suasu Patriarchae Moscouici primum carcere, postea uero cauea ferrea inclusus anno MDCXC ibi combustus fuit.

FRANKESTIFTUNGEN

der Kaiser hat die Kaufleute der Provinzen in der Gegend, weil der
P. Maimbourg, ist von Hofe sehr geachtet worden, gegen die Rhein-
stadt in der Gegend der Induction zu sein, in dem von Hofe
und der Kaiserin hat der Kaiser befohlen.

PERIODI V
HISTORIAE ECCLESIASTICAE

SECTIO V ET VLTIMA
QVAE EST AB ANNO MDCLXXX
AD SEQVENTEM

§. 1. In huius Sectionis primordia, tristia inprimis Protestantium fata in Gallia et Anglia incidunt, paucis hic attingenda.

§. 2. Nimirum diu est, quod Loiolitarum cohors in *navale desev* Reformatae seu Hugonoticae doctrinae in Gallia diffusae coniurauerat; brachium, ut uocant, seculare, quo dirissima destinata exsequi posset, hactenus tantum defuerat. Id uero Rex Ludovicus XIV, qui a Iesuita P. Chafflo (quod sacra quidem attinet) regitur, inaudita crudelitatis modo, stimulante Archiepiscopo Parisiensi praestitit. Antequam uero istam in conscientias Hugonorum tyrannidem exsereret, contentio illi grauis cum Pontifice Rom. Innocentio XI, de Iure Regaliae intercessit, quod ut illius, Rex ipse uacantibus Episcopatibus, ad inuestituram usque nouorum Episcoporum, redditus episcopales et collationem praebendarum sibi uindicaret. Ius hoc regium, Petrus de Marca, Archiepiscopus Parisiensis in libro de Concordia Sacerdotii et Imperii, et alii in gratiam Regis defenderant. Ponderus uero huic defensionis maximum Clerus Gallicanus an. MDCLXXXI Parisiis congregatus addidit, quando unanimi consensu id Iuris Regi, tam praecclare scilicet de Ecclesia Romana merito, competere declarauit, literisque ad Pontificem d. 3 Februar.

Ee 2

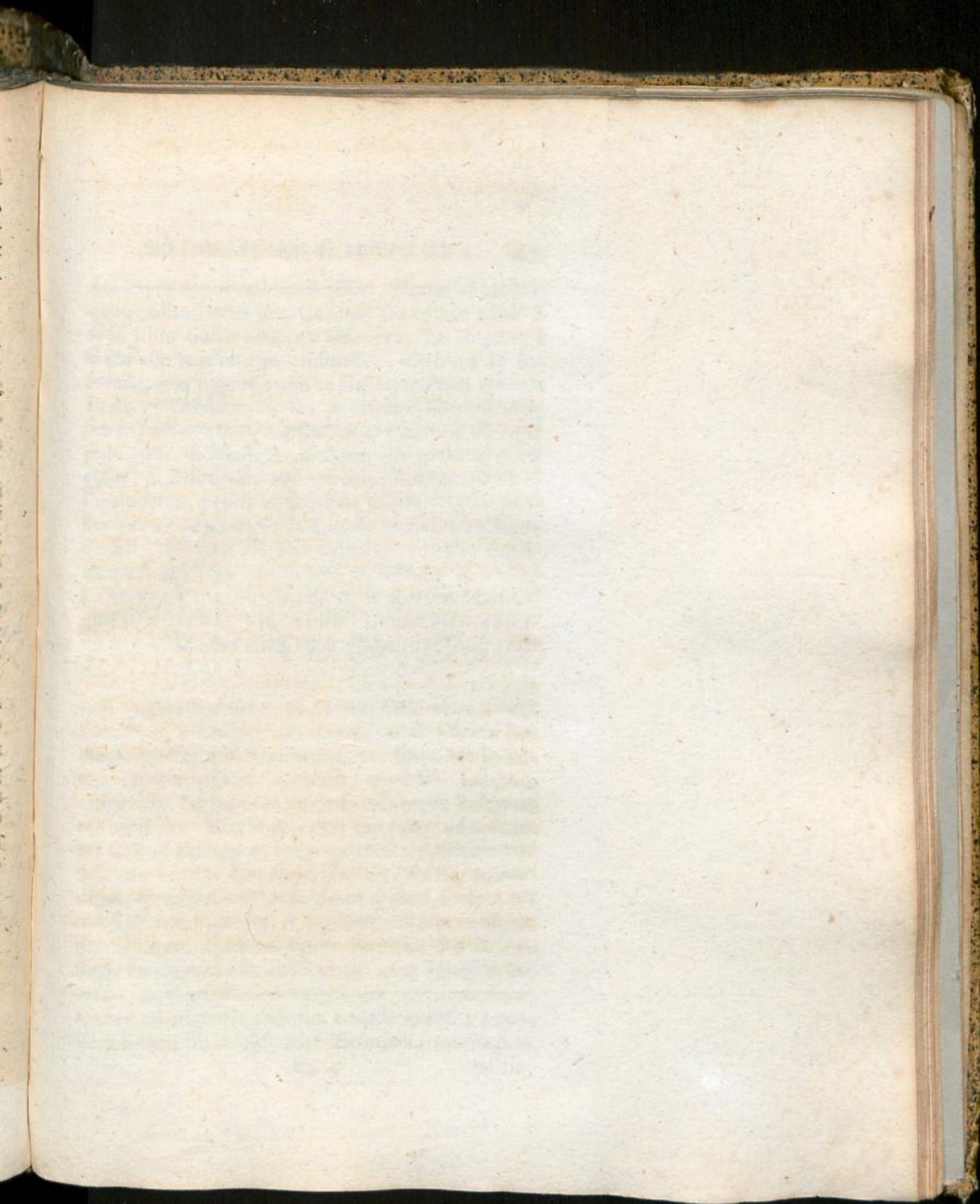
anno

anno MDCLXXXII exaratis publice significavit. Ad quas Pontifex acerbè respondit, conquestus ante omnia, cogi se multis cum lachrymis usurpare Propheticum illud: Filii matris meae pugnarunt adversus me. At congregatio Cleri magis adhuc aegre facere Pontifici ausa est anno insequenti; cum unanimi iterum consensu Pontificis Rom. imperium in Reges praetensum aboleret; in spiritualibus uero eiusdem potestatem per quatuor publicatas definitiones coarctaret. Quarum PRIMAE est: Quod Papa, imò Ecclesia ipsa in Regum temporaria, nec directe, nec indirecte, potestatem ullam habeat: quodque Rex deponi, vel subditi eius a iuramento fidelitatis, quamcunque demum ob causam, absolvi nequeant. SECUNDA: Quod Concilium generale sit supra Papam, idque vi doctrinae, quam Constantiensè Concilium quarta et quinta Sessione confirmavit: sicut congregatio praesens declarat, quod doctrina isthaec ab Ecclesia plenam efficaciam et approbationem nacta sit; ex adverso autem opinionem eorum, qui pertendunt, id quod in citatis Sessionibus conclusum est, eo duntaxat tempore, quo schismata inualescunt, obtineat, plane improbet. TERTIA: Quod exercitium potestatis Pontificiae limitandum et restringendum sit iuxta Canones; quodque Papa nihil in praedictum antiquarum consuetudinum, nec non libertatum Ecclesiae Gallicanae valeat. QUARTA: Quod in rebus quidem fidei Papa praecipuam auctoritatem habeat; nihilominus eius decisiones sine consensu Ecclesiae certae et infallibiles non sint. Has definitiones Rex edicto solenni munivit, cum curia eiusdem suprema illas quoque confirmasset. Papa autem lectis iisdem, amare fleuit. Deprehendit quippe, Ecclesiam Gallicanam aperte schisma moliri. Re-creatus tamen nonnihil fuit, quod easdem in Hispaniae

Acade-

Academiis oppugnari intellexisset. Placuit etiam illi, quod postea Abbas San-Gallensis *Coelestinus Sfondrata* in libro *Gallia vindicata* inscripto, Ius Regaliae a Gallo assertum erudite confutasset. Ceterum ad Reformatorum oppressionem in Gallia, multum contulit Episcopi Condomensis *Dn. de Meaux* liber, subdole sub *Expositionis Doctrinae Catholicae* titulo iam an. 1671 publicatus, et deinde fraudulenter interpolatus ac recusus, ut Reformatis imponeretur, Romanensia ab illorum sacris, paucis in partibus distare. Quas fraudes FR. STANHEMIVS in *Epistola* animaduertit atque detexit. Et cum iste liber etiam an. 1685 in Anglicum idioma translatus esset, doctissimus D. STIL- LINGFLET eundem excussit, et de eius fraudibus Anglos praemonuit. Vid. HENR. LVDOLPHI BENTHEMII *Englischen Kirch- und Schulen-Staat, cap. XXVII, §. LXVI.*

§. 3. Interea uero, ne Clerus Gallicanus solum Pontificem, instinctu Regis uexare, aut ab Ecclesia Romana, schisma moliri uideretur; constituto transacto- que *Regaliae* negotio, in curam, quod Rex uolebat, extirpandae religionis in uniuerso eius regno Reformatae incubuit. Ideo in *encyclicis* suis *litteris* ad uniuersos Galliae Episcopos, congregatio ista consilium exitiale non celauit: *Operae pretium esse, aiunt; existimamus, haeresin Calvinianam statim aggredi, eamque arcem schismatis potiore, et imprimis ualidam impugnare.* Allegant praeterea ipsius Pontificis Romani, et Regis sui auctoritatem, dissidiumque cum Pontifice excusant, ac charitatem in Hugonotos prae se ferentes, eosdem ad unionem cum sua ecclesia inuitant prius. Verum cum illi conscientiae libertatem, tot Regum

factis, et imprimis *edicto Nannetico* confirmantem sub-
 misse peterent; illud a Rege abolitum fuit, omnique
 saecuitia in tota Gallia in Protestantem factum est, de-
 negato etiam pressis emigrandi iure, templis, scholis
 euerfis, immissi dimachi, qui vexarent tandem homi-
 nes, dum ad Missae sacrum uel inuiti se conferrent,
 aut raperentur. Multi ad triremes damnati, multi excar-
 nificati animas exhalarunt miseras. Multi etiam non
 sine uitae periculo, in *Angliam, Bataviam, Daniam,*
 et *Germaniam* euaserunt, religionis libertatem incom-
 modis exilii praefidentes. Longa est calamitatis huius
 historia, quae multis libris descripta prostat. Non
 satis uero Regi erat in proprios ciues fideles saeuisse;
 sed etiam *Subaudiae* ducem *Victorem Amadaeum* uelut
 coëgit, ut igne ferroque ac fame *Waldenses* affligeret,
 eosque extirparet: ne contagio scilicet haereseos inde
 iterum in Galliam serperet. Paucis: ea in Gallia ad-
 uersus Protestantem ac Hugonotos patrata sunt, quae
 inter furores gentilium Caesarum olim inaudita fue-
 runt.

§. 4. Dum in *Gallia* haec tyrannis in Hugonotos
 grassatur, in *Germania* *Spinola*, Comes et Episcopus
 de *Thiena*, Primas *Croatiae*, et postea Episcopus *Vien-*
nenfis, per Principum Protestantium in *Germania* au-
 las peragrat, ac nomine Caesaris Papaeque, illos ad
Concordiam cum Ecclesia Romana inuendam sollicitat.
 Plerisque autem uiri consilia uel suspecta, uel inania
 uidebantur; nisi quod in aula N. adplausum inueni-
 rent. Vbi certa super compositione inter Protestantem
 et Pontificios formula, a duobus Theologis non igno-
 ris concepta fuit. Quam solide excussit *Puffendorf-*
fius in libro posthumo de *Peciali diuino*, siue de *Con-*
sensu et Dissensu Protestantium §. 13, seqq. Vbi pruden-
 tiores

b-
ne
e-
is
i-
t,
r-
n
o
n-
s
n
;
t
G,
e
-
e
-
s
s
-
l
J
L
O
;.
H
-
e
Y
;

maiores admiratio fuit, cur Spinola tantopere Pontificiorum pacis et concordiae ecclesiasticae studium praedicare apud Protestantes ausus sit; cum interim in Hungaria *Collonitschius*, acerbissimus Protestantium hostis, Evangelicos persecutione premeret; et *Neussae* in Silesia liber in lucem prodisset, quo inter multa terrena, Gallorum crudelissimae persecutiones, magna cum impudentia adprobarentur, ac ad plenam Evangelicorum extirpationem consilia suggererentur. Imo Elector Brandenburgicus Caesareis ministris exprobrauit, quod patronos se et aduocatos Gallicarum persecutionum ferrent, apud laudatum *Puffendorf*. *Rerum Brandenburg. Hist. Lib. XIX, §. 55.* Taceo, quod *Collonitschius*, Episcopus tunc Neostadiensis, librum, sub titulo, *Augustana et Anti-Augustana Confessio*, publicavit, quo Lutherani apostasiae ab Aug. Confessione impudenter postulatur. Sed hunc iussu Electoris Saxoniae, an. 1684 *D. Alberti* confutavit.

§. 5. Dum Galliae Rex ita in Hugonotos saevit, *Belgae uniti* in Romano-Catholicos duriora statuere, ac monachos in *Zelandia* et *Frisia* expellere non dubitarunt. Et cum talia Catholicorum Principum ministri improbarent, ipsisque exprobrarent, respondebatur: compertum sibi, missionarios, ac peculiari voto obstrictos Iesuitas atque monachos externos esse nullo in hanc Rempublicam affectu; a suis coenobiis et superioribus dependere, quibus annuatim ingentes pecuniae summas in fraudem harum provinciarum mittant; qui et ad res novas proclives sunt. Idque citra ultionis studium ac persecutionem, nec in talionis vicem fieri, quod Catholici in Belgio laicis sacerdotibus indigenis uti queant, eoque monachis a voto obstrictis opus non habeant. Quin ipsos Sacerdotes Catholicos indi-

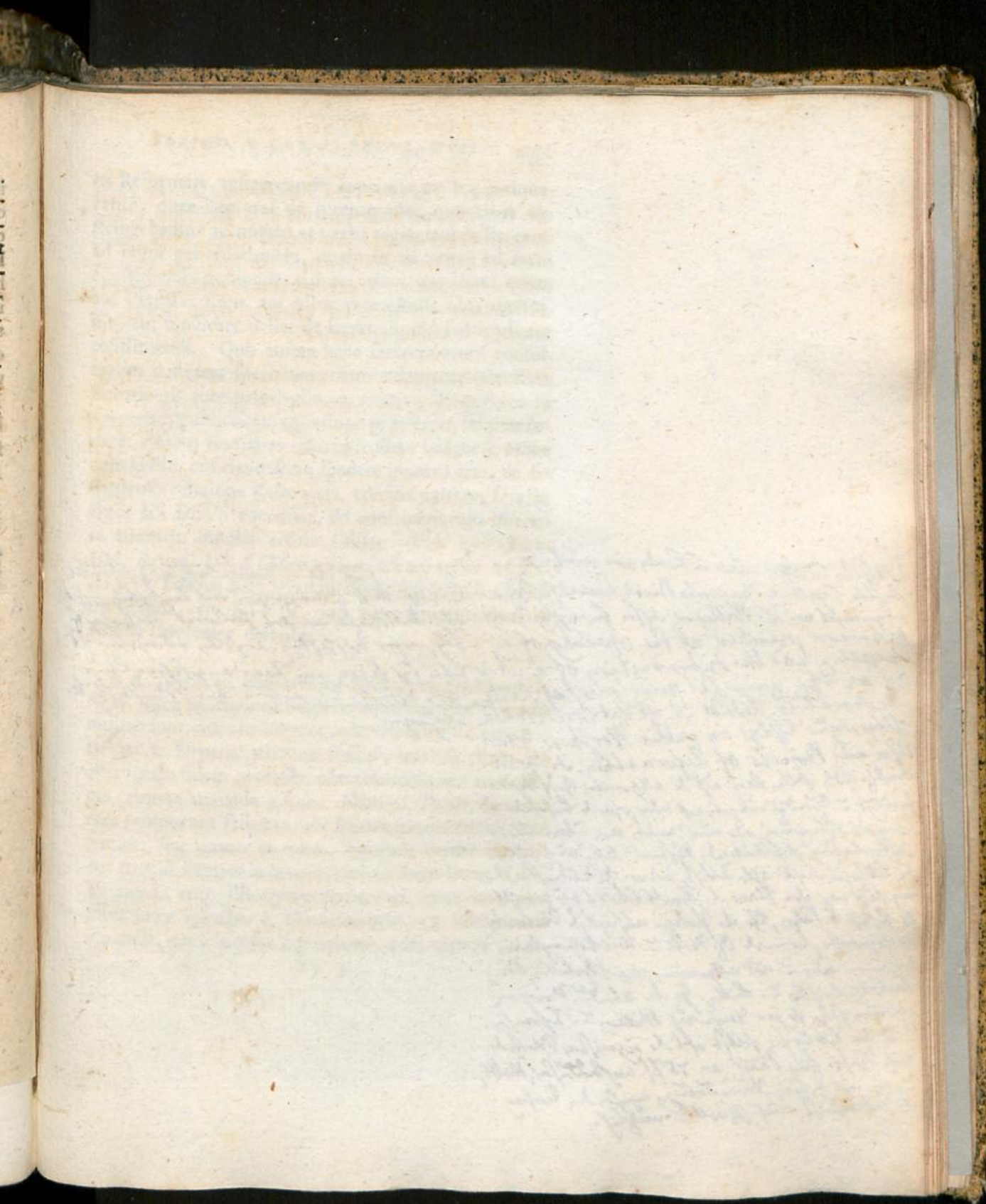

genas petere, ut Iesuitae et alii amoveantur. Vid. PUFFEND. *Hist. Brandeb. Lib. XIX, §. 55.* Hoc tempore P. Marcus de Aniano, Venerus monachus in Germania famam miraculorum a se in Belgio Hispanico et Bavaria patratorum excitavit. Inde cum Viennam venisset, cum exercitu Caesaris Budam obsessuro, in Hungariam abiit. Verum nec in obsessione, nec expugnatione urbis dictae, miraculum facere ullum valuit.

§. 6. In hoc turbatiori Religionis in *Hungaria, Gallia et Anglia*, statu, anno MDCLXXXVI nova, quae dicebatur, *Quietistarum* Secta in Italia emerfit. Cuius auctor fuit Michael de Molinos, sacerdos, gente Hispanus, in Theologia mystica non leuiter uersatus. Is in *Manuductione sua Spirituali*, adseclis suis *quietem animi* ab aeternis rebus abducti et sanctis suis contemplationibus contenti promisit. Huius institutum cum emanaret, statim Inquisitores illum ad tribunal suum cum focis rapuerunt, eumque carceri manciparunt, atque in Quietistas animaduenterunt; metuentes suam religionem, quae fere in ceremoniis est, hoc nouo et abditio cultu euertere posse. Vid. AVGVST. HERMANNI FRANCKII *Manuductionem Spiritual. Molinosii*, ex Italico sermone ab ipso Latine redditam, et BURNETI *Hist. de Quietismo*.

§. 7. In *Anglia* Regi Carolo II, fataliter anno MDCLXXXV sublato, frater Iacobus II successit. Qui, Pontificiae quippe religioni addictissimus, ut ob conuersionem Iesuitarum in Regis Caroli uitam, iam anno MDCLXXXIX detectam, permultis erat suspectus; ita Monmouthio regni proco capto, securique percusso, instinctu imprimis Iesuitae *Petersenii*, omnes curas in hoc figebat, ut multa, si non omnia, quae Maiores eius et Parlamenta fecerant decreta, de tuenda religione.

ne Reformata, resisterentur; imprimis ut lex antiquaretur, quae lata erat de iurciurando, quo ciues obstringebantur in nomen et uerba regis; tam in iis, quae ad regni gubernationem, quam in iis, quae ad sacra constituenda pertinent, eiurata omni potestate, quam aut Pontifex Rom. aut ullus mortalium sibi uindicauit, aut uindicare uellet de sacris aliquid sancienti aut constituendi. Quo autem haec facerrimorum consultorum destinata spectarint, mox adparuit; cum Rex Reformatis iure priuilegiisque exutis, Pontificios in munerum publicorum collatione praeferret, Iesuitas foueret, ciuibus Romanos ritus obtrudere satageret, atque cum Gallo, cui clandestino foedere innexus erat, de extirpanda religione Reformata, consilia agigaret feralia. Quae nisi DEVS euerit, de conscientiarum libertate etiam in Anglia actum fuisset. Vid. PUFFEND. *Hist. Brand. Lib. XIX*, et HENR. LVDOLPHI BENTHEMII *Librum vom Engländerischen Kirch- und Schulen Staat, cap. XXVII*, quo hanc reuolutionem in Anglia luculenter describit.

§. 8. Nunc ad nouiores in ipsa *Protestantium Ecclesia* intra decennium subortas controuersias, quarum multae sunt, enarrandas progredier; nisi gliscente adulatione et feruente partium studio, homini etiam incorruptam fidem professo, obtreactionis aut adulationis crimina uerenda essent. Nam C. Tacito dicente, rara temporum felicitas, ubi sentire quae uelis, et quae sentias, sine amore et odio, quorum causas historicus procul semper habere debet, scribere liceat. Relinquenda ergo illa opera posteritati, quae non amplius inter infensos et obnoxios agit, ac libidine assentandi, aut aduersus dissidentes odio uacare censetur.